

Sektörel Bakış

2019

kpmg.com.tr

İçindekiler

Bankacılık	5
Sigortacılık	5
Endüstriyel Üretim	27
Enerji.....	49
İlaç	75
İnşaat.....	99
Otomotiv.....	129
Taşımacılık	129
Kimya.....	129
Perakende.....	151
Telekomünikasyon	175

Önsöz

Küresel ekonomi, dünya ticaretinde korumacı reflexlerin artmasına rağmen 2017'yi başarılı bir performansla kapattı. ABD, AB ve Çin gibi dünya ekonomisine yön veren pek çok ülke ile birlikte, aralarında Türkiye'nin de olduğu gelişmekte olan ülkeler 2017'de ekonomide yükselen bir ivme tutturdu. Bu durum, henüz ilk günlerini yaşadığımız 2018 yılı için de beklentileri olumlu şekillendiriyor.

Türkiye ekonomisi ise 2017 yılını beklentilerin oldukça ötesinde güçlü bir şekilde tamamladı. Bunda 2016 sonlarından itibaren alınan tedbirlerin ve küresel ekonominin dayanıklılığının büyük etkisi oldu. Türkiye ekonomisinin lokomotifleri sayılan sektörler de tüm bu hareketlilikten nasibini aldı; güçlü duruşlarını koruyarak büyümeye devam etti.

KPMG Türkiye olarak bu yıl ikincisini hazırladığımız Sektörel Bakış serisinde Bankacılık, Endüstriyel Üretim, Enerji, İlaç, İnşaat, Otomotiv, Perakende ve Telekomünikasyon sektörlerini mercek altına aldık. 2017 yılında sektörde görülen temel eğilimlerin, dünya ve Türkiye pazarına ait temel büyüklüklerin, sektör oyuncularına yönelik değerlendirmelerin, sektörde beklenen teknolojik gelişmelerin ve sektörün güncel durum analizinin yer aldığı çalışmamızda, her sektöre yönelik 2018 beklentilerimize de yer veriyoruz.

Çalışmamızın ülke ekonomisinin tüm tarafları için faydalı olmasını umuyoruz.

Bankacılık

Sektörel Bakış

2019

—

kpmg.com.tr

Dünyada ve Türkiye’de eğilimler

2017 yılını güçlü bir büyüme performansı ile geride bırakan dünya ekonomisi 2018 yılına iyimser beklentilerle başladı. Gelişmiş ekonomilerde geçmiş yıllarda uygulanan genişlemeci para politikalarının etkisi devam ederken ABD’deki büyüme dostu maliye politikası adımları gelişmiş ekonomilerin büyümesini destekliyordu. Gelişmiş ekonomilerdeki toparlanma, bu ekonomilerin ticaret ortağı ve petrol üreticisi gelişmekte olan ekonomilere yönelik beklentileri iyileştiriyordu. Kriz sonrası süreçte alınan tedbirler dünya ekonomisinde temelleri iyileştirirken finansal sistem eskiye nazaran daha sağlamdı.

Ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde eş zamanlı olarak görülen pozitif büyüme performansı, yılın ikinci yarısıyla birlikte küresel ticaretteki korumacılık adımlarının yol açtığı belirsizliklerle bir miktar sekteye uğradı. ABD Merkez Bankası’nın (Fed) faiz artırımlarını sürdürmesi gelişmekte olan ekonomilerin borçlanma maliyetlerini artırdı. Bununla birlikte, jeopolitik gerilimler ve İngiltere’nin AB’den ayrılma sürecine yönelik belirsizlikler finansal piyasalarda oynaklığın yüksek kalmasına yol açıyor. Bu gelişmeler dünya ekonomisinde son yıllarda yakalanan güçlü büyüme trendinin sürdürülebilirliği önündeki zorlukları artırıyor. Politika yapıcıların dünya ekonomisinin temellerini geliştirici ve sağlamlaştırıcı yapısal reformları hızlı bir şekilde hayata geçirmeleri ise önemini koruyor.

Bu ortamda, 2018 ilk yarıda yüzde 4’lük hızlı bir büyüme temposuna ulaşan ABD ekonomisi üçüncü çeyrekte yüzde 3,5 büyüdü. Yaşanan ılımlı yavaşlamaya karşın büyüme potansiyelinin üzerindeyken işgücü piyasasında güçlenme sürüyor. Enflasyon ise ülkede ılımlı bir artış patikasında. Bu eğilimlerin yavaşlayarak da olsa sürmesi beklenirken ülke bankacılık sektöründe Kârlılık yüksek faaliyet gelirleri ve vergi indirimleri sayesinde güçlü seyrediyor. Bankalar yüksek getiri arayışlarını sürdürse de yoğun rekabete rağmen kredi verme koşullarında standartlarını koruyorlar.

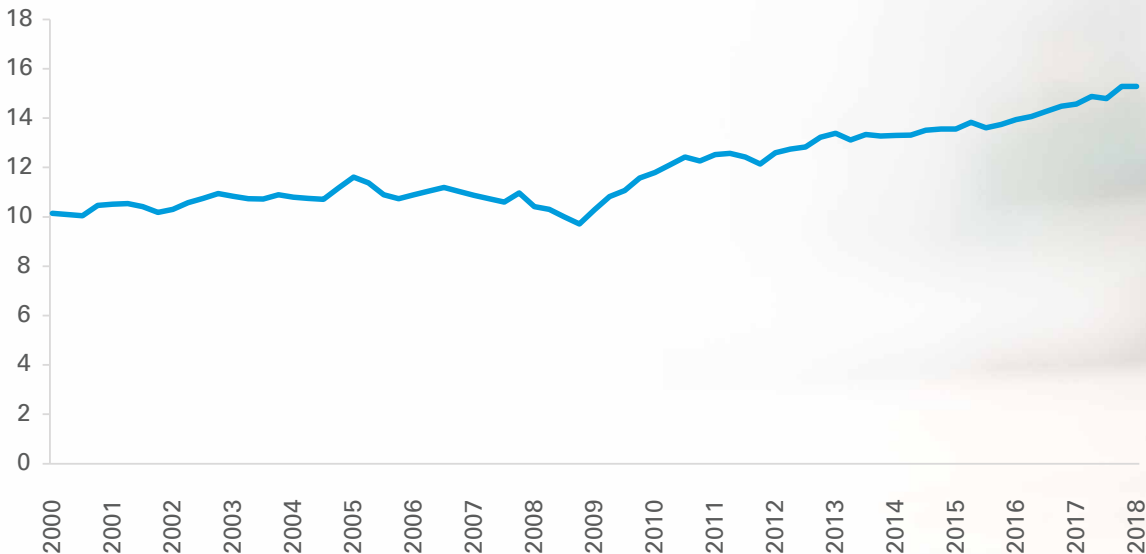
2017 yılında olduğu gibi 2018 ilk yarıda da potansiyelinin üzerinde büyüme performansını sürdüren Euro Bölgesi’nde yavaşlama ikinci yarıda belirgin hale geldi. İlk iki çeyrekte sırasıyla yıllık bazda yüzde 2,4 ve yüzde 2,2 büyüyen Euro Bölgesi GSYH’sı üçüncü çeyrekte yüzde 1,7 büyüdü. Bu yavaşlamada küresel ticaretteki korumacı eğilimlerin yanında, İtalya’nın bütçe sorunu ve Brexit süreci ile ilgili belirsizlikler etkili oldu. Bölge genelinde bankacılık sisteminde ise sermaye yeterliliği yüksek seyretse de sorunlu kredilerin yüksekliği ve Avrupa Merkez Bankası’nın (AMB) negatif faiz politikası kârlılık üzerinde baskı yapıyor. Bununla birlikte mali suçlarla ilgili haberlerin yanında İtalya’daki popülist hükümetin politikalarına ve Brexit sürecine yönelik belirsizlikler Avrupa bankaları açısından önemli riskler olarak öne çıkıyor.

Geçtiğimiz yıllarda kontrollü olarak yavaşlayan Çin ekonomisi 2017’de dengelenme sürecini tamamlamıştı. 2018’in başlarında ise bir miktar güçlenme işaretleri alınsa da küresel ticarete yönelik kaygılar bu toparlanmayı kesintiye uğrattı. Bununla birlikte, hayata geçirilen reformlarla ülkenin bankacılık sorununa yönelik kaygılar bir miktar azaldı. Çinli bankalar dış yatırımlarını sürdürürken, hükümet geçen yıl uluslararası finansal kuruluşların erişim imkanlarını genişleterek ülke finans piyasalarını daha liberal hale getirmişti. Ancak küresel ticaretteki korumacı eğilimler bu yöndeki kararları yavaşlatan bir engel olarak öne çıkmıştı.

Dünya genelinde bazı ülkelerde regülasyonlar esnetilirken, bazılarında koşullar sıkılaştırılmaya devam ediyor. Öte yandan teknolojik ilerlemeler, diğer birçok sektörde olduğu gibi bankacılıkta da küresel olarak rekabette geri kalmamak için iş modellerinde benzerlikleri beraberinde getiriyor. Diğer bir ifadeyle, teknolojik gelişmelerin sunduğu imkanlar, bankaları verimliliği artıracak yenilikçi çözümlere yönlendiriyor. Dijitalleşme tüm bankacılık iş kollarında birinci öncelik haline gelirken, veri ve teknolojiyi etkin kullanım rekabetçi büyüme stratejilerinin temel bileşenleri olarak görülüyor. Küresel finansal kriz sonrasında sermayelerini güçlendiren bankalar bu rekabette avantajlı konumda olsa da bu araçları etkin kullanabilecek oyuncuların öne çıkabileceğini düşünüyoruz.

Bu küresel eğilimler ışığında Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektörü zorlu bir dönemi geride bırakmaya hazırlanıyor. 2017’deki yüksek büyüme performansının ardından Türkiye ekonomisi 2018’de küresel finansal koşulların sıkılaştığı bir ortama aşırı ısınma işaretleri verdi. Diğer bir ifadeyle, cari açığı genişletme ve enflasyondaki artışa ilişkin kaygılar küresel gelişmelerle birlikte yurtiçinde kur ve faiz üzerinde yukarı yönlü baskıya yol açtı. Bu da Türk bankacılık sektörünün iş yapma koşullarını zorlaştırırken sektörü doğal bir stres testine tabi tuttu. Bu nedenle sektör, sene başından bu yana önemli düzenlemelere maruz kaldı. Bankaların yurtiçi ve yurtdışı finansman maliyetleri artarken büyüme eğilimi zayıfladı. Aktif kalitesindeki bozulma şu aşamada sınırlı kalsa da maliyet artışlarının vade uyumsuzluğu nedeniyle sektörün gelirlerine gecikmeli yansıyor oluşu ve aktif-pasifteki döviz kuru uyumsuzluğu karlılığı sınırlayan unsurlar olarak öne çıktı. Bununla birlikte, yurtiçi finansal koşulların tekrar ılımlı seyretelemeye başlamasıyla büyüme ve kârlılıkta sürdürülebilir ve dünya ortalamalarının da üzerinde seviyelerin yeniden yakalanacağını öngörüyoruz.

Dünya bankacılık sektörü ana (Tier 1) sermaye yeterlilik oranı (%)

Kaynak: IMF Küresel Finansal İstikrar Raporu, Ekim 2018

Türkiye Pazarı

Bankacılık bilançosu

Küresel ve yerel belirsizliklerin yüksek seyrettiği 2018'in genelinde Türk bankacılık sektörü döviz kurlarındaki yükselişin de etkisiyle büyümeye devam etmiş görünüyor. Üçüncü çeyrek sonu itibarıyla sektörün aktif büyüklüğü geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 37,9 artışla 4,209 milyar TL'yi aştı. Bu dönemde sektörün toplam kredi hacmi yıllık bazda yüzde 29,8 genişleyerek 2,588 milyar TL'ye yaklaşırken bankaların menkul kıymetleri yüzde 30'u aşan artışla 490 milyar TL'ye ulaştı. Yıllık bazda yüzde 30,7 artan mevduatlar 2,137 milyar TL'ye çıkarken sektörün kredi-mevduat rasyosu 2017 Eylül'deki yüzde 121,9'dan yüzde 121,1'e geriledi. Sektörde ilk dokuz ayda özkaynaklar yüzde 18,3 büyüyerek 408 milyar TL seviyesine çıkarken, net kar yüzde 11,1 artışla 41 milyar TL seviyesinde kaldı.

Türk bankacılık sektörü temel büyüklükleri (milyar TL)

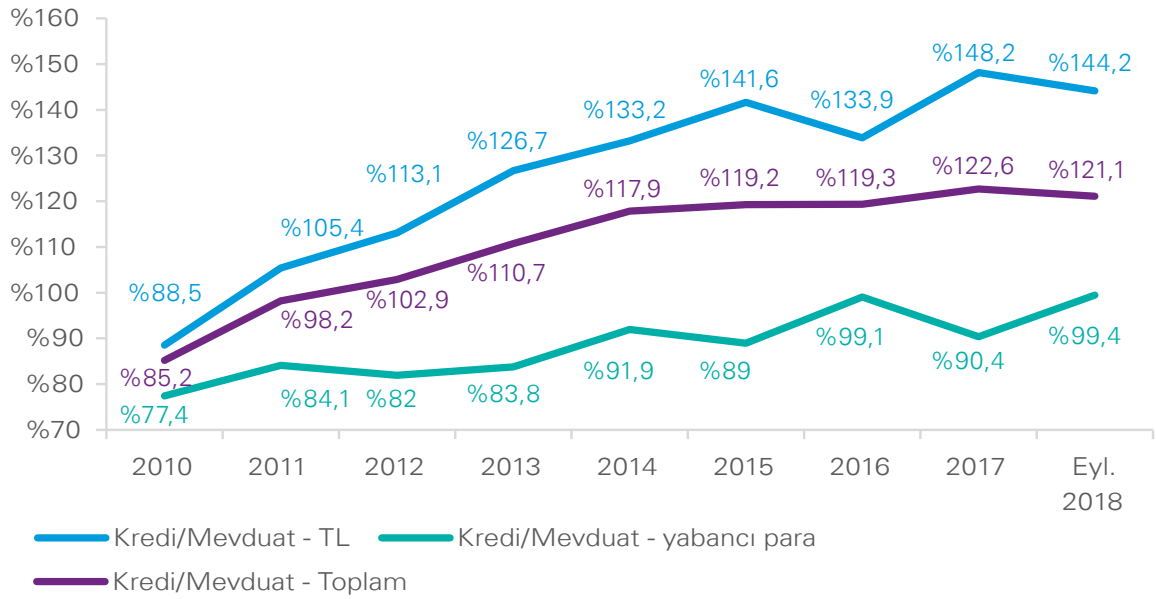
	30 Eylül 17	31 Aralık 17	30 Eylül 18	Yıllık değişim
Kredi	1.994	2.098	2.588	%29,8
Menkul kıymetler	376	402	490	%30,3
Mevduat	1.635	1.711	2.137	%30,7
Özkaynak	345	359	408	%18,3
Net dönem karı	37	49	41	%11,1
Aktif toplamı	3.054	3.258	4.210	%37,9

Kaynak: BDDK

Dengelenme

Son yedi yıldır sektörde krediler, ucuz ve bol likidite dönemlerinde mevduatların üzerinde büyümüştü. Ancak yakında dönemde ortaya çıkan eğilimler, sektörün bir dengelenme evresine girdiğine işaret ediyor. 2017 sonunda yüzde 122,6 olan mevduatın krediye dönüşüm oranı Eylül sonunda yüzde 121,1'e geriledi. Eylül sonuna ait rakamlar dengelenmenin sınırlı olduğuna işaret etse de haftalık veriler Ekim-Kasım döneminde bu sürecin belirginleşmeye başladığını ortaya koyuyor. 23 Kasım itibarıyla mevduatın krediye dönüşüm oranı yüzde 116,8'e inerken, sektörün daha dengeli bir büyüme trendi yakalamakta olduğuna işaret ediyor.

Mevduatın krediye dönüşüm oranları

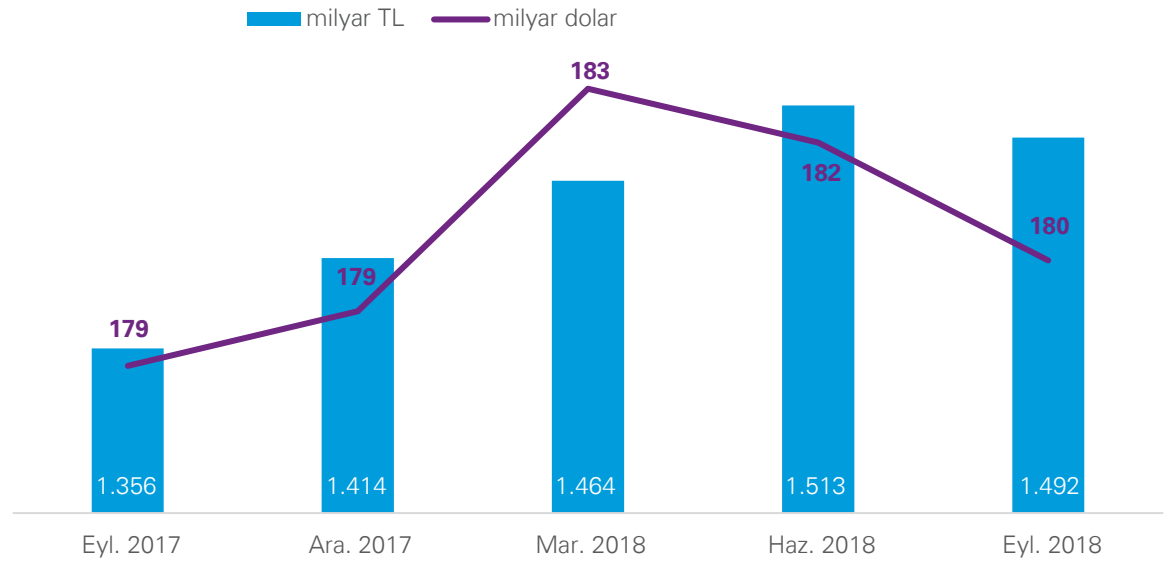
Kaynak: BDDK

Krediler

2018 ikinci çeyrek sonunda 2,353 milyar TL olan sektördeki toplam kredi hacmi Eylül 2018 itibarıyla döviz kurlarındaki artışların etkisiyle 2,588 milyar TL'ye ulaştı. Oysa, TL bazında krediler üçüncü çeyrekte bir önceki dönemdeki 1,513 milyar TL'den 1,492 milyar TL'ye geriledi. Yabancı para cinsi krediler ise Mart sonundan bu yana gerileyerek 180 milyar dolar seviyesine düştü. Yabancı para kredilerdeki düşüşün daha erken başlamasının nedeni ise, sene başında 32 Sayılı Türk Parası'nı Koruma Kanunu'nda yapılan değişiklikti. Buna göre, küçük ve orta boy işletmelere yabancı para kredi kullanımında sınırlama getirilerek vadesi gelen yabancı para krediler yenilenmedi.

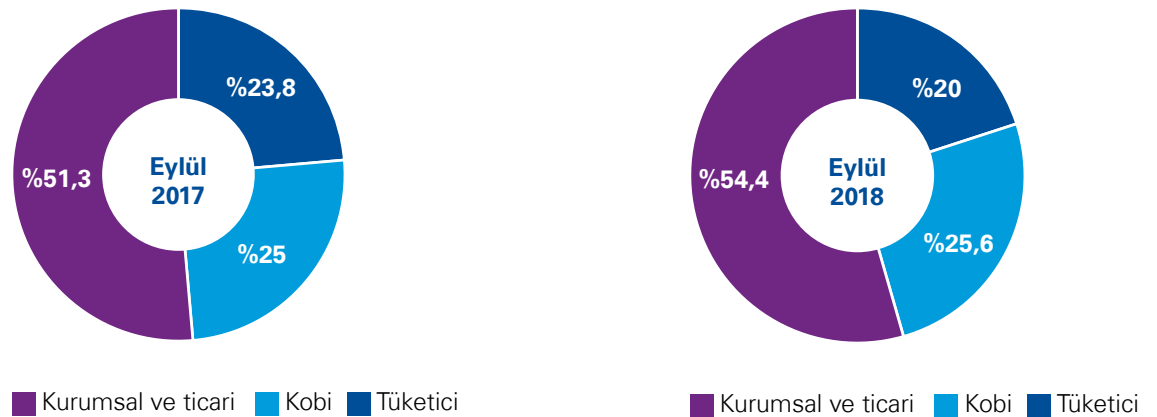
TL ve yabancı para krediler

Kaynak: BDDK

2014 sonrasında kademeli olarak hayata geçen makro ihtiyati tedbirlerin ve döviz kurlarındaki yükselişin bir sonucu olarak tüketici kredilerinin payı genel olarak azalmaya devam ediyor. 2017 Eylül'de yüzde 23,8 olan tüketici kredileri ve bireysel kredi kartlarının payı Eylül 2018'de yüzde 20,0'a indi. Buna karşın kurumsal ve ticari kredilerin payı artışını sürdürüyor.

Kredilerin dağılımı, 2017-2018

Kaynak: BDDK

Sektörel olarak toplam krediler içinde yüzde 2'nin üzerinde payı olan sektörlerle baktığımızda, en yüksek payı sırasıyla toptan ve perakende ticaret, inşaat, elektrik, gaz ve su üretimi ve emlak komisyonculuğu ile taşımacılık sektörleri alıyor. Söz konusu sektörlerde Eylül itibarıyla takipteki alacakların nakdi alacaklara oranları ise yönetilebilir seviyede görünüyor.

	Payı	Takipteki alacakların kredilere oranı
Tarım	%3,8	%3,2
İmalat sanayi	%18,4	%2,6
Gıda	%2,6	%4,4
Tekstil	%3,3	%2,4
Metal ana sanayi	%3,2	%2,4
Elektrik, gaz ve su	%7,2	%2,8
İnşaat	%8,2	%3,1
Toptan ve perakende ticaret	%17,7	%3,7
Otel ve restoranlar (Turizm)	%3,1	%4,4
Taşımacılık, depolama ve haberleşme	%5,2	%1,6
Emlak Kom., kiralama ve işletmecilik	%5,8	%3,6

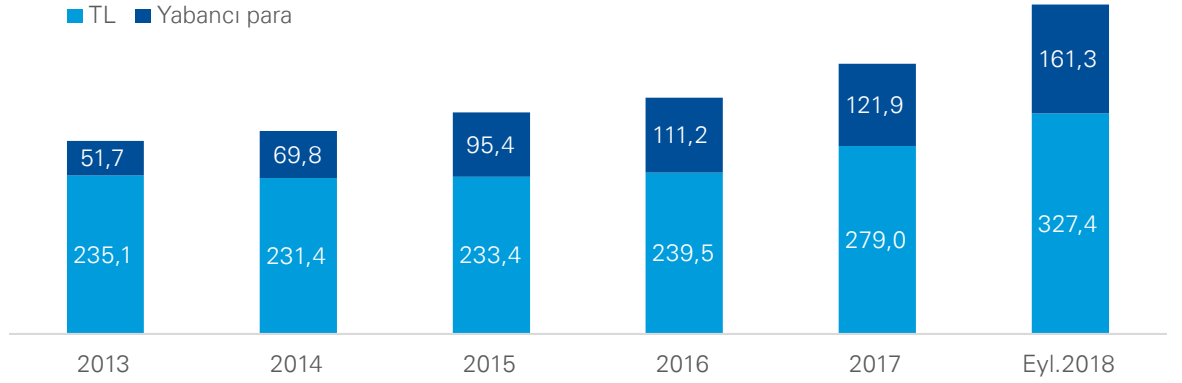
Kaynak: BDDK

Menkul kıymetler

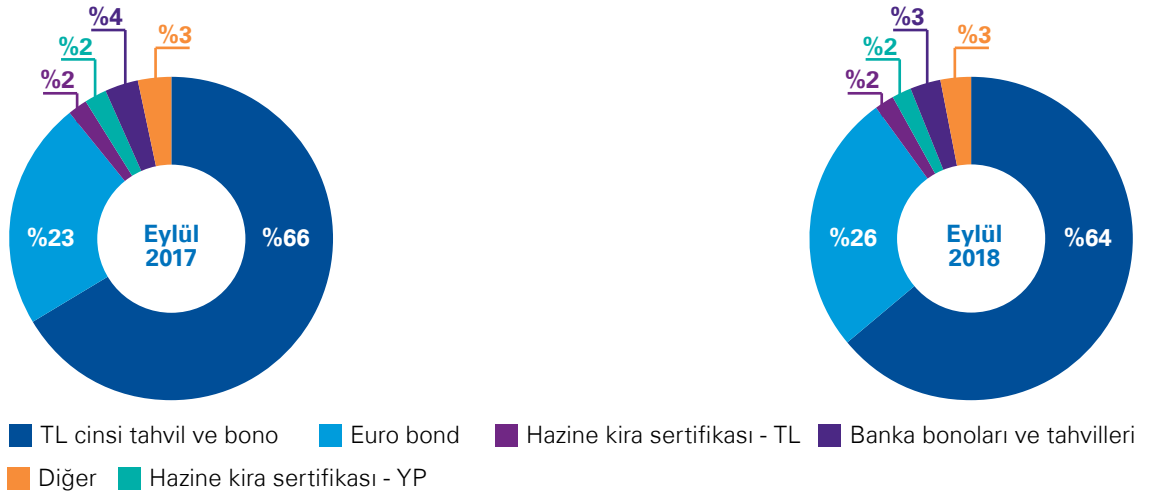
2018 yılında bankacılık sektöründe menkul kıymet portföyü kredilerden daha hızlı büyüse de, toplam aktifler içindeki payı geriledi. Bunda sektörün görece daha likit kalmayı tercih etmesinin yanında menkul kıymetlerdeki değer düşüşleri etkili oldu. Eylül 2018 itibarıyla yıllık bazda yüzde 30,3 artan menkul kıymet portföy büyüklüğü 488,7 milyar TL'ye yükseldi. TL cinsi menkul kıymetlerde artış yüzde 25,4 seviyesinde kalırken yabancı para menkul kıymet portföyünde artış yüzde 41,7'ye ulaştı. Menkul kıymetler içinde ise en yüksek paya sahip olan Hazine tahvil ve bonolarının payı yüzde 66'dan yüzde 64'e inerken, Eurobond'ların payı yüzde 23'ten yüzde 26'ya çıktı.

Menkul kıymetler portföyü (milyar TL)

Kaynak: BDDK

Menkul kıymetlerin dağılımı, Eylül 2017-2018

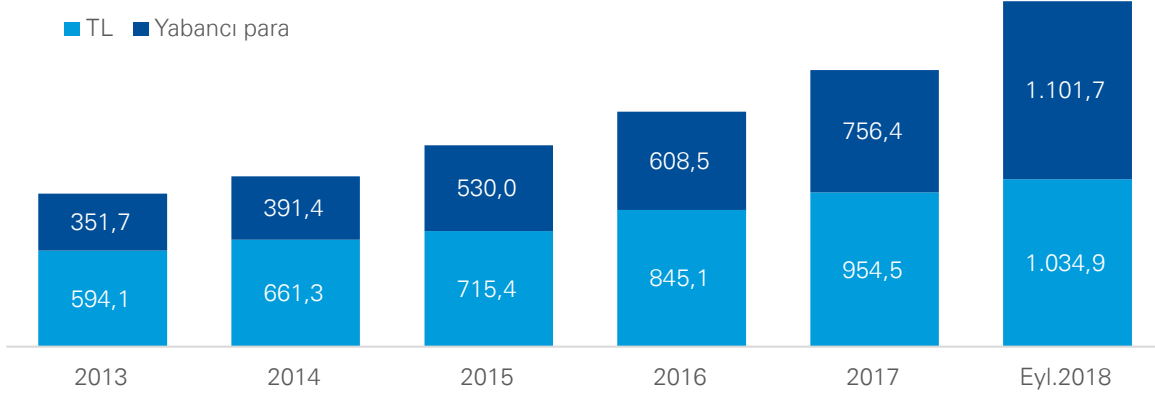

Kaynak: BDDK

Mevduatlar

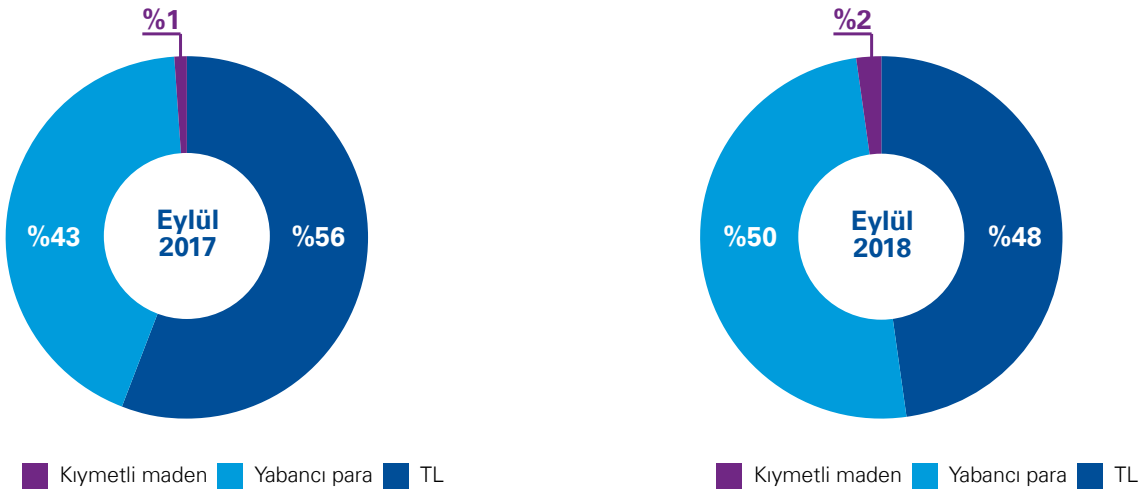
Eylül 2018 itibarıyla yıllık bazda 30,7 artan sektörün toplam mevduatları 2,137 milyar TL seviyesine ulaştı. TL mevduatlardaki artış bu dönemde sadece yüzde 12,7 seviyesinde kalırken yabancı para mevduatlarda toplam artış yüzde 53,7 olarak gerçekleşti. Toplam mevduatlardaki artış büyük ölçüde döviz kurlarındaki artışı yansıtırken yabancı para mevduatlar dolar bazında son bir yılda 18,1 milyar dolar azalış gösterdi. Buna rağmen Eylül 2017’de yüzde 42,6 olan yabancı para mevduatların toplam mevduatlara oranı yüzde 49,7’ye yükseldi.

Mevduatlar (milyar TL)

Kaynak: BDDK

Mevduatların dağılımı, Eylül 2017-2018

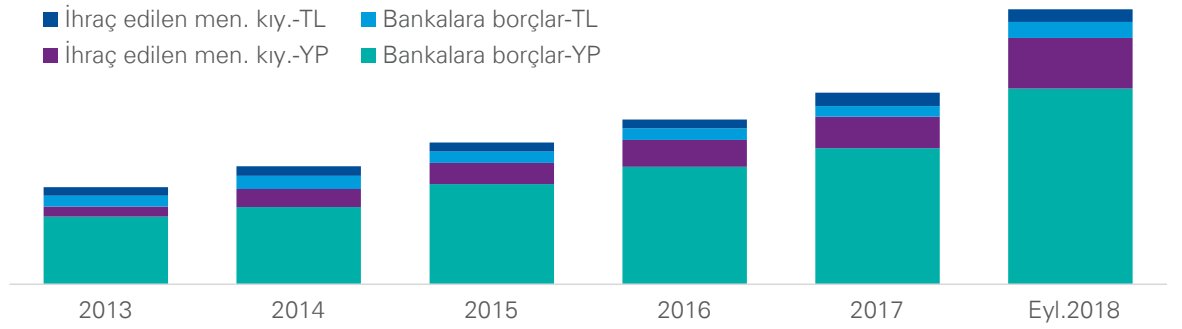

Kaynak: BDDK

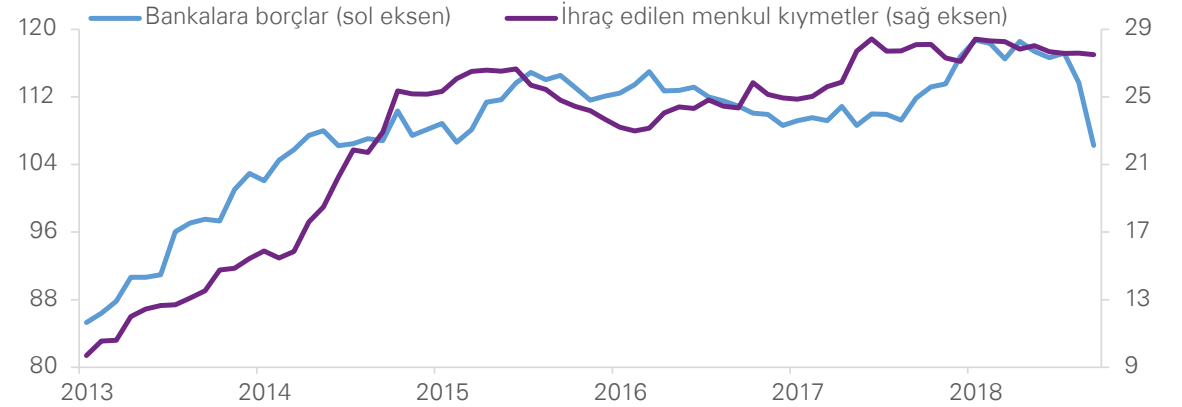
Bankalara borçlar ve dış finansman

Kur etkisiyle sektörün mevduat dışı finansman kaynakları da yıl genelinde hızlı arttı. Bankalara borçlar Eylül 2018 itibarıyla önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 64,5 artarken aynı dönemde ihraç edilen menkul kıymetlerde yıllık bazda artış yüzde 51,8 seviyesinde gerçekleşti. Öte yandan, yabancı para cinsinden kalemlere dolar cinsinden bakıldığında, sektörün dış yükümlülüklerinde ciddi bir azalma yaşandığı görülüyor. Eylül 2017’de 28,1 milyar dolar olan yabancı para cinsi ihraç edilen menkul kıymetler kalemi Eylül 2018 itibarıyla 27,5 milyar dolar seviyesine inerken, bankalara borçlar kalemi aynı dönemde 111,8 milyardan 106,3 milyar dolar seviyesine düştü. Bu dönemde bankaların uzun ve kısa vadeli dış borç çevirme oranlarında da sert düşüşler görüldü. Altı aylık ortalamalarda yüzde 100 civarındaki borç yenileme oranları Eylül itibarıyla yüzde 94’ün altına indi.

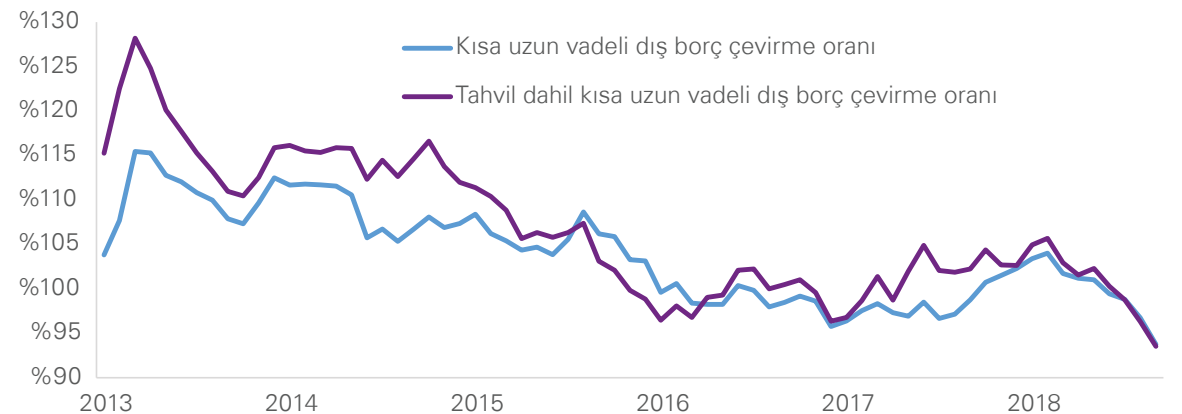
Bankalara borçlar ve ihraç edilen menkul kıymetler (milyar TL)

Yabancı para cinsi bankalara borçlar ve ihraç edilen menkul kıymetler (milyar dolar)

Bankaların dış borç çevirme oranları (6 aylık ortalama)

Takipteki krediler ve yapılandırmalar

Bankacılık sektöründe kredi artış hızı yavaşlarken, ekonomik aktivitedeki yavaşlamanın bir sonucu olarak takipteki alacaklarda hızlanma yaşandı. Toplam takipteki alacaklar kalemi Eylül 2018 itibarıyla önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 37,4 artarken takipteki alacakların toplam kredilere oranı aynı dönemde yüzde 3,1’den yüzde 3,3’e yükseldi. Segment bazında bireysel kredilerde takipteki alacaklar önemli bir değişim göstermezken, KOBİ ve kurumsal-ticari iş birimlerinde takipteki alacaklar Eylül 2017’den bu yana sırasıyla yüzde 70,7 ve yüzde 41,7 oranında arttı.

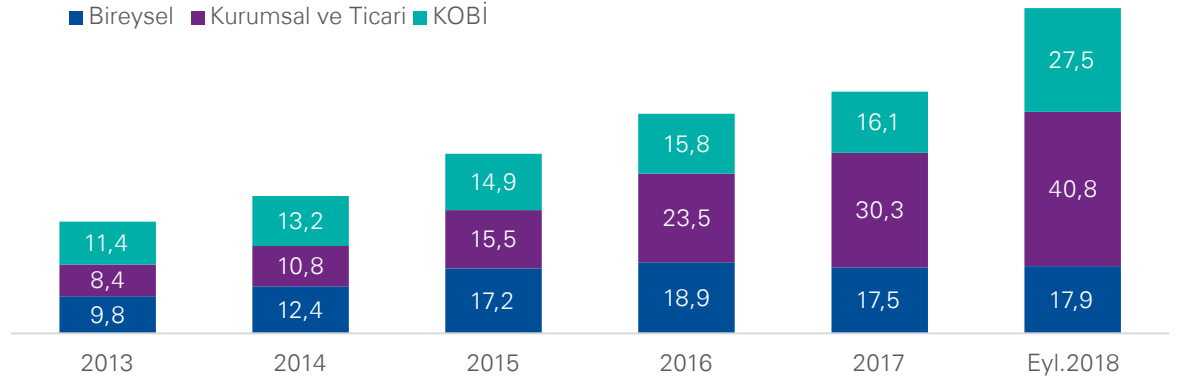
Bununla birlikte sektörde takipteki alacaklara karşı ihtiyatlı yaklaşım korunuyor. Bu kapsamda UFRS9 uygulaması sayesinde şeffaflık artarken, bankaların ayırdığı karşılıkların da önemli ölçüde arttığı görülüyor. İlk çeyrek sonunda 25 milyar TL olan beklenen zarar karşılıkları üçüncü çeyrek sonunda 103 milyar TL’ye yükselirken, temerrütler nedeniyle ayrılan özel karşılıklar 15 milyar TL’den 60 milyar TL’ye çıktı. Yıl genelinde birçok firma kredi yapılandırması talep ederken BDDK ve TBB yapılandırma standartlarını belirleyen bir çerçeve anlaşması yaptı. Anlaşma 100 milyon TL üzerinde kredi riski bulunan ve nakit akımlarında sıkıntı yaşayan firmaların kredilerinde yapılandırmayı düzenleme amacı güdüyor.

Takipteki alacaklar/krediler

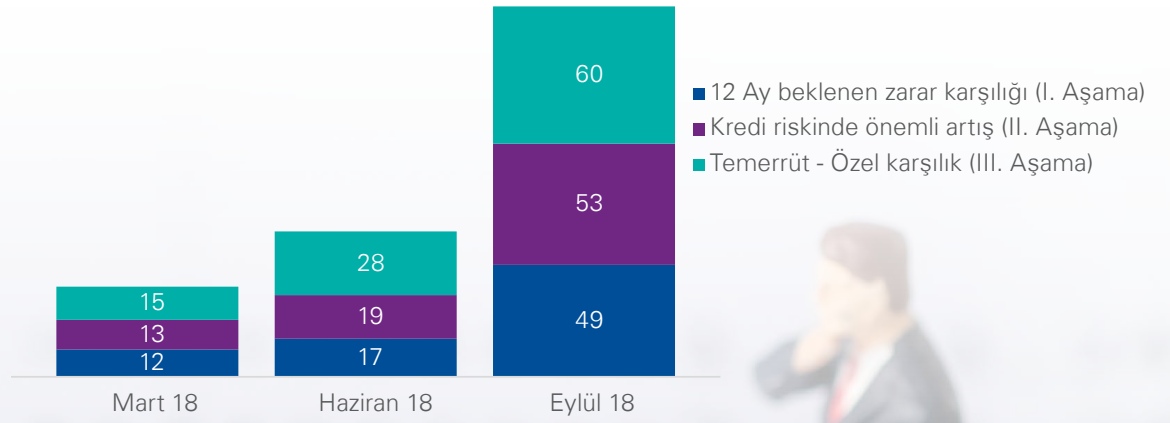
Kaynak: BDDK

Segment bazında takipteki alacaklar (milyar TL)

Kaynak: BDDK

Karşılıklar (milyar TL)

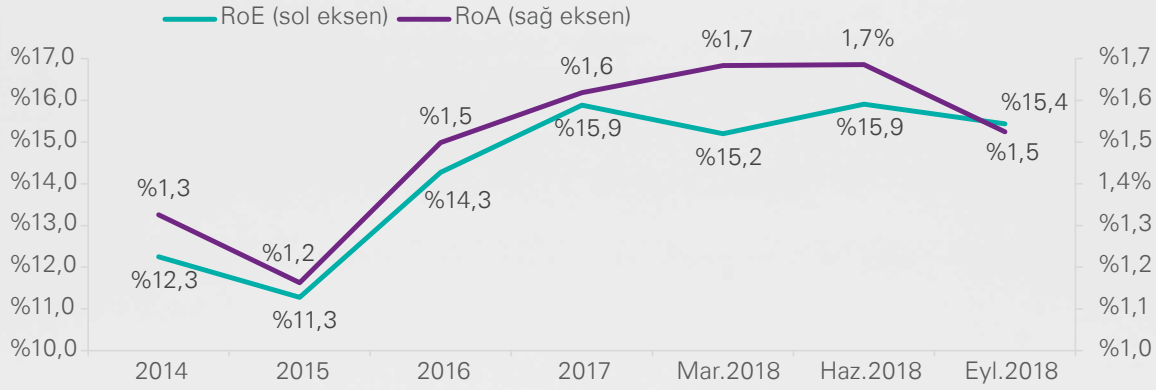

Kaynak: BDDK

Kârlılık

Bankacılık sektörü 2018 ilk dokuz ayda önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 11,1 artışla 41 milyar TL net dönem karı elde ederken, sektörün kârlılık oranları ise bozuldu. Ortalama aktiflere oranla net dönem karı yıllıklandırılmış olarak Eylül 2017'deki yüzde 1,7'den yüzde 1,5'e geriledi. Aynı dönemde net kârın ortalama özkaynaklara oranı da yüzde 16,2'den yüzde 15,1'e geriledi. Kârlılıktaki artışı sınırlayan unsur, maliyetlerdeki artışa karşın vade uyumsuzluğundan dolayı bankaların kredilerden elde ettiği faiz gelirlerinde henüz beklenen artışın görülememesi oldu. Önümüzdeki dönemde maliyetlerdeki artışın sınırlı kalmasıyla kârlılığın toparlanması bekleniyor. Bununla birlikte takipteki alacakların seyrinin de sektörün kârlılığı açısından kritik önemde olacağını düşünüyoruz.

Kârlılık göstergeleri

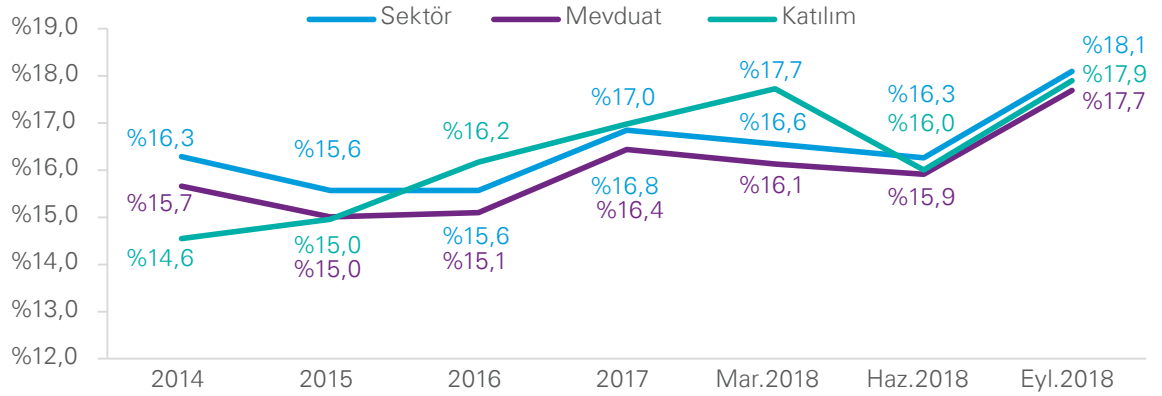
Kaynak: BDDK

Çekirdek ve standart sermaye yeterlilik oranları

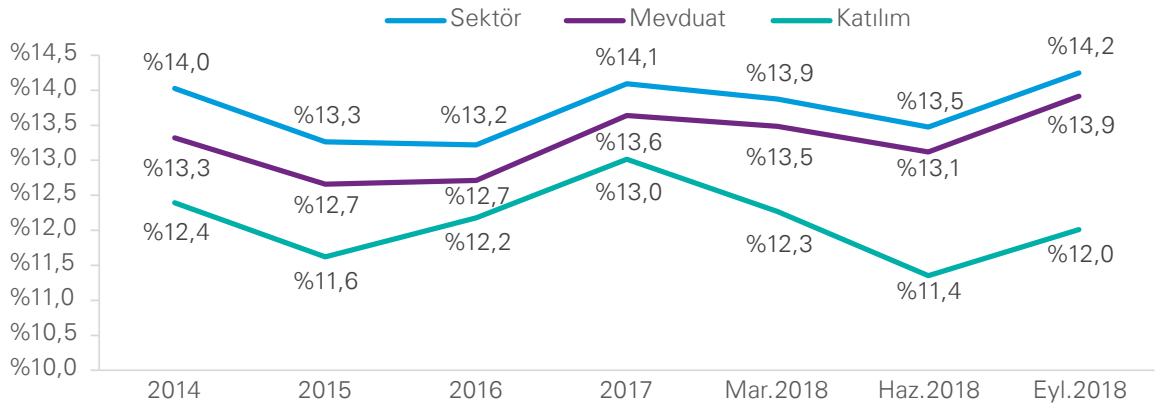
Aktif kalitesindeki bozulmanın bir sonucu olarak sektörde sermaye yeterliliği standart rasyosu ve çekirdek sermaye yeterlilik oranları bu yılbaşında gerilemeye başladı. Finansal piyasalardaki satışların derinleşmesiyle bu eğilim hızlandı. Ancak BDDK'nın getirdiği esneklik ile oranlar tekrar artarak son yılların en yüksek seviyesine çıktı. Böylece 2017 sonunda yüzde 16,8 olan bankacılık sektörü standart sermaye oranı Eylül sonunda yüzde 18,1'e yükselirken, çekirdek sermaye yeterlilik oranı yüzde 14,1'den yüzde 14,2'ye çıktı. Düzenlemenin etkisi bankadan bankaya farklı olmakla birlikte, sektör genelinde sermaye yeterlilik oranlarında 2,5 puanlık bir pozitif etki yaptığı hesaplanıyor.

Sermaye yeterliliği standart oranı

Kaynak: BDDK

Çekirdek sermaye yeterliliği oranı

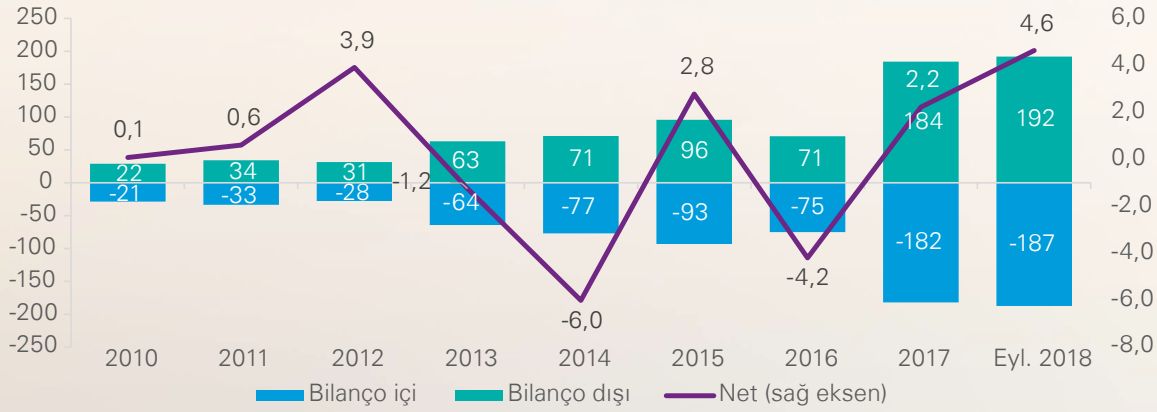

Kaynak: BDDK

Yabancı para pozisyon

Bankacılık sektörü bilançosunda geleneksel olarak yüksek miktarda oluşan açık pozisyon bilanço dışı işlemlerle kısmen dengelenir ve yönetilebilir düzeylerde tutulur. Ancak 2017 ve 2018'de mevduatlarda dolarizasyon eğilimi artarken, bankaların bilanço içi açık pozisyonları da hızlı genişledi. Dolayısıyla bunu dengelemek üzere ve yabancı bankaların Türk finansal piyasalarda kısa vadeli pozisyon almak üzere bu kanalı tercih etmesiyle, bilanço dışı yabancı para pozisyonu da hızlı arttı. BDDK'nın finansal piyasalarda çalkantının etkisini azaltmak üzere bankaların bilanço dışı pozisyonlarına sınırlama getirmesiyle ikinci yarıda bilanço dışı yabancı para pozisyonundaki artış durdu. Eylül sonu itibarıyla bankalar bilanço içinde 187 milyar dolar açık pozisyona sahipken, bilanço dışında 192 milyar dolar yabancı para fazla pozisyonuna geçti. Böylece bankaların net yabancı para pozisyonu 4,6 milyar dolara ulaştı.

Yabancı para pozisyonu (milyar dolar)

Kaynak: BDDK

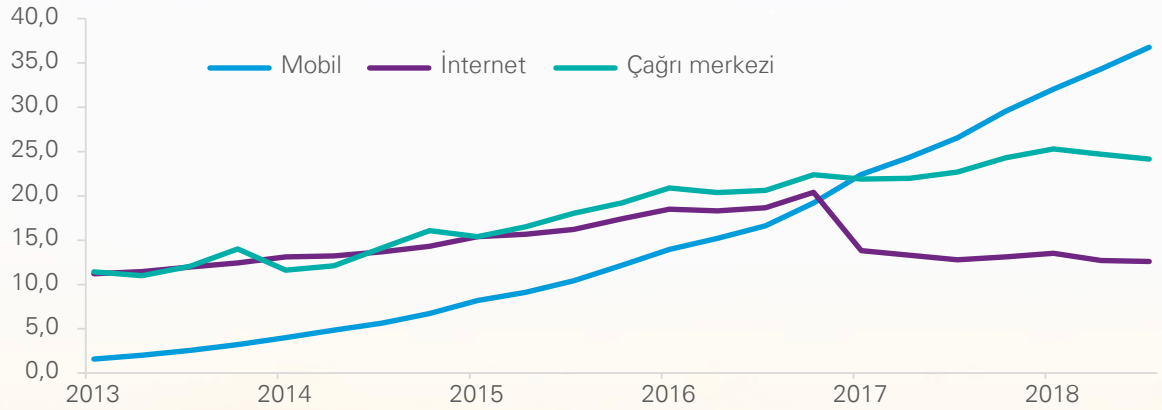

Bankacılıkta yenilikçi eğilimler (İnternet bankacılığı ve mobil bankacılık)

Bankacılık sektörü müşterilerine yenilikçi çözümlerle hizmet sunmayı sürdürürken teknolojik gelişmeler büyük önem taşıyor. Bu açıdan son beş senede yaşanan gelişmelerin ardından 2018'in geride kalan dönemi bunu bir kez daha teyit etti. İnternet bankacılığını aktif olarak kullanan müşteri sayısı 2017 başından bu yana gerilerken, mobil bankacılıktaki aktif müşteri sayısı bir miktar yavaşlamakla birlikte yüksek hızda artmaya devam ediyor. Çağrı merkezindeki aktif müşteri sayısı ise yakın dönemde gerilemeye başladı.

Bu eğilimler bankacılık sektörünün personel giderleri üzerindeki baskıyı kısmen hafifletiyor. Ancak yatırım harcamalarının ve reklam giderlerinin yüksek kalmasına yol açarken, sektörün maliyet bileşenleri içinde döviz kurunun etkisini artırıyor. Sektörün döviz cinsi faiz dışı giderleri ilk dokuz ayda 3 katına çıkarken TL cinsinden faiz dışı giderleri yüzde 42,2 oranında arttı. Bunun içinde personel giderleri ise sadece yüzde 13,8 artışla enflasyonun oldukça altında kaldı.

Aktif müşteri sayıları (milyon kişi)

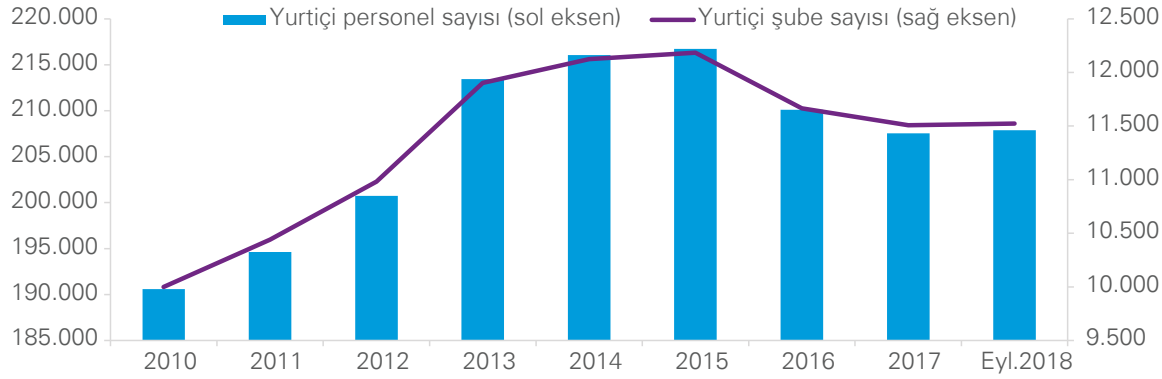
Kaynak: BDDK

Rakamlarla bankacılık sektörü

Eylül 2018 itibarıyla sektörde 50 banka bulunurken personel sayısı teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak operasyonel yapıların küçülmesiyle azalıyor. Eylül 2017’de 208.876 olan yurtiçi personel sayısı Eylül 2018 itibarıyla 207.870 kişiye geriledi. Bu dönemde dalgalı bir seyir izleyen şube sayısı ise 62 adet azaldı. Teknolojik gelişmelerin yanında verimlilik artışı sağlayan iş süreçlerindeki yenilikçi yaklaşımlar ve tasarruf eğilimleri sektördeki operasyonel yapının küçülmesine neden oluyor. Bununla birlikte, bazı büyük oyuncular organizasyonel yapılarındaki bu iyileştirmelere bağlı olarak şube sayısını azaltırken, sektöre yeni giren aktörler şube ve personel sayılarını artırabiliyor.

Sektörde aktif sıralamasına göre birinci sırada bir kamu bankası olan Ziraat Bankası yer alırken bunu sırasıyla Türkiye İş Bankası ve Türkiye Garanti Bankası, Akbank ve Yapı Kredi olarak özel bankalar takip ediyor. Sektörde oligopolistik bir yapı olsa da teknolojik gelişmeleri iyi kullanabilen bankaların kârlılık ve büyüme açısından fark yaratabildiği görülüyor.

Bankacılık sektörü yurtiçi şube ve personel sayısı

Kaynak: BDDK

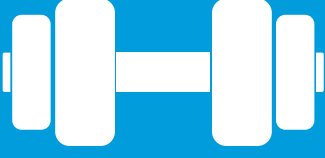
Bankacılık sektörü durum analizi

2018 yılında küresel ve yurtiçi makro ekonomik gelişmeler bankacılık sektöründe de zorlu bir yıl yaşanmasına neden oldu. Fonlama kaynaklarından dolayı küresel gelişmelerle entegrasyonun yüksek oluşu nedeniyle yurtiçinde finansal piyasa gelişmelerine ilk tepkiyi veren sektör olduğu görülüyor. Diğer bir ifadeyle, dış kaynak bulmada yaşadığı sorunlardan dolayı bankacılık sektörünün 2018 yılında yaşadığı dengelenme süreci, ekonominin diğer aktörleri açısından da önümüzdeki dönem için bir öncü gösterge niteliği taşıyor. Bununla birlikte, uluslararası kaynaklara erişim kanalları açıldığında ilk olarak toparlanabilecek sektör olma özelliğini koruyor. Bu nedenle önümüzdeki günlerde ekonominin diğer sektörlerinde ekonomik aktivite zayıf kalabilecek olsa da bankacılık sektörünün görece daha iyi bir performans sergilemesi beklenebilir.

Öte yandan bankacılık sektörü, diğer sektörlerle sağladığı finansman üzerinden birçok olumlu ve olumsuz eleştirinin ve gözetimin de odağında yer alabiliyor. Bu nedenle sektöre olan güvenin sarsılmaması ve şeffaflığın korunması da gerek yurtiçi gerekse yurtdışı yatırımcı algısı açısından son derece kritik öneme sahip. 2017 başında Türkiye'nin yatırım yapılabilir ülke statüsünü kaybetmesi, sektörün fonlama maliyetleri üzerinde orta vadede ilave bir risk primi oldu. 2018'de yaşanan kur çalkantısı ile birlikte bankalar yurtdışından finansman bulmakta zorlanmanın yanında maliyetlerde de ciddi artışlarla karşılaştı. Bu da ülke büyümesinin fonlanması önündeki temel zorluk olurken ekonomik aktivitenin belirgin olarak yavaşlamasına neden oldu.

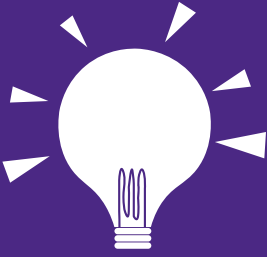
İşte bu nedenlerle Türkiye ekonomisinin çabuk bir şekilde toparlanabilmesi ve potansiyelini artırarak hızlı büyüebilmesi için bankacılık sektörünün sağlamlığının korunmasının büyük önem taşıdığı görülüyor. Bu doğrultuda kısa vadede şeffaflığın artırılması, aktif kalitesinin ve sermaye yapısının güçlendirilmesi kritik öneme sahip.

Güçlü yönler

- İtibarlı ve birbirinden farklı coğrafyalardan yabancı sermayenin bankacılık sektöründeki yatırımları
- Geçmiş kriz tecrübelerini başarı ile yönetmiş kurumsal hafıza
- Genç ve nitelikli insan kaynağı
- Teknolojik gelişmelere uyum ve küresel standartlarda iş yapma disiplini
- Yüksek likidite, aktif kalitesi, güçlü sermaye ve düşük kaldıraç oranı
- Düşük penetrasyon oranı ve güçlü büyüme potansiyeli

Fırsatlar

- Genç nüfus ve bankacılık sektörünün erişmediği kitleler ve sektörler
- Ekonominin esnekliği sayesinde hızlı toparlanıyor oluşu yabancı yatırımlar açısından cazibeyi yüksek tutuyor
- Teknolojik gelişmeler ve yenilikçi iş çözümleri
- Faiz hassasiyeti nedeniyle sistem dışında kalan aktörleri sisteme dahil eden katılım bankalarının gelişimi sektör açısından önemli bir fırsat barındırıyor
- Teknolojik gelişmelerle birlikte gelişen alternatif finansman modellerinin bankacılık sektörüne entegre edilmesiyle çeşitlenebilecek iş modelleri

Zayıf yönler

- Yurtiçi tasarrufların düşük olması
- Yüksek seviyedeki dış finansman ihtiyacı ve yurtiçi sermaye piyasalarının az gelişmişliği ve finansal piyasaların yeterli derinliğe sahip olmaması
- Döviz kurlarındaki dalgalanma nedeniyle kişi başına milli gelir artış trendinin sektöre uğraması
- Enflasyondaki yüksek seviyeler nedeniyle kaynak ve aracılık maliyetlerinin yüksek oluşu
- Kayıt dışı ekonominin yüksek oluşu

Tehditler

- Yüksek likidite seviyesine karşın, yatırım yapılabilir ülke statüsünün kaybedildiği bir dönemde yüklü dış borç geri ödemeleri
- Jeopolitik gerilim alanlarına yakınlık
- AB üyeliği ile ilgili sürecin tıkanmış olması ve yeni bir itici güç eksikliği
- Yurtiçi ekonomik dinamiklerin dışsal kırılganlıklara olan duyarlılığının artmış olması
- Ekonomideki sektörler arasında var olan ayrışmadan dolayı yayılma etkisinin boyutunun öngörülememesi

Projeksiyonu

2018 yılında finansal piyasalardaki çalkantının sektör üzerindeki tahribatı yönetilebilir kalsa da diğer sektörlerle yönelik belirsizlikler ve yayılma riski sektörün görünümü üzerindeki en temel belirsizlik olarak görülüyor. Bu nedenle sektörün orta vadede temkinli yaklaşımını koruyacağını değerlendiriyoruz. Diğer bir ifadeyle, dış finansman kanalları çok olumlu olsa da sektörün büyüme konusunda çok istekli olmasını öngörmüyoruz. Bununla birlikte, belirsizliklerin azalması ve kaynak maliyetlerinde bir istikrar sağlanması ile ilk harekete geçecek sektör olma özelliğini de koruyacağını düşünüyoruz. Bununla birlikte, operasyonel anlamda yapılacak iyileştirmeler ve verimlilik odaklı çabalar sayesinde karlılığın korunacağını tahmin ediyoruz. Bu gelişmeler ışığında sektörün belli başlı büyüklüklerine ilişkin önümüzdeki dönem öngörülerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

Aktif, kredi ve mevduat büyümesi: Döviz kurlarındaki artışlar ve yüksek enflasyon nedeniyle nominal büyümenin yüksek kalacağını tahmin ediyoruz. Bu nedenle her üç temel büyüklükte de yüzde 20 oranında büyüme öngörüyoruz. Sektör temkinli duruşunu koruyacağından kredi-mevduat büyümesinde bir ayrışmaya gitmek istemeyecektir.

Kârlılık: Sektörde verimlilik artışları ve etkin maliyet yönetimi sayesinde net karın yüzde 15 artacağını öngörüyoruz. Bununla birlikte,

enflasyon görünümü üzerindeki belirsizlikler nedeniyle net faiz marjlarındaki iyileşmenin sınırlı kalacağını tahmin ediyoruz. Bu nedenle ortalama aktif ve öz kaynak Kârlılıklarında belirgin bir iyileşme beklemiyoruz.

Aktif kalitesi ve takipteki alacaklar: Sektör basiretli risk yönetimi ve ihtiyatlı karşılık ayırma politikalarıyla aktif kalitesindeki bozulmayı yönetebilir düzeylerde tutabilir. Ancak büyümedeki ivme kaybından dolayı takipteki alacakların kredilere oranının yüzde 5'e yükselebileceğini hesaplıyoruz.

Söz konusu beklentiler üzerinde küresel risk iştahı ve faiz hadlerinin belirleyici bir unsur olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla küresel ekonomide yaşanacak olumlu veya olumsuz şoklar finansman ve genel ekonomik büyüme görünümü kanalından tahminlerimiz üzerinde etkili olabilecektir. Daha da önemlisi, sektör yurtiçi regülasyonlara da oldukça duyarlı bir yapıdadır. Bu nedenle BDDK'nın sektörün sağlamlığını ve şeffaflığını artıracak adımları büyüme ve kârlılık üzerinde büyük etkiye sahiptir.

İletişim:

Sinem Cantürk
Finansal Hizmetler
Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
scanturk@kpmg.com

Detaylı bilgi için:
KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul
İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara
The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir
Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr
kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

Sigortacılık

Sektörel Bakış

2019

—

kpmg.com.tr

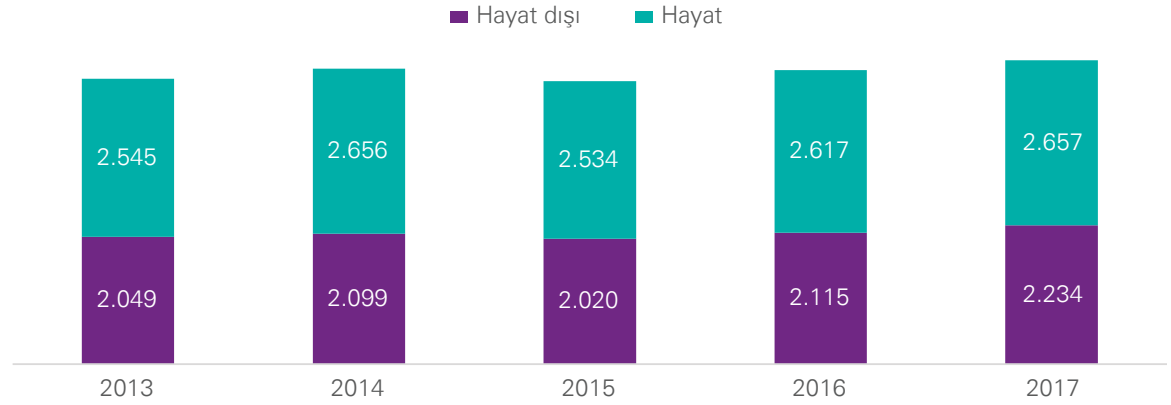

Dünyada sigortacılık sektörü

Sigortacılık sektörü, gerek topladığı prim tutarının büyüklüğü ve bu primle yapılan yatırımlardan dolayı gerekse de iş dünyası ve bireylerin risklerini yönetmelerine yardımcı olarak sosyal ve ekonomik açıdan kritik bir rol üstlenir. Bu rolünden dolayı da ekonominin dayanıklılığı açısından oldukça büyük öneme sahip bir bileşendir.

2017 sonu verilerine göre, dünya genelinde sigortacılık sektörü 2,2 trilyon doları hayat dışı branşlardan olmak üzere toplamda 4,9 trilyon dolar tutarında direkt prim üretimi gerçekleştirdi.

Dünya sigortacılık sektörü direkt prim üretimi (milyar dolar)

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği (TSB)

Teknolojik gelişmelerin iş yapış süreçlerinde yol açtığı dönüşümlerin ve tüketici tercihlerinde neden olduğu değişimlerin sigortacılık sektörüne hem olumlu, hem de olumsuz yansımaları olabiliyor. Blok zinciri, bulut teknolojisi ve nesnelerin internetinde yaşanan ilerlemeler kısa vadede yüksek yatırım gerektirdiği için, firmalara henüz maliyet avantajı sağlamamış görünüyor. Ancak orta vadede bu teknolojilerle sektörün maliyetlerinin azalması ve verimliliğinin artması bekleniyor.

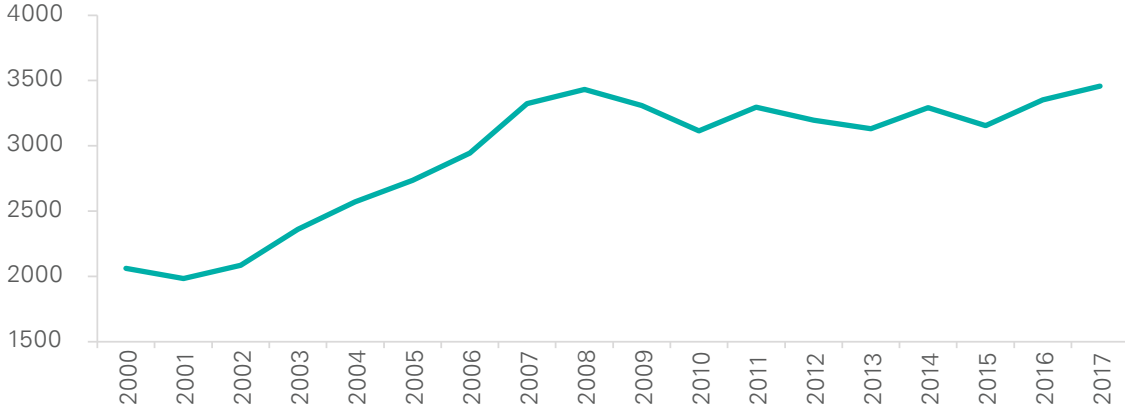
Öte yandan bu yeni teknolojilerin daha şimdiden etkili bir risk yönetimi imkanı sunmaya başladığı görülüyor. Teknolojik gelişmeler tüketicilerin çok kolay bir şekilde karşılaştırma yapmalarını sağlarken, firmaları da daha rekabetçi bir fiyatlama ihtiyacına zorluyor. Bu nedenle kısa vadede sektörün karlılık görünümünün dalgalı olacağı değerlendiriliyor.

Kısa vadede makroekonomik gelişmeler tarafındaki küresel ölçekte faizlerin hızlı artmıyor oluşu ve enflasyonun kırılgan seyri, sektörün gelir oluşturma ve yatırım gelirlerinin potansiyelini sınırlıyor. Sektöre yönelik muhasebe düzenlemeleri, vergisel değişiklikler ve finansal piyasalardaki belirsizlikler sektörü zorlayan faktörler olarak öne çıkıyor.

2018 yılında dünya ekonomisi, ticaret savaşları kaynaklı belirsizliklere rağmen potansiyelinin üzerinde büyümeye devam ederken, sigortacılık sektöründe prim üretimindeki büyümenin bir önceki yıla göre reel olarak yüzde 2 civarında olduğu hesaplanıyor. 2018 yılında ticaretteki yavaşlama sınırlı kaldığı için hayat dışı branşlarda sigorta prim fiyatları bir miktar iyileşti. Faizlerdeki yükselişin duraksamasına rağmen sektörün karlılığında toparlanma gözlemlendi.

Öte yandan taşımacılık ve dış ticaret kredi sigortacılığı, küresel ticaretteki korumacı adımlardan olumsuz etkilenmeye başladı. Hayat sigortacılığında ise gelişmekte olan ekonomiler kaynaklı bir canlanma gözleniyor. Gelişmiş ekonomilerde 2018'de sigortacılık sektöründe hasar ödemelerinin sınırlı kalması karlılıktaki bu toparlanmada etkili olan bir diğer faktör olarak öne çıktı.

Kişi başına yıllık doğrudan sigorta primi (dolar)

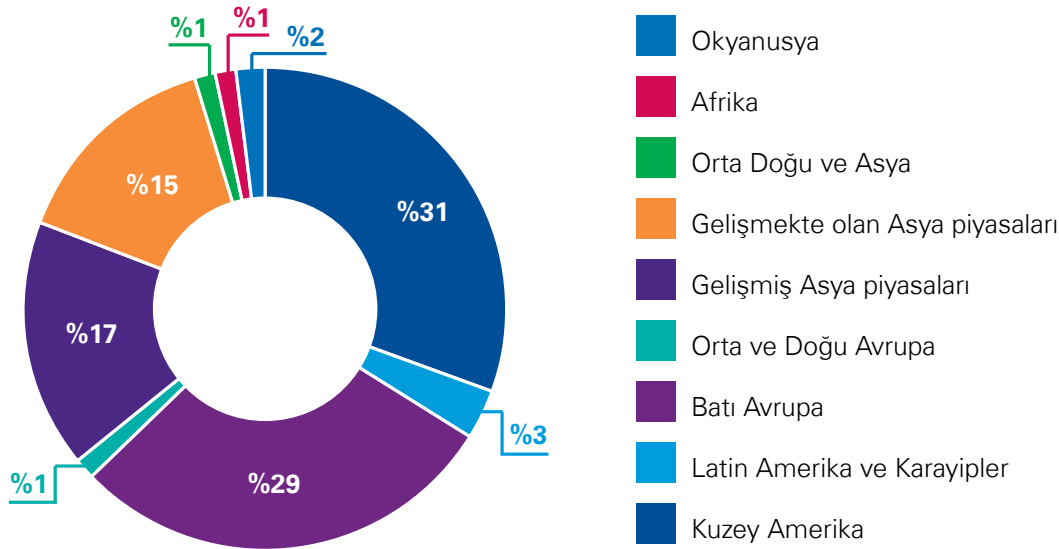

Kaynak: OECD

Diğer birçok finansal hizmet sektöründe olduğu gibi sigortacılık sektöründe de yaygınlık (penetrasyon) gelişmiş ülkelerde yüksek olsa da, gelişmekte olan ekonomilerde oldukça düşük seviyede.

2017 sonu itibarıyla dünya birincil prim üretiminin yüzde 31'i Kuzey Amerika'da olurken, ikinci sırada yüzde 29 ile Batı Avrupa, üçüncü sırada ise yüzde 17 ile gelişmiş Asya ekonomileri bulunuyor.

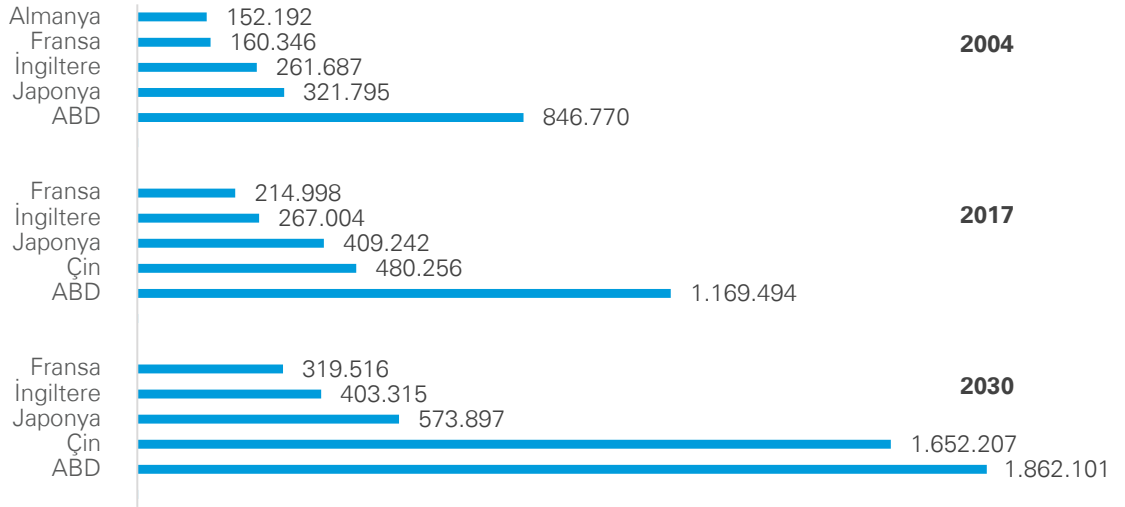
2017 Yılı dünya prim üretimi dağılımı

Kaynak: TSB

Çin dünya ekonomisinde pek çok sektörde olduğu gibi sigortacılıkta da her geçen gün büyük bir oyuncu haline geliyor. 2004 yılında dünya prim üretimine göre ilk beş içerisinde yer bulamayan Çin, 2018 itibarıyla en çok sigorta prim üretimi yapılan ikinci ekonomi. Çin'in 2030 yılına kadar bu konumunu koruması beklenirken, ABD ile arasındaki farkın daralacağı tahmin ediliyor. Çin örneğinde de görüldüğü üzere, gelişmekte olan ekonomilerin destekleyici demografik unsurları ve hızlı büyümeleri göz önünde bulundurulduğunda sigortacılık sektöründe uzun vadede potansiyelin oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Dünya sigortacılık birincil prim üretiminde sıralama (milyar dolar)

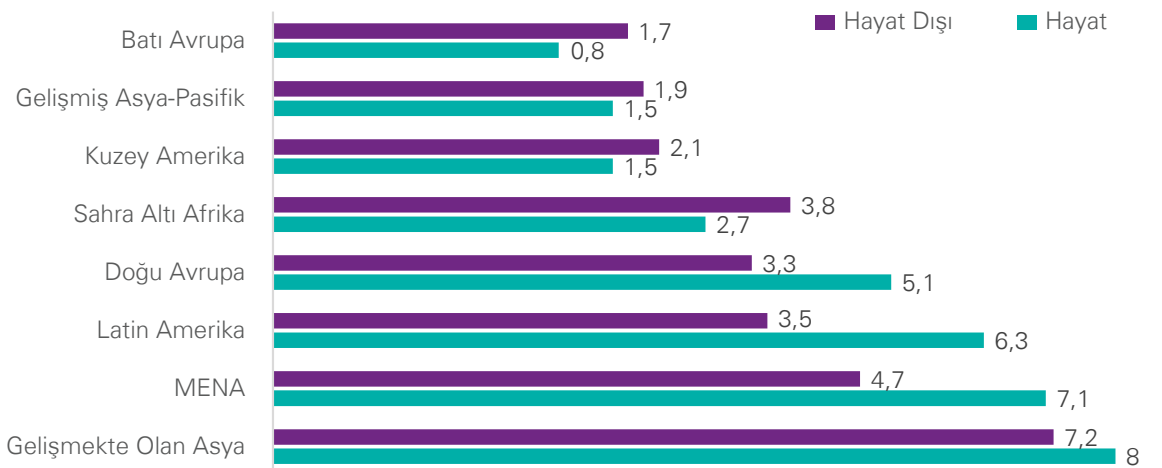

Kaynak: Munich Re

Önümüzdeki yıllarda küresel büyümede bir kesinti yaşanmaz ise reel prim artışının penetrasyonun düşük olduğu gelişmekte olan ekonomiler öncülüğünde hız kazanması öngörülmüyor. Ancak geçmişte olduğu gibi önümüzdeki dönemde de bu beklentilerin gerçekleşebilmesi açısından, doğal afetlerin yanında dünya büyümesinin ve ticaret hacminin seyri büyük önem taşıyacak.

2018 sonlarına doğru belirginleşen küresel yavaşlama, sektörün görünümünü de olumsuz etkilemeye başladı. Öte yandan, gelişmekte olan ekonomilerde penetrasyonun artması ve sektörün kapsamının küresel ısınma, siber güvenlik ve veri güvenliği gibi alanlarla genişliyor oluşu sigortacılık sektöründeki hareketliliği destekliyor. Bu nedenle kısa vadedeki zorluklara rağmen dünya sigortacılık sektörünün görünümünün uzun vadede pozitif olduğu değerlendiriliyor.

Sigortacılık prim gelirleri 2018-20130 yıllık bileşik reel büyüme oranları (%)

Kaynak: Munich Re

Türkiye Pazarı

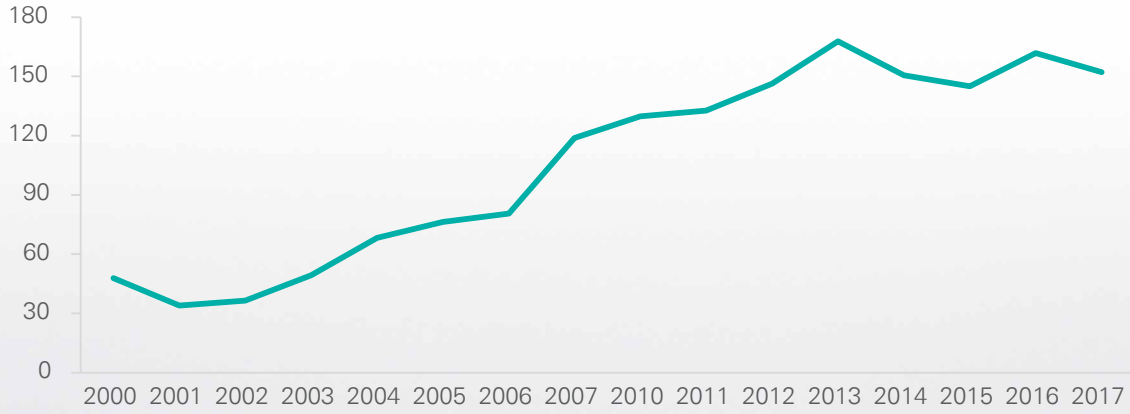

Türk sigortacılık sektörü:

2017 sonu verilerine göre, kişi başına yıllık 150 dolar seviyelerinde prim üretimi yapılan Türk sigortacılık sektörü, potansiyeli oldukça yüksek görülen bir sektör. Diğer bir ifadeyle, gelişmekte olan ekonomilerin pek çoğunda olduğu gibi, sigortacılık sektörünün penetrasyonu bir hayli düşüktür. Yüksek büyüme hızının yanında, dışa açık bir ekonomi olması ve demografik unsurları sektörün potansiyelini artıran dinamikler olarak öne çıkıyor. Bununla birlikte, sektörün sunduğu imkanlara yönelik farkındalığın düşük olmasının söz konusu potansiyelin ortaya çıkmasını engellediği düşünülüyor. Ayrıca son yıllarda ekonomideki dalgalı büyüme performansı ve kişi başına gelirdeki artış trendinin duraksaması sektörü sınırlandırıyor.

Kişi başına yıllık brüt prim üretimi (dolar)

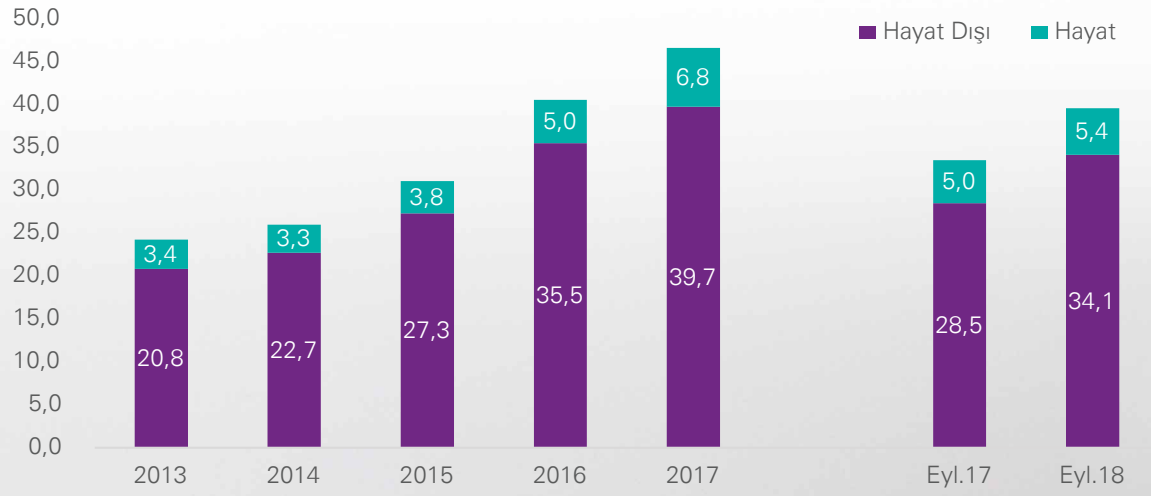
Kaynak: OECD

Brüt prim üretimi

Bu dinamiklerle Türk sigortacılık sektörü 2017 yılında bir önceki yıla göre yüzde 15 artışla 46,6 milyar TL direkt sigorta prim üretimi gerçekleştirdi. Bunun yüzde 85'i hayat dışı branşlardan kaynaklanırken, hayat branşında 2017 yılında yüzde 35,8 artış kaydedildi. 2018'in ilk üç çeyreğinde ise sektör genelinde hayat dışı branşlarda yüzde 19,8'lik brüt prim üretimi artışı yaşanırken, hayat branşında artış yüzde 8,5'te sınırlı kaldı. Böylece toplam prim üretimi yıllık bazda yüzde 18,1 artışla 39,5 milyar TL olarak gerçekleşti.

Brüt prim üretimi (milyar tl)

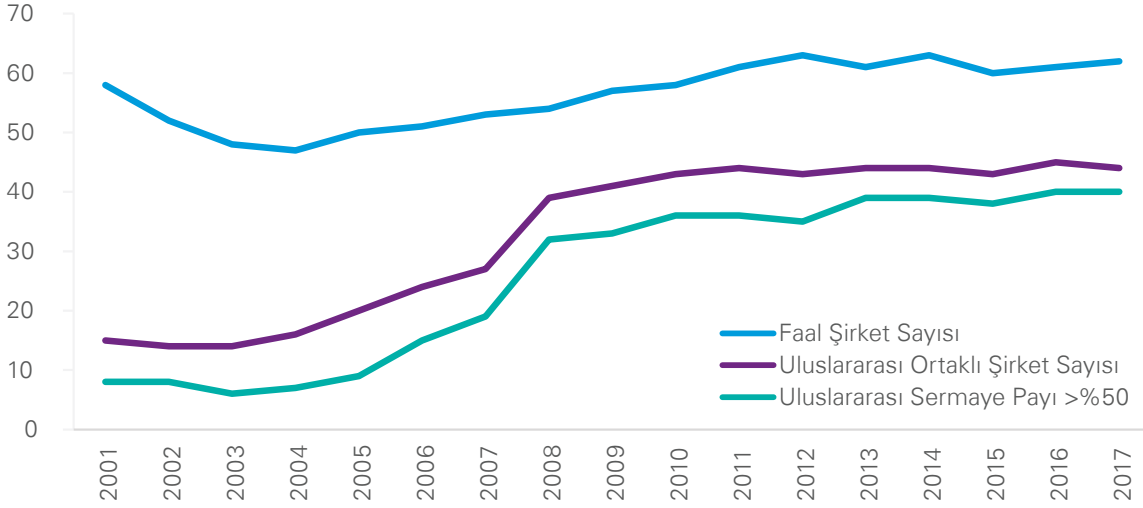
Kaynak: TSB

Sektördeki şirket sayıları ve uluslararası ortaklı şirket sayısı

Türk sigortacılık sektöründe 2018 sonu itibarıyla toplamda 62 şirket bulunurken, bunların 39'u hayat dışı şirketlerden oluşuyor. Bununla birlikte, sektörde 23 tane de hayat ve emeklilik şirketi ve 3 tane de reasürans şirketi bulunuyor. Sigorta ve emeklilik şirketlerinin ise 2017 sonu itibarıyla 44'ünde uluslararası grupların payı bulunurken, söz konusu yabancı yatırımcılar, 40 şirketin hakim ortağı konumunda faaliyet yürütüyor.

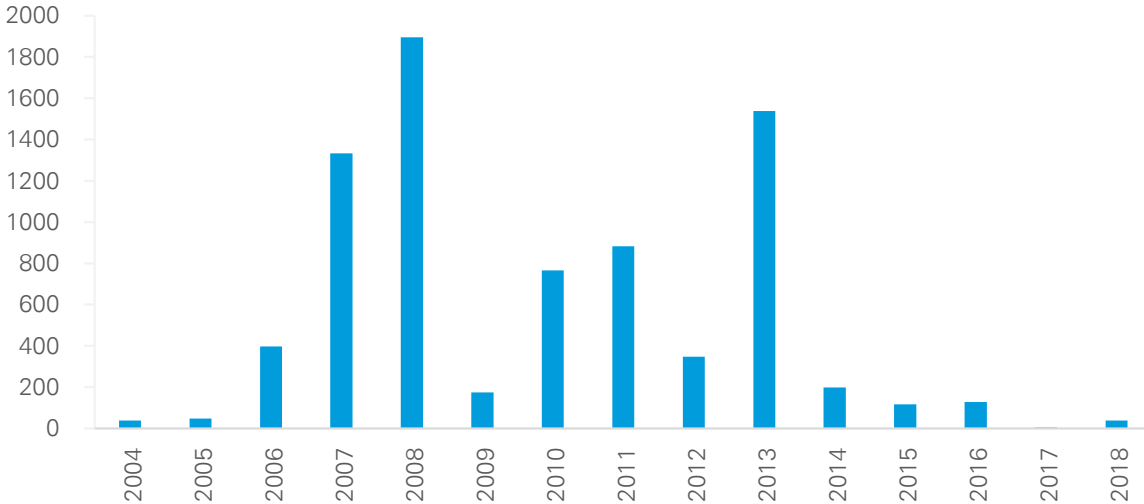
Kişi başına yıllık brüt prim üretimi (dolar)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

2018 yılında 38 milyon dolar tutarında doğrudan yabancı yatırım gerçekleşti. Böylece son 15 yılda sektöre yapılan doğrudan yabancı yatırım girişi 7,9 milyar dolar seviyesine ulaştı. Öte yandan, sektörde yabancıların hisse senedi yatırımları 2018 sonu itibarıyla 245 milyon dolar tutarında bulunuyor. Bu sonuçlarla sektörün toplam sermayesi içinde yabancıların payı 2017 sonu itibarıyla yüzde 70,4 olurken, toplam prim üretimi açısından payları yüzde 60,2 olarak gerçekleşti.

Sigorta ve emeklilik şirketlerine doğrudan yabancı yatırım girişleri (milyon dolar)

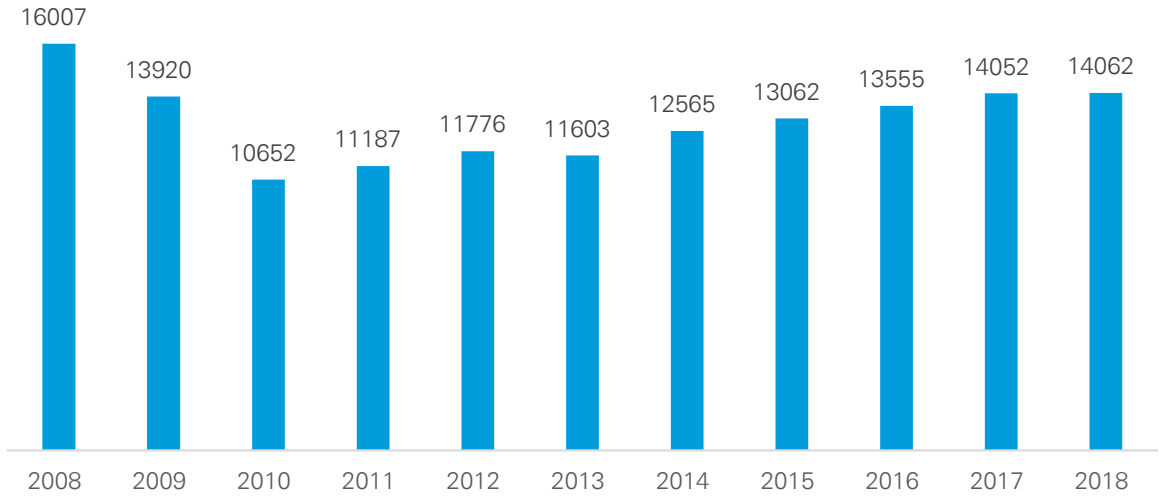

Kaynak: TCMB

İstihdam

Dünya’da olduğu gibi, Türkiye’de de teknolojik gelişmeler ve değişen tüketici davranışları nedeniyle sektörde iş süreçlerinde otomasyonun ilerlemesiyle istihdam yapısı oldukça değişti. 2008-2009 yıllarındaki daralma süreçleri ardından istihdam kademeli olarak toparlansa da şirket sayısı daha fazla olmasına rağmen toplam istihdam eski seviyelerinin hala oldukça altında seyrediyor. Bununla birlikte, 2018 yılında yaşanan finansal çalkantı ve ekonomideki yavaşlama nedeniyle sektörün istihdam artış hızı daha da yavaşladı. 2017 yılında 14 bin 52 kişi olan sektörün toplam istihdamı, 2018 sonunda 14 bin 62 kişiye çıktı. Toplam istihdam içinde satış ve pazarlama kadrolarının payı 2010 yılında yüzde 51 iken, 2018 yılı sonu itibariyle bu oran yüzde 42 seviyesine geriledi.

Sigorta ve emeklilik şirketlerinde çalışan sayısı

Kaynak: TSB

Hayat dışı sigorta branşı verimliliği

2017 yılında Türk sigortacılık sektöründe 46,6 milyar TL tutarında yazılan primlerin 39,7 milyar TL'si hayat dışı branşlardan elde edildi. Bunun üçte biri ise kara araçları sorumluluk sigortası branşından sağlandı. Diğer bir ifadeyle, 2017 yılı içinde sektörün prim gelirlerinin yarısı kasko (kara araçları) ve trafik (kara araçları sorumluluk) sigortası branşından elde edildi. Sigorta sektörü, 2017 yılında hayat dışı branşlarda 19,2 milyar TL hasar ödemesi gerçekleştirdi. Aynı dönemde trafik ve kasko branşlarında hasar ödemesi toplam hasar ödemelerinin yüzde 58,7'sine ulaştı.

2018 yılının ilk üç çeyreğinde ise hayat dışı branşlarda yazılan brüt prim tutarı yüzde 19,8 artarken, otomotiv satışlarındaki daralma nedeniyle özellikle kasko branşından prim üretimi artışı yüzde 11,9 ile daha sınırlı kaldı. Trafik sigortası yazılan primi ise yüzde 24,7 artış kaydetti. 2018'in ilk üç çeyreklik döneminde hasar ödemeleri sadece yüzde 5,7 artarken, kasko ve trafik branşlarında hasar ödemelerinin daha hızlı arttığı görüldü. Söz konusu iki branş yazılan primlerin toplamında yüzde 49,7'lik bir pay elde ederken, hasar ödemelerinde yüzde 60'ı aşan bir paya sahip oldular. Diğer bir ifadeyle, toplam prim üretiminde yaklaşık yüzde 50'lik paya sahip olan kasko ve trafik branşları 2018'in dokuz aylık bölümünde teknik açıdan daha az karlı bir dönem yaşadı.

Hayat ve hayat dışı sigorta yazılan prim ve hasar ödemelerinin dağılımı

	Yazılan primler			Ödenen hasarlar		
	2017	Eyl.2017	Eyl.2018	2017	Eyl.2017	Eyl.2018
Kaza	1.682.839	1.217.326	1.315.539	230.300	162.078	163.775
Sağlık	5.024.663	3.599.581	4.436.203	3.417.129	2.489.075	3.024.837
Kara Araçları (Kasko)	6.916.049	4.859.794	5.437.502	4.856.117	3.220.147	4.118.709
Raylı Araçlar	11	0	0	0	0	0
Hava Araçları	114.153	34.739	47.503	295.991	256.831	180.409
Su Araçları	218.148	161.893	224.806	155.562	112.507	99.714
Nakliyat	651.958	470.918	588.715	245.580	161.383	247.767
Yangın ve Doğal Afetler	5.745.958	4.077.040	4.772.103	1.849.343	1.292.454	1.354.342
Genel Zararlar	4.355.450	3.430.259	4.100.357	1.162.432	801.520	994.999
Kara Araçları Sorumluluk (Trafik)	13.042.541	9.228.893	11.511.428	6.415.017	4.583.250	5.986.627
Hava Araçları Sorumluluk	131.775	40.061	60.140	44.007	17.303	44.576
Su Araçları Sorumluluk	26.402	23.101	27.565	6.463	4.625	3.681
Genel Sorumluluk	1.027.156	731.582	990.348	289.555	203.427	345.699
Kredi	173.718	136.515	193.035	99.108	75.764	64.367
Kefalet	50.021	33.074	41.077	74.845	70.159	63.136
Finansal Kayıplar	325.758	230.425	237.076	67.627	54.194	44.491
Hukuksal Koruma	224.496	183.258	111.304	983	766	619
Destek	1.319	1.319	133	0	0	0
Hayat Dışı Branş Toplamı	39.712.417	28.459.780	34.094.835	19.210.061	13.505.485	16.737.749
Hayat Branşı	6.844.026	5.014.261	5.442.950	2.500.040	1.843.519	1.947.765
Toplam	46.556.443	33.474.041	39.537.785	21.710.101	15.349.004	18.685.514

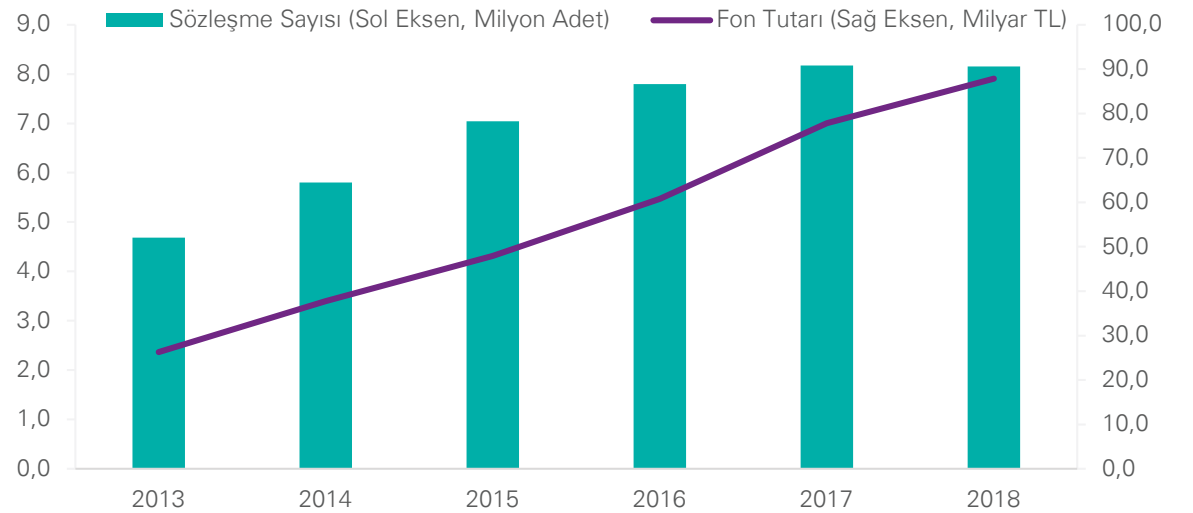
Kaynak: TSB

Bireysel emeklilik sektörü temel göstergeleri

Yurtiçi tasarrufları artırarak ekonomiye uzun vadeli kaynak oluşturmak üzere 15 yıl önce faaliyete başlayan bireysel emeklilik sektöründe aktif sözleşme sayısı 2017 sonunda 8,2 milyon kişiye ulaştı. Ancak 2018 yılında gruba bağlı bireysel emeklilik sözleşmelerindeki azalışla katılımcı ve sözleşme sayısı gerilemeye başladı. 2018 ikinci yarıda katılımcı sayısı 108 bin kişi azalırken, sözleşme sayısı 109 bin adet düştü. Bu eğilim 2019'un başında da devam ediyor. İlk bir buçuk aylık dönemde katılımcı sayısında yaklaşık 47 bin kişilik, sözleşme sayısında ise 53 bin adetlik gerileme meydana geldi.

Bununla birlikte, bireysel emeklilik sisteminde toplanan fonlar 2018 yılında oldukça sınırlı arttı. 2013-2017 arasında 26,3 milyar TL'den 77,8 milyar TL seviyesine ulaşan sistemin fon tutarı, 2018 yılında sadece yüzde 12,9 artışla 87,9 milyar TL seviyesine çıktı. Sisteme katılım 2017 yılındaki otomatik katılım ve yüzde 25'lik devlet katkısı ile bir miktar artsa da arzu edilen büyüklüğe ulaşamıyor. Bunda sistemin erken aşamalarında olmasından dolayı, sabit giderlerinin hala yüksek bir pay sahibi olmasıyla karlılığının düşük olmasının yanında, makroekonomik dengesizliklerin yüksek oluşunun etkili olduğu görülüyor. Finansal piyasalardaki yüksek oynaklık ve enflasyondaki istikrarsızlık ile yükseliş eğilimi tasarrufları eğilimini ve sisteme girişleri sınırılıyor.

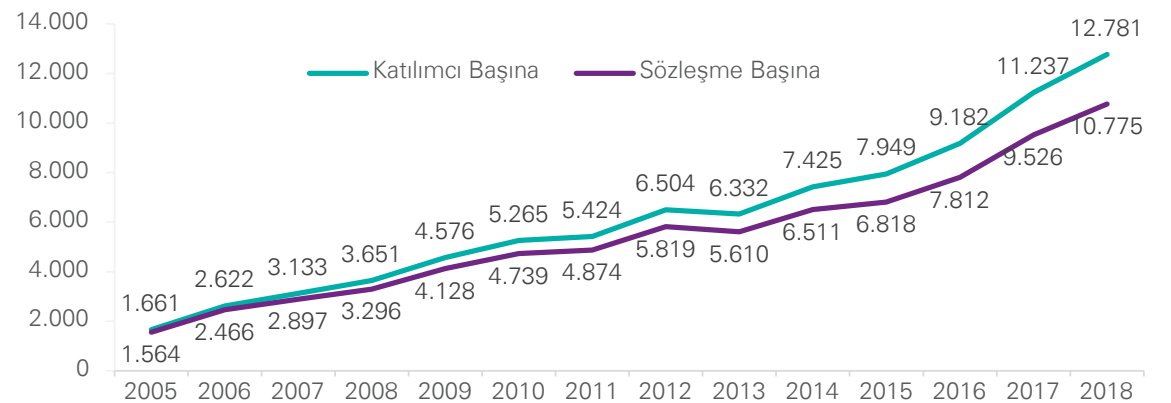
Bireysel emeklilik sistemi temel göstergeleri

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi

Katılımcı sayısında artış hızı 2018 yılında duraksamış olsa da katılımcı ve sözleşme başına fon büyüklükleri artmaya devam etti. Katılımcı başına fon büyüklüğü 2017 yılındaki 11 bin 237 TL'den yüzde 13,7 artışla 12 bin 781 TL seviyesine çıkarken sözleşme başına fon büyüklüğü yüzde 13,1 artışla 10 bin 775 TL oldu.

Bes katılımcı ve sözleşme başına fon büyüklükleri (tl)

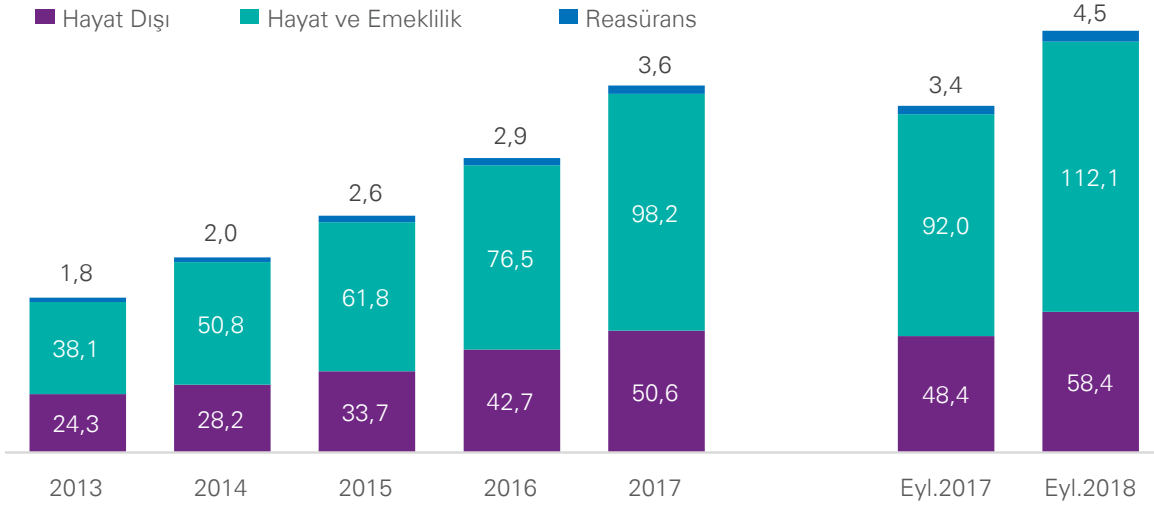

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi

Sektörün aktif büyüklüğü

2013-2017 döneminde özellikle bireysel emeklilik sektöründeki dinamizm ile hızlı büyüyen Türk sigortacılık sektöründe 2018 yılında büyüme hız kesti. 2013 yılında 64,3 milyar TL olan sektörün aktif büyüklüğü 2017 yılında 152,3 milyar TL seviyesine ulaştı. 2018 Eylül itibarıyla sektörün aktif büyüklüğü önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 21,7 büyüyerek 175 milyar TL seviyesine ulaştı. Bu dönemde yavaşlama büyük ölçüde elementer (hayat dışı) şirketlerden kaynaklandı.

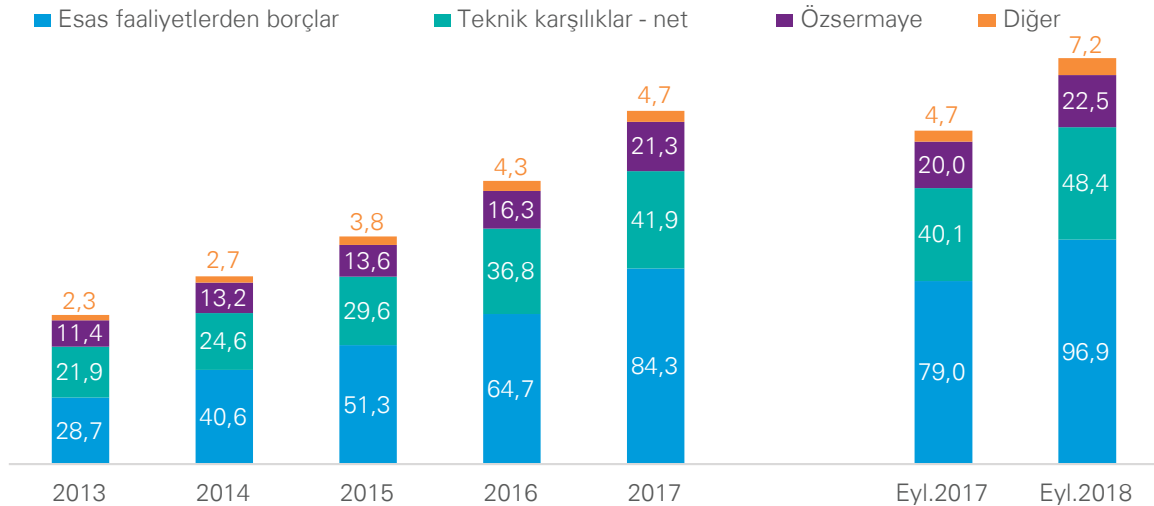
Türk sigortacılık sektörünün aktif büyüklüğü (milyar tl)

Kaynak: TSB

Sigortacılık sektörünün aktifleri içinde ise 2017 yılında esas faaliyetlerinden alacakları güçlü bir artış göstermişti. Ancak finansal varlıkları sadece yüzde 10,9 artarken, toplam aktiflerdeki artış sınırlamıştı. Aynı eğilimin 2018'in ilk üç çeyreğinde de devam ettiği görülüyor. Bununla birlikte, sektörün toplam varlıkları içerisinde finansal varlıklarının paylarının zaman içerisinde azaldığı, buna karşın nakit varlıkların ve esas faaliyetlerinden alacaklarının paylarının arttığı görülüyor.

Belli başlı aktif kalemlerin dağılımı (milyar tl)

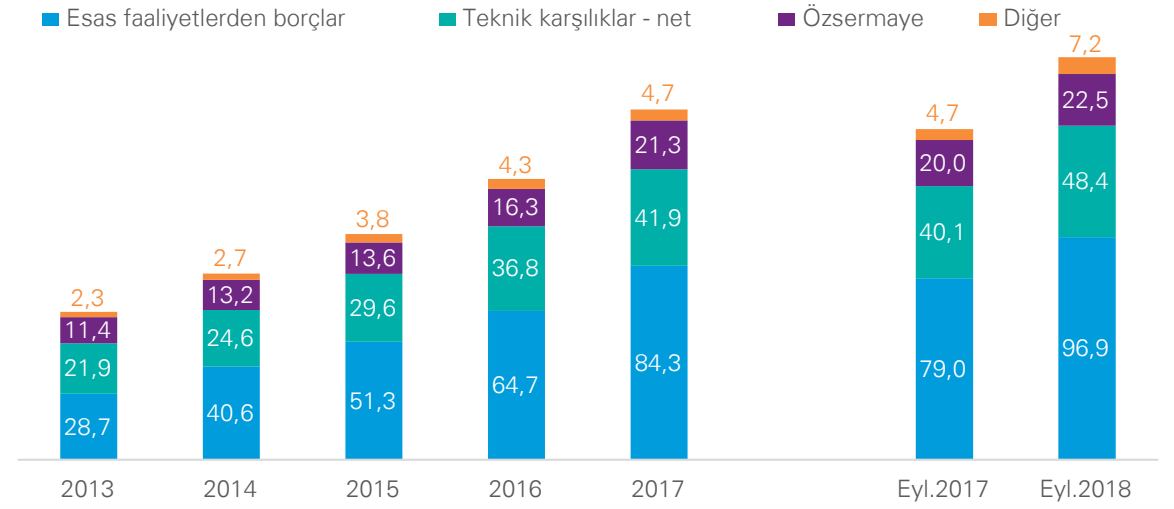

Kaynak: TSB

Sigortacılık sektörünün pasif yapısı

Sigortacılık sektörünün pasif kompozisyonuna bakıldığında, son yıllarda esas faaliyetlerinden dolayı oluşan borçlarının hızlı bir artış gösterdiği görülüyor. 2013 yılında 28,7 milyar TL olan esas faaliyetlerinden borçlar 2017 sonunda 84,3 milyar TL seviyesine çıktı. Eylül 2018 itibarıyla ise artışını sürdürerek 96,9 milyar TL'ye ulaştı. Buna karşın 2013 yılında yüzde 17,7 olan özsermayenin pasif toplama oranı 2017 sonunda yüzde 14,0'a indi. 2018 Eylül'de ise özsermayenin pasif içindeki payının yüzde 12,8'e düştüğü görülüyor. Bununla birlikte, sektörün ayırdığı net teknik karşılıkların 2013 yılında pasifler içindeki payı yüzde 34,1 iken, bu oran 2017 sonunda yüzde 27,5'e geriledi. 2018'de ise hemen hemen aynı seviyelerde kaldı.

Belli başlı pasif kalemlerin dağılımı (milyar tl)

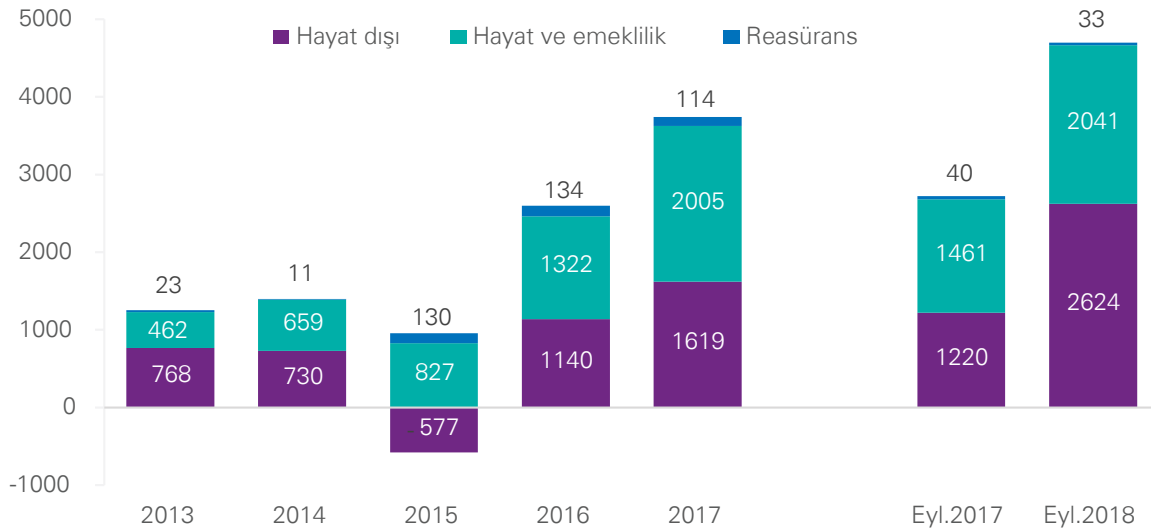

Sigortacılık sektöründe karlılık

Gerek işin doğası gerekse makroekonomik dalgalanmalardan dolayı sektörün karlılık performansı da yıldan yıla belirgin değişimler gösterebiliyor. Performansı dalgalı seyreitse de yılı sektörün genelde pozitif sonuç ile tamamladığı görülüyor. Türk sigortacılık sektörü son beş yıl içinde sadece 2015 yılında teknik zarar açıkladı. Söz konusu yılda elementer branşta sektör trafik sigortaları nedeniyle 499 milyon TL zarar ortaya çıktı. Reasürans şirketleri ise 31 milyon TL teknik zarar ettiler. Buna karşın hayat ve bireysel emeklilik şirketlerindeki karlar sayesinde sektör toplamda 2015 yılında 380 milyon TL net kar elde edildi.

Sonraki yıllarda ise net kar, artış eğilimini korudu. 2016 yılında sektörün net karı 2,6 milyar TL'ye çıkarken, 2017'de 3,7 milyar TL'ye ulaştı. Teknik kardaki dalgalanmanın yanında, sektörün likit varlıkları yüksek olduğundan toplam karlılığı da sert dalgalanma gösterebiliyor. Bu eğilimlerle sektör 2017 yılında yüzde 21,2 gibi bir özkaynak karlılığına ulaştı. 2018'in Ocak-Eylül döneminde sektörün teknik karı 2017'nin aynı dönemine kıyasla yüzde 58,5 artışla 4,4 milyar TL'ye ulaşırken, toplam karı ise yüzde 72,7 artarak 4,7 milyar TL seviyesine çıktı. Bu sonuçlarla, Eylül itibarıyla ortalama özkaynak karlılığının sektör genelinde yüzde 22'yi aştığı görülüyor.

Sigortacılık sektörü toplam karı (milyon tl)

Kaynak: BDDK

Sigortacılık sektöründe belli başlı oyuncular

Türk sigortacılık sektöründe büyüklük sıralaması prim üretimine göre veya aktif büyüklüğüne göre belirgin olarak ayrışıyor. Prim üretiminde elementer sigorta şirketleri öne çıkarken, aktif büyüklüğe göre ise emeklilik şirketleri üst sıralarda yer alıyor. Bu kapsamda prim üretiminde ilk 10 şirket arasında hiçbir emeklilik şirketi yer almasa da aktif büyüklüğünde ilk 10 şirketin 7'si emeklilik şirketlerinden oluşuyor. Prim üretiminde ilk sırada yer alan Allianz Sigorta A.Ş. aktif büyüklüğüne göre sektörde dördüncü sırada yer alıyor. Aktif büyüklüğünde birinci sırada yer alan Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş. ise prim üretiminde 23. sırada bulunuyor.

Brüt prim üretimine göre türk sigortacılık sektörü

	2018		2017	
	Toplam Prim Üretimi (Milyar TL)	Pazar Payı	Toplam Prim Üretimi (Milyar TL)	Pazar Payı
Allianz Sigorta AŞ	5,8	%12,2	5,1	%12,9
Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	5,7	%11,9	4,7	%11,8
Aksigorta AŞ	3,4	%7,2	2,6	%6,6
Axa Sigorta AŞ	3,4	%7,1	2,9	%7,3
Mapfre Sigorta AŞ	2,6	%5,5	2,7	%6,7
Sompo Japan Sigorta AŞ	2,5	%5,3	2,3	%5,7
Ziraat Sigorta AŞ	2,2	%4,6	1,7	%4,4
Güneş Sigorta AŞ	1,9	%4,0	1,7	%4,2
Halk Sigorta AŞ (*)	1,8	%3,7	1,5	%3,7
Doga Sigorta AŞ	1,7	%3,5	1,5	%3,8

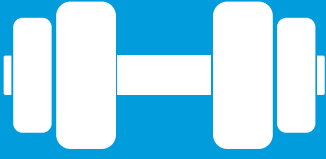
Aktif Büyüklüğüne Göre Türk Sigortacılık Sektörü (Milyar TL)

Anadolu Hayat Emeklilik AŞ	19,8
AvivaSA Emeklilik ve Hayat AŞ	19,2
Garanti Emeklilik ve Hayat AŞ	15,6
Allianz Yaşam ve Emeklilik AŞ	13,7
Vakıf Emeklilik AŞ	8,5
Allianz Sigorta AŞ	8,3
Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	8,0
Ziraat Hayat ve Emeklilik AŞ	7,2
Axa Sigorta AŞ	6,4
Halk Hayat ve Emeklilik AŞ	5,7

Kaynak: BDDK

Sigortacılık sektörü durum analizi

Güçlü yönler

- Devletin bireysel emeklilik sistemi, tarım ve doğal afet sigortaları gibi stratejik alanlardaki desteği
- Bankacılık sektörünün ve yabancı yatırımcıların sektörün sermayedar yapısını oluşturması sayesinde kurumsal yapının sağlam olması
- Çalışan genç nüfus oranının yüksekliği ve Türkiye'nin uzun vadeli görece yüksek büyüme potansiyeli
- Tüm finansal hizmetlerde olduğu gibi yetişmiş insan kaynağı

Fırsatlar

- Pek çok branşta oldukça düşük penetrasyon oranları
- Dijitalleşmenin iş süreçlerinde getirdiği yenilikler
- Finansal okur-yazarlık ile birlikte risk bilincinin gelişebilecek olması
- Kısa vadede ekonomik görünümdeki zayıflık nedeniyle yeterince etkili olması beklenmese de alacak sigortasının uzun vadede sektör için önemli bir fırsat barındırıyor olması

Zayıf yönler

- Sigorta kavramının önündeki sosyo-kültürel bariyerler ve geçmiş yıllardaki olumsuz tecrübeler
- Sigorta denilince sadece sınırlı bir branşın biliniyor olması ve firmaların rekabeti bu dar alanda tutması
- Kısa vadeli makroekonomik görünümdeki zayıflık
- Muhasebe standartlarına ve sektörün fiyat mekanizmasına ilişkin düzenlemelerdeki belirsizlikler

Tehditler

- Döviz kurlarındaki ve enflasyondaki dalgalanma
- Otomotiv satışlarındaki daralma
- Küresel ısınma ve Türkiye'nin deprem kuşağında olmasından dolayı doğal afetlere karşı yüksek risk taşıması
- Jeopolitik riskler

Projeksiyonu

2018 yılındaki zorlu finansal koşullar, kısa vadede sektörün karlılığı açısından destekleyiciydi. Likit varlıklarının payının yüksek olması sektörün yıl içinde yatırım fırsatlarını başarılı bir şekilde değerlendirmesini sağladı. Ayrıca 2018 ilk yarıdaki güçlü ekonomik aktivite sektörün prim gelirlerini destekledi. Doğal afetler ve jeopolitik tansiyon açısından önemli bir olumsuzluk yaşanmamış olması sektörün hasar giderlerini sınırladı. Ancak 2018 ikinci yarı ile ortaya çıkan tablo, sektörün görünümü açısından zorlu bir süreci işaret ediyor.

Türkiye Reasürans Havuzu'nun kurulması 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Programı'na girdi. 2019 Aralık ayına kadar Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Türkiye Sigorta Birliği'nin ortak çalışması ile Türkiye Reasürans Havuzuna ilişkin model belirlenerek, havuz faaliyete geçecek.

Yine bireysel emeklilik sistemine otomatik katılımın yeniden yapılandırılması da program kapsamına alındı. BES'te genel süreçlerin iyileştirilmesine yönelik operasyonel düzenlemeler devreye alınacak.

Bu yıl sağlık sigortacılığı alanında da önemli düzenlemeler gözlenebilecek. Tıbbi ve ekonomik değerlendirme çalışmalarını dikkate alan geri ödeme sistemi devreye girerken, geri ödeme kapsamında olmayan sağlık hizmetlerinin sağlanması için tamamlayıcı sağlık sigortacılığı teşvik edilecek. İhracat kredi sigortası ve kefalet sigortası da bu yılın dinamiklerindeki yerini alacak uygulamalar arasında bulunuyor.

Sektörün prim gelirlerinin yarısına yakınına oluşturulan motorlu taşıt satışlarındaki daralma önümüzdeki dönemde gelirleri sınırlayacak en önemli unsur olarak görülüyor. Teminat değerlerindeki yükselişler prim tutarlarını artırsa da ekonomik birimlerin bunu karşılama güçlerinin zayıflamış olması, gelirlerin sınırlı kalmasına neden olabilir. Ayrıca döviz kurlarındaki ve enflasyondaki yüksek oynaklık nedeniyle sektörün maliyetlerinde öngörülmedik artışlar yaşanabilir.

Öte yandan, likit varlıklarının yüksekliği ve yüksek faiz ortamı sayesinde sektörün finansal gelirlerinin güçlü seyredebileceği öngörülüyor. Bu nedenle risklerin yönetiminde ekonomik aktörlere yardımcı olması beklenen sigortacılık sektörünü karışık bir görünümün beklediği düşünülüyor. Bununla birlikte, sektörün güçlü kurumsal ve sermaye yapısı ve nitelikli insan kaynağı ile bu belirsizlikleri yönetebilecek kapasiteye sahip olduğu değerlendiriliyor.

İletişim:

Emrah Akın

Tüketici Ürünleri ve
Perakende Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
eakin@kpmg.com

Detaylı bilgi için:

KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul

İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara

The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir

Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr

kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

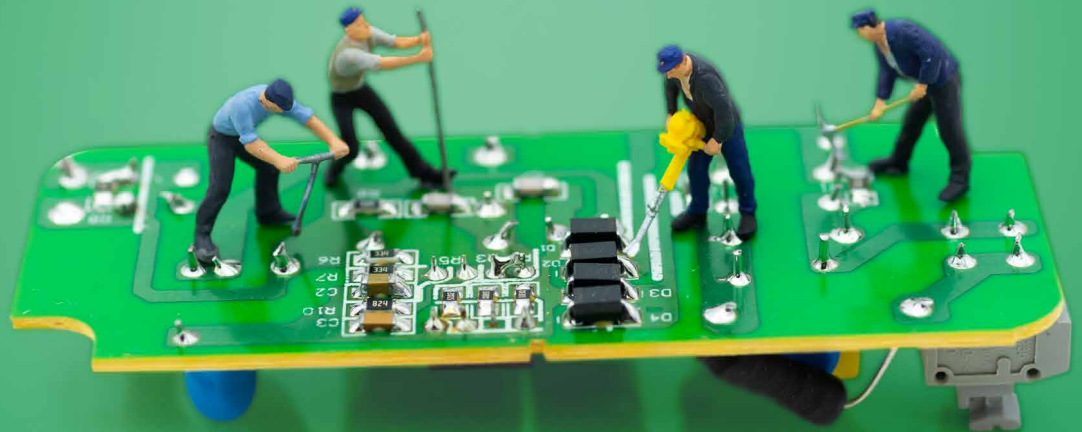
Endüstriyel Üretim

Sektörel Bakış

2019

—

kpmg.com.tr

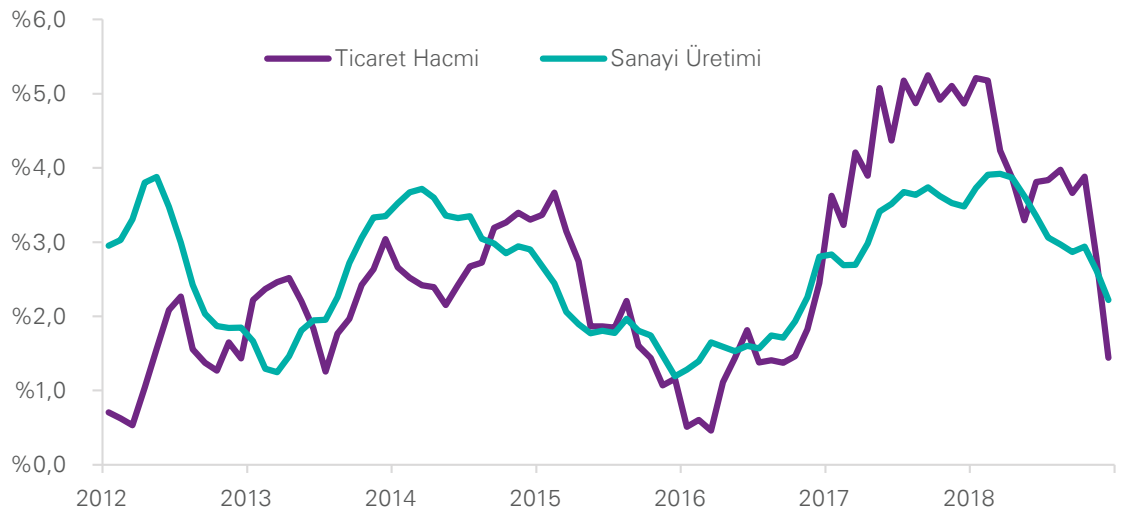
Dünya'da endüstriyel üretim

Son beş yılda bilgi teknolojilerindeki gelişim dünya genelinde birçok sektörde olduğu gibi, sanayideki iş modelleri ve organizasyonel yapılarda önemli değişiklikleri beraberinde getirdi. Yeni teknolojiler, sanayi üretiminde verimlilik artışlarının yanında orta vadede üretim maliyetlerinin hızlı bir şekilde aşağı çekilmesini sağlıyor. Ayrıca ileri teknolojik gelişmelerin yanında 2016 ortalarından bu yana dünya ticaretindeki güçlü performans ile senkronize bir şekilde sektörde büyümek için büyük bir yarış yaşandı. Diğer bir ifadeyle teknolojik dönüşüm, büyüme görünümünün pozitif olduğu dönemde bir tehdit olmaktan ziyade, büyük bir fırsat olarak görüldü. Bu nedenle sanayi şirketleri yatırımlarını hızlandırarak üretim kapasitelerini genişlettiler.

Ancak dünya sanayi sektörü 2018 yılının ikinci yarısında belirginleşmek üzere yeniden yavaşlamaya başladı. Özellikle ABD'nin başta Avrupa ve Çin'den ithal edilen mallara gümrük vergisi uygulama adımları ile başlayan süreç ve İngiltere'nin AB'den ayrılması sürecinin anlaşmasız olabileceğine yönelik belirsizlikler, 2018 yılında tüm dünyada finansal piyasalarda oynaklığı artırdı ve endüstriyel üretiminin görünümünü bozmaya başladı.

Dış ticaretteki korumacı tedbirler en çok ihracatçı konumdaki ülkelerin sanayi sektöründe genel bir yavaşlamaya yol açarken iç talebi güçlü ülkeler bu süreçten görece sınırlı etkilendiler. Bununla birlikte, dış talepteki zayıflamanın yanında finansal koşullardaki sıkılaşma ile iç talebi zayıflayan ülkelerin sanayi sektöründeki ivme kaybı daha sert oldu. 2016 sonrasında küresel ticaretteki genişleme ile birlikte sanayi üretimi de hız kazanmıştı. 2017 yılında yüzde 4,7 olan dünya ticaret hacmi büyüme hızı 2018 yılında yüzde 3,3'e inerken, sanayi üretimi yüzde 3,4'ten yüzde 3,1'e yavaşladı. Ticaret hacmi Mart 2019 itibarıyla yüzde 0,5 oranında ilerleme kaydederken, bu oran sanayi üretiminde yüzde 0,8 seviyesinde oldu .

Dünya reel ticaret hacmi ve sanayi üretimi (3 aylık ortalama yıllık değişimler)

Kaynak: Hollanda Merkezi Planlama Bürosu (Central Planning Bureau)

2018 yılında, dünya sanayi üretiminin yarısından fazlasını gerçekleştiren gelişmiş ekonomilerdeki yavaşlama daha belirgin oldu. Gelişmiş ekonomiler arasında en zayıf performans dünyanın ihracat merkezleri olan Japonya ve Euro Bölgesi'nde gözlenirken, ABD güçlü iç pazarı sayesinde yüksek büyüme performansı sağladı.

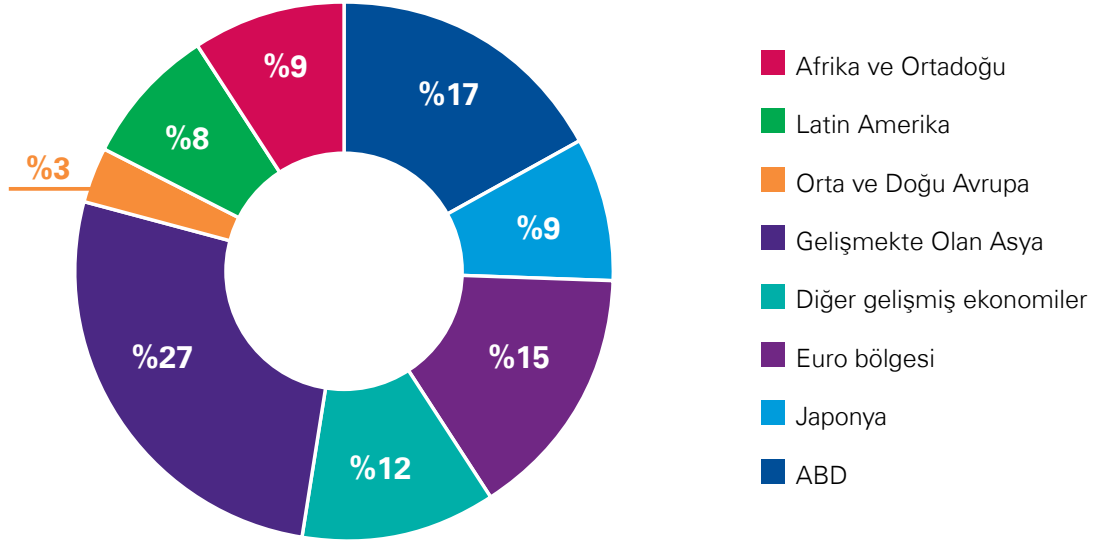
Bununla birlikte, gelişmekte olan ekonomiler arasındaki en zayıf performans ise Latin Amerika ekonomilerinde görüldü. Bununla birlikte, iç pazarları son 10 yılda önemli bir büyüklüğe ulaşan gelişmekte olan Asya ve Avrupa ekonomilerinde yavaşlama şimdilik sınırlı kaldı. Ancak söz konusu iki bölge, sırasıyla Japonya ve Euro Bölgesi endüstrilerinin tedarikçi ekonomileri konumundalar. Dünya ticaretindeki yavaşlama ve dolayısıyla endüstriyel üretimdeki zayıflama devam ederse gelişmekte olan Asya ve Avrupa ekonomilerinde de endüstriyel üretimin belirgin olarak ivme kaybedebileceği düşünülüyor.

İhracat yıllık değişimleri						
	Dünya	Gelişmiş ekonomiler	ABD	Japonya	Euro bölgesi	Diğer gelişmiş ekonomiler
2014	%2,8	%2,3	%3,3	%1,8	%1,7	%3
2015	%2,2	%2,1	%-1,1	%2,7	%2,3	%3,5
2016	%1,5	%1,2	%-0,3	%1,8	%1,8	%0,8
2017	%4,3	%4	%4,1	%6,7	%3,9	%3,5
2018	%3,1	%2,5	%4,9	%2,6	%1,6	%2,7
	Gelişmekte olan ekonomiler	Gelişmekte olan Asya	Orta ve Doğu Avrupa	Latin Amerika	Afrika ve Ortadoğu	
2014	%3,5	%4,2	%-0,6	%4,8	%1,5	
2015	%2,2	%0,8	%0,1	%9,1	%4,5	
2016	%2	%0,8	%3,6	%4,1	%4,5	
2017	%4,6	%5,9	%5,1	%3,7	%1	
2018	%3,8	%4,4	%3,6	%3,5	%1,4	

Sanayi üretimi yıllık değişimleri						
	Dünya	Gelişmiş ekonomiler	ABD	Japonya	Euro bölgesi	Diğer gelişmiş ekonomiler
2014	%3,2	%2,3	%3,1	%1,8	%0,8	%3,4
2015	%1,7	%0,4	%-1,0	%-1,2	%2,0	%1,8
2016	%1,9	%0,2	%-1,9	%0,2	%1,7	%1,4
2017	%3,4	%2,8	%1,6	%2,6	%3,1	%4,3
2018	%3,1	%2,4	%4,0	%0,9	%1,0	%2,6
	Gelişmekte olan ekonomiler	Gelişmekte olan Asya	Orta ve Doğu Avrupa	Latin Amerika	Afrika ve Ortadoğu	
2014	%4,1	%6,6	%1,4	%-0,6	%0,3	
2015	%3,0	%4,6	%-1,6	%-2,3	%3,1	
2016	%3,6	%5,4	%1,9	%-3,5	%3,6	
2017	%3,9	%5,6	%2,9	%-0,8	%0,7	
2018	%3,7	%5,5	%2,8	%-2,1	%1,1	

Kaynak: Hollanda Merkezi Planlama Bürosu (Central Planning Bureau)

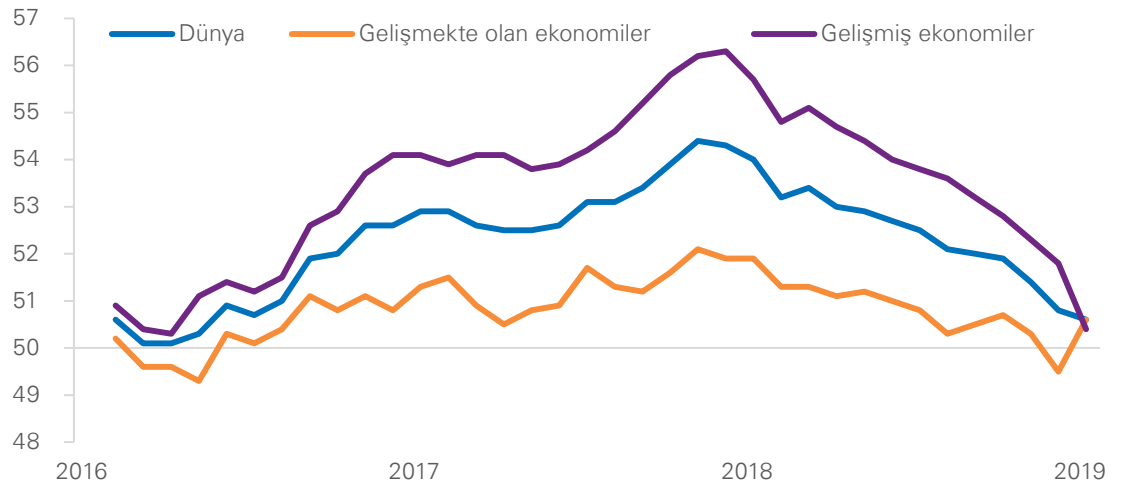
2010 İtibarıyla dünya sanayi üretiminde ağırlıklar

Kaynak: Hollanda Merkezi Planlama Bürosu (Central Planning Bureau)

Öncü veriler, dünya endüstriyel üretimindeki yavaşlamanın bir süre daha devam edeceğine işaret ediyor. Dünya genelinde yapılan anketlerde satın alma yöneticileri endeksleri (Purchasing Manager Index-PMI) 50 seviyesinin üzerinde kalarak aktivitenin hala artmaya devam ettiğini belirtse de yavaşlamanın sürdüğünü teyit ediyorlar. Haziran 2016 sonrası ilk kez Ocak 2019'da daralma bölgesine inen gelişmekte olan ekonomilerin öncü göstergeleri, şubat ayında tekrar 50 kritik seviyesinin üzerine döndü. Öte yandan gelişmiş ekonomilerde PMI, 2019 yılı ile birlikte daha keskin bir şekilde yavaşlamaya işaret ediyor.

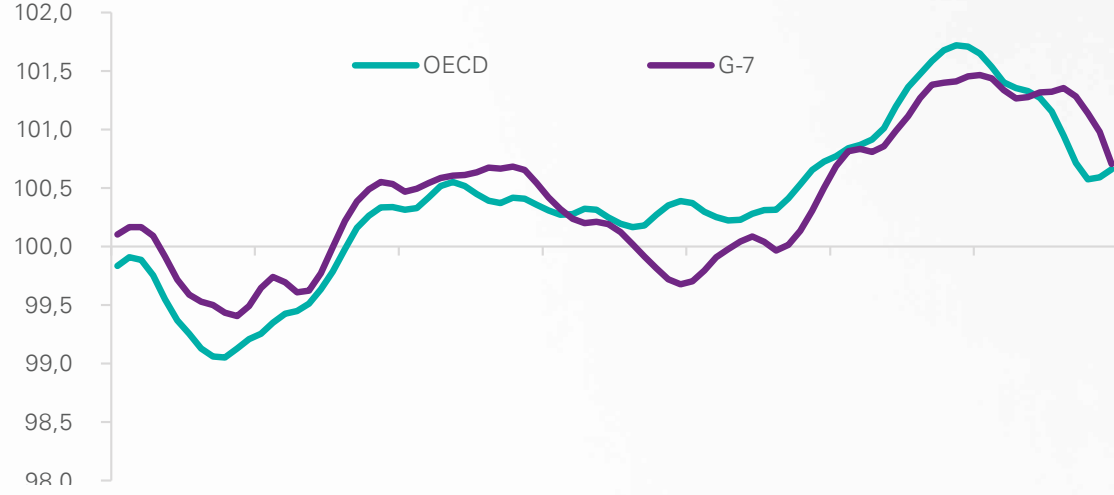
İmalat sanayi satın alma yöneticileri endeksleri (PMI)

Kaynak: Markit

OECD tarafından hesaplanan sanayi sektörü güven endeksleri de gelişmiş ekonomilerde (G-7) sanayi sektöründe güven kaybının sürdüğünü teyit ederken, tüm OECD ekonomilerinde 2018'in sonlarına doğru bir dengelenme çabalarının olduğuna işaret ediyorlar.

Sanayi sektörü güven endeksi (uzun dönem ortalama=100)

Kaynak: OECD

ABD ve Çin arasındaki ticaret görüşmelerinde ilerleme kaydedildiğine yönelik son günlerdeki ılımlı mesajlara karşın, Brexit sürecine ilişkin tartışmalar ve jeopolitik gerilimler dünya genelinde ticaretin ve endüstriyel üretimin görünümü üzerindeki aşağı yönlü riskleri canlı tutuyor. Uluslararası Para Fonu (IMF), dünya ekonomisinde büyümenin zayıfladığını belirtirken, 2019 ve 2020 yıllarına ilişkin tahminlerini aşağı yönlü güncelledi. Buna temel gerekçe olarak, küresel ticarete yönelik yüksek gerilimi gösterdi. Ayrıca Almanya'daki yeni emisyon standartlarının ve Japonya'daki doğal afetin otomotiv başta olmak üzere sanayi üretiminde yaptığı aşağı yönlü baskıya dikkat çekti. IMF'in kendi ölçümlerine göre 2017 yılında yüzde 5,3 olan dünya ticaret hacminin büyüme hızı, 2018 yılında yüzde 4,0 seviyesine geriledi. Gelecek iki yılda ise IMF'ye göre dünya ticareti makul bir yaklaşımla bu hızı koruyacak. Bu ortamda dünya genelinde büyüme hızının 2017 yılındaki yüzde 3,8'den 2018 yılında yüzde 3,7'ye indiği hesaplanırken, 2019 yılında büyümenin yüzde 3,5'e düşeceği öngörülüyor. 2020 yılında ise küresel büyümenin yüzde 3,6'ya toparlanacağı tahmin ediliyor.

Türkiye Pazarı

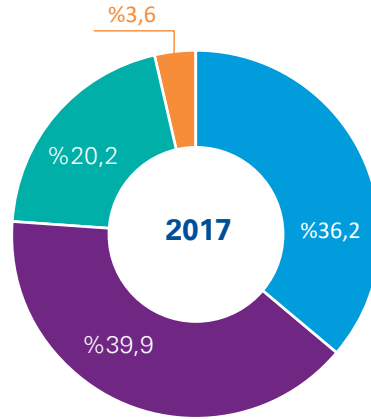
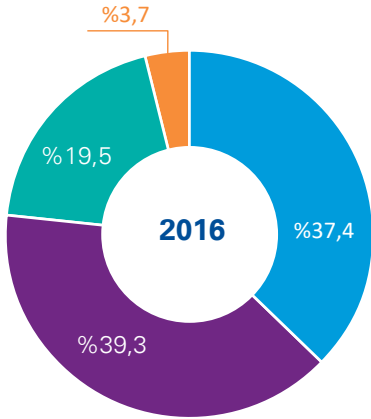
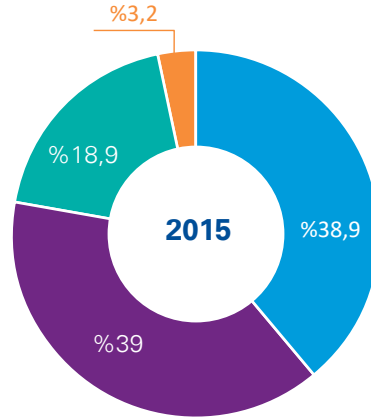
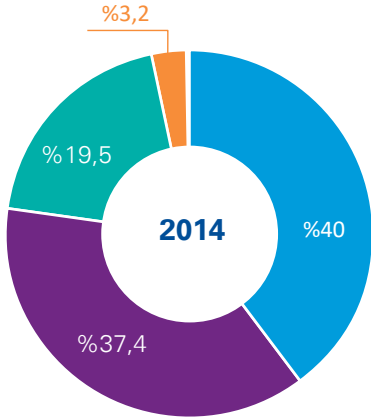
Türkiye’de Endüstriyel Üretim:

Küresel tedarik zinciri içerisinde önemli bir konuma sahip olan Türkiye endüstriyel üretimi, genel itibarıyla dünyadaki eğilimlerle uyumlu hareket ediyor. Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler sektörün üretim yapısında dönüşümlere yol açıyor. Ancak diğer pek çok gelişmekte olan ekonomide olduğu gibi, Türkiye’de de bu süreç görece daha yavaş gerçekleşiyor.

Kısa vadeli makroekonomik dalgalanmaların, öz kaynak ve nitelikli işgücünün yetersizliğinin yanında Türk sanayinin teknoloji yoğunluğu bu dönüşümün hızını belirliyor. Son yıllarda düşük teknoloji yoğunluklu üretimden orta ve yüksek yoğunluklu üretime doğru kademeli bir geçiş olsa da henüz ekonomide büyük bir dinamizm sağlayacak seviyelere ulaşamadı.

İstanbul Sanayi Odası’nın (İSO) Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Araştırması’na göre, üretilen katma değer itibarıyla teknoloji yoğunluğunda son yıllarda bir miktar iyileşme sağlandı. Ancak hala orta ve yüksek teknolojilerin payı yüzde 25 seviyesinin bile altında seyrediyor. Bu da sektörün küresel rekabette öne çıkışını sınırlıyor. Teknoloji düzeyini artıracak Ar-Ge harcamalarında son yıllarda verilen teşviklere rağmen ciddi bir artış kaydedilemedi.

Bununla birlikte, kısa vadede Türkiye’de endüstriyel üretimi küresel ve yurtiçi ekonomik gelişmeler daha çok etkiliyor. Yurtiçinde finansal koşullardaki sıkılaşma ve talepteki zayıflamanın yanında küresel ticaretteki korumacı eğilimler ve Brexit kaynaklı belirsizlikler sektörün görünümünü olumsuz etkiliyor.

■ Yüksek ■ Orta yüksek ■ Orta düşük ■ Düşük

Kaynak: ISO 500, 2017

GSYH ve sanayi üretimi

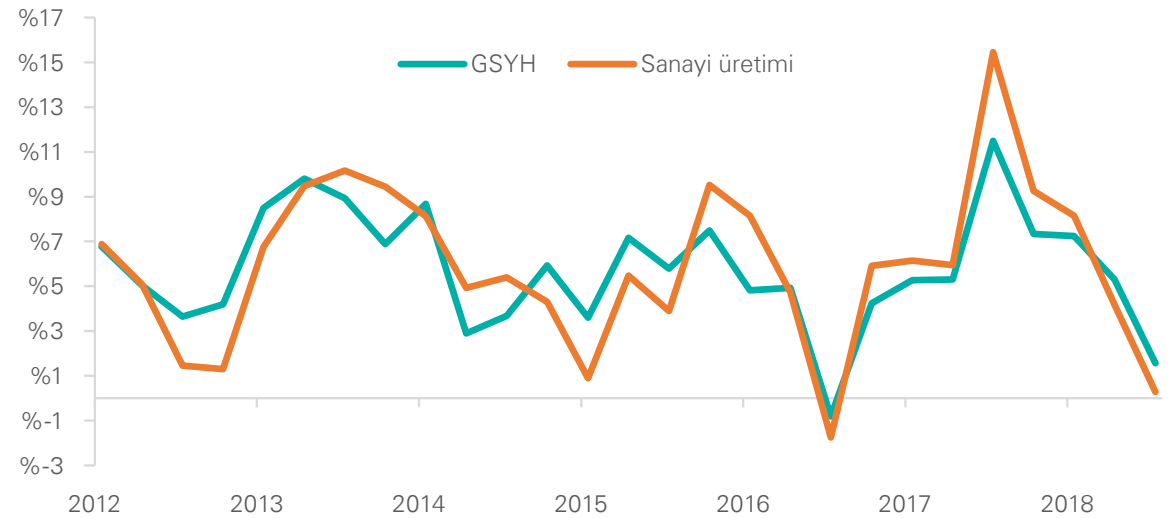
2011-2017 döneminde Türkiye ekonomisi dalgalı bir seyir izlese de yüzde 6,6 oranında ortalama bir yıllık büyüme temposu yakalamıştı. Bu dönemde Türkiye’de endüstriyel üretimin brüt katma değerindeki artış hızı ise yüzde 7,8 seviyesine ulaşmıştı. Endüstriyel üretim içinde ise imalat sanayinde büyüme hızı yüzde 8,2 seviyesine çıkmıştı. Bu güçlü performansta dış talebin de desteği ile sektörün ciro artışının birim üretim maliyetlerinin üzerinde kalması etkili olmuştu. Diğer bir ifadeyle Türkiye sanayi sektörü büyüme ve karlılık açısından olumlu bir dönem yaşamıştı.

2018 yılına gelindiğinde ise sektör iç talepteki zayıflamanın yanında, küresel tedarik zincirindeki önemli rolü nedeniyle dünyadaki olumsuz gelişmelerden etkilenmeye başladı. Ayrıca üretim maliyetlerindeki hızlı artış, talebin zayıf kaldığı bu ortamda fiyatlara yansıtılamazken, brüt katma değer artış hızı genel ekonomideki yavaşlamadan daha sert gerçekleşti. Bu nedenle 2018’in ilk üç çeyreğinde toplam GSYH yıllık büyüme temposu yüzde 4,7 olarak gerçekleşirken, sanayi sektörü brüt katma değerinde artış hızı yüzde 4,2 olarak gerçekleşti. Özellikle üçüncü çeyrekte toplam GSYH büyümesindeki yüzde 1,6’lık sonuca karşın, sanayide sadece yüzde 0,3’lük bir brüt katma değer artışı kaydedilebildi. 2019 birinci çeyrek itibarıyla, bir önceki yılın Mart ayına göre hacim endeksi olarak bakıldığında, sanayi sektörünün katma değeri yüzde 4,3 azaldı.

Yılsonuna gelindiğinde ise sanayi üretimi aralık ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 9,8 azaldı. Sanayi üretimi bir önceki aya göre ise yüzde 1,4 geriledi. Alt sektörler incelendiğinde söz konusu ayda, madencilik ve taş ocakçılığı sektörü endeksi bir önceki yılın aynı ayına kıyasla yüzde 2,1, imalat sanayi sektörü endeksi yüzde 10,8 ve elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü endeksi yüzde 1,2 azaldı. Sanayi üretimindeki bu gerileme sonucunda, 2018 yılının dördüncü çeyreğinde yüzde 3 daralan Türkiye ekonomisi, yıl genelinde ise yüzde 2,6 büyüme kaydederken sektör büyüme hızı yüzde 1,1 ile sınırlı kaldı. Ancak 2019’un ilk çeyreğinde de büyümenin öncü göstergesi olan sanayi üretimindeki kan kaybı sürdü.

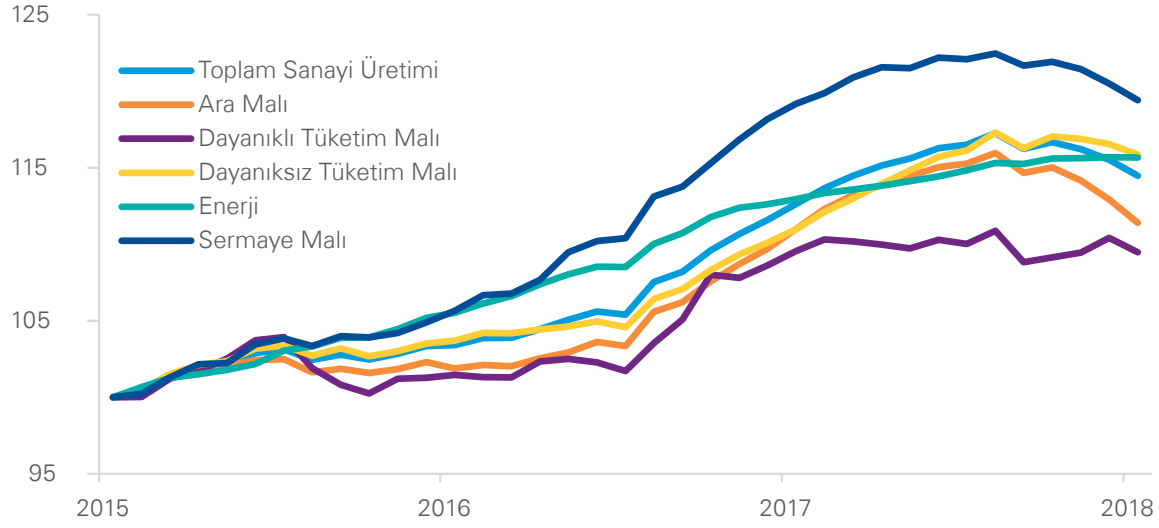
Üretim çarklarındaki yavaşlamanın 2019’un ilk çeyreğine de sarkması beklenirken, Mart 2019 verilerine göre, sanayi üretimi bir önceki yılın aynı ayına kıyasla yüzde 2,1 artarken, yıllık yüzde 2,2 daralma kaydetti ve tahmin edilenden daha iyi bir performans gösterdi. Alt sektörler bazında Mart ayında madencilik ve taş ocakçılığı sektörü bir önceki aya göre yüzde 4,1 ve imalat sanayi yüzde 2,2 artarken, elektrik, gaz ve buhar sektörü yüzde 0,6 oranında geriledi. Genel tabloya bakıldığında sanayi üretimi 2019 ilk çeyreğinde, bir önceki yılın ilk çeyreğine göre yüzde 4,8 azaldı. Bir önceki çeyreğe göre Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış sanayi üretimi yüzde 1,7 oranında artış gösterdi.

Yıllık değişimler

Kaynak: TÜİK

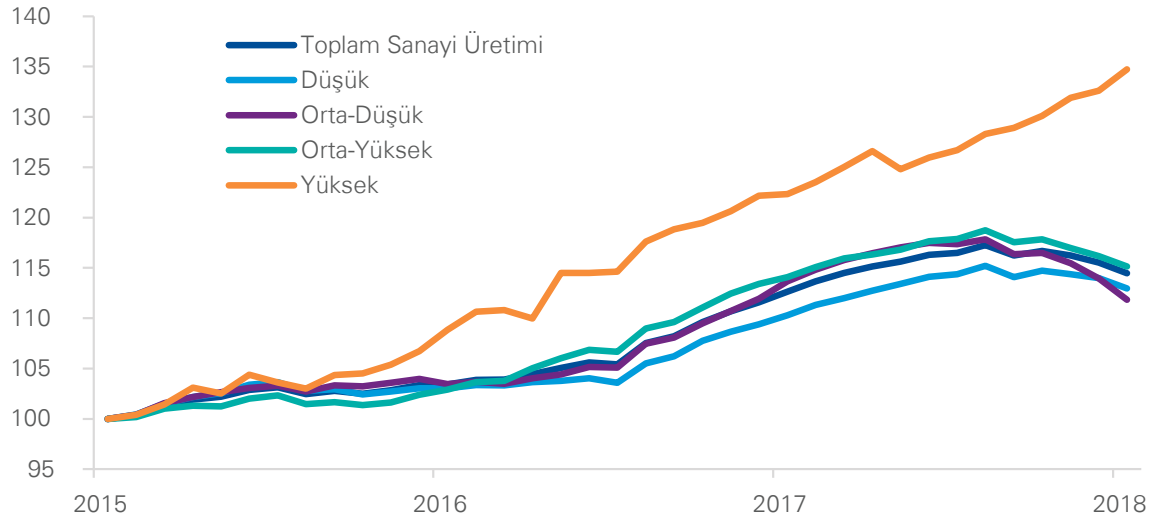
Ana gruplara göre 12 aylık ortalama sanayi üretimi (2015=100)

Kaynak: TÜİK

Türkiye sanayisinin teknoloji yoğunluğuna göre yakın dönem eğilimlerine bakıldığında kayda değer bir ayrışma dikkat çekiyor. Toplam üretim içinde sınırlı bir paya sahip olan yüksek teknolojlili üretimde 2018 ikinci yarıda üretim yüzde 5,0 artarken, yine ağırlıklı olarak dış talebe göre üretim yapan orta-düşük ve orta-yüksek teknoloji yoğunluklu üretimde daha sert üretim kayıpları gözleniyor. Söz konusu iki grup sırasıyla yüzde 5,1 ve yüzde 3,0 oranında azalırken düşük yoğunluklu üretimde daralma yüzde 2,0 seviyesinde kaldı. 2019 Mart verilerine göre yüksek teknolojlili üretim bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 13,5 artarken, orta-yüksek ve orta-düşük teknoloji yoğunluklu üretimde sırasıyla yüzde 2,5 ve yüzde 9,0 oranında daralma yaşandı. Düşük teknoloji yoğunluklu üretim ise yüzde 0,6'lık bir artış gösterdi.

Teknoloji yoğunluğuna göre 12 aylık ortalama endüstriyel üretim (2015=100)

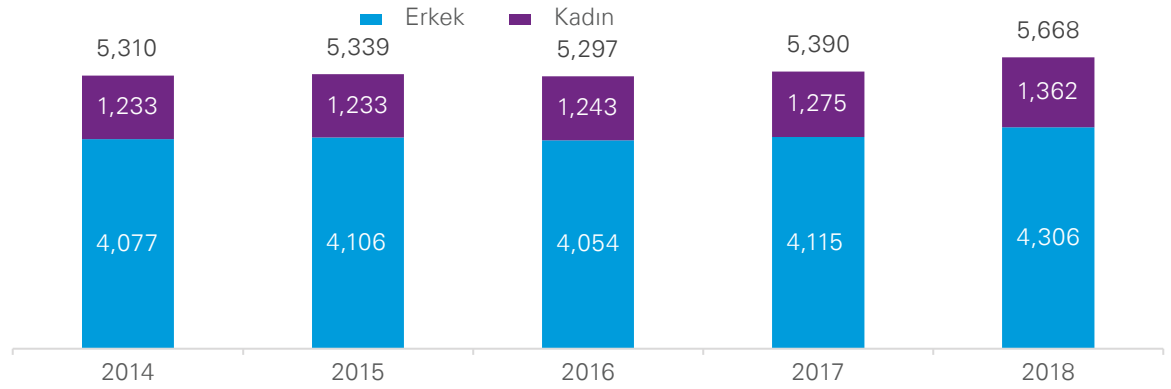
Kaynak: TÜİK

Sanayi sektörü istihdamı ve işgücü maliyetleri

Sanayi sektöründe üretim özellikle 2018'in ikinci yarısında belirgin bir ivme kaybı yaşasa da istihdamda henüz belirgin bir gerileme gözlenmiyor. Haziran'da zirve seviyesine çıkan endüstriyel üretimde istihdam, sonraki aylarda dalgalı bir seyir izleyerek yılsonuna kadar yaklaşık 80 bin kişi azaldı. Ancak yıl geneline bakıldığında, toplam istihdamın endüstriyel üretimde yıldan yıla artış eğilimini koruduğu görülüyor.

2017 yılında 4 milyon 115 bin kişi olan sanayi sektörü erkek istihdamı 2018'de 4 milyon 306 bin kişiye, kadın istihdamı ise 1 milyon 275 bin kişiden 1 milyon 362 bin kişiye çıktı. Böylece sektörde kadın istihdamın toplam içindeki payının yıllar itibarıyla artış eğilimi de korundu. 2014 yılında sektörde yüzde 23,2 olan kadın istihdam oranı, 2018 sonunda yüzde 24,0 seviyesine ulaştı. Şubat 2019 itibarıyla sanayi sektörü istihdam oranı yüzde 19,7 olurken kadınlarda işgücü katılım oranı yüzde 34 seviyesinde oldu.

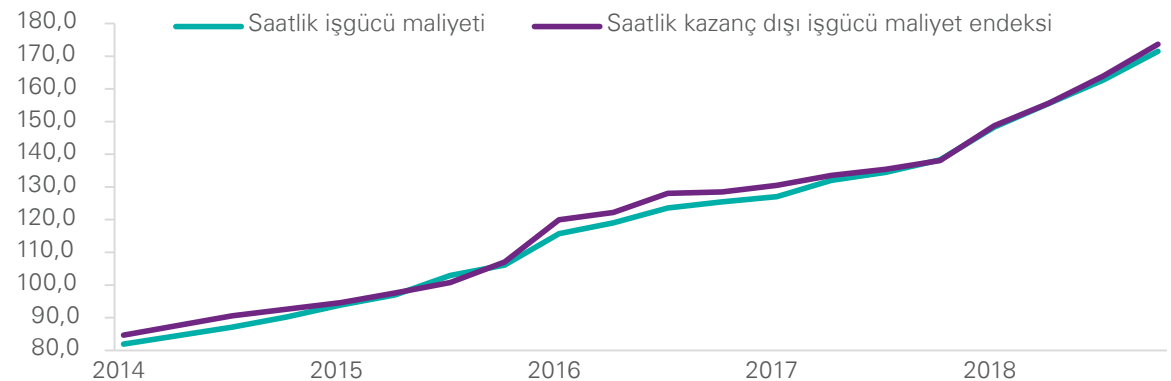
Sanayi sektörü istihdamı (milyon kişi)

Kaynak: TÜİK

Sektörde istihdam, üretimin artış hızına ve kapasite imkanlarına duyarlı olarak değişse de işgücü maliyetleri son yıllarda hızlı artışlar göstermeye başladı. Bunda asgari ücret artışlarının ve enflasyondaki yükseliş eğiliminin etkili olduğu görülüyor. 2019 için tespit edilen asgari ücret artışının yüzde 29 gibi yüksek bir oranda olmasıyla önümüzdeki dönemde sanayide işgücü maliyetlerinin hızlı artmaya devam edeceği tahmin ediliyor. Bunun da orta vadede sektörün karlılığı ve uluslararası rekabet üzerinde olumsuz etki yapabilecek bir unsur olacağı değerlendiriliyor. 2016 yılında ortalama yüzde 21 artan saatlik işgücü maliyeti, 2017 yılında yüzde 9,9 ile sınırlı arttı. Ancak 2018 yılında işgücü maliyetleri ortalamada yüzde 19,9 artışla sektörü zorlayan bir unsur oldu. Mart 2019 itibarıyla işgücü ödemeleri bir önceki yılın aynı çeyreğine göre yüzde 20,9 artış gösterdi.

Sanayi sektörü işgücü maliyetleri (2015=100)

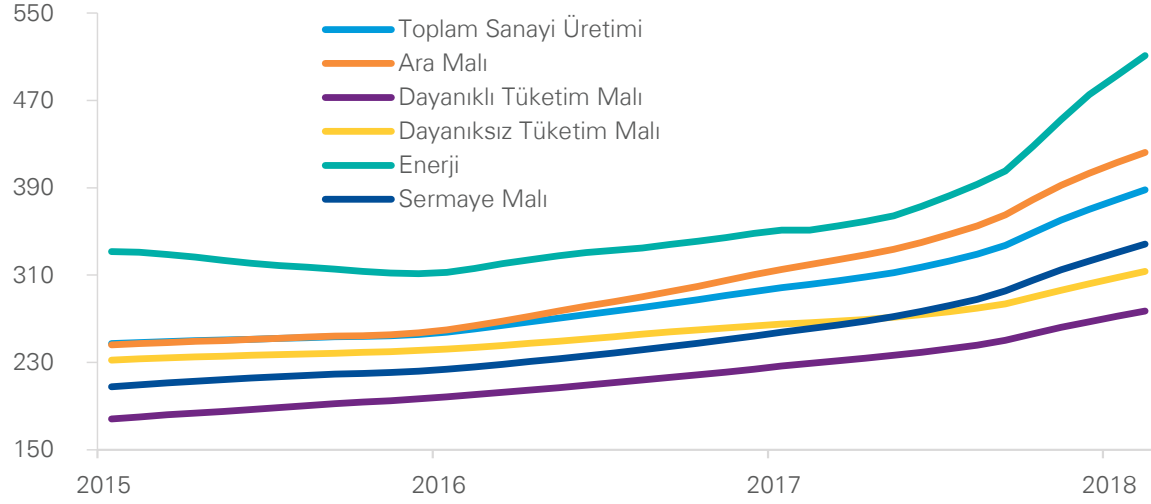

Kaynak: TÜİK

Yurtiçi ve yurtdışı maliyetler

İşgücü maliyetlerindeki yüksek artışın yanında endüstriyel üretimde yurtiçi ve yurtdışında genele yayılan üretim maliyet artışları görülüyor. Önceki yıllarda küresel bazdaki deflasyonist ortamın da desteği ile düşük kalan üretim maliyetleri, yurtiçinde 2018 yılında ortalama bir önceki yıla göre yüzde 27,0 oranında arttı. En sert artış yüzde 40,3 ile enerji grubunda yaşandı.

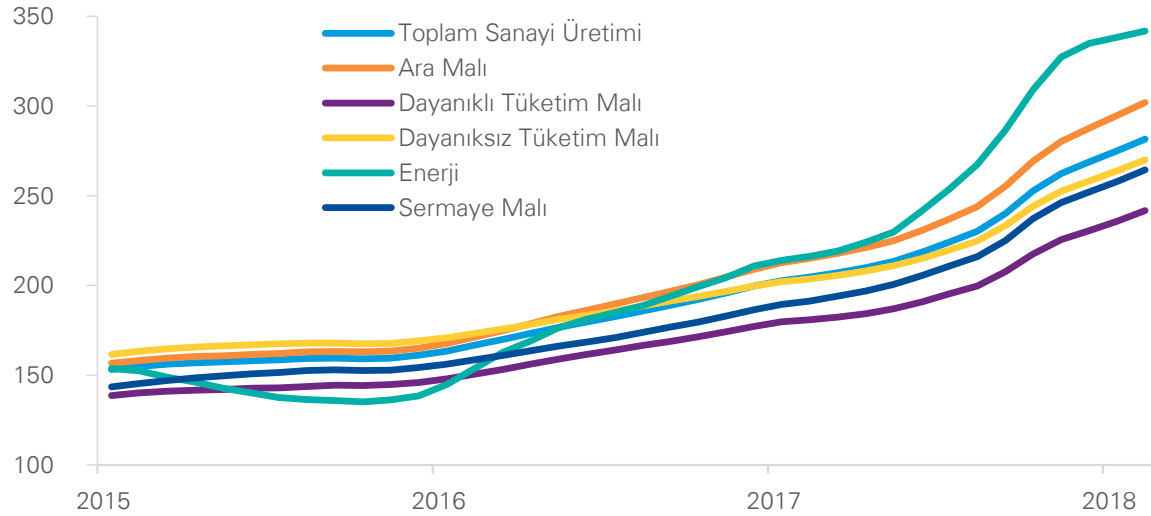
Yurtiçi 12-aylık ortalama ÜFE (2003=100)

Kaynak: TÜİK

Döviz kurlarındaki hızlı yükselişlerin etkisiyle, yurt içinde üretilip, ihraç edilen malların üretici fiyatlarındaki değişimi ölçen yurt dışı üretici fiyat endeksi 2018 yılında ortalama yüzde 35,7 oranında arttı. Yurtdışı enerji grubundaki ortalama artış ise yüzde 58'i buldu.

Yurtdışı 12-aylık ortalama üfe (2003=100)

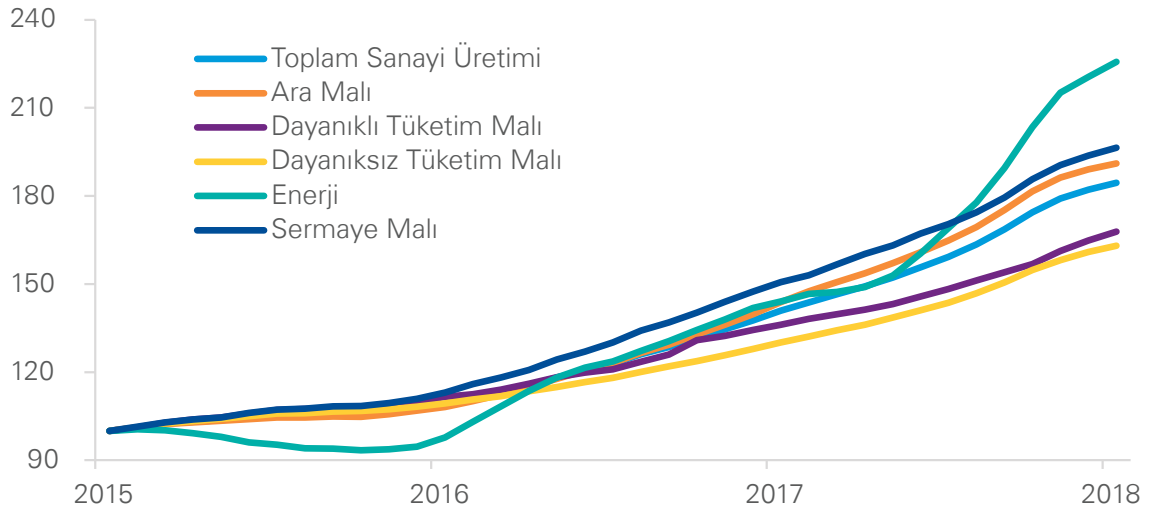

Kaynak: TÜİK

Sanayi sektörü ciro

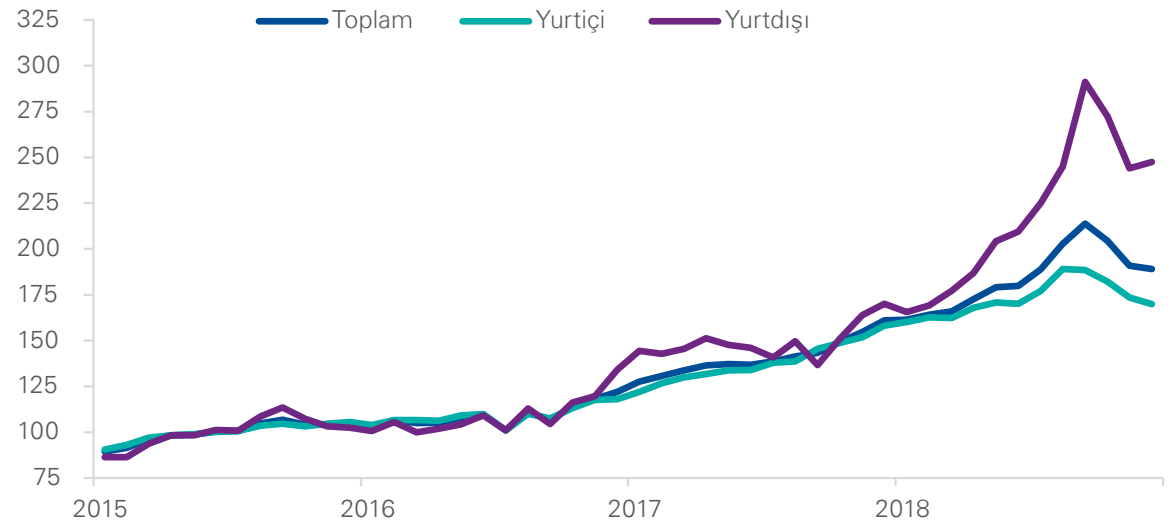
Türkiye’de endüstriyel üretimdeki yüksek maliyet artışlarına karşın 2018 sonlarına kadar talebin gücünü koruması ve döviz kurlarındaki yükseliş eğilimi sayesinde, sektör yüksek ciro artışı yakalayarak genel itibarıyla karlılığını koruyabilmişti. 2018 sonlarına gelindiğinde ise işgücü ve diğer üretim maliyetlerinde hızlı artışlar yaşanırken, bazı alt sektörlerde ciro artışları yavaşlamaya başladı. Enerji gibi bazı sektörlerde ise ciro artışları hız kazandı. Cironun yurtiçi ve yurtdışı dağılımı ise yüksek döviz kurlarının toplam cirodaki güçlü sonuçlarda etkili olduğunu gösteriyor. Mart 2019 itibarıyla, takvim etkilerinden arındırılmış sanayi ciro endeksi, bir önceki yılın aynı ayına göre %25,8 oranında artış gösterdi. Şubat ayıyla karşılaştırıldığında artış %5,3 oranında oldu.

Sanayi sektörü mevsimsellikten arındırılmış ciro endeksi (2015=100)

Kaynak: TÜİK

Sanayi sektörü ciro (2015=100)

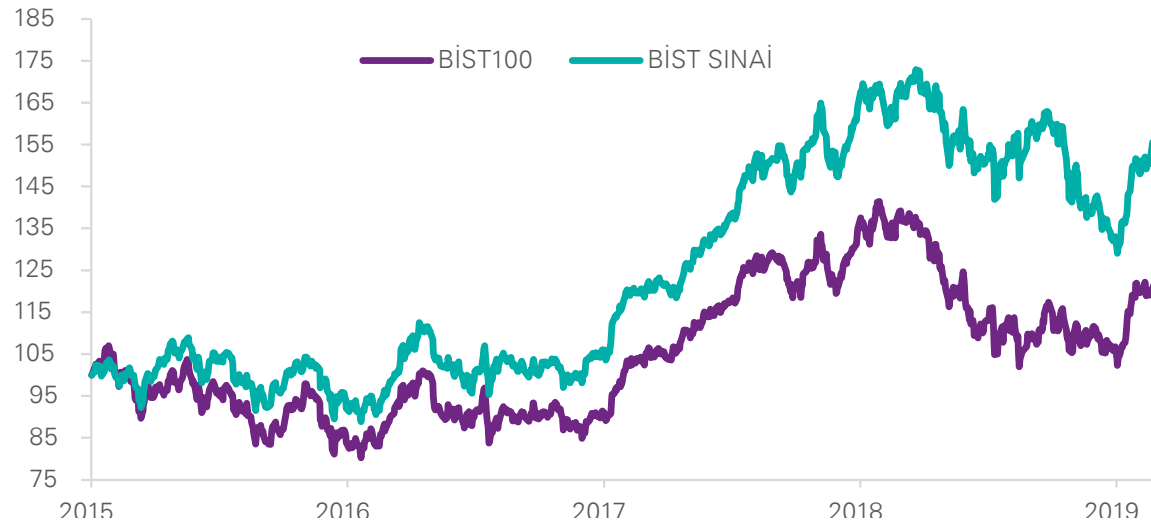

Kaynak: TÜİK

Hisse senedi performansları

Son yıllarda Türkiye sanayi sektörünün görünümündeki kırılganlıklara rağmen yüksek ciro artışları sayesinde hisse senetleri performansının genel endekslerden pozitif ayrıştığı görüldü. 2017 yılındaki endüstriyel üretimdeki güçlü performans, hisse senedi performanslarına da yansıdı. Bu nedenle sanayi sektörü hisse senetleri endeksi 2017 yılında genel endeksin üzerinde bir performans ile yüzde 54,8 artış kaydetti. 2018 yılına gelindiğinde ise genel endekste yüzde 20,9'luk düşüşe karşın sanayi sektöründe yüzde 19,0'lık daha sınırlı bir kayıp yaşandı. 2019'un ilk iki ayında gözlenen yükseliş eğiliminde ise Borsa İstanbul 100 endeksindeki yüzde 14,5 artışa karşın, sanayi sektörü hisselerinde yüzde 17,5'lik artış dikkat çekti.

Hisse senedi performansları (2 ocak 2015=100)

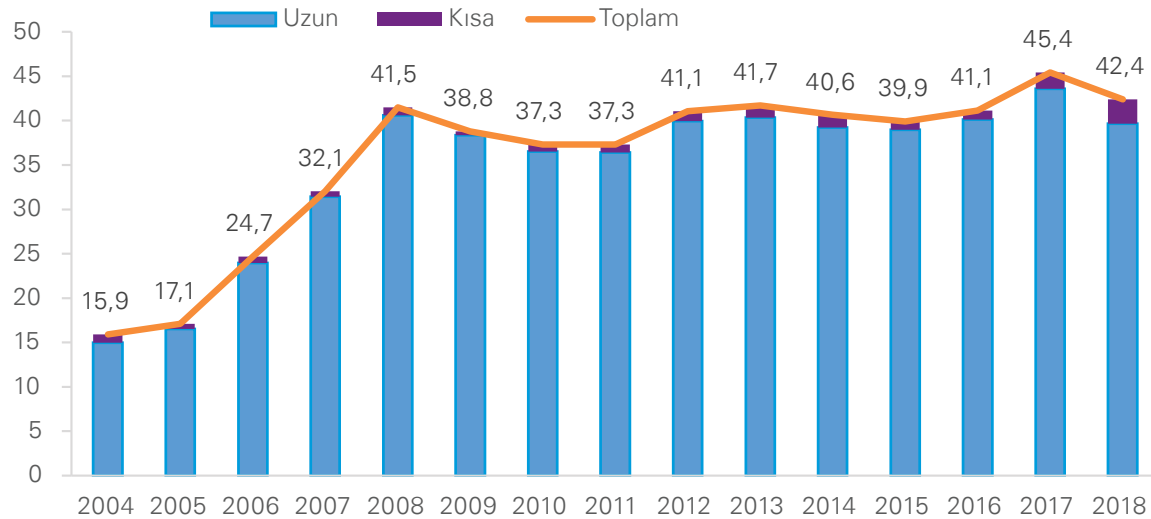

Kaynak: TCMB

Mali yapı-bankacılık sektörü kredileri, dış borçlar ve yabancı yatırımlar

Türkiye'de sermaye piyasalarının görece sığ olmasından dolayı diğer pek çok sektörde olduğu gibi sanayi sektöründe de bankacılık sektöründen sağlanan finansman ve dış borçlanma sektör için önem taşıyor. Sektörün bankacılık sektörü uzun vadeli kredileri içindeki payı 2019 ilk çeyreği itibarıyla 25,6 milyar dolar iken kısa vadeli borcu ise 2,3 milyar dolar.

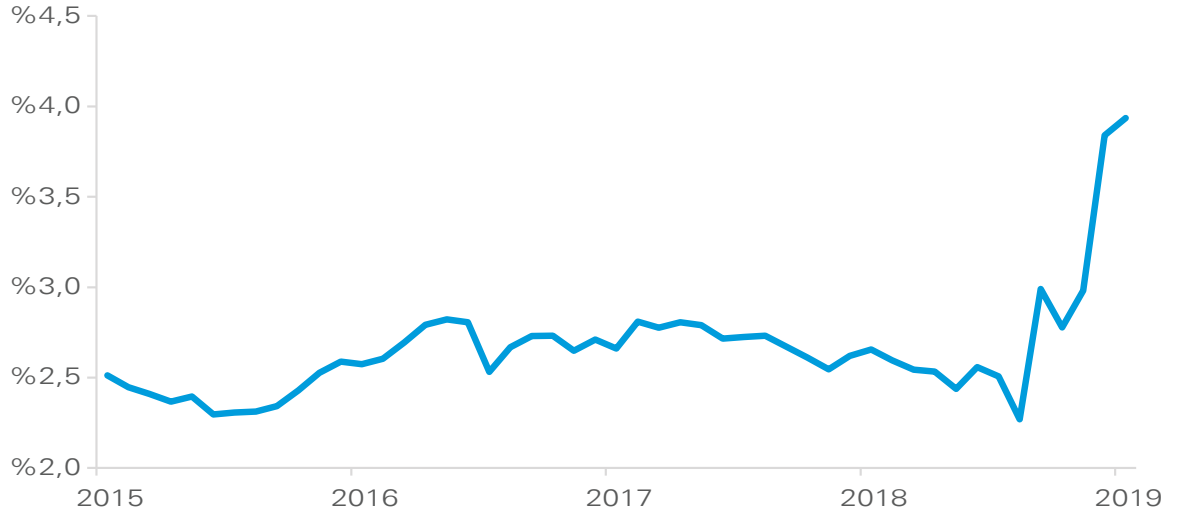
Sanayi sektörünün dış borcu

Kaynak: TCMB

Bununla birlikte, sektörün bankacılık sektöründen aldığı krediler içinde kısa vadelielerin payı son yıllarda azalmış olmasına rağmen diğer sektörlerle karşılaştırıldığında hala yüksek sayılabilecek bir seviyede. 2015 yılı başında sektörün toplam kredilerinin yaklaşık yüzde 40'ı kısa vadelilerden oluşuyordu. 2018 sonuna gelindiğinde ise bu oran yüzde 31,5'e geriledi. Bununla birlikte, talepteki kırılmalıkların yanında faizlerdeki yüksek seviyelerden dolayı artan finansman yükü sektörün bankacılık sektörüne olan yükümlülüklerini yerine getirmede zorluklarla karşılaşmasına neden oluyor. 2018 ilk yarıda yüzde 2,4 ile yüzde 2,7 arasında dalgalanan sektörün takipteki kredilerinin toplam nakdi kredilerine oranı, 2018 sonunda yüzde 3,8'e yükseldi. 2019 Ocak sonunda ise yüzde 3,9'a ulaştı.

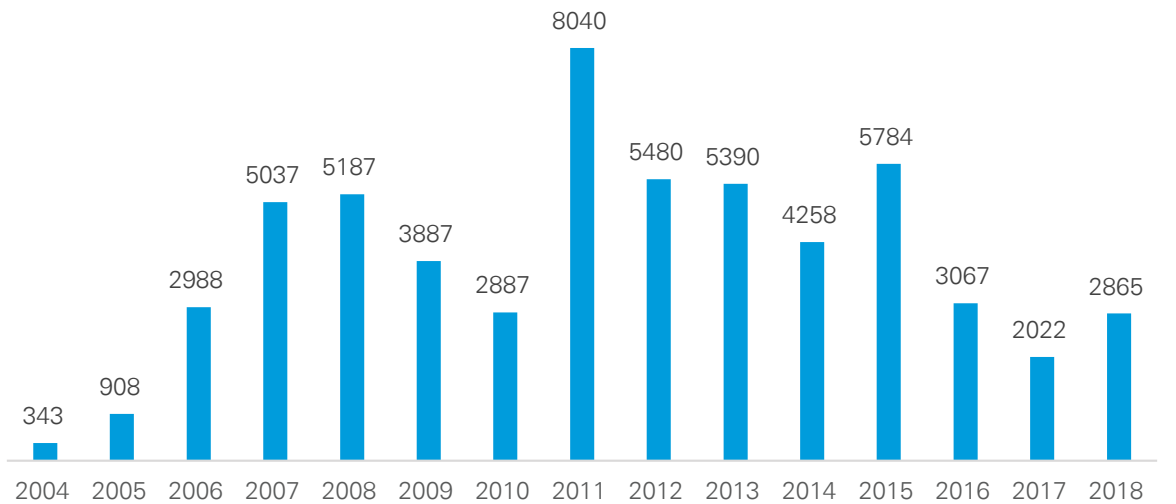
Endüstriyel üretimin takipteki kredilerinin toplam nakdi kredilerine oranı

Kaynak: BDDK

Borçlanmanın yanında Türk sanayi sektörü yabancı yatırımcının ilgisini çeken de bir sektör özelliği taşıyor. 2004-2018 arasında yabancıların sektöre doğrudan yatırım girişi 58 milyar doların üzerinde gerçekleşti. Bununla birlikte, yurtdışı yerleşiklerin toplamdaki 29,7 milyar dolarlık hisse senedi yatırımlarının 8,7 milyar dolarlık kısmı da yine bu sektördeki şirketlerde bulunuyor. Diğer bir ifadeyle sektör sadece üretim yapısı ve pazar açısından değil, sermaye yapısı olarak da yurtdışı ile güçlü bir bağa sahip bir sektördür.

Doğrudan yabancı yatırım girişleri (milyon dolar)

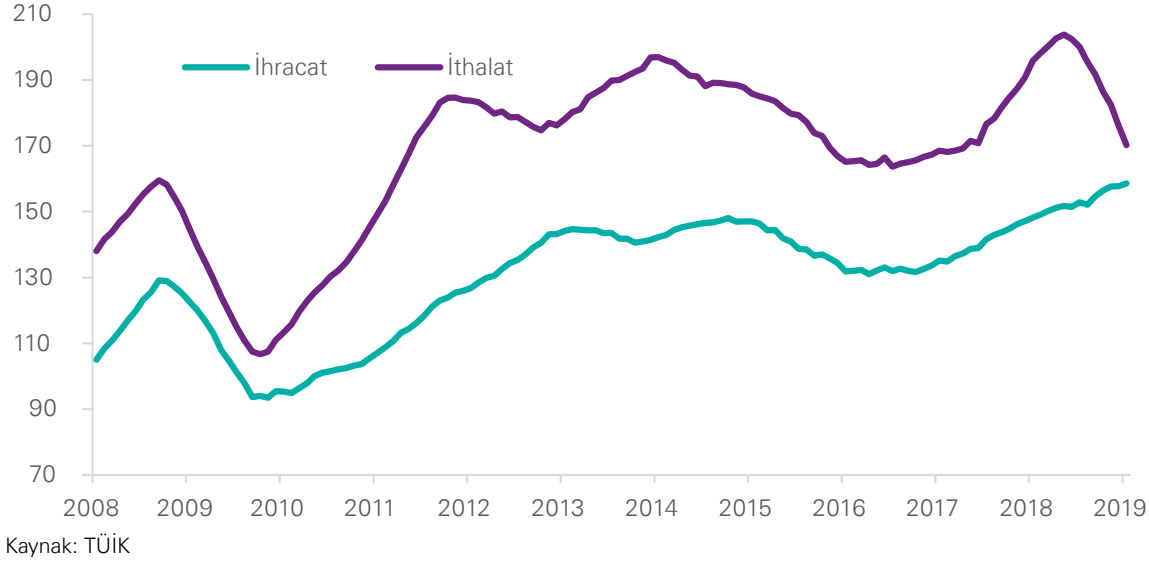

Kaynak: TCMB

Dış ticaret

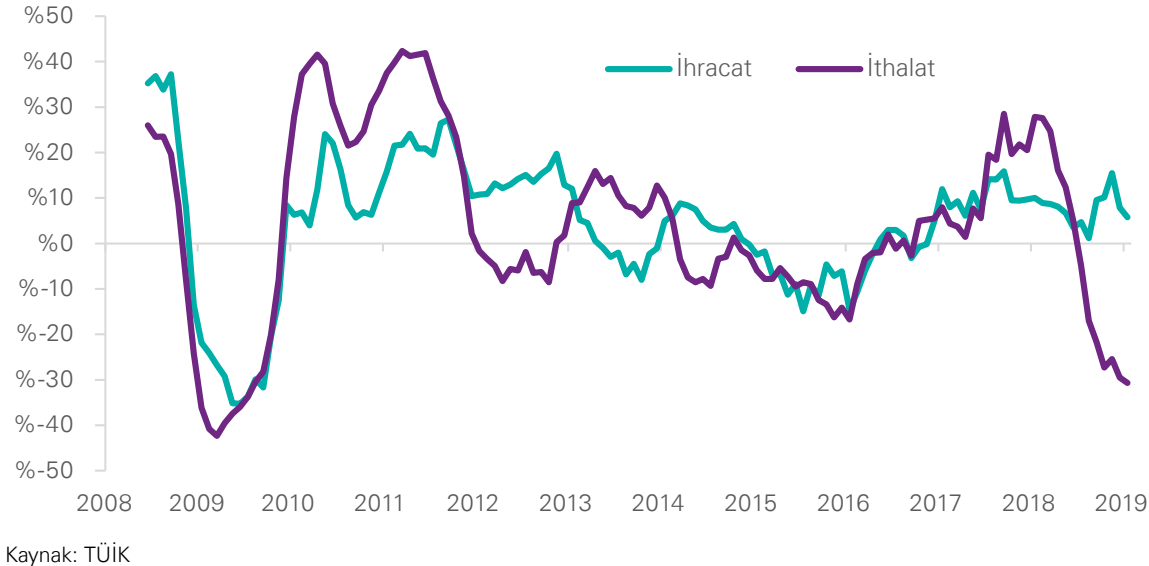
Türkiye’de gerek ihracat gerekse ithalatta endüstriyel ürünler tüm dünyada olduğu gibi büyük bir paya sahiptir. Türkiye’nin 2018 yılındaki toplam 168 milyar dolar tutarındaki ihracatının yüzde 93,9’una karşılık gelen 158 milyar dolarlık ihracatını endüstriyel ürünler oluşturuyor. Buna karşılık 223 milyar dolar olan toplam ithalatının ise yüzde 78,9’una denk gelen 176 milyar dolar seviyesinde sanayi ürünleri ithalatı bulunuyor. 2019 yılı ilk çeyreğinde, toplam ihracat 56 milyar dolar olurken toplam ithalat 66 milyar dolar oldu.

Endüstriyel ürünlerde dış ticaret (12-aylık toplam, milyar dolar)

Faizler ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar iç talepte kırılgan bir seyre neden olurken, uzun vadede Türkiye’nin sanayi ürünleri ithalatı da çok daha oynak bir seyir izliyor. Buna karşın TL’deki düşük seviyeler, küresel tedarik zincirindeki yerimiz, ticaret ortaklarımızdaki pozitif hava ve son yıllarda küresel ticaretteki canlılık Türkiye’nin sanayi ürünleri ihracatını destekliyordu. Ancak yakın dönemdeki gelişmeler nedeniyle Türkiye’nin sanayi ürünleri ihracatını daha çok TL’deki düşük seviyeler ve Türk sanayinin küresel tedarik zincirindeki yeri destekliyor. Buna karşın dünya ticaretindeki zayıflama ve Euro Bölgesi ekonomilerindeki kırılganlık, sanayi ürünleri ihracatını ve üretimi olumsuz etkiliyor.

Endüstriyel ürünlerde dış ticaret (yıllık değişim, 3-aylık ortalama)

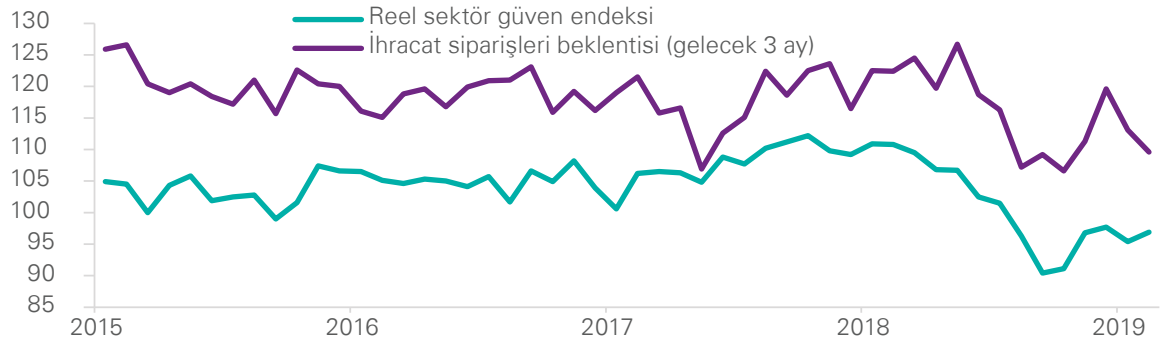
Sektöre ilişkin öncü veriler

2018 başında küresel ekonomideki ticaret savaşları ve jeopolitik gerilimler kaynaklı belirsizlikler nedeniyle ihracat siparişleri beklentileri dalgalı bir seyir izledi. Bu nedenle de Türkiye’de sanayi sektörü ivme kaybetmeye başladı. Bununla birlikte yurtiçi finansal koşullardaki sıkılaşma ile iç talepteki zayıflamanın derinleşmesiyle reel sektörde güven kaybı da hızlandı. Böylece mevsimsellikten arındırılmış reel sektör güven endeksi 2018 yaz aylarında üç yıl sonra ilk kez 100 seviyesinin altına, 96,3’e geriledi. Eylül ayında 90,4 ile dip yaptıktan sonra ise dalgalı bir seyir izlemeye devam etti.

Her ne kadar küresel ticaret ile ilgili atmosfer çok destekleyici olmasa da Türkiye’de son dönemde ihracat siparişlerine yönelik beklentilerin hala güçlü olduğu görülüyor. Bunda maliyet unsurlarındaki artışın kar marjlarını azaltmasına rağmen TL’nin düşük seviyeleri, temel etken olarak değerlendiriliyor. 2019 Şubat itibarıyla hala 100 seviyesinin üzerinde, 109,6 değerini alan gelecek 3 aya ilişkin ihracat beklentileri endeksi genel endekste düşüşü de sınırlandırmasına rağmen Mayıs 2019 itibarıyla, bir önceki aya kıyasla 6,6 puan azalarak 98,9 seviyesinde kaldı.

Reel sektör güven endeksinde düşüşün sınırlı kalması ve ihracatın sınırlı bir zayıflama göstermesinin desteği ile kapasite kullanım oranı da yakın dönemde dengelenme sürecine girdi. Mevsimsellikten arındırılmış verilere göre 2018 Kasım’da yüzde 73,7’ye kadar düşen imalat sanayi kapasite kullanım oranı, sonrasında bir miktar toparlandı. Şubat 2019 itibarıyla yüzde 74,1 seviyesindeki imalat sanayi kapasite kullanım oranının hesaplandığı ankete katılanlar, bu durumun büyük ölçüde talep yetersizliğinden kaynaklandığını belirtiyorlar. İkinci sırada hammadde ve ekipman yetersizliği üretimi kısıtlayan faktör olarak görülürken, mali imkansızlıklar da yüzde 10’un üzerinde bir paya sahip olmaya başladı. Mayıs 2019 itibarıyla 1,3 puan yükselerek 76,3 seviyesine gelmesi ise olumlu bir tablo çiziyor.

İktisadi yönelim anketi (mevsimsellikten arındırılmış)

Kaynak: TCMB

İktisadi yönelim anketi (mevsimsellikten arındırılmış)

Kaynak: TCMB

Önemli sektör oyuncuları

Türkiye'nin en büyük endüstriyel üreticileri geleneksel olarak çok değişmezken, söz konusu firmaların bir diğer özelliği de en aynı zamanda en büyük ihracatçı olmalarıdır. ISO 500'ün 2018 yılında en büyük kuruluşu, 79,0 milyar TL'lik üretimden satışlarıyla Tüpraş olurken, Ford Otomotiv 31,0 milyar TL'lik üretimden satışlarıyla ikinciliği korudu. Üçüncü sırada ise bir kez daha Toyota Otomotiv 23,6 milyar TL üretimden satışlarıyla yer aldı. Söz konusu şirketlerin ikisi ise yine aynı şekilde en çok ihracat yapan firmalar olarak karşımıza çıkıyor. 2018 yılında Ford en çok ihracat yapan firma olurken, Toyota onu takip etti.

2018 Yılı'nın en büyük 10 sanayi kuruluşu

2018'deki Sırası	2017'deki Sırası	Kuruluş	Üretimden satışlar (milyar tl)
1	1	Tüpraş	79,0
2	2	Ford	31,0
3	3	Toyota	23,6
4	4	Oyak-Renault	20,2
5	4	Tofaş	17,1
6	6	Arçelik	16,5
7	7	İskenderun Demir ve Çelik	15,7
8	8	Ereğli Demir ve Çelik	13,7
9	9	İçdaş Çelik	11,9
10	10	Hyundai Assan	11,0

2018 Yılı'nın en büyük 10 sanayi kuruluşu (ihracat)

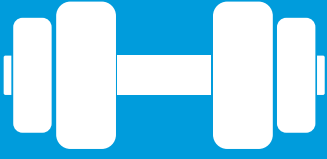
2018'deki Sırası	2017'deki Sırası	Kuruluş	İhracat (milyar tl)
1	1	Ford	5,7
2	2	Toyota	4,3
3	4	Oyak-Renault	3,3
4	3	Tofaş	3,0
5	5	Tüpraş	2,5
6	7	Arçelik	2,0
7	6	Hyundai Assan	1,9
8		-	-
9		-	-
10	12	1içdaş Çelik	1,1

Kaynak: ISO 500, 2018

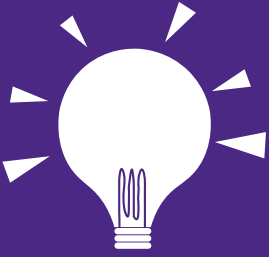
Endüstriyel üretim durum analizi

Güçlü yönler

- Endüstriyel üretime yönelik hükümetin yatırım ve istihdam teşvikleri
- Üretim ve ihracatta geniş pazar çeşitliliği
- Yüksek ihracat potansiyeli
- İç ve dış müşteri tabanının sürekli genişlemesi
- Sanayi ve üniversite işbirliklerindeki artış
- Gelişmiş ekonomilerle güçlü ve uzun süreli ticari ilişkiler

Fırsatlar

- İleri teknolojik gelişmelere önem verilerek gelişmekte olan ekonomiler arasında öne çıkılabilir
- Ortadoğu ve Afrika pazarlarının düşük yoğunluklu teknolojiler için hala imkan sağlaması
- Türkiye'nin yüksek yatırım ihtiyacının sürmesi
- Yerli otomobil ve güçlü potansiyel iç talep
- Türkiye'nin jeopolitik konumu ve küresel tedarik zincirindeki önemi
- KOBİ, girişim, AR-Ge gibi konu başlıklarına yönelik desteklemeler

Zayıf yönler

- Kısa vadeli makroekonomik zorluklar ve küresel belirsizlikler
- Üretimde standardizasyon sorunları ve düşük ve düşük-orta teknoloji yoğunluğu
- Birkaç sektör dışında yetişmiş işgücü eksikliği
- İşletme maliyetlerinin yüksekliği ve işletme sermayesi ihtiyacı
- Yüksek dış borcun döviz kuru çalkantısına sektörü kırılgan kılması

Tehditler

- Jeopolitik riskler
- Makroekonomik dengesizliklerin yeniden bozulması
- Finansal piyasalardaki dalgalanmanın yeniden artması
- Endüstriyel üretim kuruluşlarının yüksek finansman giderleri
- Gelişmekte olan ekonomilerin kendi aralarındaki rekabet
- Küresel ticarete korumacı eğilimler

Projeksiyonu

Sektör bugüne kadar verimlilik artışları ve maliyetleri sınırlama konusunda altın çağ yaşarken, 2018 yılında ortaya çıkan eğilimler endüstriyel üretimde görünümü olumsuz etkiliyor. Bununla birlikte, Türkiye’de faizlerin bulunduğu yüksek seviye ve iç talepteki zayıflık, endüstriyel üretimi içeriden sıkıştıran unsurlar olarak görülüyor. Dolayısıyla Türkiye’de iç talebin mevcut potansiyeli ve ileride genişleyebilecek talep koşullarının sanayi üretiminin kendi başına toparlanması için yeterli olmayabileceği düşünülüyor. Bu nedenle ticaret savaşlarının ne zaman sona ereceği büyük önem taşıyor.

Dünya ticaretinde ise sorunların ikinci çeyrekte geride bırakılacağı varsayılıyor. Dolayısıyla 2019’un ikinci yarısında küresel ticaret ve sanayi üretiminde bir toparlanma beklentisi bulunuyor. Bu durumda Türkiye’nin jeopolitik konumu ve küresel üretim sürecindeki yerinden dolayı büyük kazanımlar elde edebileceği düşünülüyor.

Üretimde dış pazarlara duyarlılık sayesinde sektör, oluşan maliyet artışlarını yüksek döviz kurları sayesinde absorbe edebilme kabiliyetine sahip. Önümüzdeki dönemde, ticaret savaşları sona erse de Fed politikalarına yönelik belirsizliklerle döviz kurları yine yükselebilir. Böyle bir durumda da sanayi sektörü firmaları, cirolarını artıracak ve mali yapılarını iyileştirebileceklerdir. Ancak yüksek asgari ücret artışları sektörün fiyat ve maliyet avantajlarını sınırlıyor. 2019 başında yapılan asgari ücret ayarlaması nedeniyle firmaların maruz kaldığı artışlar, özellikle iç pazara üretim yapan firmaları zora sokuyor.

Bu dinamikler ışığında, Türkiye sanayi sektörü açısından küresel ticaret ve jeopolitik gerilimlerin kritik önem taşıdığı söylenebilir. İngiltere’nin Brexit süreci ve AB’den anlaşma sağlanamadan ayrılma ihtimali Türkiye’nin ihracatını artırması ve sanayi üretimini yeniden hızlandırması önünde, eğer iki ülke arasında bir serbest ticaret anlaşması yoluna gidilmez ise bir engel oluşturabilir. Bu iki konuda genel olarak dünyayı ve özel olarak Türkiye’yi etkileyecek ilave bir olumsuzluk yaşanmaz ise ikinci yarı ile birlikte sanayi üretiminin toparlanması beklenebilir. Aksi takdirde dünya genelinde derinleşebilecek ticaret savaşları, Türkiye’de endüstriyel üretimi sınırlayacak birinci faktör olabilir.

Yanı sıra müteahhîtlik gibi çok sayıda sanayi dalını tetikleyen bir alanda, geçmiş yıllara ilişkin yaşanan göreceli yavaşlama eğilimi de endüstriyel iş sahalarında kendisini hissettirecek. İnşaata çalışan endüstrilerin dış pazarlara yönelik kabiliyeti yüksek olanların gelişmelerden daha az zararlı çıkacağı ise bir gerçek.

İletişim:

Hakan Ölekli

Endüstriyel Üretim ve
Otomotiv Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
holekli@kpmg.com

Detaylı bilgi için:

KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul

İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara

The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir

Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr

kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

Enerji

Sektörel Bakış

2019

kpmg.com.tr

Dünyada ve Türkiye’de eğilimler

Dünyada ve Türkiye’de şehirleşmenin ve ekonomik kalkınmanın devam etmesiyle enerji ihtiyacı da artmaya devam ediyor. BP (British Petroleum) hesaplamalarına göre, 2017 yılında dünya ekonomisindeki güçlü büyümenin de etkisiyle birincil enerji tüketimi bir önceki yıla göre yüzde 2,2 oranında arttı. Bu rakam 2013 sonrası en yüksek seviye olurken, son 10 yılın ortalamasının yüzde 1,7 olduğu göz önüne alındığında oldukça çarpıcı bir artışa işaret etti. Bu koşullar içinde, dünya enerji sektörünün artan ihtiyacı daha iyi karşılamak üzere farklı bir sistem inşa etme çalışmaları sürse de bazı zorluklarla karşı karşıya olduğu da görülüyor.

Dünya genelinde teknolojik gelişmeler yenilenebilir enerji maliyetlerini düşürse de arz-talep gelişmelerine yönelik belirsizlikler fosil yakıtların fiyatlarında oynaklığa yol açıyor. Bununla birlikte, üretici ülkelerin mali dengelerindeki açıkları özellikle petrol arzında farklı kararları getirebildiği gibi, İran ve Venezuela gibi ülkelere kaynaklanan jeopolitik gelişmeler üretime yönelik öngörülebilirliği zorlaştırıyor. Ayrıca dünya üzerindeki sıcak çatışma alanları enerji güvenliğini etkileyen bir başka unsur olarak sektörün görünümünü etkiliyor.

Dünya ekonomisindeki eğilimler enerji dünyasında da bir takım değişimleri zorunlu kılıyor. Gelirlerde artış ve çoğu gelişmekte olan ekonominin ağırlıklı kentsel alanlarında olması beklenen 1,7 milyarlık ek nüfusun küresel enerji talebini 2040 yılına kadar yüzde 25’ten fazla artırması bekleniyor. Enerji güvenliği ve sürdürülebilirlik hususları bakımından güçlü bir politika aracı olan enerji verimliliğinde sürekli iyileşmelerin olmaması durumunda bu artışın yaklaşık iki kat fazla olabileceğinden endişe edilirken, talep artışının büyük ölçüde Asya’daki gelişmekte olan ekonomiler kaynaklı olacağı tahmin ediliyor.

Uluslararası Enerji Ajansı’nın (IEA) 2018 Enerji Görünüm Raporu’ndaki değerlendirmelere göre, 2000 yılında dünya enerji talebinin yüzde 40’ını Avrupa ve Kuzey Amerika, yüzde 20’sini ise Asya’daki gelişmekte olan ekonomiler oluşturuyordu ancak 2040 itibarıyla bu durumun tam tersine döneceği öngörülüyor. Enerji tüketiminin büyük ölçüde Asya’ya kayması, tüm yakıtlar ve teknolojilerin yanı sıra enerji yatırımlarında da hissediliyor. Örneğin bundan on beş yıl önce, kurulu kapasite bakımından dünyanın en büyük elektrik şirketleri arasında Avrupalı şirketler başta gelirken, bugün en büyük on elektrik şirketinden altısı Çinli şirketlerden oluşuyor.

Öte yandan, üretim tarafındaki önemli gelişmelerden biri olan kaya gazı ve bu alandaki devrim niteliğindeki gelişmeler dünya petrol ve gaz arzını derinden sarsmayı sürdürüyor. Bu kapsamda ABD’nin, 2025 yılına kadar dünyadaki petrol ve doğal gaz üretim artışının yarısından fazlasını ve 2025 itibarıyla dünyadaki yaklaşık her beş varil petrolden birini ve her dört metreküp gazdan birini karşılaması bekleniyor.

Ayrıca ucuzlayan yenilenebilir enerji teknolojileri, dijital uygulamalar ve elektriğin rolündeki artışın bir araya gelmesi, dünyanın sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin çoğuna ulaşılabilmesine yönelik değişimin itici gücü oluyor. Elektrik, hafif endüstri sektörleri, hizmetler ve dijital teknolojiler üzerine kurulu ekonomilerde giderek daha çok tercih edilen enerji kaynağı haline gelirken elektrik sektörü güvenilir ve sürdürülebilir arz sorunu ile karşı karşıya. Verimlilik artışları elektrik talebindeki büyümeyi sınırlarken, toptan piyasalardan elde edilen gelirin kalıcı üretim kapasitesi yatırımları yapmaya yetersiz kalması arz güvenilirliğini tehlikeye atabiliyor.

Dünyada elektrik ihtiyacı, enerji ihtiyacından iki kat fazla artış kaydediyor. Dijitalleşme eğilimindeki artış önemli itici güç bu noktada.

Bunun yanı sıra, enerjide ülke bazında ciddi bir değişim söz konusu. Küresel arenada tüketim, Batı'dan Doğu'ya kayıyor. Hali hazırda en çok enerji tüketimi ABD'de gerçekleşirken, 2030'da ilk sırada Çin yer alacak. Afrika pazarı, Avrupa'yı geçecek. Sadece 11 yıl sonraki projeksiyonlara göre enerji tüketiminde sıralamanın Çin, ABD, Hindistan, Afrika ve Avrupa şeklinde olacağına vurgu yapılıyor. Son yıllarda çok önemli kaya petrolü üreticisi olan ABD'nin, bu yıldan itibaren mevcut petrol varlığı da hesaplandığında dünyanın en büyük petrol üreten ülkesi konumuna yükselmesi bekleniyor. En çok petrol ihraç eden ülkeler sıralamasında Suudi Arabistan ilk sıradaki yerini koruyacak.

Dünyada belli alanlarda elektrik kullanımının yaygınlaşması kömür ve petrol talebini zayıflatırsa da uzun yol kara taşımacılığı, denizcilik ve havacılık gibi bazı önemli alanların bugünkü teknolojilerle elektriğe hazır olmadığı görülüyor. Ayrıca, önümüzdeki dönemde petrolün dünya enerji portföyünde birinciliğini koruması ve sanayi kullanıcıları öncülüğünde doğal gazın kömürü geride bırakarak ikinciliğe yükselmesi bekleniyor. Yeni Asya pazarlarına yollar açan Rusya'nın dünyanın en büyük gaz ihracatçısı olmayı sürdürmesi de beklentiler arasında. Bununla birlikte, elektrik sistemlerinde rüzgar ve güneş enerjisinin daha çok pay alması

Avrupa'da gaz yakıtlı santral kullanımını düşürürken, mevcut binalarda yapılacak iyileştirmelerle ısınma amaçlı gaz tüketimi de azalıyor.

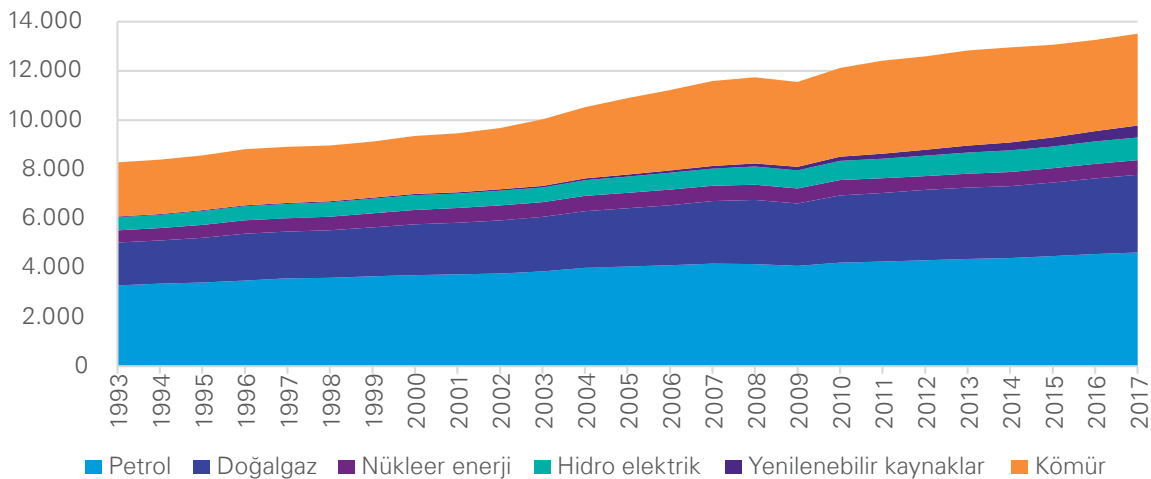
Ancak gazın özellikle kış mevsiminde, ısınma ve kesintisiz elektrik arzı bakımından önemini koruyacağı düşünülüyor.

Enerji kaynaklı karbondioksit salımı ve iklim değişimiyle mücadelede küresel ölçekte alınacak tedbirler sektörün en önemli gündem maddelerinden birini oluşturuyor. Elektrik kullanımının yaygınlaşması ve düşük karbonlu teknolojilerin artması, hava kalitesi ve iklim hedeflerine ulaşmaya katkı sunacak. Yakın gelecekte doğal gaz ve petrolün dünyanın enerji talebini karşılamada önemli paya sahip olmayı sürdürmesi beklenirken, bu kaynakların tüketicilere ulaştırılmasından kaynaklanan emisyonların azaltılması için pek çok adım atılması gerekiyor.

Bu arada belirtmekte yarar var; trendi yükselen yenilenebilir enerjide mevcut güneş ve/veya rüzgar potansiyelinin sürekliliği ve depolama ihtiyacı daha çok gündemde olacak konu başlıklarından.

Günümüzdeki yeni üretim yatırımlarının çoğunda, fosil yakıt talebinin her an düşmeye başlayabileceği varsayılıyor. Fosil yakıt arzında kısıntı yaşanması ve fiyatların hızlı bir şekilde yükselme riski önemini koruyor. Bu nedenle IEA, son raporunda hızlı ve en düşük maliyetli enerji dönüşümleri için daha temiz, akıllı ve verimli enerji teknolojilerine yatırımın hızlandırılması gerektiğini belirtirken, enerjinin uzun vadeli geleceğini devlet politikalarının şekillendireceğini vurguluyor.

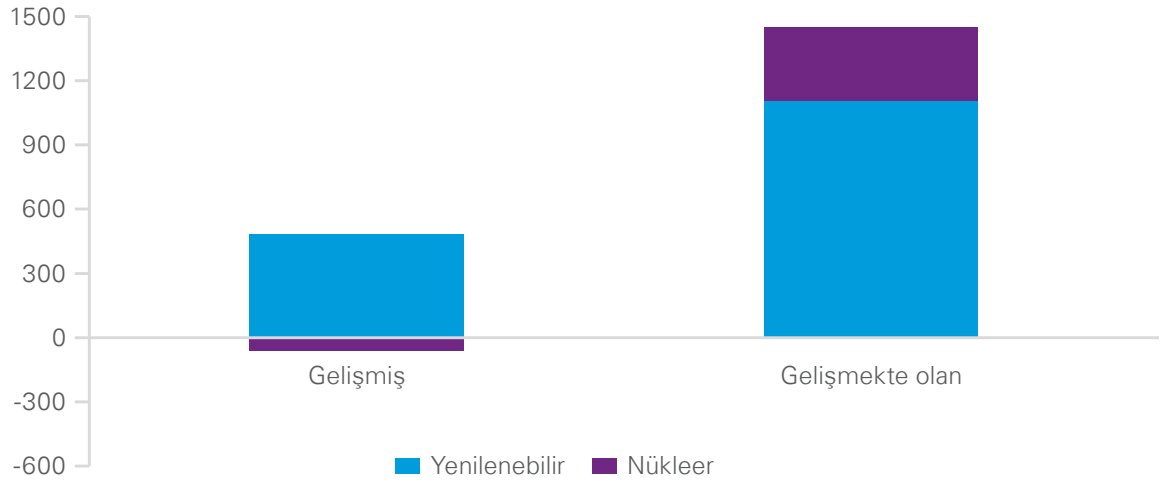
Dünya enerji tüketimi (Petrol karşılığı milyon ton)

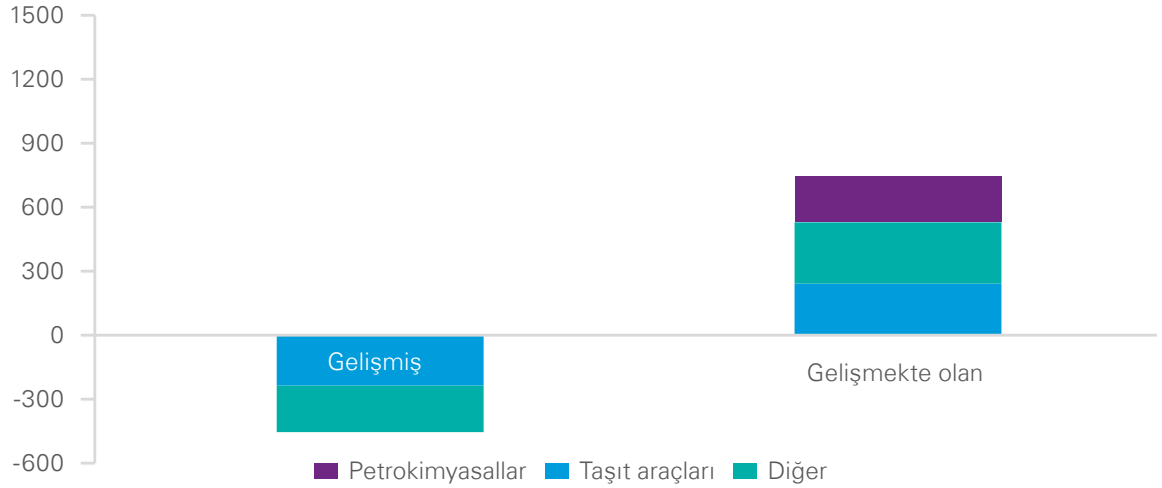
Kaynak: BP

Dünya enerji talebinde değişim (2017-2040)

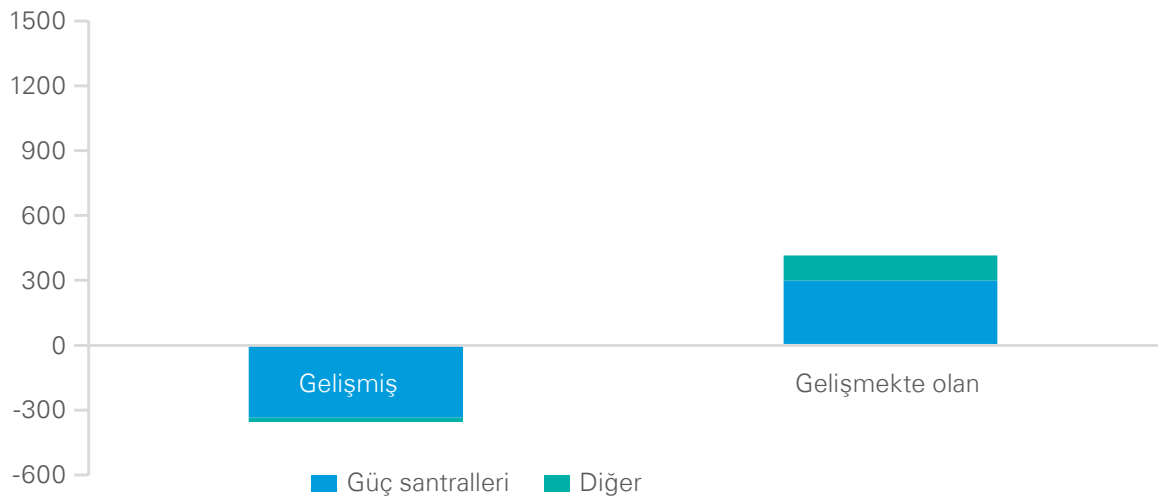
Yenilenebilir ve nükleer (milyon ton)

Petrol (milyon ton)

Kömür (milyon ton)

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı (Dünya Enerji Talebinde Değişim /2017-2040)

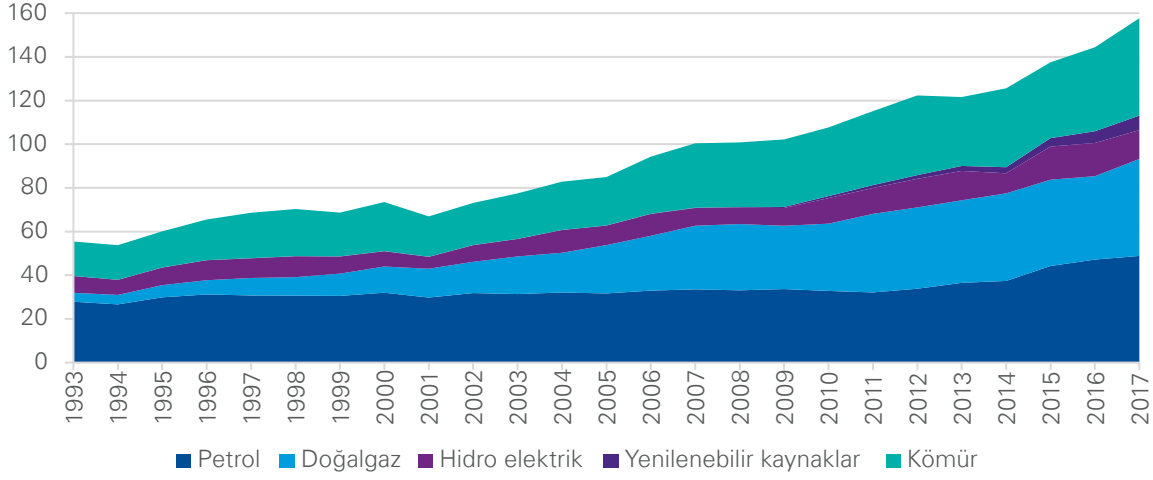
Türkiye Pazarı

Türkiye hızlı büyüyen bir ekonomi iken enerji tüketimi buna paralel olarak artan bir trend izliyor. Son 25 yılda Türkiye'nin yıllık birincil enerji tüketimi 55 milyon ton karşılığı petrolden 155 milyon tona yükseldi. Ancak birincil enerji kaynaklarında dışa bağımlılığı yüksek olan Türkiye, yüksek miktarda dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı veriyor. Dolayısıyla, küresel enerji fiyatlarındaki gelişmeler ülkenin enerji faturasına ve dış finansman ihtiyacına doğrudan yansırken, Türk finansal varlıklar üzerinde ilave baskı oluşturuyor.

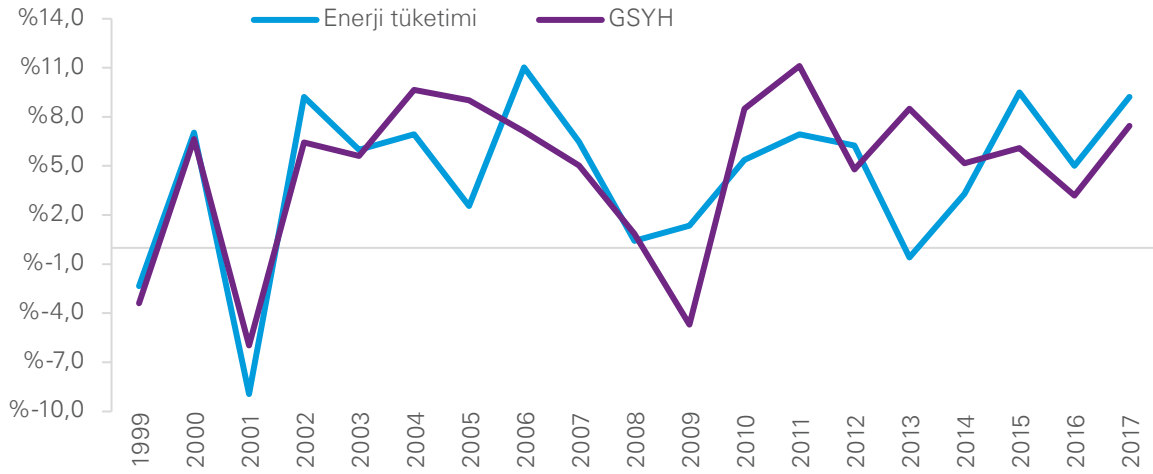

Türkiye'nin enerji tüketimi (petrol karşılığı milyon ton)

Kaynak: BP

GSYH ve toplam enerji tüketimi (yıllık değişimler)

Kaynak: BP, TÜİK

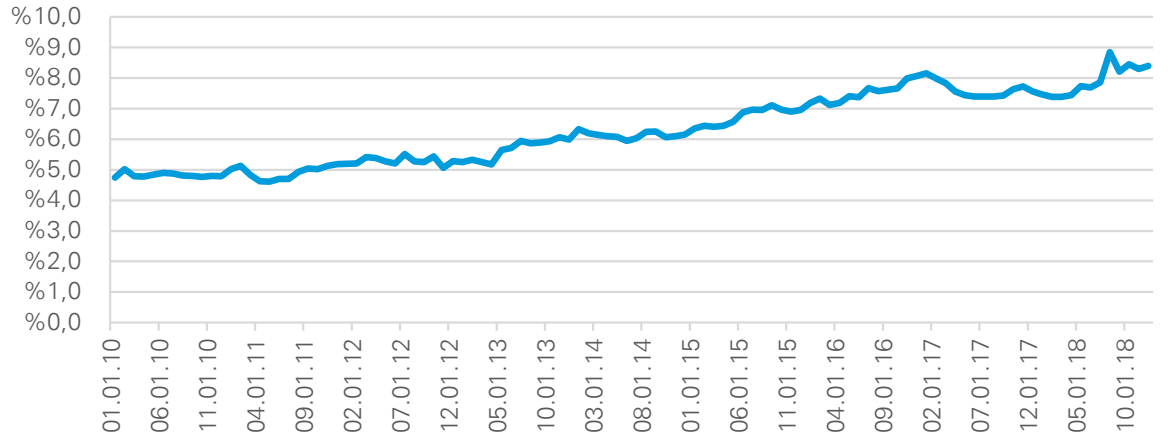
İşte bu nedenlerle, Türkiye enerjide dışa bağımlılığı azaltmak ve milli kaynaklara yönelme konusunda yoğun bir ajanda bulunduruyor. Yerleşme hükümetin enerjideki en temel politikalarından biri olmayı sürdürürken, yenilenebilir enerji kaynakları gibi alanlar da dahil yerli teknolojiye dönük yatırımların önü açılmaya çalışılıyor.

Yüksek büyüme potansiyelinin gerektirdiği enerji ihtiyacını karşılamak üzere, geçtiğimiz yıllarda hükümet teşvikleriyle birlikte yurtiçinde yüklü miktarda enerji yatırımı yapıldı. Sadece Kamu-Özel Sektör İşbirliği kapsamında son 30 yılda 28,8 milyar dolar tutarında sözleşme yapılırken 9,4 milyar dolarlık yatırım yapıldı. Söz konusu yatırımlar ülkenin kurulu enerji kapasitesini artırırken dışa bağımlılığın azaltılması konusunda henüz sınırlı pozitif sonuçlara ulaşıldı.

Öte yandan sektör katılımcıları bahsi geçen yatırımları büyük ölçüde yurtiçi ve yurtdışı piyasalardan yabancı para cinsinden borçlanarak gerçekleştirdiler. Enerji sektörünün toplam bankacılık kredi hacmi içindeki payı 2010 başında yüzde 5'in altındayken, 2018 üçüncü çeyrekte yüzde 8'i aştı. Sektörün dış borcu ise, 10,7 milyar dolardan 15,8 milyar dolar seviyesine çıktı. Buna karşın döviz kurlarındaki artışlar sonrasında, özellikle elektrik üreticisi firmalar üretim ve finansman maliyetlerindeki artışa karşın satış fiyatlarındaki artışların sınırlı kalması nedeniyle zora girdi.

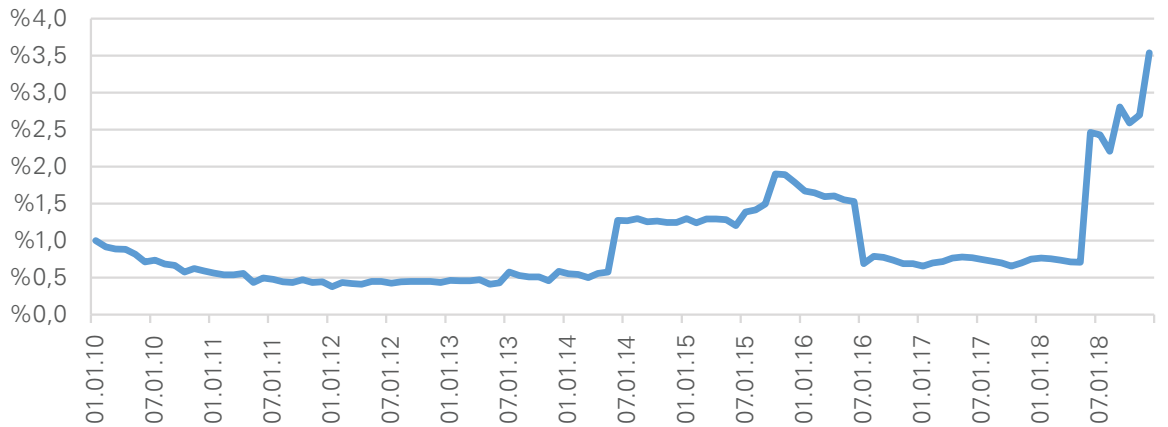
Bu nedenle sektörün içinde bulunduğu zorlu finansal koşullar, Türkiye ekonomisinin ve bankacılık sektörünün önemli bir sorunu haline geldi. Enerji sektörüne verilen kredilerde takipteki alacakların sektöre verilen toplam nakdi kredilere oranı, sene başındaki yüzde 0,8'den üçüncü çeyrek sonu itibarıyla henüz düşük seviyelerde olsa bile yüzde 2,8 ile geçmiş yıllar ortalamalarının üzerine hızlı bir şekilde yükseldi.

Enerji sektörüne verilen kredilerin toplam içindeki payı

Kaynak: BDDK

Enerji sektörüne verilen kredilerde takipteki alacaklar oranı

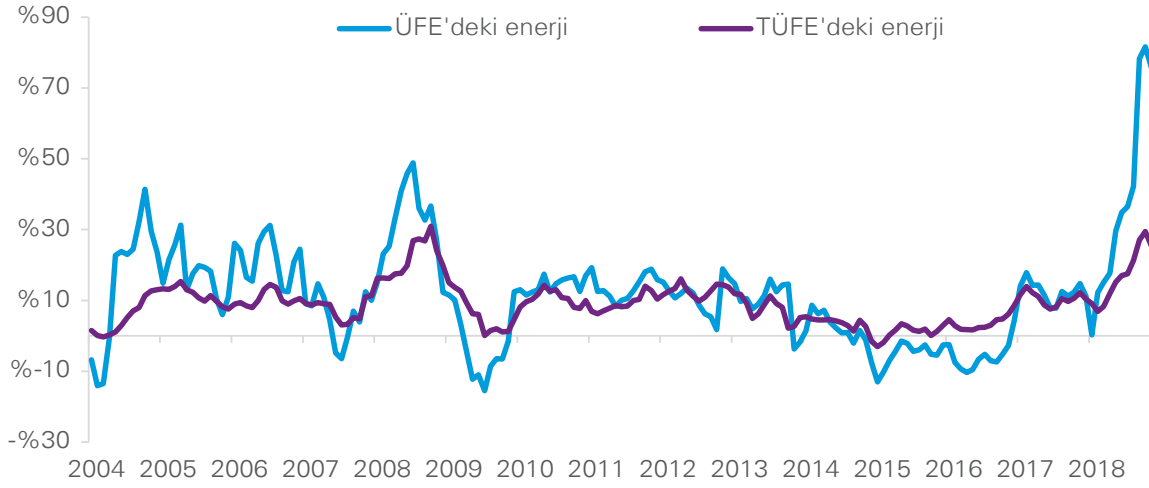

Kaynak: BDDK

Uluslararası piyasalarda emtia fiyatlarındaki seyir ve TL'deki değer kayıpları enerji sektörünün maliyetlerinde hızlı yükselişlere sebebiyet verirken, fiyatlama mekanizması üzerindeki kamu etkisi geçtiğimiz dönemde sektörün mali yapısını olumsuz etkileyen bir diğer unsur oldu. Son dönemde TL'de belirgin bir toparlanma yaşanması ve küresel emtia fiyatlarındaki düşüş sayesinde bu dengesizliğin büyük ölçüde kendiliğinden azalacağı görülüyor.

Türkiye enerjide dışa bağımlılığı azaltmaya çalışsa da elektrik enerjisinin üretimindeki birincil hammaddelerini ve üretimde kullanılan makine-teçhizatı büyük ölçüde ithalatla karşılıyor. Bu nedenle elektrik fiyatları, kısa dönemli piyasa arz-talep mekanizmasını etkileyen iklim şartları, jeopolitik etkenlerin yanında uluslararası emtia fiyatları ve döviz kurları ile doğru orantılı bir seyir izliyor.

ÜFE ve TÜFE'de enerji grupları (yıllık değişimler)

Kaynak: TÜİK

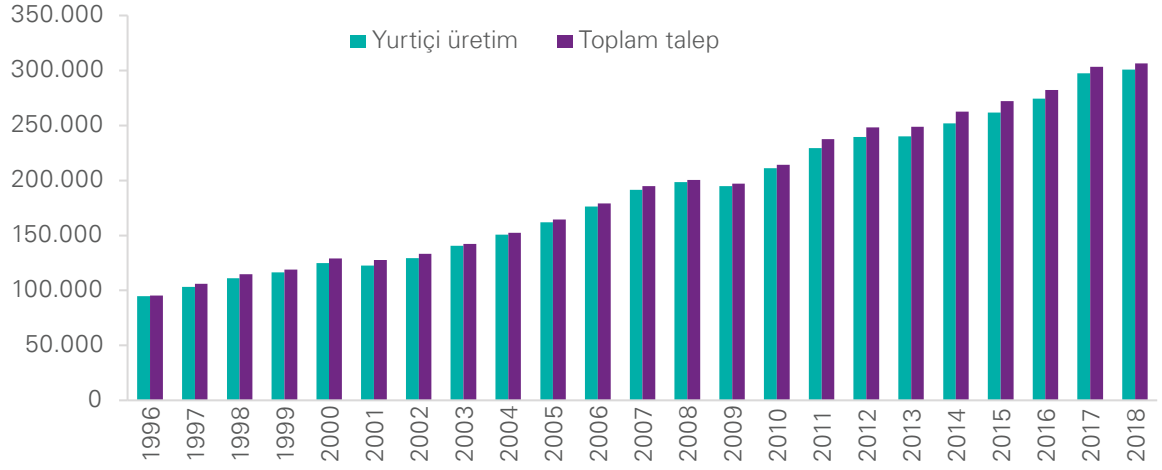

Elektrik Piyasası

Türkiye'nin artan elektrik ihtiyacının karşılanması amacı doğrultusunda önemli yatırımlar gerçekleştirilirken, ülkenin toplam kurulu gücünde ve dolayısıyla elektrik üretiminde son 30 yılda kayda değer bir artış yaşandı. 1980'li yılların ortasında 10.000MW'ın altında olan kurulu güç, 2018 sonu itibariyle 88.550MW seviyesine çıktı. Yenilenebilir

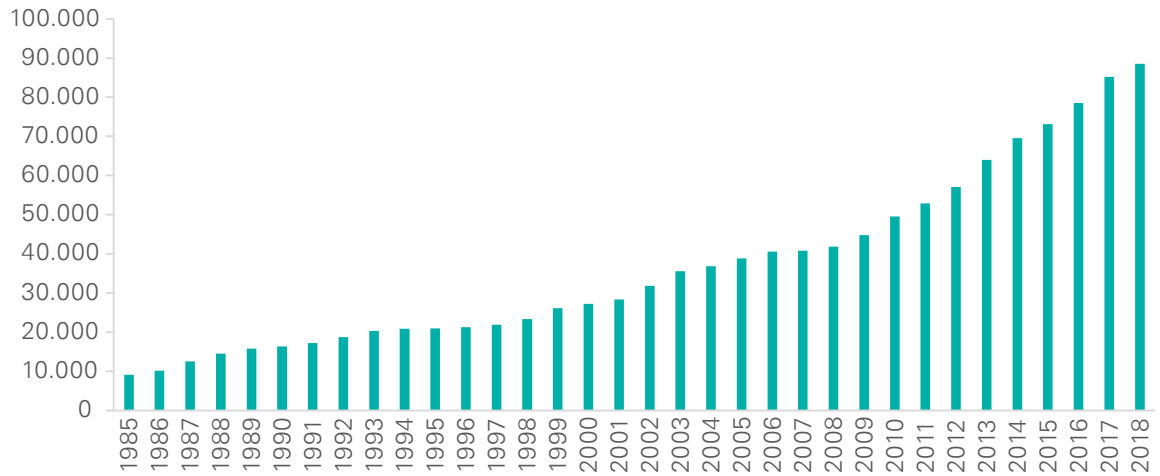
enerji kaynaklarından ve yerli kaynaklardan elektrik üreten santrallere verilen teşviklerin artması ile beraber ülkenin toplam kurulu gücünde artış devam ediyor. Bununla birlikte, Türkiye'nin yurtiçi elektrik üretimi dalgalı bir seyir izleyebildiğinden ve toplam talebi karşılayamadığından ithalat yapma zorunluluğu da devam ediyor.

Yurtiçi elektrik üretimi ve toplam talep

Kaynak: TEİAŞ

Kurulu güç (MW)

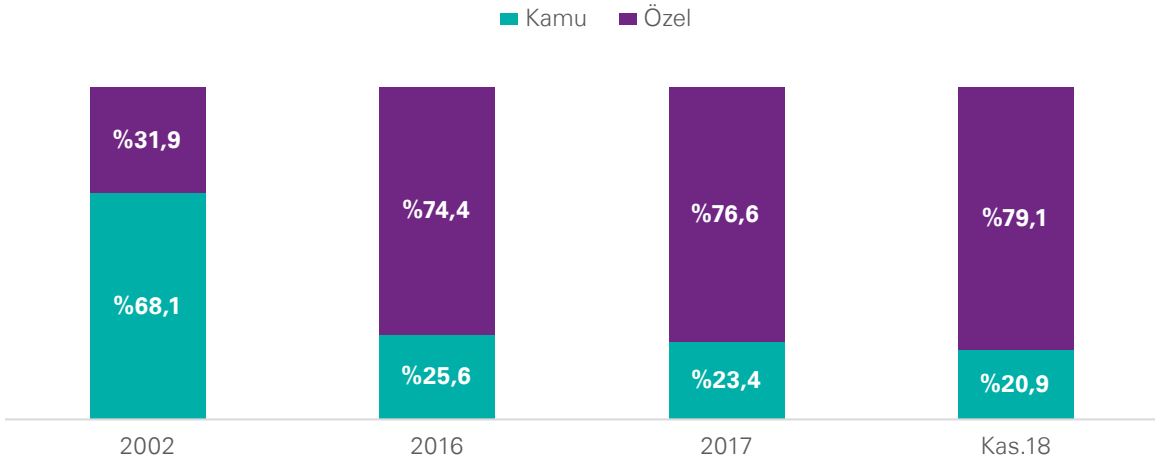

Kaynak: TÜİK

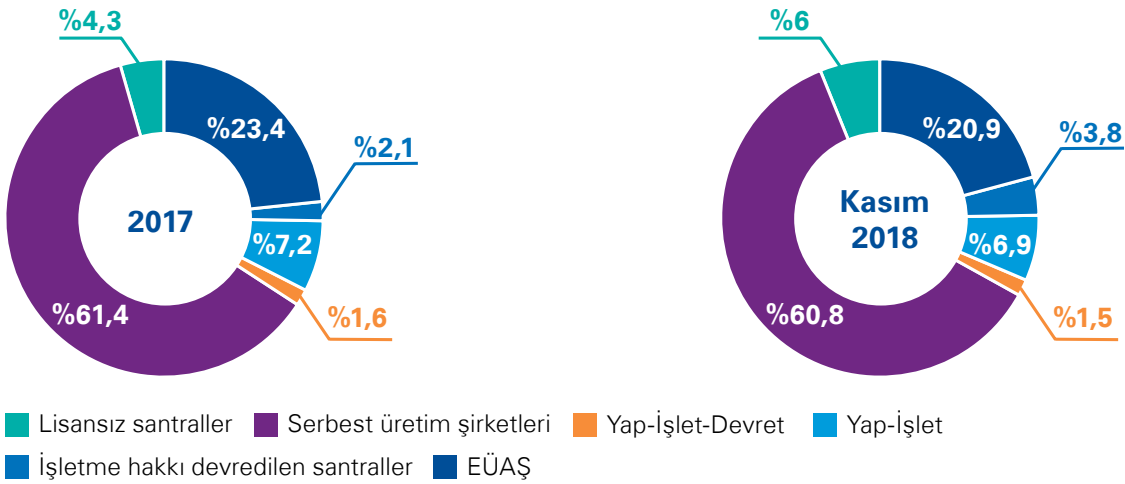
Kurulu güç açısından kamunun payı yıllar itibarıyla azalırken özel sektörün payı artıyor. Kasım 2018 itibarıyla 88,347 MW olan kurulu gücün sadece yüzde 20,9'u Elektrik Üretim A.Ş.'ye (EÜAŞ) ait iken, kalan kısmı özel sektörün kapasitesini oluşturuyor. Yap-İşlet-Devret ve İşletme Hakkı Devri kapsamındaki santrallerin devreye girmesiyle kamunun payının önümüzdeki dönemde bir miktar artması bekleniyor.

Ancak EÜAŞ'ın devri gerçekleşecek santralleri özelleştireceği beklentisi ve özel sektörün yatırımlarına devam edecek olmasıyla bu artış sınırlı kalabilir.

Kurulu güçte göre dönemler itibarıyla paylar

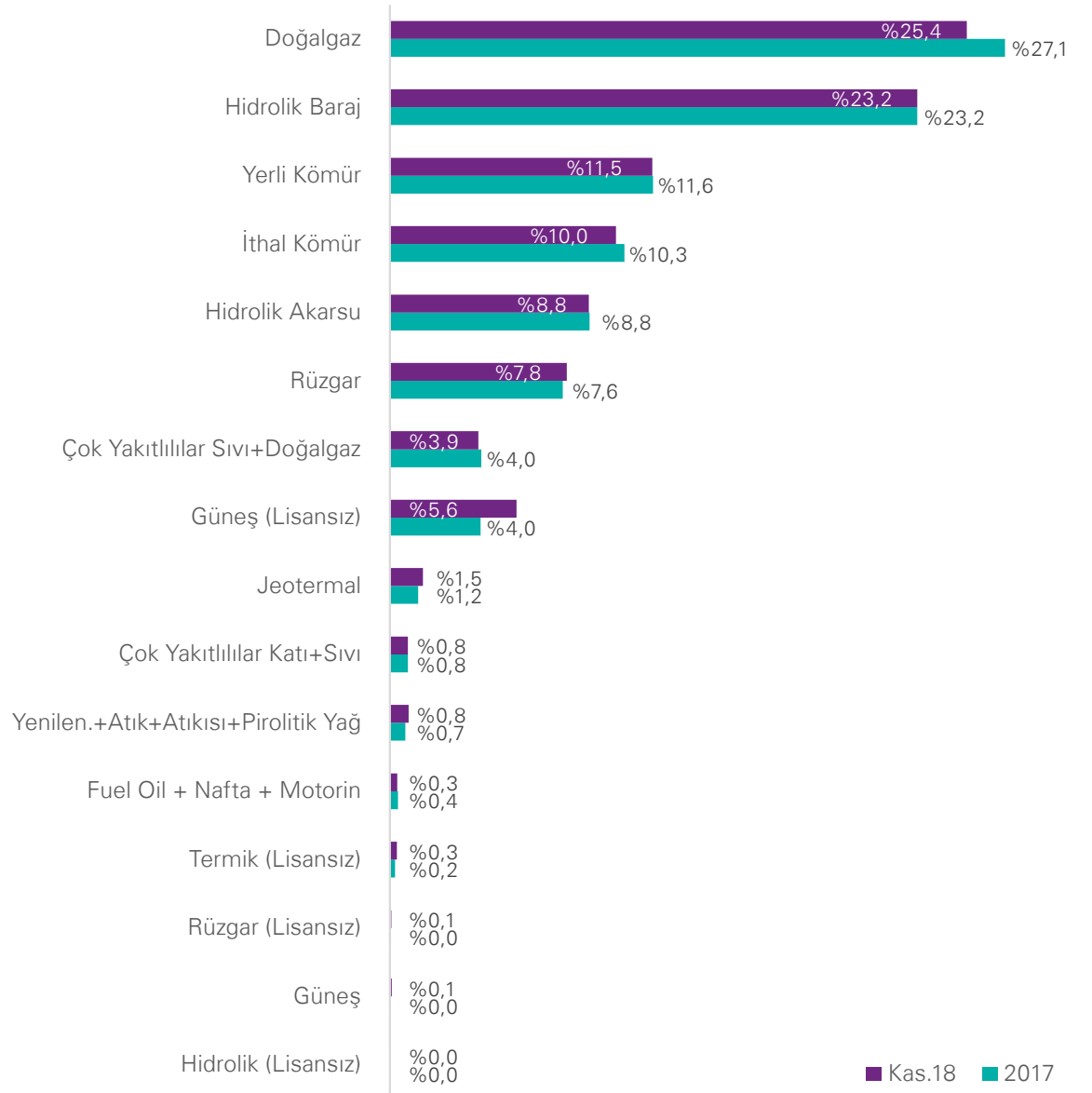
Kaynaklarına göre kurulu güç payları

Kaynak: TEİAŞ

Kaynaklarına göre baktığımızda ise Türkiye’de elektrik üretiminin çok farklı kaynaklardan gerçekleştirildiği görülüyor. Bunlar içinde en yüksek pay hidrolik baraj ve akarsularda iken temelde petrol, doğal gaz ve kömürden oluşan fosil yakıtların payı azalıyor.

Elektrik sistemi kaynaklarına göre kurulu güç payları

Kaynak: TEİAŞ

Fosil yakıtlardan elektrik üretimi

Fosil yakıtların payı son yıllarda azalma eğiliminde olsa da, üretimde marjinal çıktıyı bu kaynaklar belirliyor. Kasım 2018 itibarıyla toplam elektrik üretiminin yüzde 25,4'ü doğal gaz, yüzde 11,5'i petrol ve yüzde 10'u yerli ve ithal kömür ve yüzde 0,3'ü fuel oil ve diğer fosil yakıtlar olmak üzere toplamda yüzde 47,2'si fosil yakıtlardan elde ediliyor.

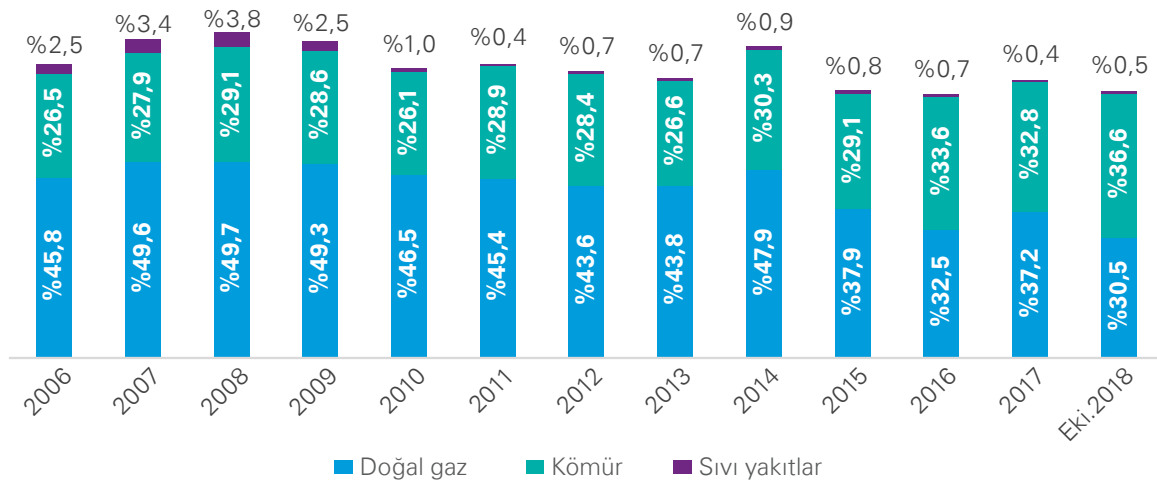
2017 sonunda 243 olan doğal gaz çevrim santrali sayısı, Kasım 2018 itibarıyla 250'ye yükseldi. Ancak söz konusu santrallerin kurulu güç kapasitesi 23,1 GWh'tan 22,4 GWh'a indi. Böylece doğal gaz çevrim santrallerinin toplam kurulu güç içindeki payı yüzde 27,1'den yüzde 25,4'e gerilemiş oldu. Ancak üretim yapısının talebe duyarlılığının yüksek olmasından dolayı, elektrik piyasasında üretim hacmi ve fiyat mekanizmasında doğal gaz çevrim santrallerinin büyük etkisi bulunuyor. Elektrik üretim santrallerinin kurulu güçleri kaynak bazında incelendiğinde, ilk sırada 25.647 MW (%29,02) ile Doğal gaz yer alıyor.

Ardından 20.505 MW (%23,20) ile Barajlı, 10.213 MW (%11,55) ile Taş Kömürü-Linyit, 8.939 MW (%10,11) ile İthal Kömür, 7.749 MW (%8,77) ile Akarsu, 6.950 MW (%7,86) ile Rüzgar ve 8.390 MW (%9,49) ile diğer kaynaklar geliyor. Diğer kaynakların kurulu güç dağılımı incelendiğinde, 5.063 MW ile Güneş, 1.260 MW ile Jeotermal, 405 MW ile Asfaltit Kömür, 636 MW ile Biokütle, 709 MW ile Fuel Oil ve 310 MW ile Atık ısı santralleri yer alıyor.

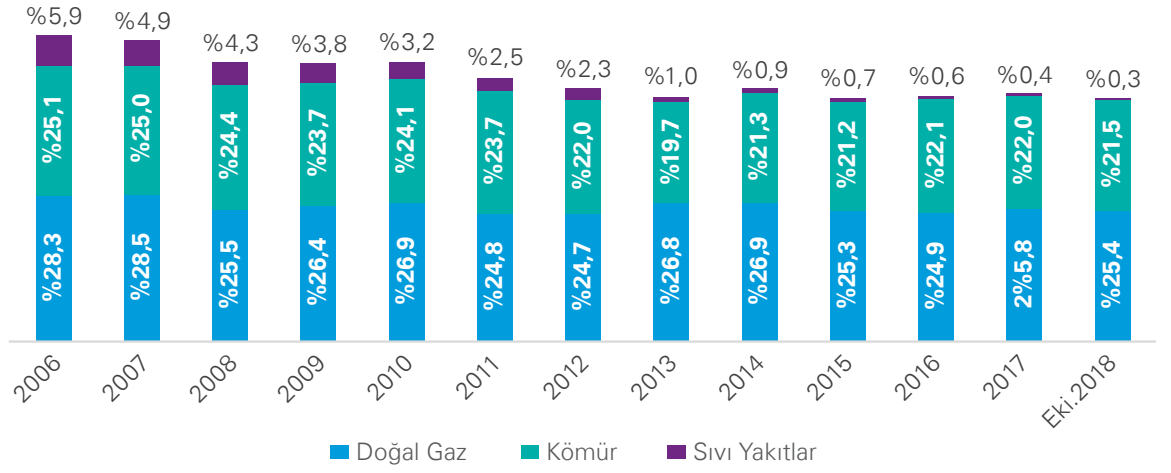
Benzer şekilde yerli kömürden elektrik üreten santral sayısı 2017 yılında 30 iken, Kasım 2018 itibarıyla 31'e yükseldi. Kurulu güç içindeki katkısı ise yüzde 11,6'dan yüzde 11,5'e geriledi. İthal kömürden elektrik üretimi yapan 10 santral bulunurken, Kasım 2018 itibarıyla bunların toplam kurulu güce katkısı yüzde 10 seviyesinde seyrediyor. Doğal gaz çevrim santrallerinde olduğu gibi kömürden elektrik elde eden santrallerde de toplam kapasitesinin çok üzerinde fiili üretime katkılar söz konusu.

Sıvı yakıtlardan elektrik elde eden santral sayısı ise 2018 yılında bir azalarak 11'e düştü ve toplam kurulu güce katkıları 2017 sonundaki yüzde 0,4'ten yüzde 0,3'e geriledi.

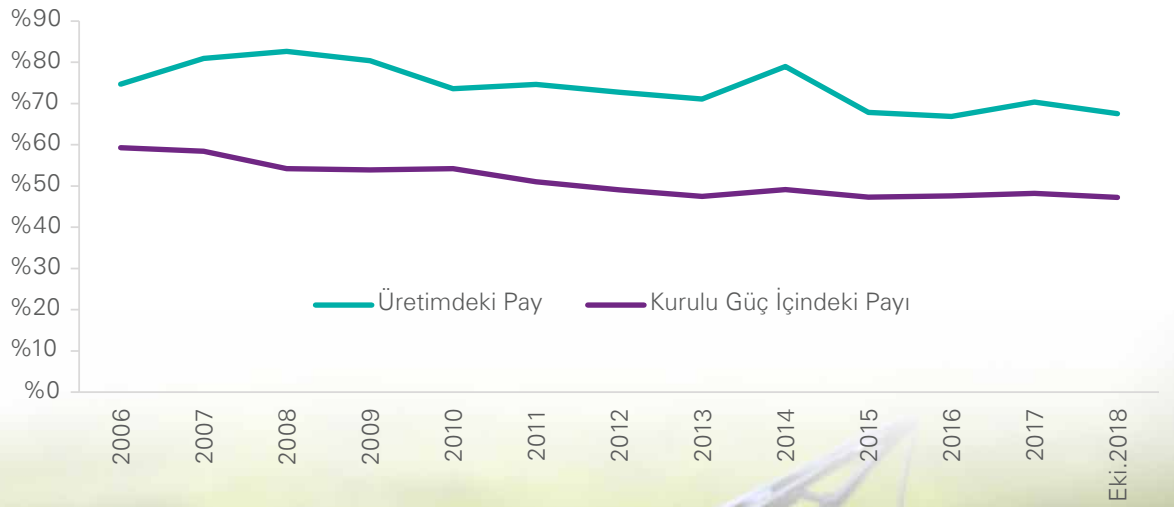
Elektrik üretiminde fosil yakıtların payları

Elektrik kurulu güçte fosil yakıtların payları

Elektrik üretiminde fosil yakıtlar

Kaynak: TEİAŞ

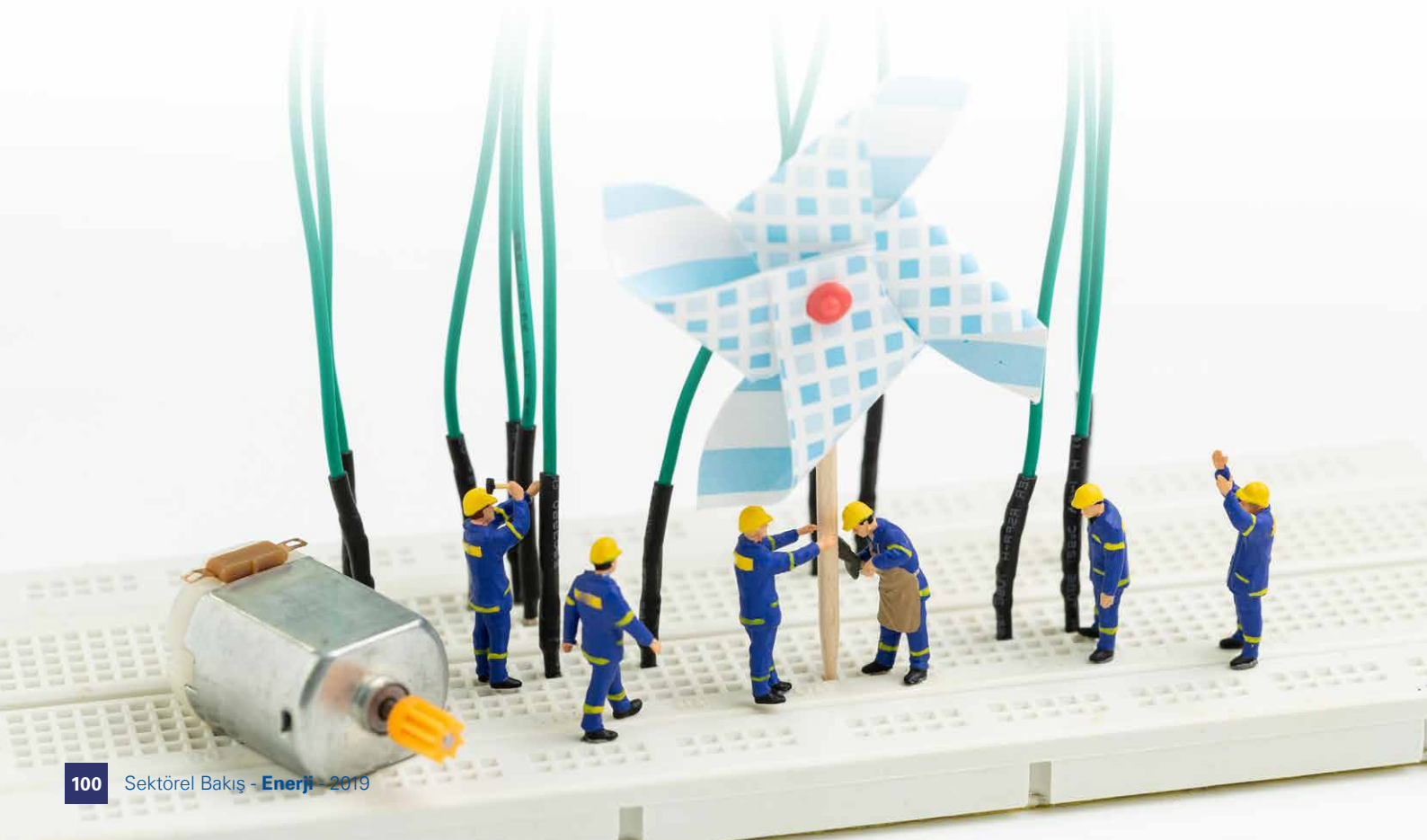

Yenilenebilir enerji kaynakları

Dünya genelinde hala enerjinin çok büyük bir bölümü kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlardan elde edilse de yenilenebilir enerji kaynakları bunlara olan bağımlılığı azaltmada kritik rol üstleniyor. Bu kaynaklardan enerji elde edilmesine yönelik dünya genelinde ciddi teşvikler bulunuyor.

Ülkemizde de yenilenebilir kaynakların kurulu güç kapasitesi içindeki payı son 10 yılda ciddi biçimde arttı. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın Şubat 2019 başında yayınladığı verilere göre, geçen yıl ocakta hidrolikten üretilen elektriğin payı yüzde 17,03 olarak hesaplanırken bu yıl yüzde 30'a yükseldi.

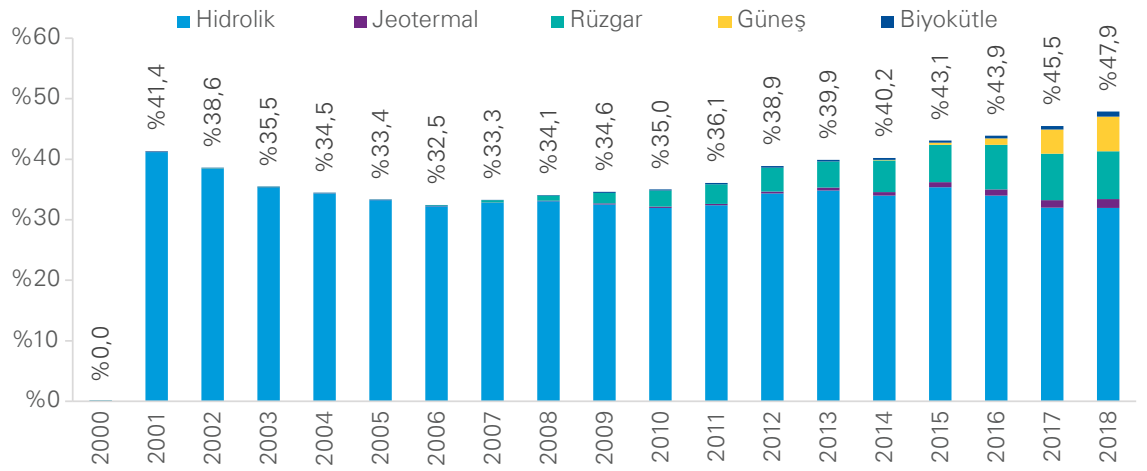
Rüzgarın elektrik üretimindeki payı yüzde 7,21'den yüzde 8,40'a, güneşin payı yüzde 0,99'dan yüzde 1,52'ye çıktı. Jeotermal kaynaklardan gerçekleştirilen elektrik üretiminin payı da yüzde 2,48'den yüzde 2,96'ya yükseldi. Buna karşın üretimdeki payları, örneğin doğal gazın aksine kapasitedeki payının altında, yüzde 32,4 seviyesinde seyrediyor. Bunda iklim ve hava koşullarının yanında, tesislerin mevcut elektrik fiyatları seviyesinde çalışmasının ekonomik olarak rasyonel (verimli) olmaması gibi bir etken de bulunuyor. Buradan hareketle yenilenebilir enerji kaynaklarının bir kısmının atıl kaldığı söylenebilir.

Elektrik sistemi kaynaklarına göre kurulu güç payları

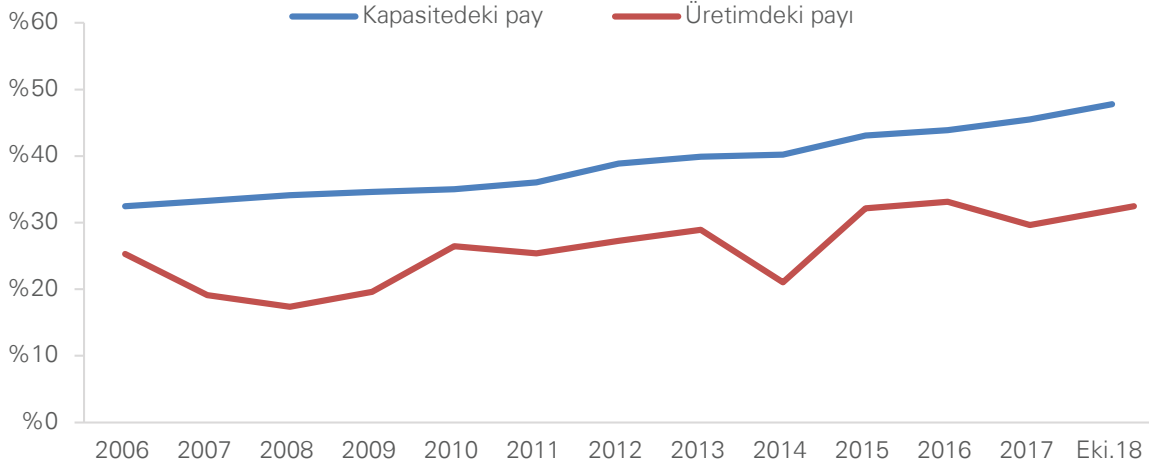
	Hidrolik	Jeotermal	Rüzgar	Güneş	Biyokütle	Toplam yenilenebilir kaynaklar
2001	11.673	18	19		10	11.719
2002	12.241	18	19		14	12.291
2003	12.579	15	19		14	12.626
2004	12.645	15	19		14	12.693
2005	12.906	15	20		14	12.955
2006	13.063	23	59		20	13.164
2007	13.395	23	148		21	13.587
2008	13.829	30	364		38	14.260
2009	14.553	77	792		65	15.487
2010	15.831	94	1.320		86	17.331
2011	17.137	114	1.729		104	19.084
2012	19.609	162	2.261		147	22.180
2013	22.289	311	2.760		178	25.537
2014	23.643	405	3.630	40	227	27.945
2015	25.868	624	4.503	249	277	31.521
2016	26.681	821	5.751	833	364	34.450
2017	27.273	1.064	6.516	3.421	477	38.751
2018	28.291	1.283	7.005	5.063	739	42.381

Yenilenebilir kurulu gücün toplam içindeki payı

Kaynak: TEİAŞ

Elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynakları

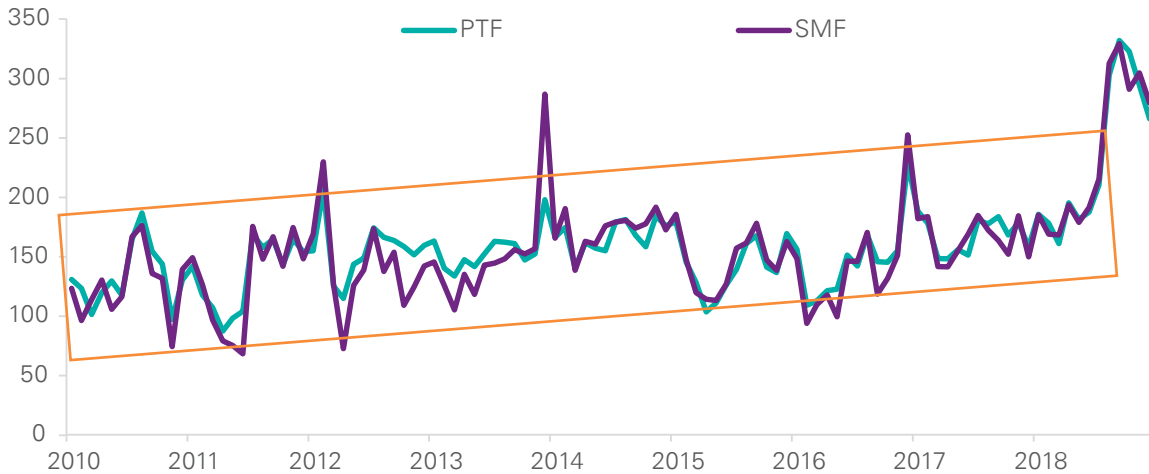
Kaynak: TEİAŞ

Elektrik piyasası fiyat mekanizması

2010-2017 arasında elektrik fiyatları daha yatay ancak artan bir eğilimde seyrediyordu. 2018 yılı ortalarında ise hızlı bir artış gösterdi. Bu artışın nedeni BOTAŞ'ın elektrik üreticisi santrallere satılan doğal gaza yaptığı zamdı. Böylece BOTAŞ'ın sübvansiyonları sona ererken, daha sağlıklı bir fiyatlandırma mekanizmasına geçilmiş olduğu düşünülüyor.

Elektrik piyasasında fiyat, marjinal santral olarak faaliyet gösteren doğal gaz santralleri tarafından belirleniyor. Marjinal santralin kendisinden daha düşük maliyetli santrallerin kâr marjını da belirlediği bu yapıda, doğal gaz fiyatı ve döviz kurundaki artış etkisi fiyatı doğrudan etkiliyor. Bu doğrultuda fiyat; petrol ve doğal gaz fiyatları, döviz kuru ve arz talep dengesi ile oluşuyor.

Elektrik piyasası takas fiyatı (ptf) ve sistem marjinal fiyatı (smf) (ağırlıklı ortalamalar, TL/mwh)

Kaynak: EPIAŞ

Doğal kaynaklar

Petrol

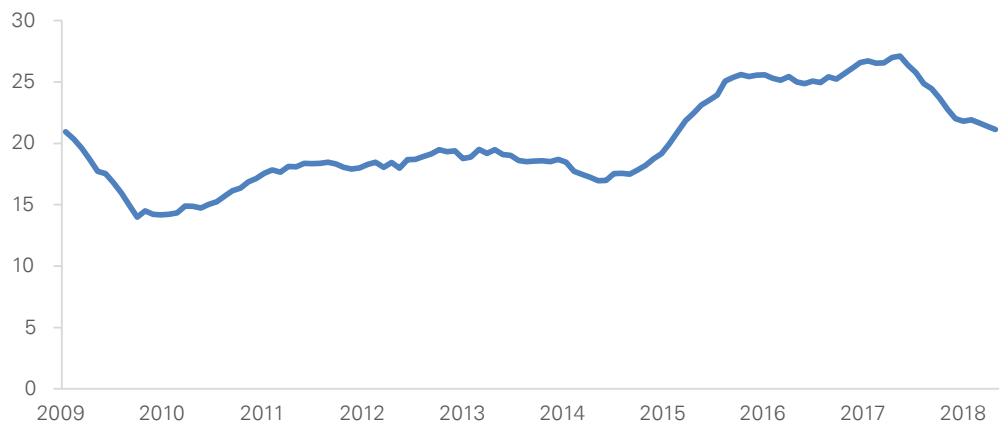
Küresel petrol piyasaları 2018 yılında büyük iniş çıkışlara sahne oldu. Yılın ilk yarısında OPEC ve Rusya'nın aldığı arzı kısıma kararı ile küresel büyüme verilerindeki olumlu görünüm petrol fiyatlarını destekledi. Buna ek olarak ABD yönetiminin Mayıs ayında Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) olarak adlandırılan nükleer anlaşmadan ülkesini tek taraflı çekerek İran'a yaptırımları geri getireceğini açıklaması, bu eğilimi güçlendirdi. Ancak bu trend İran'dan ihraç edilen petrolün yüzde 85'ini satın alan Türkiye'nin de içinde bulunduğu 8 ülkeye alımlarını azaltmak koşuluyla 6 ay muafiyet tanınmasıyla son buldu. Bu muafiyetin yanı sıra, küresel ekonomik büyümeye ve ticaret savaşlarına dair kaygıların alevlenmesi petrol fiyatlarındaki düşüşü hızlandırdı. Bunun üzerine Aralık ayında ana petrol üreticileri toplam arzı 2019 yılının ilk yarısında günde 1,2 milyon varil azaltmaya karar verdiler. Anlaşma İran'ı, Venezuela'yı ve Libya'yı muaf tutuyor. Bu anlaşma Ekim 2018 seviyesine nazaran üretimin yüzde 2,5 civarında daraltılmasını hedeflerken, mevcut dinamikler 2019 yılında küresel petrol piyasasında suların durulmayacağına işaret ediyor.

2018 yılında Türkiye petrol piyasası da bu uluslararası fiyat oynaklığından etkilendi. Türk Lirası'nın ABD Doları cinsinden değer kaybetmesi de yıl içinde bu etkiyi katladı. Bu oynaklığın önüne geçmek için kamu yönetimi 'eşel mobil' sistemini Mayıs ayı ortalarında hayata geçirdi.

Tavan fiyat sistemi olarak da adlandırılabilir bu uygulama akaryakıt fiyatlarındaki artışların özel tüketim vergisinden otomatik bir şekilde karşılanması yoluyla akaryakıt pompa fiyatının sabit kalmasını sağlamaya yönelik kurgulandı. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan Yıllık Ekonomik Rapor'da bu kararın da etkisiyle yılın ilk sekiz ayında akaryakıt ÖTV tahsilatının 2017'nin aynı dönemine oranla yüzde 1,1 oranında azaldığı belirtildi.

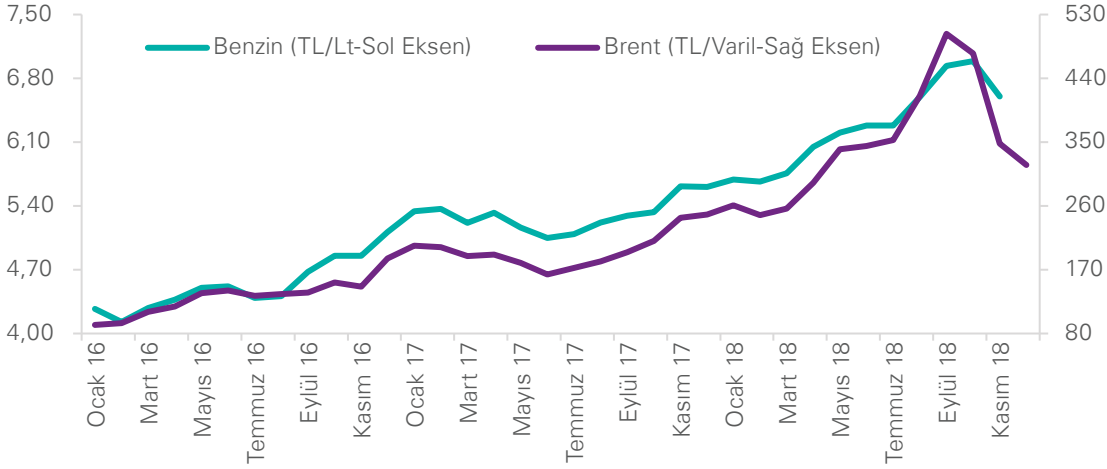
2017 yılının ilk 9 ayında 20,1 milyon ton ham petrol ithal eden Türkiye, bu senenin aynı döneminde sadece 15,7 milyon ton ithalat yaptı. EPDK tarafından yayınlanan Eylül 2018 dönemine ait rapor bu yılın yine ilk 9 ayında 10,7 milyon ton motorin türlerinin, yaklaşık 400'er bin ton kadar fuel oil türlerinin ve havacılık yakıtının ithal edildiğini gösteriyor. Bu rakamlara göre motorin ve havacılık yakıtları bir önceki seneye nazaran artarken, fuel oil ithalatı düştü. İlk 9 ay göz önüne alındığında üretim neredeyse hemen hemen tüm kollarda daraldı. İlgili rapor aynı dönemde üretimin benzin türleri, motorin, havacılık yakıtları ve denizcilik yakıtlarında Ocak—Eylül 2017 dönemine kıyasla sırasıyla yüzde 6, yüzde 13, yüzde 5 ve yüzde 40 azaldığına işaret ediyor. Üretimdeki düşüşün izdüşümü genel olarak ihracatta bir daralma gerçekleşti. 2018 yılın ilk üç çeyreğinde yurt içi satış (tüketim) yıllık bazda sadece fuel oil ve gazyağında daraldı; diğer alanlarda yüzde 2,6 ile yüzde 23 arasında büyüdü.

12 ay birikimli ham petrol ithalatı (milyon ton)

Kaynak: TÜİK

Brent ve akaryakıt fiyatları

Kaynak: TCMB, TÜİK

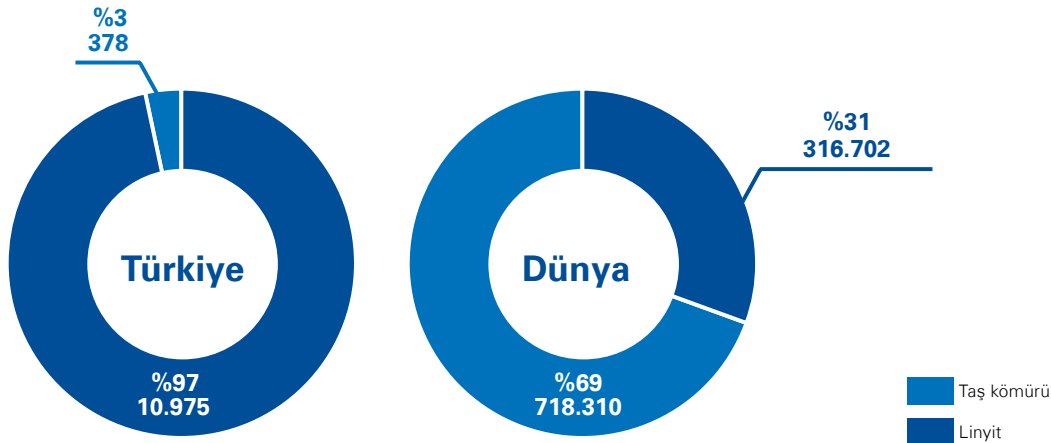
Kömür

Dünyanın en eski ve coğrafi olarak en yaygın enerji kaynaklarından biri olan kömür, görece güvenilir olmanın yanında en düşük üretim maliyetine sahip fosil kaynaktır. Fakat, dünyadaki karbondioksit kirliliğinin yaklaşık üçte birinin kömürle çalışan termik santrallerden kaynaklandığı iddia edilirken, iklim değişimi ve çevre kirliliği hassasiyetiyle kullanımının düşürülmesi gerektiği öne sürülen bir kaynaktır.

Kömür içerdiği karbon ve enerji değerleri, nem derecesi ve sertlik derecesine göre taşkömürü ve linyit olarak iki çeşittir. Türkiye’de keşfedilmiş kömür rezervlerinin yüzde 3,3’ü taş kömürüken diğer kısmı linyitten oluşuyor. 11,4 milyon ton ispatlanmış kömür rezervi bulunan Türkiye’nin 2017 yılı itibarıyla 115 yıllık üretim kapasitesi bulunuyor.

Ülkemiz rezerv ve üretim miktarları açısından linyitte dünya ölçeğinde orta düzeyde, taşkömüründe ise alt düzeyde değerlendirilebilir. Toplam dünya linyit/alt bitümlü kömür rezervinin yaklaşık yüzde 3,2’si ülkemizde bulunuyor. Bununla birlikte linyitlerimizin büyük kısmının ısı değeri düşük olduğundan, termik santrallerde kullanımı ön plana çıkıyor. Ülkemiz linyit rezervinin yaklaşık yüzde 46’sı Afşin-Elbistan havzasında yer alıyor. Ülkemizin en önemli taşkömürü rezervleri ise Zonguldak ve civarında bulunuyor.

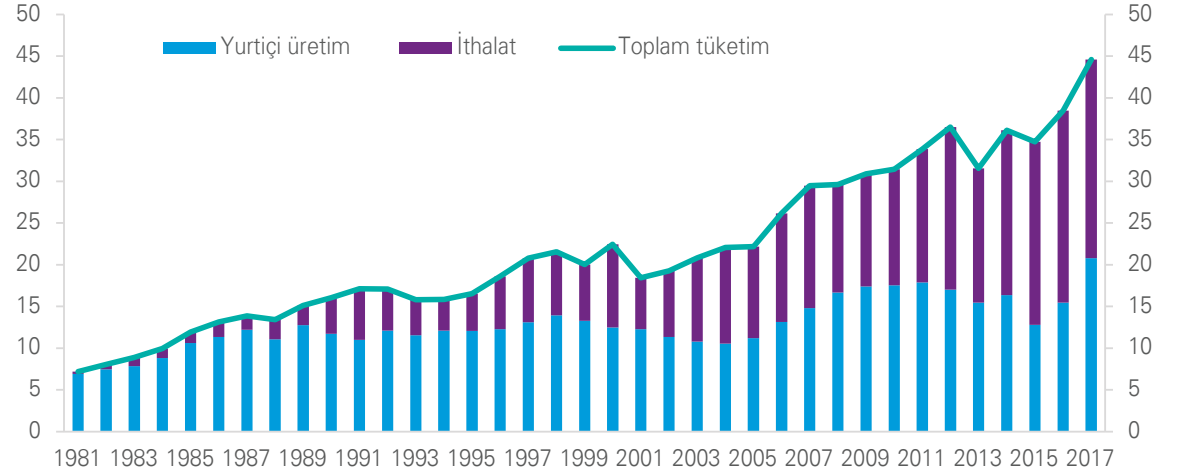
Türkiye ve dünyada ispatlanmış kömür rezervi (milyon ton)

Kaynak: BP

2017 yılında dünya genelindeki kömür üretiminin yüzde 0,6'lık kısmı Türkiye'de yapıldı. Yurtiçinde 2017 yılında bir önceki yıla göre yüzde 34,8 artışla 20,8 milyon ton üretim yapılırken, tüketimde yüzde 16,3 artışla 44,6 milyon ton tüketim gerçekleşti. Enerjide yerli kaynaklara yönelme enerji politikalarının öncelikli konularından biri haline gelirken, tüketim her geçen yıl daha da artıyor. Bununla birlikte, yeni gelişen kömür teknolojileri sayesinde çevresel olumsuz etkilerinin azaltılması ve diğer fosil yakıtlara kıyasla politik çekişmelerden uzak ve daha az riskli bölgelerde üretiliyor olması kömür tüketimini destekleyen unsurlar olarak öne çıkıyor.

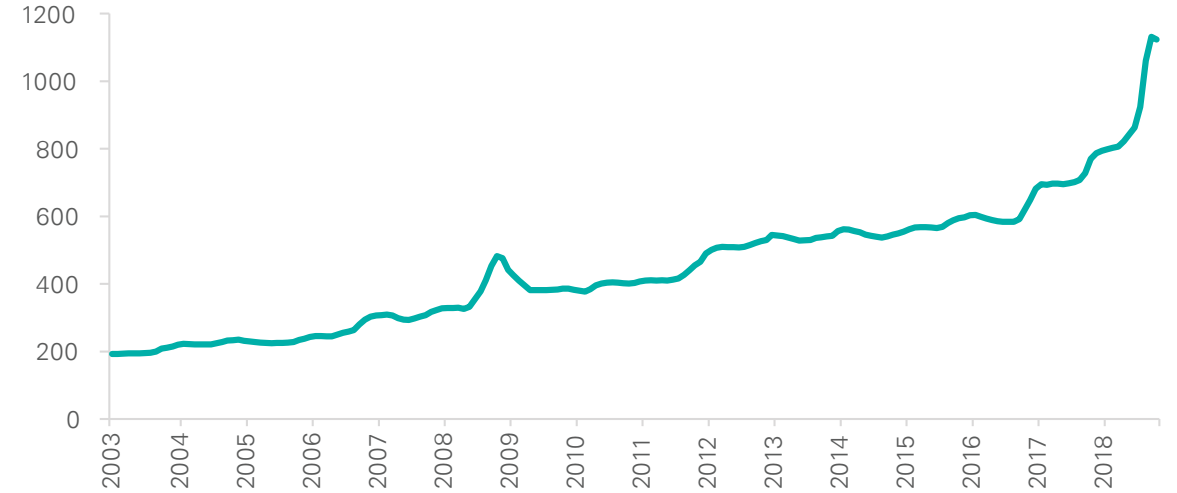
Türkiye'nin kömür üretimi, ithalatı ve tüketimi (milyon ton)

Kaynak: BP

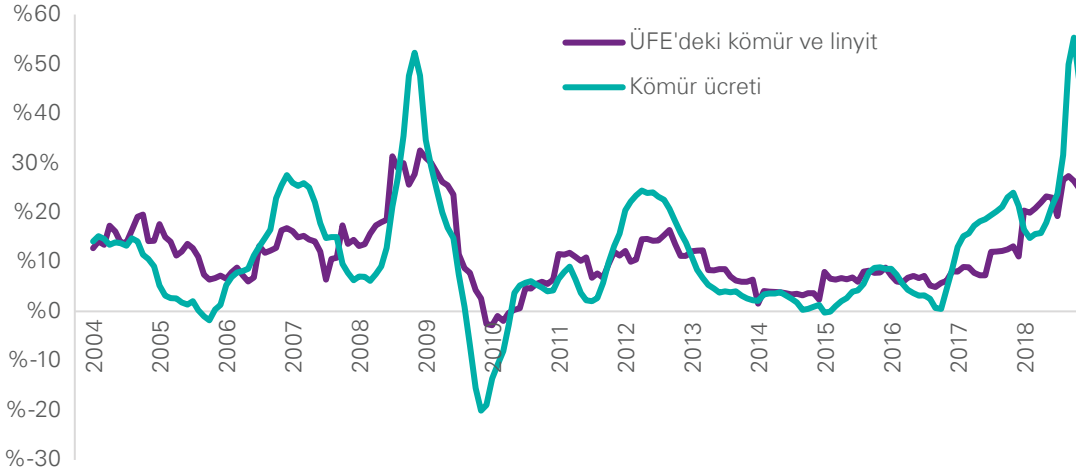
Dünya genelinde kömür fiyatları diğer fosil yakıtların fiyatlarıyla uyumlu bir seyir izlerken yurtiçinde fiyatlar üzerinde arz-talep dengesinin yanında döviz kurları belirleyici oluyor. Bu nedenle küresel emtia fiyatlarındaki toparlanmanın da etkisiyle son iki yılda kömür fiyatlarında artış hızlandı.

Tüfe'deki kömür ücreti

Kaynak: BP

Yıllık değişimler

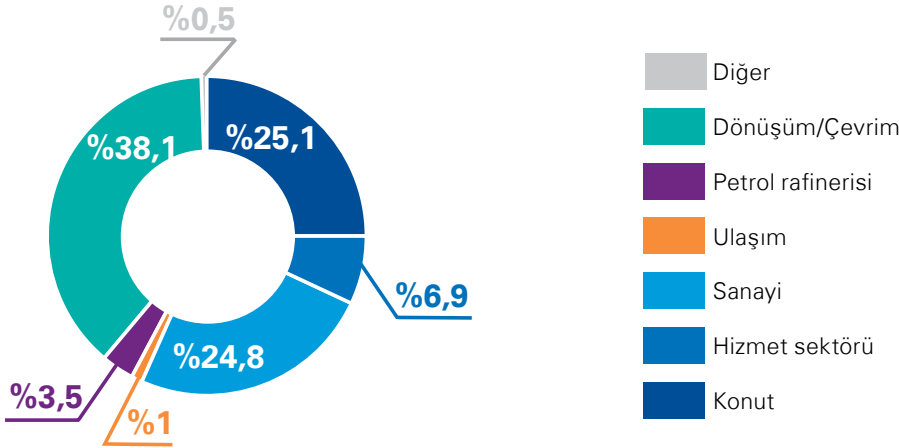

Kaynak: TÜİK

Doğal gaz

Birincil enerji kaynakları içinde doğal gaz tüketimi, Türkiye’de petrol ve kömürün ardından üçüncü sırada yer alıyor. Tüketim şehirleşme, sanayileşme ve ekonomik büyümeyle birlikte artıyor. 2017’de doğal gaz tüketiminin dörtte birini konutlarda ve bir diğer dörtte biri sanayide yapılırken, elektrik başta olmak üzere dönüşüm/çevrim santrallerinde toplam tüketimin yüzde 38,1’i gerçekleşti.

Doğal gaz tüketiminin sektörel dağılımı - 2017

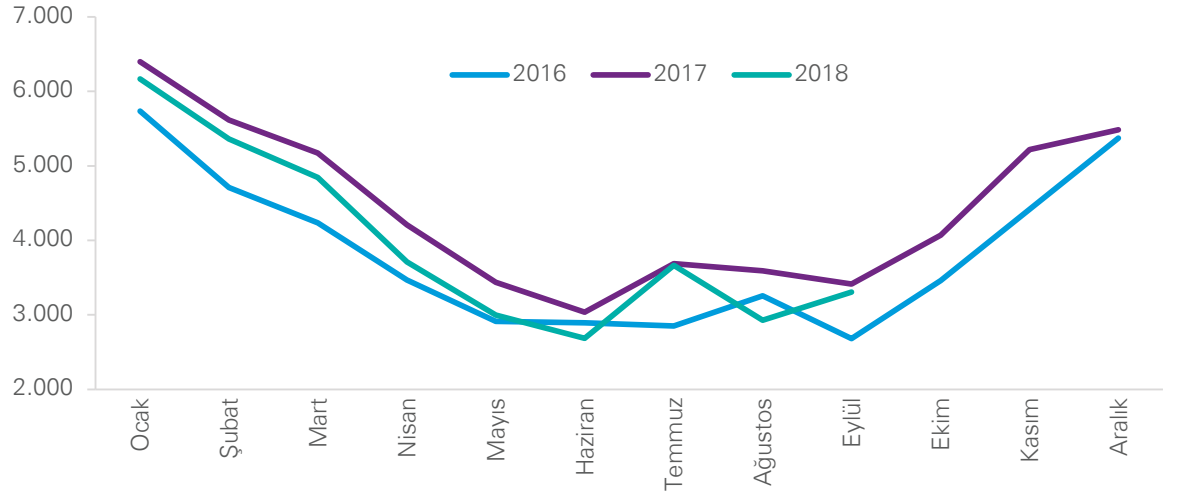
Türkiye petrolde olduğu doğal gazda da ithalata bağımlıyken 2017 yılında doğal gaz ithalatı 2016 yılına göre yüzde 19,2 oranında artışla 55,2 milyar m3 seviyesine çıktı. 2018 Ocak-Eylül döneminde ise doğal gaz ithalatı 2017’nin aynı dönemine göre yüzde 9,5 azaldı. 2017’de Türkiye’nin doğal gaz tüketimi yüzde 16,3 artışla 53,3 milyar m3 olurken 2018’in ilk dokuz ayında tüketim yüzde 7,3 oranında azaldı. Petrolde olduğu gibi, doğal gazda da Türkiye’nin dışa bağımlılığı yüksek olsa da

toplam tüketiminin yüzde 1’i kadar yurtiçinde üretim yapabiliyor. Bu üretimi 2018 Eylül itibarıyla yurtiçinde 11 şirket gerçekleştiriyor. 2017’de yüzde 3,6 azalan yurtiçi üretim, 2018’in ilk üç çeyreklik döneminde yıllık bazda yüzde 16,4 arttı. Buradan hareketle Türkiye’nin doğal gazda ithalata bağımlılığının yüzde 99 olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Türkiye doğal gazda ithalatçı bir ülke olsa da Yunanistan’a yılda 600-700 milyon m3 ihracat gerçekleştiriyor.

Türkiye’de doğal gaz ithalatı 2000 yılından beri sürekli artış gösteriyor. Kısa dönemde doğal gaz tüketimindeki büyümenin yavaşlaması söz konusu olabilir. Ancak orta vadede doğal gaz ithalatı büyümeye devam edebilecektir. Yenilenebilir kaynaklara yapılan yatırımlar ve kömür kullanımının artması nedeniyle elektrik üretiminde kullanılan doğal gazın

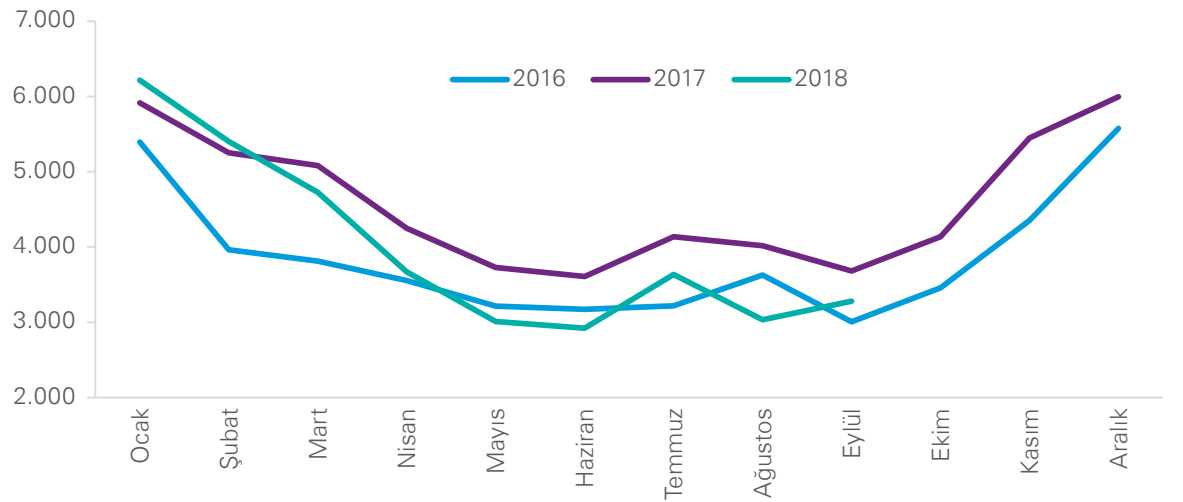
payının düşmesi mümkün görünüyor. Fakat şebekenin genişlemesi, nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme gibi etkenlerden dolayı önümüzdeki yıllarda doğal gaz talebindeki artışın devam etmesi bekleniyor.

Doğal gaz tüketimi (milyon sm3)

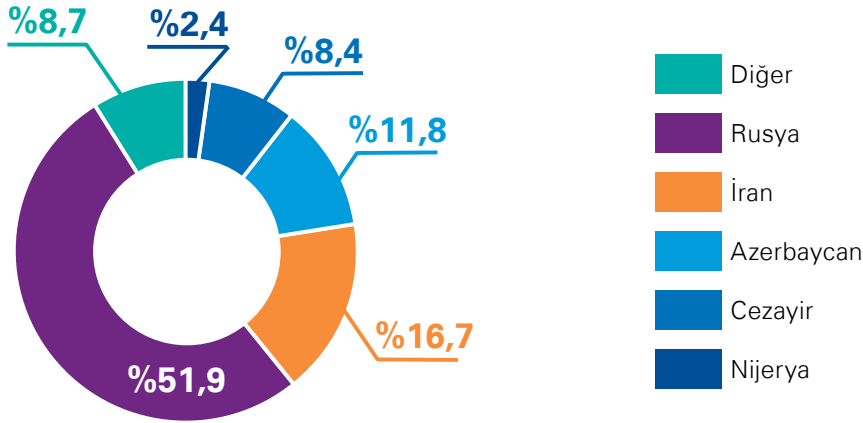

Doğal gaz ithalatının ülke dağılımına bakıldığında Türkiye, doğal gazın yüzde 50’den fazlasını Rusya Federasyonu’ndan temin ederken, ikinci ve üçüncü sırayı dönemsel olarak değişmekle birlikte İran ve Azerbaycan izliyor.

Doğal gaz ithalatı (milyon sm3)

Doğal gaz ithalatının ülke dağılımı - 2017

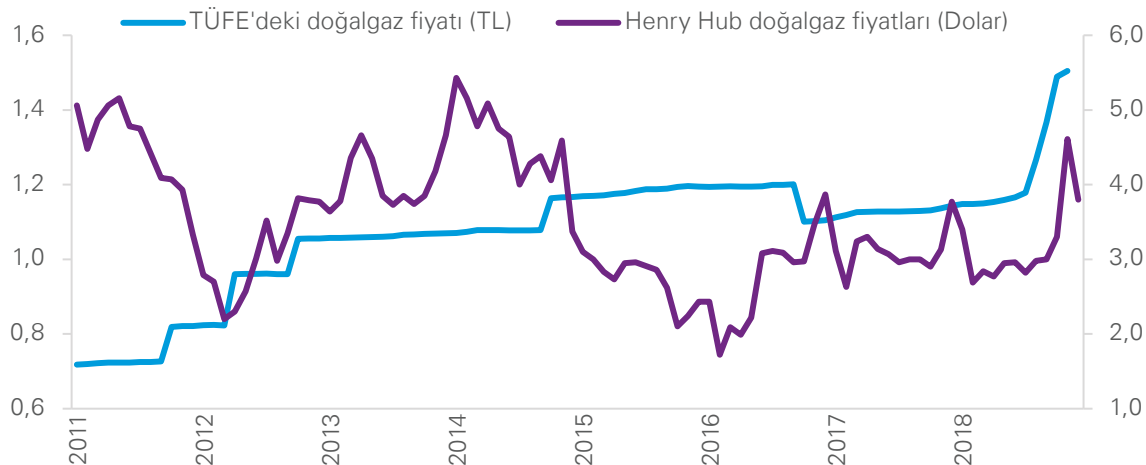
Kaynak: EPDK

İthalatın yüzde 80'i aşan oranını BOTAŞ gerçekleştirse de küçük paylara sahip özel sektör firmaları da bulunuyor. Ülkeye doğal gaz 4 yurtdışı boru hattı (Batı Hattı-Kırklareli, Mavi Akım-Samsun, Doğu Anadolu-Ağrı, Bakü-Tiflis-Erzurum Hattı-Ardahan) ile taşınırken, sistemde 2'si yüzer olmak üzere 4 adet LNG terminali, 2 adet Yeraltı Depolama Tesisi bulunuyor.

Doğal gaz dağıtımını ise yurt içine yayılmış dağıtım lisansına sahip 72 şirket gerçekleştiriyor. Ülke genelinde yaklaşık 14,3 milyon abone bulunurken 585 bin 258 serbest tüketici bulunuyor. Dağıtım şirketleri içinde en yüksek pay yüzde 22,2 ile İGDAŞ'a aitken, Başkent Doğal gaz'ın toplam satış içindeki payı yüzde 12,4 seviyesinde.

Dünyada sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) pazarının yüksek hızla ticarileşmesi, doğal gaz piyasasındaki dengeleri değiştirecek noktaya ulaştı. LNG'nin depolanabilme özelliği ve alım satımındaki esneklik fiyat avantajı getiriyor. Boru hattı ile taşınan doğal gazda kesin alma garantisi bulunuyor. Türkiye, boru hatları ile taşımada anlaşmaları olmasına karşın LNG'yi koz olarak kullanabilecek, yanı sıra depolanma özelliği dolayısı ile ihracat imkanına da sahip olabilecek.

Doğal gaz fiyatları

Kaynak: TÜİK, <https://www.macrotrends.net/2478/natural-gas-prices-historical-chart>

Nükleer enerji

Dünyada özellikle 1970'lerdeki petrol krizi ile petrol ve diğer hidrokarbon kaynaklarına sahip olmayan ülkeler, bu kaynaklara olan bağımlılıklarını azaltmak ve enerji arz güvenliklerini temin etmek için nükleer santrallere yöneldi. Geçmişte ABD, Japonya ve Rusya'da yaşanan kazalar nedeniyle dünyada bir yavaşlama olsa da 2018 itibarıyla, 31 ülkede 453 nükleer reaktör işletmede, 17 ülkede 57 adet nükleer reaktörde inşa halindedir. İnşa halindeki nükleer reaktörlerin 15'i Çin'de, 7'si Hindistan'da, 6'sı ise Rusya'dadır. Bunun yanında ABD'de 2, Birleşik Arap Emirlikleri'nde 4, Güney Kore'de 4, Fransa ve Türkiye'de 1'er nükleer reaktör inşa halinde.

Nükleer güç santrallerinde üretilen elektrik dünya elektrik arzının yüzde 11'ine denk geliyor. Ülke bazında bakılırsa Fransa elektrik talebinin yaklaşık yüzde 72'sini, Ukrayna yüzde 55'ini, Belçika yüzde 50'sini, İsveç yüzde 40'ını, Güney Kore yüzde 27'sini, Avrupa Birliği yüzde 30 ve ABD yüzde 20'sini nükleer enerjiden karşılıyor.

Öte yandan Fukushima nükleer kazasından sonra nükleer karşıtı lobilerin güçlü olduğu ülkelerden Almanya, işletme ömürlerini uzattığı 10 nükleer reaktörünü kapattı. Kalan 7 nükleer reaktörün ise 2021 yılına kadar işletmede kalacağını duyurdu. Fukushima kazasının yaşandığı Japonya'da ise, kaza sonrası tüm nükleer santrallerini güncellenen güvenlik standartlarına göre denetlemek için geçici süre ile durdurdu. 2017'de ise 5 nükleer reaktörünü tekrar işletmeye alan Japonya peyderpey diğer nükleer santralleri de işletmeye almak üzere çalışmalarını sürdürüyor.

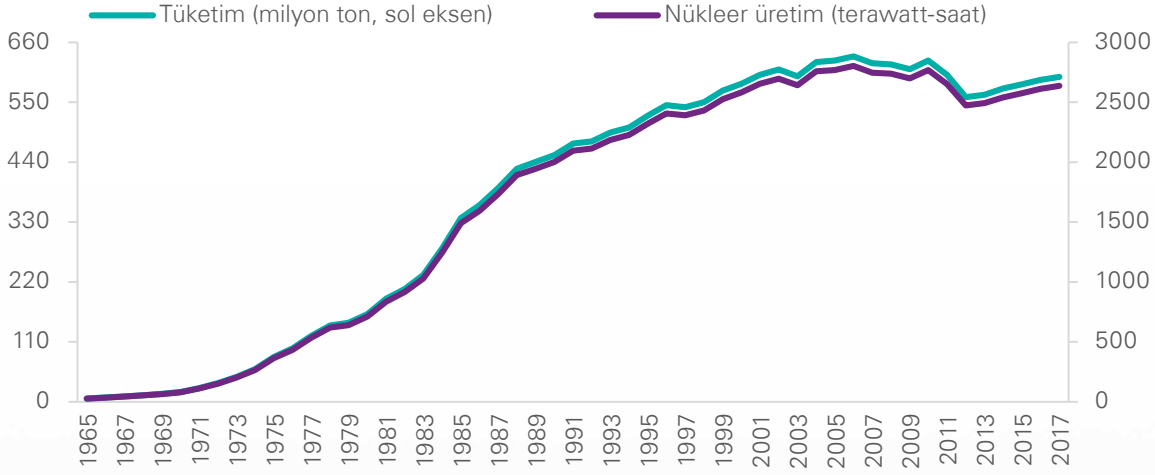
ABD, Avrupa ve Japonya'da nükleere olan iştah azalmış durumda. Bu pazarların elektriğe olan ihtiyaçlarının azalması, nükleerin görece pahalı yatırım olması bu durumu yaratan nedenlerden. Nükleer teknolojiyi ucuzlatan Çin ve Hindistan'ın bu alana olan iştahları ise pazarlarının ve bölgelerinin dinamikliğine uygun olarak yüksek seviyede bulunuyor.

Türkiye'nin nükleer santral kurma hedefi ise, Rusya Federasyonu Arasında Akkuyu Sahasında Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma'nın 12 Mayıs 2010 tarihinde imzalanmasıyla gerçekleşmeye başladı.

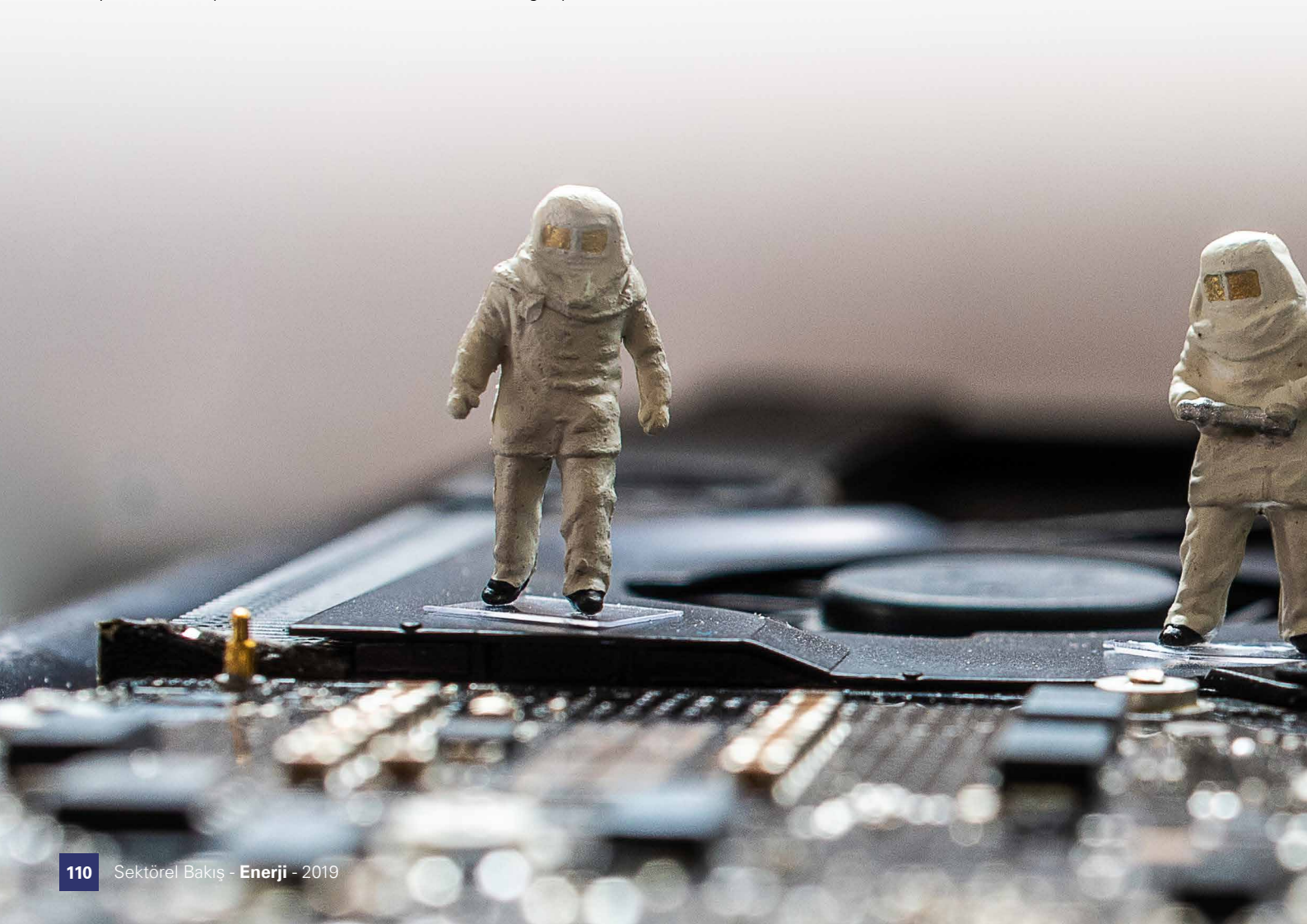
Çevre ve Şehircilik Bakanlığından ÇED olumlu kararı ile EPDK'dan 36 ay süreliğine elektrik üretim ön lisansı alındı. Akkuyu Nükleer A.Ş.'nin hazırladığı Saha Parametreleri Raporu TAEK tarafından 9 Şubat 2017 tarihinde onaylandı. 3 Mart 2017 tarihinde Akkuyu Nükleer A.Ş., hazırladığı Ön Güvenlik Analiz Raporu (ÖGAR) ile İnşaat Lisansı başvurusu yapmış, TAEK tarafından yapılan inceleme ve değerlendirmelerden sonra 19 Ekim 2017 de 'Sınırlı Çalışma İzni' onaylandı. Sınırlı Çalışma İzni ile Akkuyu sahasında birinci ünitenin temel altı betonu atılmış nükleer güvenlikle ilgili olmayan yapıların inşası başladı. İnşaat Lisansı ise 2 Nisan 2018 tarihinde TAEK tarafından onaylanırken Akkuyu Nükleer Santrali'nin ilk ünitesinin temeli atıldı. Bununla birlikte, TAEK Aralık ayı ortasında ikinci ünite için sınırlı çalışma iznini verdi. Sınırlı çalışma iznine istinaden ilgili ünitenin, nükleer adanın güvenliği açısından önemli olan yapıları hariç, tüm yapı ve montaj çalışmalarına başlanabiliyor. Bu çerçevede, temel çukurun hazırlanması, zemin etütleri ve diğer çalışmalara başlanacak.

Gelinen aşama, proje için önemli aşamalardan biri olarak dikkat çekiyor. Bu ünitenin 2023 yılında işletmeye alınması planlanıyor. Türkiye'nin ikinci nükleer santral projesi olan Sinop Nükleer Santrali için 3 Mayıs 2013 tarihinde Japonya ile nükleer santral yapımı ve iş birliğine ilişkin hükümetler arası anlaşma imzalandı. Bu konuda çalışmalar ise devam ediyor.

Nükleer enerji üretimi ve tüketim

Kaynak: TÜİK, <https://www.macrotrends.net/2478/natural-gas-prices-historical-chart>

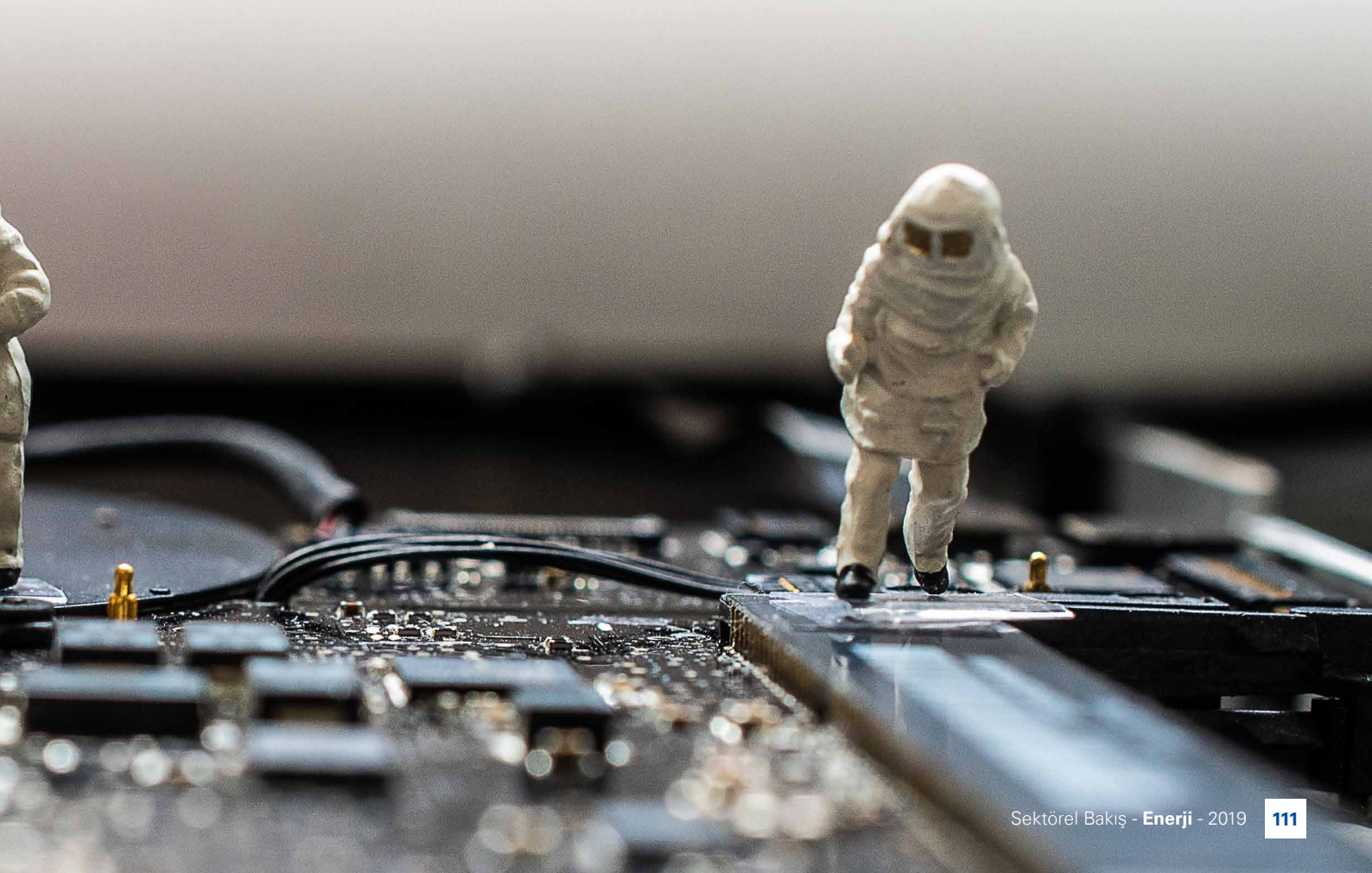

Önemli sektör oyuncuları

2017 itibarıyla üretimden satışlara göre Türkiye'nin en büyük şirketi sıralamasında, bir petrol rafinerisi olan TUPRAŞ bulunurken, ilk 100 içinde 9 enerji sektörü şirketi bulunuyor.

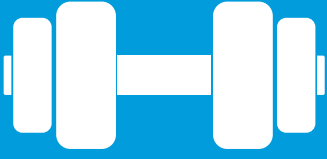
500 Büyük kuruluş 2017 - sıra no	Kuruluşlar	Üretimden satışlar (net) (TL)
1	TUPRAŞ-Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.	51.143.020.471
11	Aygaz A.Ş.	6.768.921.616
18	EÜAŞ Elektrik Üretim A.Ş. Genel Müdürlüğü	5.202.939.442
31	Milangaz LPG Dağıtım Tic. ve San. A.Ş.	3.277.138.474
44	İpragaz A.Ş.	2.688.052.228
45	Enerjisa Enerji Üretim A.Ş.	2.582.510.085
50	Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu	2.363.351.196
58	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı	1.951.484.113
71	İçdaş Elektrik Enerjisi Üretim ve Yatırım A.Ş.	1.671.590.249
82	HES Hacılar Elektrik San. ve Tic. A.Ş.	1.575.100.454

Bununla birlikte, Türkiye enerji sektörü 2002-2017 döneminde 21 milyar 686 milyon dolar doğrudan yabancı yatırım çekerken Türkiye'nin en büyük doğrudan dış yatırımcısı SOCAR'ın 6,3 milyar dolarlık yatırımla hayata geçirdiği STAR Rafineri 2018 yılında açıldı. Rafinerinin yıllık 10 milyon ton ham petrol işleme kapasitesiyle Türkiye'nin petrol ürünü ihtiyacının dörtte birini karşılaması bekleniyor. Türkiye petrokimya sektöründe cari açığın azaltılmasına önemli katkı sağlayacak STAR Rafineri'de nafta, ksilen, dizel, jet yakıtı, LPG gibi petrol ürünlerinin üretimi gerçekleştirilecek.

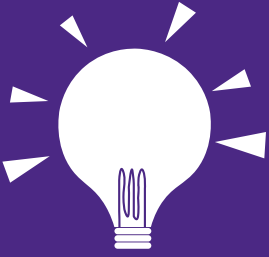
Enerji sektörü durum analizi

Güçlü yönler

- Bölgesel konumu itibari ile enerji dağıtımındaki stratejik üs özelliği
- Güçlü yabancı ortaklık kurabilme yeteneğine de sahip yatırım profili
- Sektöre finans sağlamada ihtisaslaşan bankacılık sistemi
- Güneşten efektif yararlanma düzeyinin yüksekliği
- Rüzgar enerjisi santralleri kurulumuna uygun bölgelerin yoğunluğu
- Biokütle enerjisi üretmek için önemli bir parametre olan nüfus yoğunluğu
- Akdeniz ve Karadeniz havzalarındaki hidrokarbon potansiyeli
- Doğal gaz ile ilgili iş ortaklıklarının uzun dönemli inşa edilmiş olması ve projelerin sağlıklı bir biçimde yürütülebiliyor olması

Fırsatlar

- Enerjide Batı'dan Doğu'ya doğru bir değişimin söz konusu olması stratejik konumdaki Türkiye'nin varlığını öne çıkarıyor.
- Yenilenebilir enerji üretiminin henüz başlangıç düzeyinde ve gelişmeye açık olması sektör açısından önemli fırsatlar yaratıyor
- Pazarın, enerji üretimi ve dağıtımında teknoloji kullanımına son derece açık olması gelişimin önünü açıyor
- Enerji depolama konusunda hükümetin teşvik edici, yatırımcının istekli oluşu.
- Enerji teknolojilerine yatırımların hızlı artış kaydetmesi

Zayıf yönler

- Ekonomik aktivitedeki dalgalanmalar
- Türk lirasının dışsal şoklara açık olması
- Yenilenebilir enerji ile ilgili farkındalık düzeyinin düşük olması
- Üretimi artırma çalışmalarına karşılık tüketimi azaltma çalışmalarının aynı hızda olmaması
- Ar-Ge çalışmalarının dünya ortalamasından düşük düzeyde seyrediyor olması
- Enerjinin ağırlıklı dağıtım ve pazarlama kategorilerinde yatırımcı memnuniyetsizliği

Tehditler

- Jeopolitik riskler ve zorlu iklim koşulları
- Mevzuattaki değişiklikler
- Döviz kurlarındaki dalgalanmalar
- Enerji kaynaklarında düzeyi yüksek dışa bağımlılık
- Doğal gazdan elektrik üreten santrallerin üretim risklerinin yüksekliği

Projeksiyonu

Türkiye’de enerji politikalarının odağında arzın güvenliğini sağlamak ve dışa bağımlılığın azaltılması bulunurken, optimum kaynak çeşitliliğini sağlamak üzere tüm alternatif enerji kaynakları değerlendiriliyor. Bu kapsamda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın stratejik planındaki amaçları şu üç başlıkta sıralayabiliriz:

- Güçlü ve güvenilir enerji alt yapısı
- Optimum kaynak çeşitliliği
- Etkin talep yönetimi

Öte yandan kamu otoritesinin enerji politikalarındaki kararlı hedeflerine rağmen, özel sektörün finansal koşullardaki sıkışma, dövizdeki dalgalanma ve yüksek seviyedeki arz-talep belirsizliklerinden dolayı yatırım iştahında genel anlamda azalma muhtemel gelişme olarak ortaya konabilir.

Yeni dönemde enerji yatırımları açısından kredilerin yeniden yapılandırılmasına yönelik beklentinin yükseldiğini ifade etmek gerekir.

Doğal gazdan elektrik üretimine dayalı, kapasitesi ve özellikle verimliliği düşük santrallerin varlığı sektörde kanayan yara olmayı sürdürecektir.

Bununla birlikte artan nüfus, şehirleşme ve ihracat odaklı ekonomik gelişme enerji talebinin kısa vadeli dalgalanmalara rağmen güçlü kalmasını sağlıyor. Bu nedenle önümüzdeki dönemde toplam enerji talebinin daha yavaş olmakla birlikte artmaya devam edeceği öngörülüyor. Türkiye’nin geçmiş yıllarda yenilenebilir enerjide yaptığı yatırımlar ve enerjide yerli kaynaklara yönelim çabaları sayesinde enerji kaynaklarının kullanım bileşenlerinin değişebileceğini düşünülüyor.

Hükümetin teşvik edici ve düzenleyici rolünün artması yeni dengeler için büyük önem taşıyor. Hükümetin yerli üretime bakışının ve yanı sıra petrol ve doğal gaz aramalarına yönelik arama çağrısının yansımaları kısa sürede bulabileceğine dair güçlü kanaat var.

Dünyada doğal gazda, özellikle LNG lehine ciddi bir ticari eğilim mevcut. Otoriteler bu durumu, 'LNG furyası geliyor' şeklinde açıklıyor. Türkiye bu noktada hem depolama kabiliyeti hem borudan kaynaklanan güçlü anlaşmaları çerçevesinde doğal gazda bölgesinin 'kilit ülkesi' olabilme şansına yönelik adımları daha fazla atabilir.

Petrol fiyatlarındaki basamak aralıkları düşük volatilite yakın dönemin gerçeklerinden biri olarak kabul ediliyor. Rüzgarda üçte bir, güneşte yarı yarıya düşen teknoloji, bu alandaki iştahı yüksek tutacak ve yerli üretimle birlikte Türkiye'yi bu alanda ihracat üssü yapabilecek. Yanı sıra elektrik üretiminde petrolün payının azalıyor ve yenilenebilir enerjiye kayıyor olması da bu alandaki yatırımların iştahına olumlu yansıtacaktır.

G-20 gelecek yıl Japonya'da toplanacak. Orada da hidrojen enerji sistemleri gündemde daha çok yer bulacak. Dünyada hidrojen enerji sistemleri daha çok konuşulacak, üzerinde projeler geliştirilecek.

Ümit Bilirgen

Enerji ve Doğal Kaynaklar
Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
ubilirgen@kpmg.com

Detaylı bilgi için:

KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul

İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara

The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir

Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr

kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

Kimya

Sektörel Bakış

2019

kpmg.com.tr

Dünya kimya sektörü

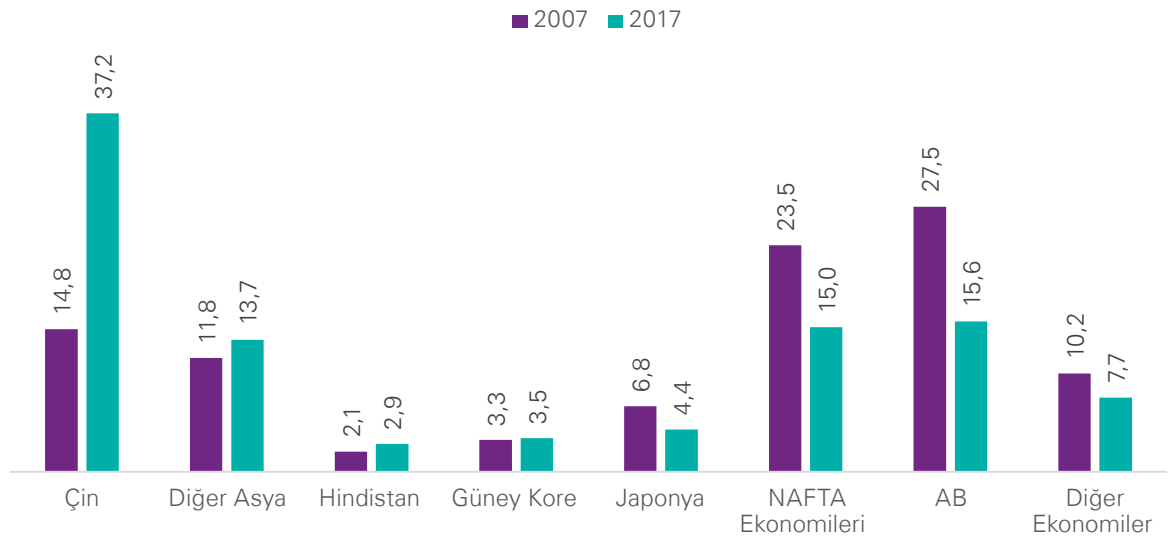
Geniş bir ürün yelpazesine sahip olan kimya sektörü büyük ölçüde diğer sanayi dalları için hammadde ve ara ürün üretimini gerçekleştiriyor ve ürünlerinin yaklaşık yüzde 30'luk kısmını doğrudan nihai tüketicilere sunuyor. Sektörel bazda bakıldığında ise dünya genelinde kimya sanayinin ürünlerinin yarısı ilaç ve sağlık sektörleriyle tarım tarafından kullanılıyor.

Bununla birlikte kimya sektörü, sermaye-teknoloji yoğunluklu ve nitelikli işgücü gerektirdiği için yüksek katma değer üreten bir sektördür. Bu nedenle birçok ekonomi için kimya sektörü stratejik önceliğe sahip olarak değerlendirilirken, ekonomik döngü açısından da öncü bir nitelik taşıdığı düşünülür.

Söz konusu özelliklerinden dolayı dünya kimya sektörü gelişmiş ekonomilerde yoğunlaşırken, küreselleşmenin hızlanmasıyla gelişmekte olan ekonomilere doğru yayılmaya da başladı. Ayrıca gelişmiş ekonomilerde çevresel duyarlılığın artması, enerji fiyatları, işgücü maliyetleri ve hammaddeye yakınlık gibi unsurlar dünya kimya sektöründe geçtiğimiz dönemde bir takım değişimleri beraberinde getirdi.

Dünya kimya sektörünün satış gelirleri 2017 yılında bir önceki yıla göre yüzde 4,6 büyüyerek 3 trilyon 475 milyar dolara ulaştı. Pek çok sektörde olduğu gibi kimya sektöründe de son yıllarda üretimin merkezi Asya'ya kayarken, satışların yüzde 37,2'sini Çin tek başına gerçekleştirdi. Avrupalı üreticiler yüzde 15,6'lık pay ile ikinci sırada yer alırken, bunu yüzde 13,4 ile ABD takip ediyor. Bununla birlikte, Çin'in de dahil olduğu BRICS ülkeleri ise toplam üretimden satışların yüzde 44,1'ini gerçekleştirdiler. 10 yıl öncesinde ise farklı bir tablo söz konusuydu ve AB ve Kuzey Amerika ülkeleri toplam üretimden satışların yarısından fazlasına hakimdi.

Dünya kimyasal ürün satışlarının bölgesel dağılımı (%)

Kaynak: Cefic, "Facts and Figures 2018"

Kimya sektörünün temelinde petrokimya sanayi bulunduğundan küresel petrol ve enerji fiyatları sektörü doğrudan etkiler. Dolayısıyla, küresel ekonominin görünümünü etkileyen tüm gelişmelere en duyarlı sektör olarak kimya sektörü öne çıkar.

Dünya büyüme görünümündeki değişiklikler hammadde fiyatlarında oynaklığa yol açarken, talepteki değişim kimya sanayinde de maliyetleri ve karlılığı büyük ölçüde etkiliyor. Bu dinamiklerle dünya kimya sektörünün orta vadede küresel ekonomideki ivme kaybıyla uyumlu, ancak ılımlı bir büyüme performansı sergilemesi bekleniyor. Sektördeki yoğun rekabet, çevresel düzenlemeler ve küresel ticaretteki korumacı eğilimlerden dolayı ortaya çıkabilecek belirsizlikler sektörün görünümü üzerindeki temel riskler olarak görülüyor.

Bununla birlikte, son yıllarda diğer sektörlerde olduğu gibi demografik unsurlarla pazarlar arasında ayrışmalar görülüyor. Dünya kimya sanayinin bilişim teknolojilerindeki gelişmelerden ve değişen tüketici tercihlerinden oldukça etkilendiği söylenebilir. Çevresel duyarlılığın artmasıyla tercihler çevre dostu ürünlere kayıyor ve firmaların yenilikçi ürünler bulması için AR-GE yatırımları üzerinde baskı artıyor. Ayrıca fikri-mülki hakların korunması dünya kimya sanayinin de önemli bir sorunu olarak öne çıkıyor.

Bu arada belirtmekte yarar var. 2000'li yıllardan itibaren dünyada plastik talebi iki kattan fazla artış gösterdi. Artış eğiliminin çevreci yaklaşımlara rağmen yükselerek devam etmesi bekleniyor. Yanı sıra Uluslararası Enerji Ajansı, plastik ve diğer ürün kullanımının 2050'ye kadar küresel petrol talebini besleyeceğine dikkat çekiyor. Özellikle Çin ve Hindistan'ın büyüme performansı, petrokimyaya talebi artıracak.

Türkiye Pazarı

Türk kimya sektörü

Dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de kimya sektörü denince akla rafine edilmiş petrol ürünleri, kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı, temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı ile kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı gelir. Ancak biz raporumuzda, petrokimya sanayi ile kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatından bahsediyor olacağız.

Ülkemizde doğal kaynakların azlığı sektörün gelişimi önündeki en önemli zorluklardan birini oluşturuyor. Özellikle diğer sektörlerle girdi olarak sağlanan ürünlerde ve teknolojik gelişimde dışa bağımlılık yüksek seviyede.

Yurtiçi plastik hammadde üretimi, Türkiye ihtiyacının yalnızca yaklaşık yüzde 15’ini karşılayabiliyor. Üstelik bu veri Türkiye’de üretimi yapılan polietilen, polipropilen, polivinil klorür ve poliamid olmak üzere 4 farklı hammadde üzerinden yapılacak hesaplama göre olup, Türkiye’de üretimi yapılmayan ve yalnızca ithal edilen hammaddeleri kapsamıyor.

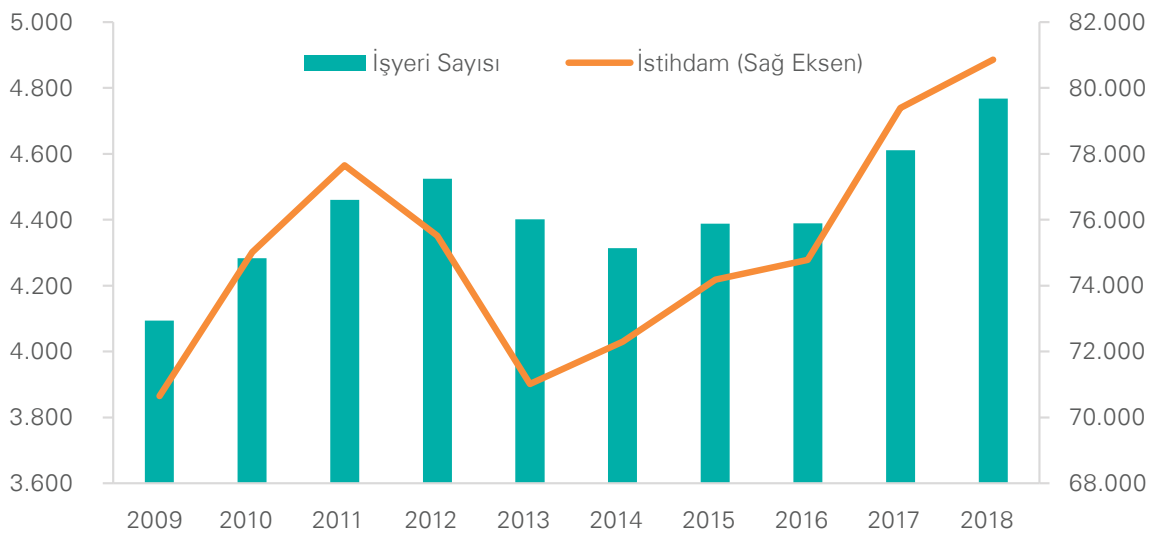
Bununla birlikte, Türkiye’de nihai tüketicilere yönelik ürünlerin imalatı da iç talepteki yükseliş ve ihracat potansiyeli ile birlikte son yıllarda önemli bir büyüklüğe ulaştı.

Türk kimya sektöründe hammadde kapsamında petrokimya, ara mamul niteliğinde boya, sentetik elyaf, gübre, soda gibi ürünler üretiliyor. Nihai tüketim malı olarak ise deterjan ve kozmetik ürünlerin imalatı öne çıkıyor. Öte yandan Türkiye’de işgücü maliyetlerinin düşük olması, hızlı büyüyen iç talep ve coğrafi konum sektörün rekabet gücünü destekleyen unsurlar olarak görülüyor.

Türk kimya sanayinde firma sayısı açısından küçük ölçekli firmaların çok oluşu dikkat çekerken, az sayıda büyük ve küresel şirket de faaliyet gösteriyor. Bununla birlikte, sektörde yüksek katma değerli üretim için yapılacak büyük çaplı yatırımlar için sermaye ve finansman ihtiyacı, Türk kimya sektöründe beklenen atılımın gerçekleşmesini zorlaştırıyor. Üretimden satışların yaklaşık dörtte birini en büyük 10 firma gerçekleştirirken, kalanını çok sayıdaki diğer firmalar gerçekleştiriyor.

Son dört yılda sektörde işyeri sayısı artarken, istihdam da 80 bin kişiyi aştı. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Aralık 2018 verilerine göre, kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatında faaliyet gösteren 4 bin 678 firma bulurken buralarda toplamda 80 bin 857 kişi istihdam ediliyor.

Kimyasal ürünlerin imalatında firma ve istihdam sayıları

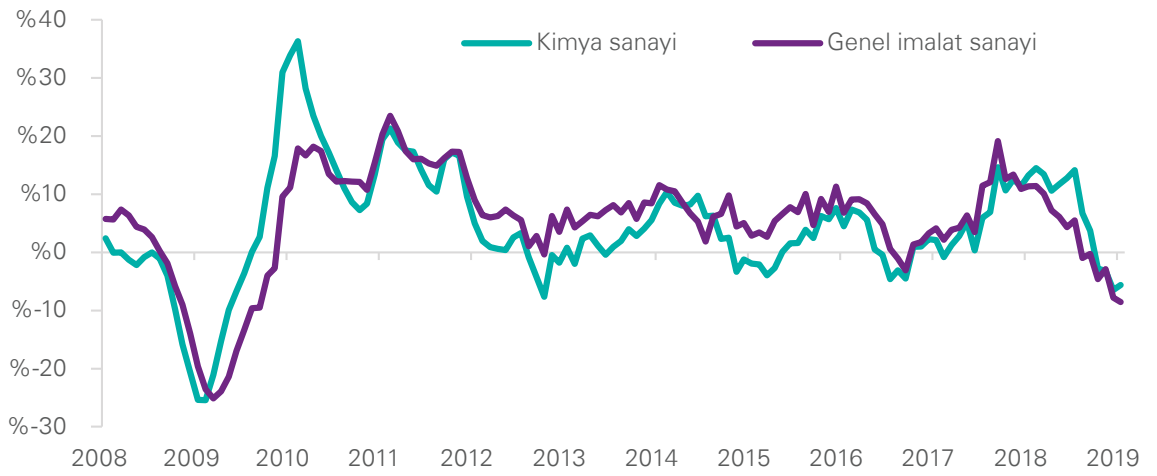

Kaynak: SGK

Üretim ve kapasite kullanım oranı

Ekonomik aktivite için öncü gösterge niteliğindeki kimyasal ürün imalatı sektörü, geçtiğimiz yıl bir miktar ayrıışan bir performans sergiledi. Genel ekonomide 2018 ikinci çeyrek ile yavaşlama belirginleşse de kimya sektöründe üretim üçüncü çeyrek ortasına kadar gücünü korudu. Son çeyrekte ise diğer sektörlerde olduğu gibi daralma süreci başlarken, buna karşın halen genel imalat sanayinden göreceli daha iyi bir performans sergiliyor. 2018 yılında genel imalat sanayi yıllık bazda ortalama sadece yüzde 1,6 büyürken, kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı sektöründe büyüme yüzde 5,9 ile oldukça güçlü gerçekleşti. 2019 Ocak verilerine göre ise genel imalat sanayinde üretim yıllık bazda yüzde 7,5 küçülürken, kimya sektöründe daralma yüzde 4,2 seviyesinde kaldı.

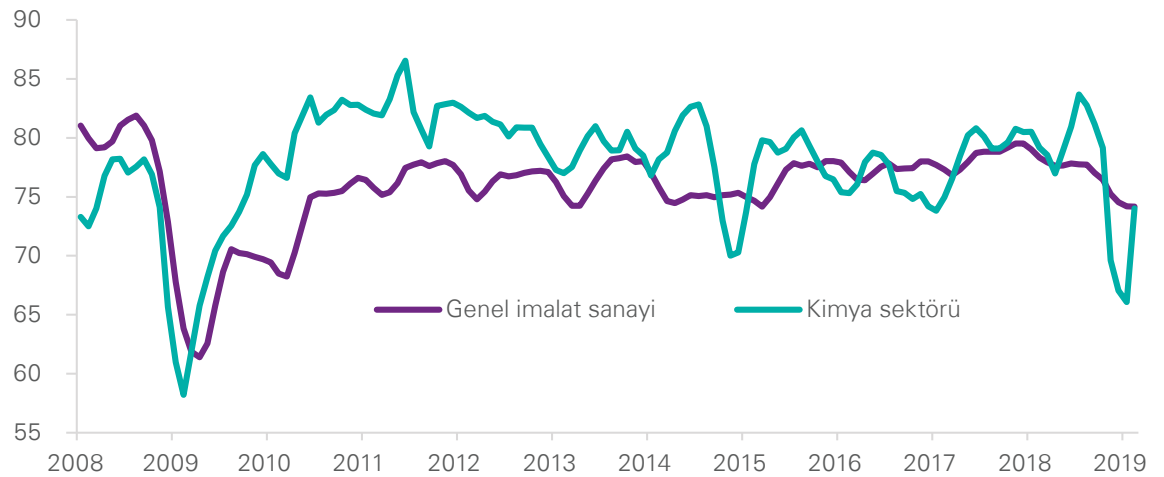
Üretim (3-aylık ortalama yıllık değişim)

Kaynak: SGK

Dalgali bir seyir izleyen kapasite kullanım oranı ise 2018 yılında ortalamada genel imalat sanayi ile uyumlu kaldı. 2017 yılında ortalama yüzde 79,2 olan kimya sektörü kapasite kullanımı 2018 yılında yüzde 76,9 ile genel imalat sanayinin yüzde 76,8'lik sonucuna yakın gerçekleşti. 2019'un Ocak ve Şubat aylarında ise sırasıyla yüzde 74,5 ve yüzde 76,2 ile genel imalat sanayinin üzerinde seyretti.

Kapasite kullanım oranları

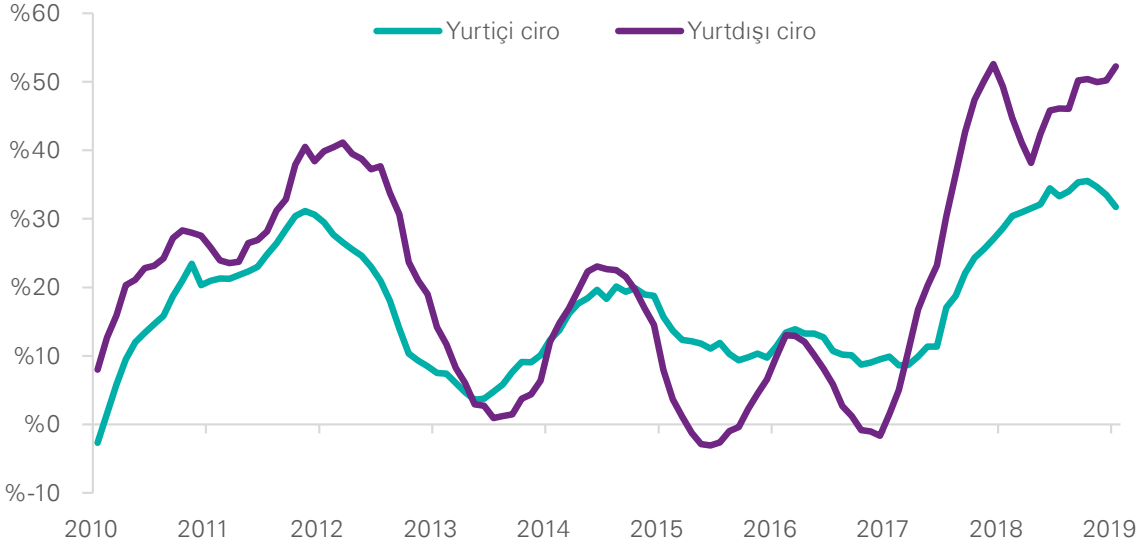

Kaynak: TCMB

Satış hacmi ve fiyatlar

Genel ekonomik aktivitedeki dalgalanmalar açısından öncü bir niteliği olan kimya sektöründe ciro son yıllarda güçlü bir seyir izliyor. 2018 yılında ekonomik aktivitedeki yavaşlamaya rağmen kimya sanayinde yurtiçi ciro yıllık bazda yüzde 34 artış kaydederken, döviz kurlarındaki yükselişin desteği ile yurtdışı cirodaki artış yüzde 50'yi aştı.

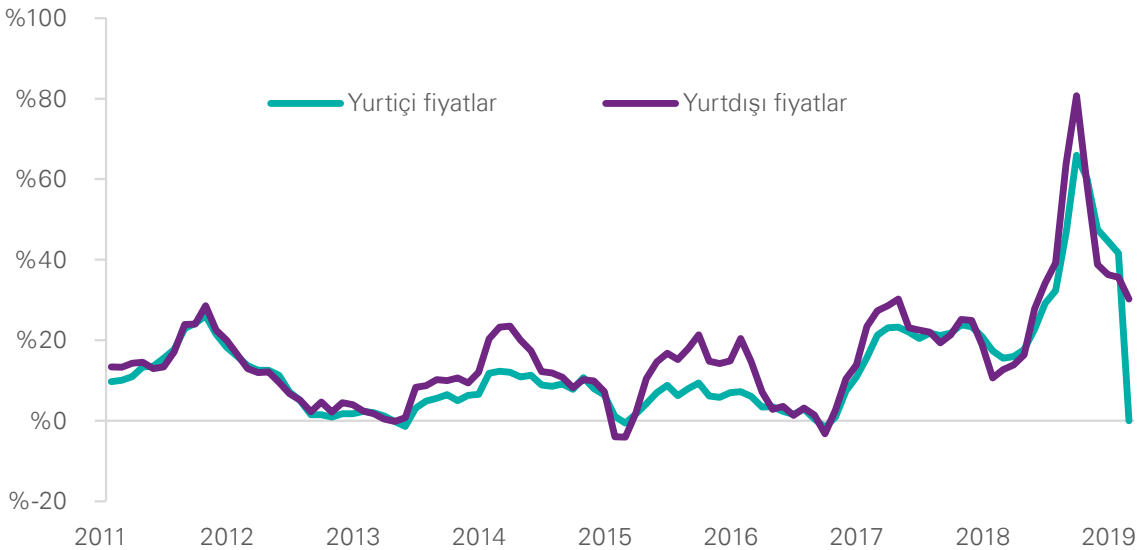
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin ciroları (12-aylık ort.)

Kaynak: TÜİK

Bununla birlikte, sektör açısından 2018 yılı üretim maliyetlerinin hızlı bir şekilde arttığı bir dönem olarak geride kaldı. Bu nedenle cirodaki bu artışlar büyük ölçüde fiyatlardaki artışları yansıtıyordu. Sektörde son dönemde fiyat artışları hız kesse de ortalamada yurtiçi üretici maliyetleri yıllık bazda yüzde 34,6 arttı. Yurtdışı üretici fiyatları endeksinde artış ise yüzde 36,1 olarak gerçekleşti.

Kimyasalların ve kimyasal ürünleri imalatında ÜFE (yıllık değişimler)

Kaynak: TÜİK

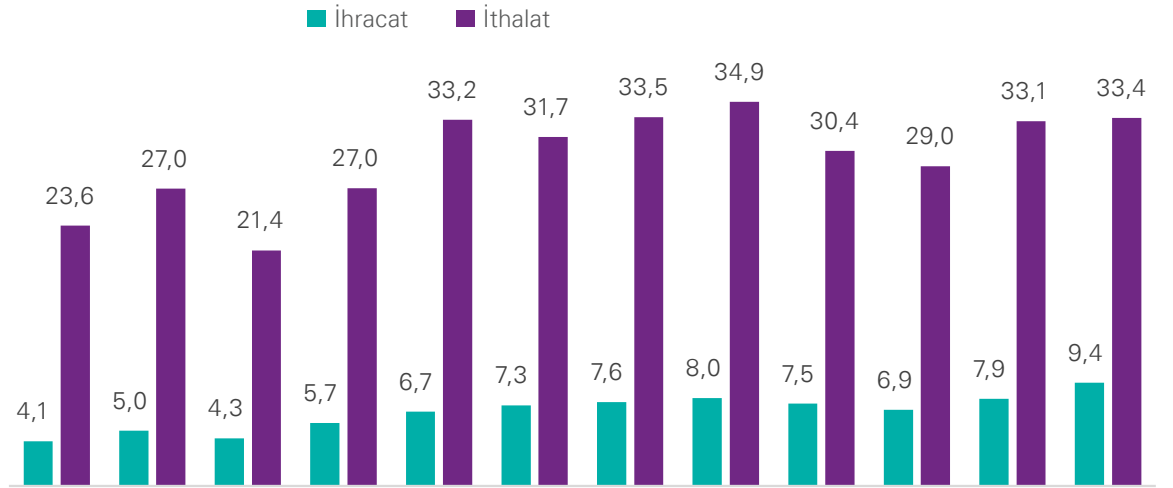
Dış ticaret

Kimyasal madde ve ürünlerde Türkiye gerek temel ürün ve teknolojik girdilerde gerekse katma değerli mamullerde dışa bağımlılığı yüksek bir ülkedir. Bu nedenle de sektör geleneksel olarak dış ticaret açığı verir. Ancak son yıllarda, hem başta petrol olmak üzere hammadde fiyatlarındaki düşük seviyelerin etkisiyle hem de yapılan yatırımların meyvelerini vermeye başlamasıyla sektörün ithalatında artış görece sınırlı kalıyor. Öte yandan TL'nin destekleyici etkisiyle sektörün ihracatı artmaya devam ediyor.

2007 yılında 4,1 milyar dolar olan sektörün ihracatı, 2009 ve 2016 yılları hariç genel olarak artış eğilimini korudu ve yıllık 9,4 milyar dolar seviyesine kadar çıktı. Buna karşın ithalatta 2014 yılında görülen zirve seviyenin ardından önemli bir artış kaydedilmedi. İthalat tarafında petrol fiyatlarına bağlı olarak dalgalı bir seyir hakimken, ihracatta Türkiye kimya sektörünün rekabetçi gücünün arttığı söylenebilir.

Sektör 2019 yılına 2018 yılındaki eğilimlerle başladı. İhracat TL'deki düşük seviyelerin desteğiyle 2018'in aynı dönemine göre yüzde 7,4 artarken, ithalatta aynı dönemde ekonomik aktivitedeki zayıflığın etkisiyle yüzde 17,6 daralma yaşandı.

Kimyasal madde ve ürünler ihracat ve ithalatı (milyar dolar)

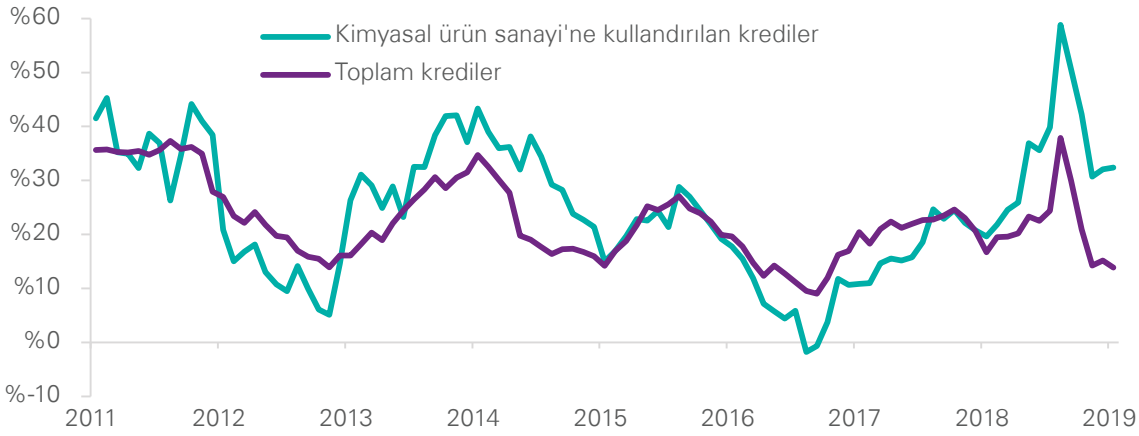

Mali yapı, dış borçlar ve yabancı yatırımlar

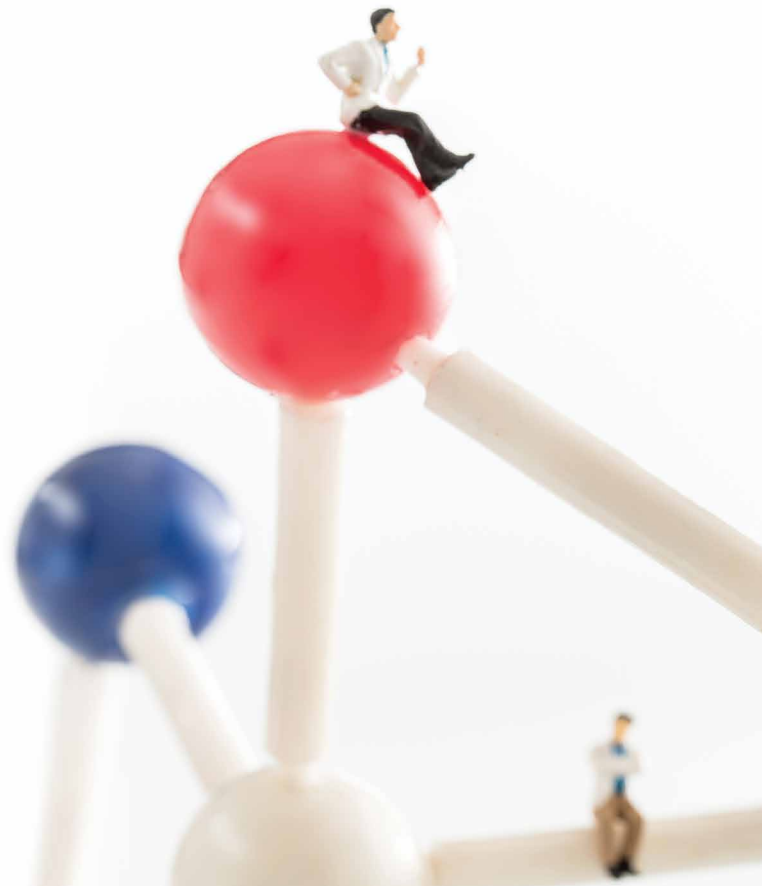
Toplam sanayi içinde yüzde 5, genel ekonomide ise yüzde 1 paya sahip olan kimyasal ürün sanayinin bankacılık sektörünün kredileri içindeki payı Ocak 2019 itibarıyla 37 milyar TL ile yüzde 1,5 seviyesinde bulunuyor. Sektörün yurtiçi bankalardan önemli kayda değer bir kredi kullanımı olmasa da kredilerin yarısından fazlasının kısa vadeliyelerden oluşması, sektörün mali yapısına ilişkin bir kırılganlık unsuru olarak görülebilir.

Sektöre kullandırılan nakdi kredilerin döviz kurlarındaki yükselişle birlikte hızlanmış olması, krediler içinde yabancı para ağırlığının görece yüksek olduğuna işaret ediyor. Buna rağmen sektöre kullandırılan kredilerde takibe düşme oranı 2018 Aralık ve 2019 Ocak'taki yüzde 1,8 değerleriyle oldukça düşük seyrediyor.

Yıllık değişimler

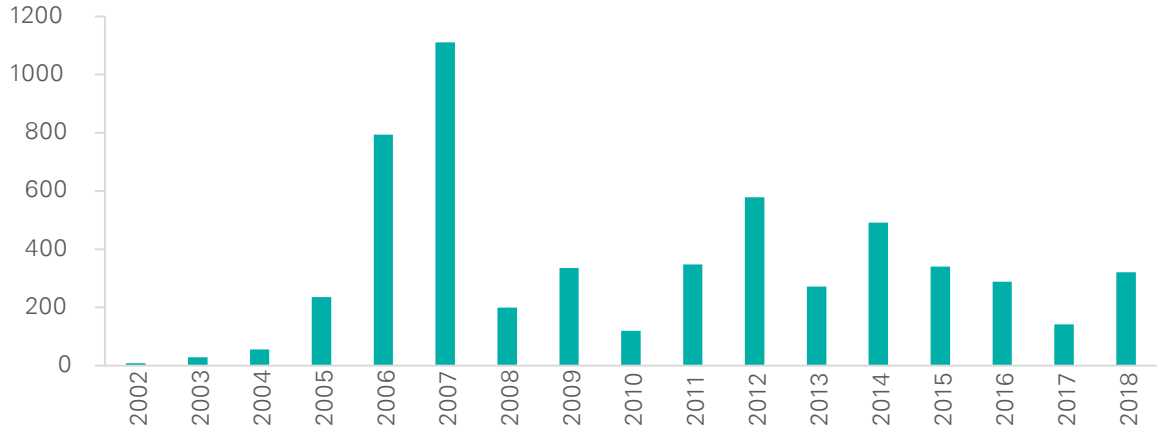
Kaynak: BDDK

Sektörün yurtiçinde borçluluğu sınırlıyken, dış borçlanmada da yüksek seviyelere sahip olmadığı görülüyor. 2018 sonu itibarıyla temel eczacılık ürünleri ile malzemeleri imalatının kimya sektörü ile birlikte toplamda 2,8 milyar dolar seviyesinde dış kredi borcu bulunuyor. Bu iki sektörün 2002 sonrasında yurtdışından çektiği doğrudan yatırımların tutarı ise 5,7 milyar dolar ile görece yüksek seyretti.

Yabancıların ayrıca Türkiye’de kurulu kimya sanayi firmalarına hisse senedi yatırımı olarak da güçlü bir ilgisi olduğu görülüyor. Yurtdışı yerleşiklerin 2018 sonu itibarıyla Türkiye’deki 29,7 milyar dolarlık hisse senedi yatırımlarının 3,4 milyar doları kimya sektörüne yapılmış durumda. Buradan hareketle her ne kadar sektörün ihracatı çok yüksek olmasa da sermaye yapısı ve üretim modelleri açısından küresel ekonomi ile entegre olduğunu söylemek mümkün.

Kimya ve eczacılık ürünleri imalatı-doğrudan yabancı yatırımlar (milyon dolar)

Kaynak: TCMB

Sektördeki önemli oyuncular

2017 yılı İSO 500 listesine giren 29 adet kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatını yapan şirket bulunuyor. Bunlar arasında üretimden satış verilerine göre İSO 500 içinde 13. sırada yer alan en büyük firma yüzde 51 hissesi SOCAR'a ait, yüzde 49'u halka açık olan Petkim. SOCAR'ın alanında Türkiye'nin en büyük yabancı sermaye yatırımlarına imza attığını da bu noktada belirtmemiz gerekiyor.

İkinci sırada ise yüzde 100 yerli sermaye yapısına sahip olan Eti Maden yer alırken, üçüncü sırada bir özel teşebbüs olan AKSA Akrilik Kimya bulunuyor.

2017 İSO 500'deki sıra no	Firma adı	Üretimden satışlar (net, TL)
13	PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.	6.473.545.885
32	Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü	3.171.487.805
39	AKSA Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.	2.834.463.303
49	Hayat Kimya Sanayi A.Ş.	2.477.591.588
63	Toros Tarım San. ve Tic. A.Ş.	1.881.568.475
77	Soda Sanayii A.Ş.	1.646.088.266
78	Sasa Polyester Sanayi A.Ş.	1.630.567.373
106	Betek Boya ve Kimya Sanayi A.Ş.	1.216.367.402
109	Ravago Petrokimya Üretim A.Ş.	1.184.886.605
120	Korteks Mensucat San. ve Tic. A.Ş.	1.080.918.416
121	Indorama Ventures Corlu Pet Sanayi A.Ş.	1.076.559.613
164	İGSAŞ-İstanbul Gübre Sanayii A.Ş.	878.110.082
171	DYO Boya Fabrikaları San. ve Tic. A.Ş.	855.520.405
196	Bayer Türk Kimya Sanayii Ltd. Şti.	776.176.554
226	Gübre Fabrikaları T.A.Ş.	709.014.899
254	Kansai Altan Boya San. ve Tic. A.Ş.	616.272.203
261	Koruma Klor Alkali San. ve Tic. A.Ş.	603.270.150
278	Akdeniz Kimya San. ve Tic. A.Ş.	568.624.154
301	Polisan Kansai Boya San. ve Tic. A.Ş.	528.719.674
306	Jotun Boya San. ve Tic. A.Ş.	514.183.972
312	BAGFAŞ Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş.	507.768.383
320	Ak-Kim Kimya San. ve Tic. A.Ş.	502.637.201

Kaynak: İSO 500

Bununla birlikte, İSO 500 içinde yer almasalar da uzun yıllardır Türkiye'de kimya sektöründe faaliyet gösteren dünya devi firmalar bulunuyor. Bunlar arasında öne çıkanlar ise: BASF, P&G, Henkel, Unilever, 3M, DuPont, Cargill ve Dow.

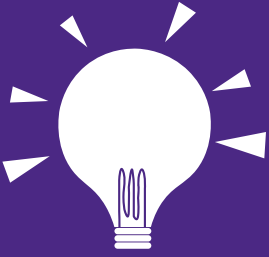
Kimya sektörü durum analizi

Güçlü yönler

- Pek çok sektöre girdi sağladığı için üretim ve pazar çeşitliliğinin yüksek oluşu
- Üretim yapısında ve teknolojik düzeyde küresel ölçekte rekabet edecek kaliteye sahip olması
- Yabancı yatırımların yüksek oluşu
- Dışa bağımlılığı azaltma hedefine paralel artan kamu desteği

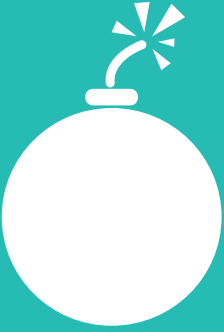
Fırsatlar

- Dinamik ve uzun vadede hızlı büyüyen iç pazar
- Gelişen pazarlara yakınlık ve coğrafi konum
- AB mevzuatına uyum nedeniyle yüksek kalite
- Kamunun AR-GE yatırımları için sunduğu teşvikler

Zayıf yönler

- Teknoloji ve temel girdilerde dışa bağımlılık
- Uluslararası fiyatlardan ve döviz kurlarındaki gelişmelere karşı hassas olması
- Sektördeki firmalar arasında ölçek açısından ayrışmanın büyük olması
- Üretimin dağınıklığı

Tehditler

- Çevresel düzenlemeler
- Döviz kurlarındaki ve diğer maliyet unsurlarındaki oynaklık
- Yüksek faiz oranları
- Küresel ticaretteki korumacı tedbirlerin yol açtığı belirsizlikler

Projeksiyonu

2009 sonrasında küresel eğilimlerle uyumlu bir şekilde Türkiye ekonomisi de güçlü büyüme patikasını sürdürmüştü. 2018 ikinci yarıda ortaya çıkan eğilimler ise başta imalat sanayi olmak üzere birçok sektörü olumsuz etkiledi. Diğer sektörlerde yüksek miktarda girdi sağlayan kimya sektörü de bu süreçten önemli ölçüde etkilendi. Bu nedenle dünya genelinde imalat sanayileri ve dolayısıyla kimya sektörünün bir miktar yavaşlaması muhtemel görünüyor.

Geleneksel olarak ekonomik aktivite açısından öncü bir gösterge niteliği taşıyan kimya sektörü, 2018 ikinci yarıda çok sert yavaşlamadı. Çünkü sektör, TL'deki değer kayıplarıyla iç pazardaki zayıflıkları ihracat pazarlarında telafi etti. Bu eğilim 2019 yılında aynı ölçüde devam etmekte zorlanabilir. Çünkü, TL'deki seviyeler sektörün rekabet gücünü desteklese de dış pazarlardaki kırılmalıklar ve küresel ticaretteki belirsizlikler sektörün orta vadeli görünümünü olumsuz etkiliyor. Ayrıca finansman koşullarındaki sıkışıklık kısa vadeli borçlanma eğilimi yüksek sektörde bazı işletmeleri zora sokabilir.

Yanı sıra sektör liderlerinin öncülüğünde geri dönüştürülebilir ürünlere ilgi artarak devam edecek. Şirketlerin ambalajlarında geri dönüştürülebilir ya da dönüştürülmüş ürünlere yönelik talebinde bu yıl da önemli gelişmeler gözlenebilecek. Yani çevre dostu eğilimlerin sektörde kendisini daha çok göstermesi beklenen bir gelişme olacak.

Bununla birlikte, Türk kimya sektörünün uzun vadeli görünümü oldukça pozitif görülüyor. Güçlü iç pazarın yanında hükümetin dışa bağımlılığı azaltma konusundaki isteği ile verdiği destekler, sektöre önemli bir potansiyel sunuyor. Ancak bu potansiyelin ortaya çıkmasının sektörün teknoloji ve temel girdilerde dışa bağımlılığını ne hızda azaltabileceğine bağlı olduğu düşünülüyor.

Ümit Bilirgen

Enerji ve Doğal Kaynaklar
Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
ubilirgen@kpmg.com

Detaylı bilgi için:

KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul

İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara

The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir

Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr

kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

İlaç

Sektörel Bakış

2019

—

kpmg.com.tr

Dünyada ve Türkiye’de eğilimler

Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler sayesinde ilaç sektörü sürekli olarak ilerleme kaydederken, yeni keşiflerle sektörün daha da gelişim gösterebileceği tahmin ediliyor. Bu sayede geniş kesimlerin ilaçlara erişimi artarken, ortalama insan ömrü beklentisi her geçen gün uzuyor. Bununla birlikte, bazı hastalıkların kesin çözüme kavuşturulması henüz mümkün olmasa da hastaların daha kaliteli bir ömür sürmesini temin edecek ilerlemeler sağlanıyor.

İlaç sektörünün insan hayatına etkisi çok büyük olduğu için, sektör çok büyük gözetim ve denetime tabi tutuluyor. Bununla birlikte her geçen gün artan dünya nüfusu ve uzayan insan ömrü sayesinde, ilaç sektörüne olan talep görece istikrarlı bir şekilde büyüyor. Ancak hükümetler, sigorta şirketleri ve hastaların sektörden fiyatlandırma ve iş süreçlerine ilişkin şeffaflık beklentisi artıyor ve değer bazlı fiyatlamaya olan ilginin arttığı gözlemleniyor. Aynı zamanda teknolojik gelişmeler, genetik araştırmalar ve büyük veri gibi yöntemler bazı hastalıklarda önleyici tedavi ve terapilerin ortaya çıkmasını sağlarken, bu hastalıklardan kaynaklı ilaç talebini sınırlayabiliyor.

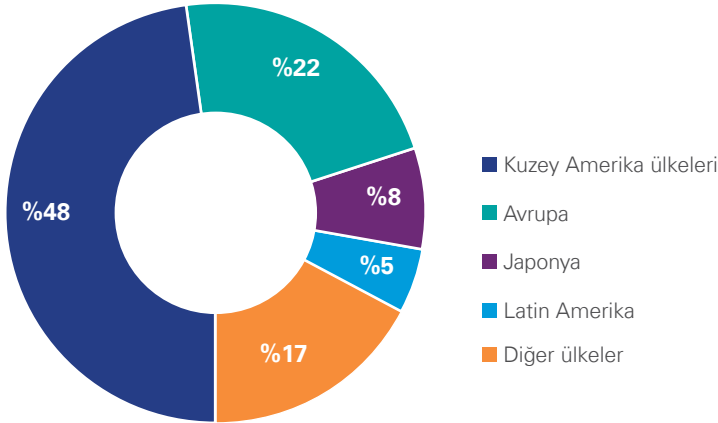
Son yıllarda, insanların diğer sektörlerden olduğu gibi ilaç sektöründen de beklentileri değişiyor. Sektör, dünya genelinde iş modellerindeki değişimlere uyum sağlamak zorunda kalıyor. Yüksek denetim ve gözetim, sektörün fiyatlandırma mekanizmalarına ve iş süreçlerine kamu müdahaleleriyle sonuçlanırken, karlılık üzerinde büyük etki yapıyor. İş süreçlerine yönelik yenilikçi yaklaşımlar ise sektörün karşı karşıya olduğu riskleri yönetmesini sağlıyor ve önemli fırsatları beraberinde getiriyor.

Dünya ilaç sektöründe gerek yüksek AR-GE harcamaları, gerekse düzenleyici otoritelerden, sigorta şirketlerinden ve tüketicilerden gelen taleplere karşı şirketler işbirliğine gitmek zorunda kalıyorlar. Söz konusu işbirlikleri firmaların belli başlı fonksiyonlarıyla sınırlı kalabileceği gibi satın alma ve birleşmelere kadar değişik boyutlarda gerçekleşebiliyor. Örneğin ilaç sektöründe firmalar AR-GE, dağıtım kanallarını veya üretim bantlarını paylaşabiliyorlar.

Bu dinamikler ışığında dünya ilaç sektörünün büyüklüğüne bakıldığında, yeni üretilen ilaçların satışında Kuzey Amerika’nın yüzde 64,1 ile en büyük paya sahip olduğu görülüyor. Bunu yüzde 18,1 ile Avrupa Birliği ve yüzde 7,1’lik pay ile Japonya izliyor. Ülke bazında harcamalara bakıldığında ilk sırada ABD öne çıkarken, bunu Çin ve Japonya izliyor. En büyük paya sahip 5 ülke, 2018 itibarıyla 1,2 trilyon dolar büyüklüğe ulaşan dünya ilaç pazarının üçte ikisini oluşturuyor. ABD neredeyse dünya ilaç pazarının yarısını oluşturuyor.

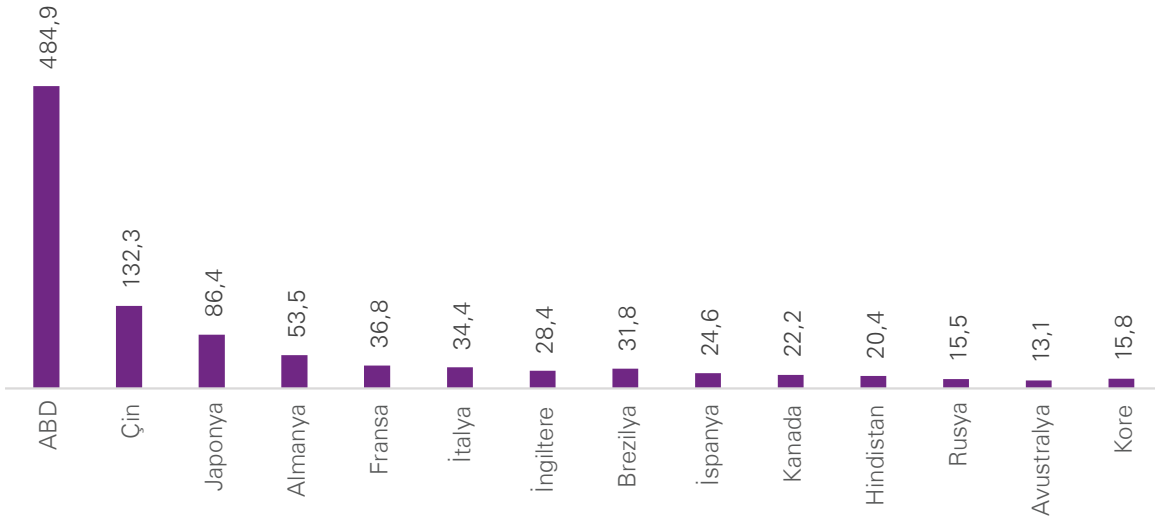
2018 yılında dünya genelinde ilaç sanayine yönelik harcamalar 1 trilyon 200 milyar dolar seviyesinde gerçekleşirken, bu rakamın 2019 yılında yaklaşık yüzde 5 artışla 1,3 trilyon dolara çıkması bekleniyor. Önümüzdeki beş yılda 1,5 trilyon dolar büyüklüğünde bir pazar öngörülüyor. Yine önümüzdeki beş yılda büyümenin gelişmiş ekonomiler öncülüğünde ve yeni ürünler üzerinden olması beklenirken, geliştirmekte olan ekonomilerde pazarın Çin, Hindistan ve Brezilya kaynaklı olarak önceki beş yıla kıyasla daha yavaş büyüyeceği düşünülüyor. Öte yandan, Türkiye, Mısır ve Pakistan’da gelecek beş yılda sektörün büyümesinin güçlü olacağı tahmin edilirken, bu ekonomiler ilaçta gelişen pazarlar (Pharmerging markets) olarak tanımlanıyorlar.

Dünya ilaç sektörü satışlarının bölgesel dağılımı, 2017

Kaynak: Efpia, Rakamlarla İlaç Endüstrisi

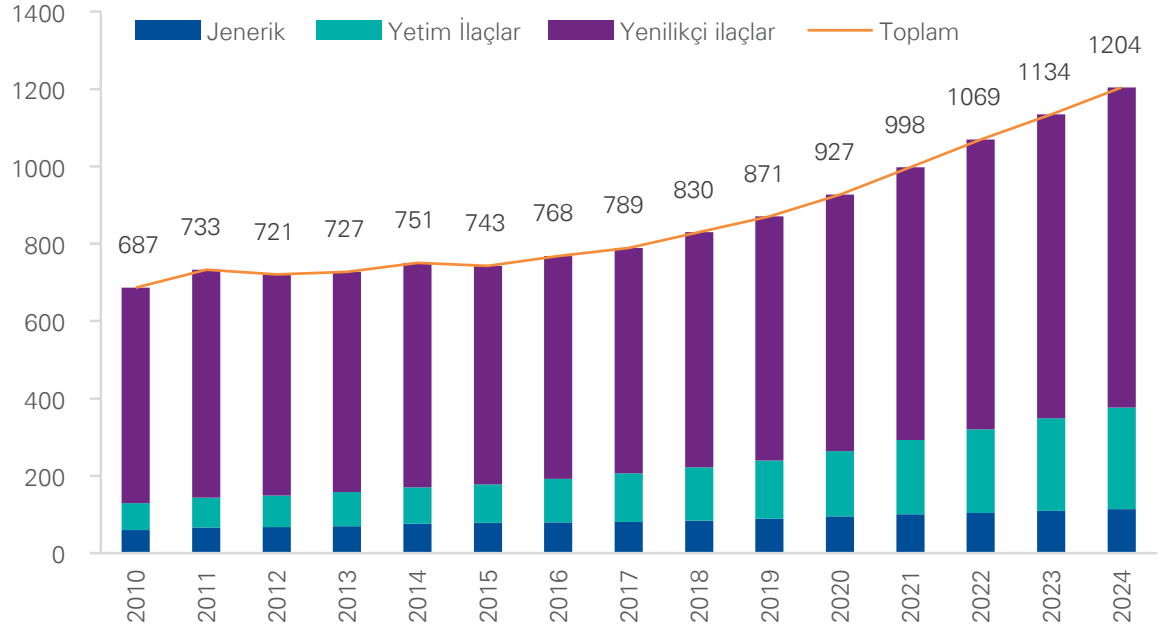
Dünya ilaç pazarı (milyar dolar, 2018)

Kaynak: IQVIA

Dünya genelinde reçeteli ilaç satışlarının önümüzdeki 5 yılda her yıl ortalama yüzde 6,4 oranında büyüyeceği öngörülmüyor. Burada en hızlı artışın 'yetim ilaç' kategorisinde olması beklenirken, jenerik (eşdeğer) ilaç satışlarında artışların ise görece sınırlı kalması bekleniyor. 2018 yılında yüzde 16,6'lık bir paya sahip yetim ilaçların 2024 yılında yüzde 21,8'lik bir paya ulaşması tahmin ediliyor. Eşdeğer ilaçların payının ise yüzde 10,1'den yüzde 9,5'e gerileyeceği öngörülmüyor.

Dünya reçeteli ilaç satışlarının dağılımı ve tahminler (milyar dolar)

Kaynak: Evaluate, Haziran 2018

İlaç satışlarını temel tedavi alanlarına göre incelediğimizde, en yüksek payın 2017 itibarıyla onkolojik hastalıklarda olduğunu görüyoruz. Bu grubun payının gelecek yıllarda da artması öngörülüyor. Satışlarında her yıl artışın yaşandığı onkoloji ilaçlarının, 2022 yılına gelindiğinde dünya pazar payının yüzde 17,5'e ulaşması öngörülüyor.

Payı çok hızlı artacak bir diğer ilaç kategorisinin ise vücudun bağışıklık sisteminin etkinliğini artıracak olan ilaçlar olacağı tahmin ediliyor. Bununla birlikte, anti-diyabetiklerin ve romatizma ilaçlarının paylarının gerilemesi bekleniyor.

Dünya genelinde ilaç satışları

Dünya çapında satışlar (milyar usd)		
Tedavi alanı	2017	2024 (Tahminler)
Onkoloji	104	233
Anti-Diyabet	46	60
Romatizma ilaçları	56	57
Aşılar	28	45
Antiviraller	42	40
İmmünoşüpresanlar	14	38
Bronkodilatör	27	32
Dermatoloji	13	30
Duyu Organları	22	27
Anti-Hipertansif	23	24
Antikoagülanlar	17	23
MS terapileri	23	22
Anti-fibrinolitikler	13	20
Antihiperlipidemikler	11	16
Anti-Anemik	8	16
İlk 15	455	683
Diğerleri	379	567
Toplam	824	1250

Kaynak: Evaluate, Haziran 2018

Dünya ölçeğinde reçeteli ilaç satışlarında pazar lideri mevcut durumda Pfizer olsa da 2024 yılında Novartis'in en yüksek satış rakamına ulaşacağı tahmin ediliyor. Roche, Johnson&Johnson ve Sanofi'nin de reçeteli ilaç satış gelirlerinde hızlı artışlar kaydedeceği öngörülüyor.

Dünya genelinde ilaç sanayinde AR-GE harcamalarının geçmiş yıllardaki kadar hızlı olmasa da artmaya devam edeceği öngörülüyor. Bu yavaşlamanın nedeni olarak kısmen firmalar arasında artan işbirliği gösterilirken, kısmen de şirketlerin AR-GE harcamalarında verimlilik artışı kaydetmelerinin etkili olacağı düşünülüyor. 2018 itibarıyla 172 milyar dolar seviyesinde olduğu hesaplanan AR-GE harcamalarının 2024 yılında 204 milyar dolar seviyesine çıkması bekleniyor. AR-GE harcamalarında pazar lideri olan Roche'ın bu konumunu koruması öngörülürken, en hızlı artışları kaydedecek firmaların Celgene ve Novo Nordisk olacağı düşünülüyor.

Türkiye Pazarı

Türkiye ilaç pazarı

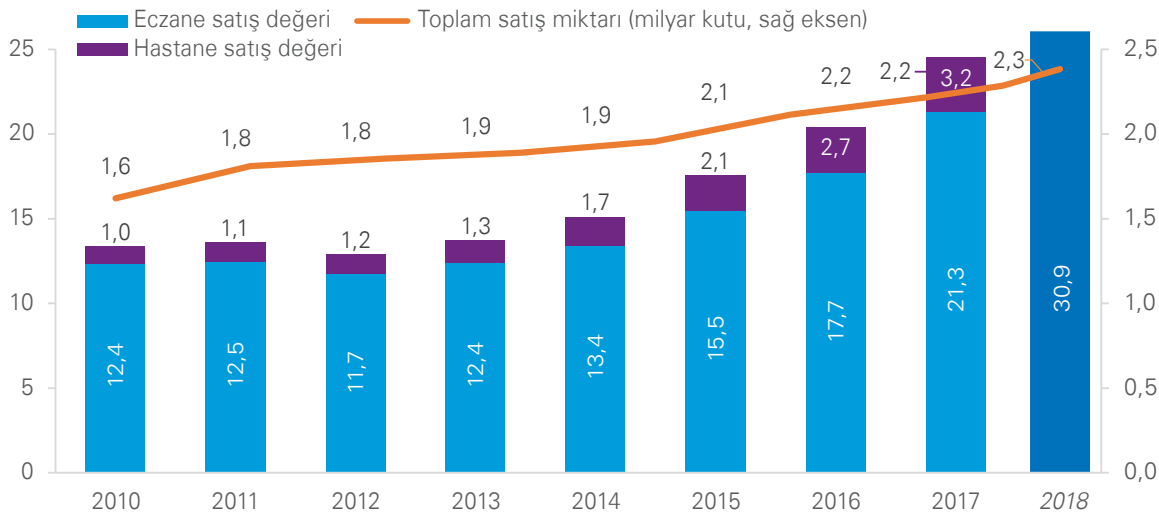
Dünyanın en büyük 10 ilaç şirketi Türkiye’de üretim de dahil olmak üzere faaliyet gösteriyor. Dünya devlerinin de içinde olduğu çok sayıda yerli ve yabancı firmanın faaliyet gösterdiği Türkiye ilaç sektörü, yüksek katma değer üretmeye ve ileri teknolojiye sahip üretim yapısı sayesinde dünya genelinde rekabet etmeye çalışan bir sektör olarak karşımıza çıkıyor. Bu yönüyle de son yıllarda politika yapıcılar tarafından stratejik bir önem taşıdığı düşünülürken, ekonomi, dış ticaret ve bütçe açığı açılarından kritik konumda değerlendiriliyor. Belli bir potansiyele ulaşan üretim seviyesi, istihdam ve dış ticaret hacmi nedeniyle de sektör son yıllarda açıklanan teşvik paketleri içinde kendisine önemli bir yer buluyor.

İEİS’in henüz resmileşmemiş verilerine göre; Türkiye ilaç pazarı 2018’de değerinde 30,9 milyar TL’ye kutu ölçeğinde ise 2,3 milyar hacme ulaşmıştır. Referans ilaç pazarı, 2018’i 21,02 milyar TL değerinde tamamlarken, kutu ölçeğinde ise 0,93 milyar kutu satış gerçekleşmiştir. Eşdeğer ilaç pazarı ise 2018’de değerinde 9,92 milyar TL’ye kutu ölçeğinde ise 1,37 milyar hacme ulaşmıştır.

Pazar dahilinde İthal ürünler 2018’i değerinde 16,03 milyar TL, kutuda ise 0,38 milyar hacimle kapamıştır. Yurt içinde üretilen ilaçlar ise 2018’de 14,91 milyar TL’ye ve 1,92 milyar kutu satışına ulaşmıştır.

2018 yılsonunu yaklaşık olarak yukarıdaki temel büyüklüklerde kapatan sektörün, İEİS’in düzenli üç aylık veri akışı çerçevesinde detaylı incelemesine devam ettiğimizde; Türkiye ilaç sektörünün 2017 yılında yüzde 20,2 artışla değer bazında 24,5 milyon TL’lik bir büyüklüğe ulaştığını görüyoruz. Eczanelerde satışlar 2017 yılında yüzde 20,4 artarken, hastanelerde yüzde 19,0 artış kaydetmişti. Bununla birlikte, aynı dönemde kutu bazında satışlar aynı dönemde yüzde 3,3 artışla 2,2 milyar kutu olarak gerçekleşti. 2018’in Ocak – Eylül döneminde (İEİS henüz 2018’in 12 aylık son uçlarını açıklamış değil) ise 2017’nin aynı dönemine göre hastane ve eczane kanalında toplam satışlar değer olarak yüzde 26,5 arttı. Kutu ölçeğinde ise 2018 ilk dokuz ayda yıllık bazda yüzde 5,4’lük artış meydana geldi. Bu dönemde ortalama fiyatlar yüzde 20 arttı.

Türkiye ilaç pazarı

Kaynak: İEİS

Ocak - Eylül	Toplam değer (milyar tl)			Toplam hacim (milyar kutu)			Ortalama fiyat		
	2017	2018	Değişim	2017	2018	Değişim	2017	2018	Değişim
	17,9	22,7	%26,5	1,6	1,7	%5,4	11	13,2	%20

Kaynak: İEİS

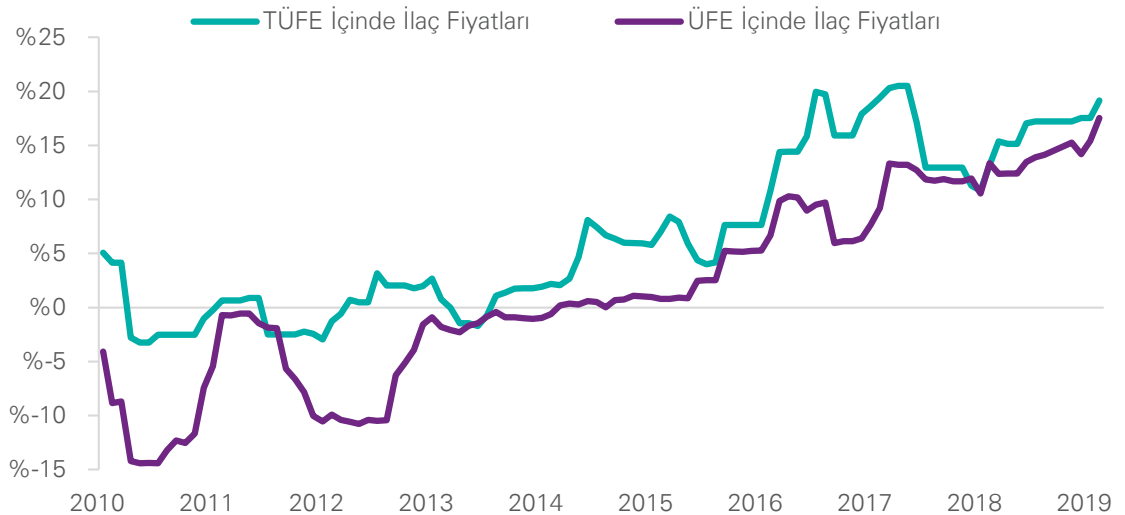
2018 yılında sektördeki büyümenin kaynakları olarak mevcut ürünlere olan talep, fiyat artışları ve daha yüksek fiyatlı ürünlere olan artan eğilim gösteriliyor. Yıl genelinde hepsi reçeteli statüsünde olmak üzere toplamda 307 yeni ürün piyasaya girdi. Söz konusu ilaçlar içinde adet bazında en fazla paya sahip olan tedavi grubu onkoloji ilaçları olurken, bunu antibiyotikler izledi. Pazara yeni giren eşdeğer ilaçlar ise 269 adet oldu. Bu ilaçların 5 tanesi biyobenzer ilaç olurken, 269 adet eşdeğer ilacın yalnızca 13 tanesi ithal ürün sınıfındadır.

Eylül 2018 itibarıyla pazara yeni giren ürünler	
İlaç	307
Eşdeğer	269
İthal	13
İmal	256
Referans	38
Eşdeğeri yok	31
Eşdeğeri var	7

Döviz kurlarındaki artış başta olmak üzere, artan üretim maliyetlerine karşın satış tüketici fiyat endeksi (TÜFE) ilaç alt grubunda fiyat artışları sınırlı kaldı. TÜFE içindeki ilaç fiyatları yıllık enflasyonu 2018 yılında ortalama olarak 2017 yılındaki ortalamasına yakın seviyede, yüzde 15,9'da kaldı. Ancak üretici fiyatları endeksi (ÜFE) içindeki ilaç fiyatlarında yıllık ortalama artış yüzde 11,7'den yüzde 13,5'e yükseldi.

2018 yılının ikinci yarısında ve 2019 yılının başında ilaç sektöründe hem maliyetler hem de tüketici fiyatlarında artışlar hız kazandı. 2018 sonunda yüzde 14,2 olan ÜFE'deki ilaç fiyatları yıllık enflasyonu, Şubat 2019 itibarıyla yüzde 17,5'e yükseldi. Aynı dönemde tüketici ilaç fiyatları yüzde 17,5'ten yüzde 19,1'e çıktı. Dünya genelinde olduğu gibi, yurtiçinde de fiyatlar üzerindeki kamu müdahaleleri fiyat artışlarını sınırlasa da son yıllarda belirginleşen fiyat artışlarının yakın dönemde devam ettiği görülüyor.

Yıllık değişimler

Kaynak: TÜİK

İlaç kategorilerine göre pazar

Referans ve eşdeğer ilaçlar

2018 Eylül itibarıyla sektörde ilk dokuz ayda satışların adet bazında yüzde 42'si referans ilaçlardan oluşurken, değer olarak yıllık bazda yüzde 26,5 artışla 15,5 milyar TL'lik büyüklüğe ulaşıldı. Bununla birlikte eşdeğer ilaçların kutu bazında pazar payı 2018'de artmaya devam etti. Eşdeğer ilaç satışları ise ilk dokuz ayda yüzde 6,8 artışla milyar kutuyu aştı. Pazar büyüklüğü ise yüzde 26,4 artışla 7,2 milyar TL seviyesine çıktı.

Ortalama fiyatlara bakıldığında referans ilaçlarda yıllık bazda yüzde 22,2 artış gözlenirken eşdeğer ilaçlarda fiyat artışı yüzde 18,4'te sınırlı kaldı.

Referans - Eşdeğer ilaçlar									
	9 Aylık toplam değer (milyar tl)			9 Aylık toplam hacim (milyon kutu)			Ortalama fiyat		
	2017	2018	Değişim	2017	2018	Değişim	2017	2018	Değişim
Referans	12,3	15,5	%26,5	689,2	713,4	%3,5	17,8	21,8	%22,2
Eşdeğer	5,7	7,2	%26,4	945,7	1009,7	%6,8	6,0	7,1	%18,4

Kaynak: İEİS

İthal ve imal ilaçlar

2018 ilk dokuz ayda ithal edilen ilaçların satış hacmi yıllık bazda yüzde 27 artarken, hacim olarak sadece yüzde 2,2'lik sınırlı artış meydana geldi. Buna karşın yurtiçinde üretilen ilaçlarda satış hacmi Ocak-Eylül döneminde önceki yılın aynı dönemine kıyasla kutu olarak yüzde 6,1 artarken, pazar büyüklüğü yüzde 25,9 artışla 10,8 milyar TL seviyesine ulaştı.

Bu ayrışmada ithal ürünlerin fiyatlarının daha hızlı artmasının yanında yerli imal ürünlere yönelik motivasyonun etkili olduğu görülüyor. İthal edilen ilaçların ortalama fiyatları Eylül 2018 itibarıyla yıllık bazda yüzde 24,3 arttı. Yurtiçinde imal edilen ilaçlardaki fiyat artışı ise yüzde 18,7 olarak gerçekleşti.

İthal - İmal ilaçlar									
	9 Aylık toplam değer (milyar tl)			9 Aylık toplam hacim (milyon kutu)			Ortalama fiyat		
	2017	2018	Değişim	2017	2018	Değişim	2017	2018	Değişim
İthal	9,4	11,9	%27,0	292,1	298,5	%2,2	32,1	39,8	%24,3
İmal	8,6	10,8	%25,9	1342,8	1424,6	%6,1	6,4	7,6	%18,7

Kaynak: İEİS

Biyoteknolojik ilaçlar

2018 yılında biyoteknolojik ilaç kategorisi sadece satış hacmi üzerinden değil, çeşitlilik olarak da önemli gelişim gösterdi. 2018'in ilk dokuz ayında 11 referans, 5 biyobenzer olmak üzere toplam 16 adet biyoteknolojik yeni ilaç pazara girdi. Böylece, Türkiye ilaç pazarında 100 marka altında 216 formda referans biyoteknolojik ve 19 marka altında 47 formda biyobenzer ilaca ulaşılmış oldu.

2018'in ilk dokuz ayında biyoteknolojik referans ilaç satışlarında hacim olarak değişim yaşanmazken, pazar neredeyse bütünüyle fiyatlardaki artışlarla büyüdü. Toplam değer

olarak biyoteknolojik referans ilaçlar yüzde 30,7 arttı ve pazar 3,7 milyar TL'yi aştı. Henüz küçük bir piyasa olan biyobenzer ilaçlarda ise aynı dönemde satış hacmi yüzde 28,7 artarken, toplam değer olarak yüzde 50,6'lık artış yaşandı. Bu dönemde biyobenzer ilaçların ortalama fiyatları ise yıllık bazda yüzde 16,9'luk artış kaydetti.

Böylece genel biyoteknolojik ilaç piyasası satış hacmi olarak yüzde 4,2 büyüdü ve 21,2 milyon kutuya ulaştı. Değer olarak ise pazar 3,9 milyar TL'ye ulaştı. Fiyatlar da aynı dönemde yüzde 26,2'lik bir artış gösterdi.

Referans - Eşdeğer ilaçlar									
	9 Aylık toplam değer (milyar tl)			9 Aylık toplam hacim (milyon kutu)			Ortalama fiyat		
	2017	2018	Değişim	2017	2018	Değişim	2017	2018	Değişim
Referans	2867,2	3746,1	%30,7	17,4	17,4	%0,0	164,6	214,9	%30,6
Biyobenzer	126,6	190,6	%50,6	2,9	3,8	%28,7	43,2	50,5	%16,9
Biyoteknolojik ilaç	2993,8	3936,7	%31,5	20,4	21,2	%4,2	147,1	185,6	%26,2

Kaynak: IMS, İEİS

Tıbbi ürün pazarı

Tıbbi ürün pazarı, ilaç firmalarının portföyünde yer alan ancak ilaç olmayan ürünlerden oluşmaktadır. Bu ürünler Sağlık Bakanlığı'ndan izinli biyosidal ürünleri, farmasötik formdaki bazı tıbbi cihazları, enteral beslenme ve tıbbi amaçlı gıdaları, kozmetik ve dermokozmetik ürünleri; Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan izinli vitaminleri, gıda takviyelerini ve mamaları içermektedir. Söz konusu pazarda 2018 ilk dokuz ayda satışlar hacim olarak yüzde 12,1 artarken, ortalama fiyatlarda yüzde 18,5'lik yükseliş meydana geldi. Böylece değer olarak toplam pazar yüzde 32,9 artışla 1,8 milyar TL seviyesine ulaştı.

2018 Ocak-Eylül döneminde miktar olarak bakıldığında en hızlı artış entegral beslenme ürünlerinde yaşanırken, gıda takviyeleri ikinci sırada yer aldı. Ancak aynı dönemde fiyatlardaki yüzde 55,7'lik oldukça hızlı yükseliş nedeniyle mama satışlarında yüzde 7,8'lik daralma yaşandı.

Tıbbi ürün pazarı 2018 ilk dokuz ayda sadece satışlar açısından değil, ürün çeşitliliği açısından da ilginç bir dönem yaşadı. Sektöre 161 yeni gıda takviyesi katılırken, yıl içinde 15 yeni enteral beslenme ve tıbbi amaçlı gıda satılmaya başlandı. Bu dönemde beş yeni mama satışa sunulurken, bir adet yeni tıbbi cihazın satıldığı görüldü.

Tıbbi ürün pazarı									
	9 Aylık toplam değer (milyar tl)			9 Aylık toplam hacim (milyon kutu)			Ortalama fiyat		
	2017	2018	Değişim	2017	2018	Değişim	2017	2018	Değişim
Gıda takviyesi	489	656	%34,2	18	21	%13,7	26,4	31,2	%18,0
Enteral beslenme	583	777	%33,4	85	98	%15,5	6,9	7,9	%15,4
Mama	134	193	%43,6	7	6	-%7,8	19,4	30,2	%55,7
Diğerleri	147	173	%17,2	16	16	%0,8	9,3	10,8	%16,3
Toplam	1353	1798	%32,9	126	141	%12,1	10,7	12,7	%18,5

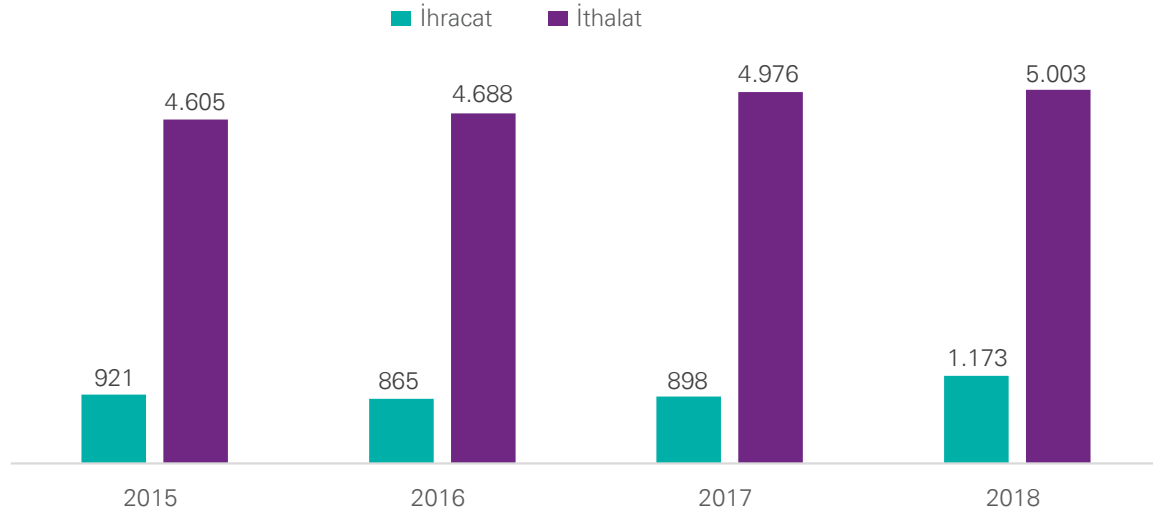
Kaynak: IMS, İEİS

Dış Ticaret

Türkiye ilaç sektörünün dış ticaret hacmi son yıllarda devamlı olarak artıyor. İlaç ihracatı 2016 yılındaki geçici gerilemenin ardından artmaya devam etti ve 2018 yılında bir önceki yıla göre yüzde 30,7 artarak 1,2 milyar dolar seviyesine ulaştı. İlaç ithalatı ise aynı dönemde sadece yüzde 0,6 artışla 5 milyar doları aştı. Böylece sektörün dış ticaret hacmi 6,2 milyar dolar olurken dış ticaret dengesi 3,8 milyar dolar açık verdi.

Ocak 2019 verileri ise, sektörde hem ihracatın hem de ithalatın zayıf bir performans sergilediğini ortaya koyuyor. Ocak 2019'da ilaç ihracatı yıllık bazda yüzde 13,9 daralırken, ithalat da yüzde 12,2 küçüldü. Böylece sektörün dış ticaret açığı Ocak'ta yıllık bazda yüzde 72,5 daralarak, 2,5 milyar dolar oldu. Toplam dış ticaret hacmi ise yüzde 12,5 daralmayla 491,7 milyon dolar olarak gerçekleşti.

Türkiye ilaç sektörü dış ticareti (milyon dolar)

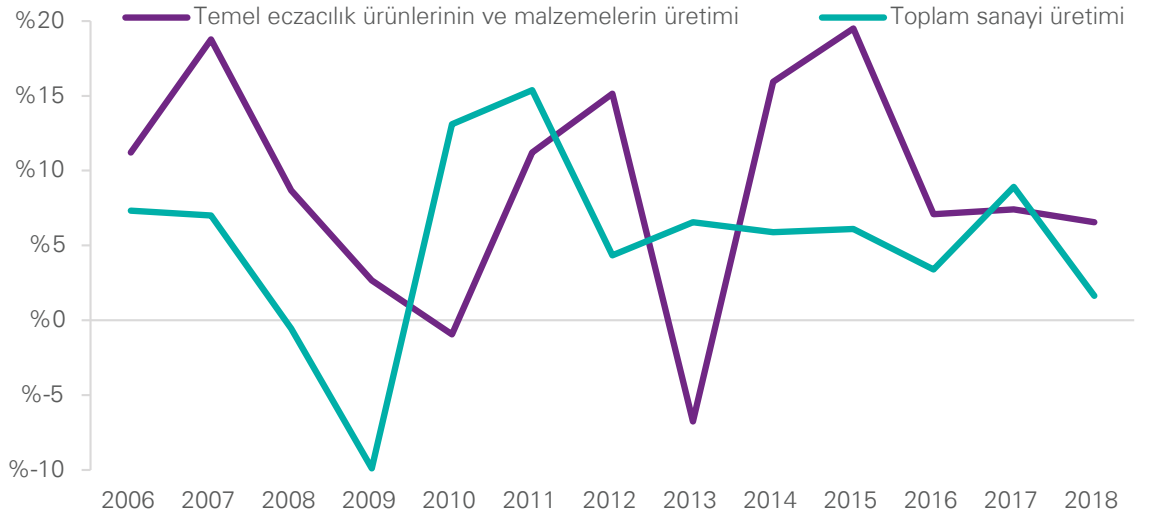
Kaynak: İEİS

Üretim

Türkiye İlaç Endüstrisi İşverenleri Sendikası verilerine göre, Türkiye’de uluslararası standartlarda üretim yapan çoğu Marmara Bölgesi’nde yer alan 85 tesis bulunuyor. Yurtiçi ekonomik aktivitedeki zayıf seyre rağmen ilaç sektörü üretimi diğer sektörlerle göreceli olarak daha iyi seyrediyor. Toplam sanayi üretimi 2017 yılındaki yüzde 8,9’luk güçlü büyüme oranından 2018 yılında sert bir şekilde yüzde 1,6’ya yavaşladı. Buna karşın sanayi üretimi içerisindeki temel eczacılık ürünleri ve malzemeleri üretimi 2017 yılındaki yüzde 7,4’lük büyümenin ardından 2018 yılında sınırlı bir yavaşlama ile ortalamada yüzde 6,5 oranında büyüme yakaladı. Sektörün gücünü korumasında temel unsurlar, TL’deki değer kayıpları nedeniyle ithalat talebinin zayıflaması ve yurtdışında üretilen ilaçlara ve malzemelere olan talep oldu. Bununla birlikte sektörün TL’deki rekabetçi seviyeler sayesinde ihracat pazarlarında gücünü koruması da üretimi destekleyen bir diğer önemli unsur olarak öne çıktı.

Yıllık ortalama değişimler

Kaynak: TÜİK

İstihdam

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2015-2018 dönemi için “Türkiye İlaç Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı” verilerine göre, sektörde 2015 yılı itibariyle yaklaşık 31 bin kişi istihdam ediliyordu. TÜİK’in geçen 3 yıldaki resmi verilerine SGK’lı sayısındaki artış oranlarını eklediğimizde sektör istihdamının 2018 yılı sonu itibariyle yaklaşık 40 bine ulaştığı tahmin ediliyor.

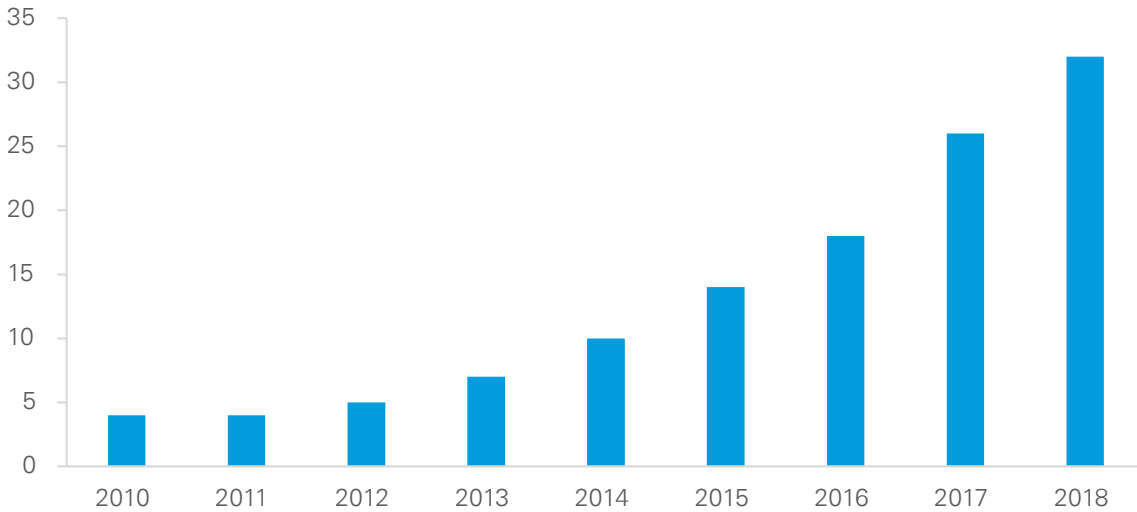
Sektördeki çalışanların önemli bölümü yükseköğrenim mezunu olarak öne çıkıyor. Halihazırda Türkiye’de sektöre uzman eleman sağlayan 26 adet eczacılık fakültesi, 31 adet kimya mühendisliği bölümü, 46 adet kimya bölümü, 49 adet biyoloji bölümü, 81 adet tıp fakültesi, 34 adet genetik ve moleküler biyoloji bölümü ve 28 adet kimya teknolojisi bölümü yer alıyor.

Sektör doğası gereği dinamik ve değişime açık insan kaynağı ile sürekli olarak kendini yenileyen bir yapıya sahip. İstihdamın çoğunluğu üretim sürecinin dışında yani ruhsat, fiyatlandırma, satış ve pazarlama gibi alanlarda çalışıyor. AR-GE ve ileri teknoloji gerektiren bu sektörde üniversite ve yüksekokullar ile ilaç şirketleri ve kamu arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi büyük önem taşıyor.

Ar-Ge

Türkiye ilaç sektöründe 2010 yılında sadece 4 olan akredite Ar-Ge merkezi 2018 yılı sonuna gelindiğinde 32’ye yükseldi. Sektör bu merkezlerde sağlayacağı ilerleme ile Türkiye’nin ilaçta dışa bağımlılığını azaltmaya önemli bir katkıda bulunuyor.

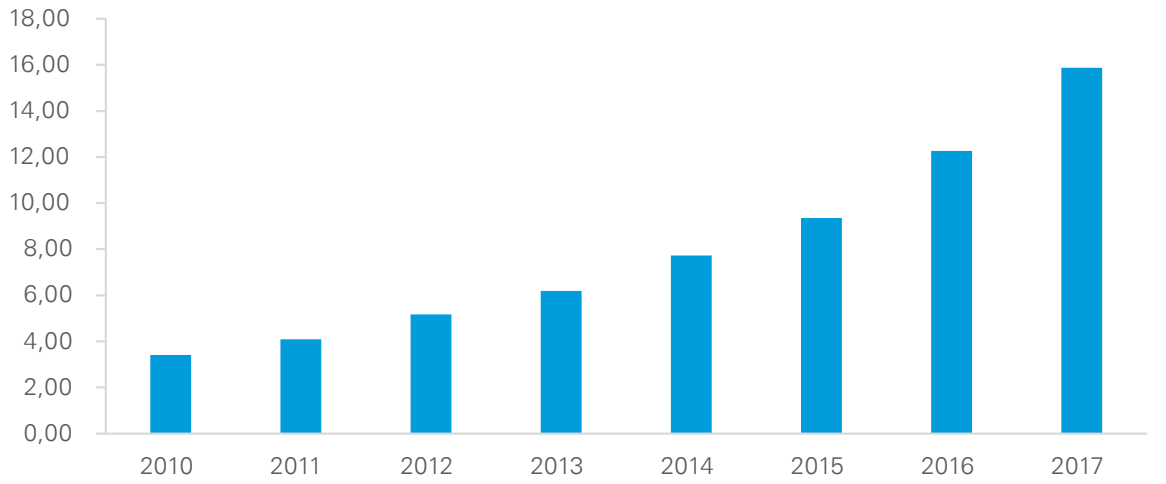
İlaç sektörü akredite Ar-Ge merkezi sayısı

Kaynak: İEİS, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Ar-Ge merkezlerinin sayılarındaki artışa paralel sektörde harcamalar da artıyor. İlaç sektörünü de kapsayan eczacılık ürünleri ve malzemeleri imalatı sektöründe Ar-Ge harcamaları 2010 yılındaki 3,4 milyar TL'den 2017 sonuna gelindiğinde 15,9 milyar TL seviyesine çıktı. Sektörde Ar-Ge merkezlerindeki artışla birlikte harcamalarda artışın devam etmesi sonucu sektörün katma değerinde büyük artışları beraberinde getirmesi bekleniyor.

Eczacılık ürünleri ve malzemeleri imalatı sektörü Ar-Ge harcamaları (milyar tl)

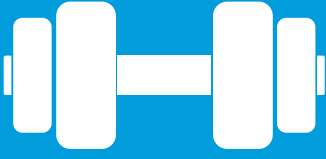

Kaynak: İEİS, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

İlaç sektörü durum analizi

Güçlü yönler

- Üretim kapasitesi, standartları ve teknolojisi açısından gelişmiş bir yapıya sahip olması.
- Sağlıkta dönüşüm programı çerçevesinde oluşturulan referans fiyat uygulaması ve hastanelerde ilaç satışının durdurulmasının perakende pazarını geliştirici etkisi.
- Dünyanın önde gelen üreticilerinin Türkiye’de faaliyet gösteriyor olması ve hastane yatırımlarının artışı.
- Sektör, eğitim seviyesi yüksek nitelikli iş gücüne ulaşabiliyor. İlaç sektörünün itibarı yetenekli adayları çekmede son derece etkili.

Fırsatlar

- Hızlı nüfus artışı, ortalama yaşam süresindeki artış, değişen demografik yapı ve kişi başına ilaç tüketiminin düşük olması, sektörün önümüzdeki yıllarda büyümeye devam edeceği anlamına geliyor.
- Artan sağlık turizmi ve bu konuda sağlanan devlet teşvikleri de sektörün büyümesini destekliyor.
- Dünyada gelişmekte olan pazarların yüksek büyüme hızları, pazar dağılımını değiştiriyor, bu durum Türkiye lehine etki yaratabilir.
- Sağlıkta dönüşüm programı çerçevesinde oluşturulan referans fiyat uygulaması ve hastanelerde ilaç satışının durdurulması perakende pazarını geliştiriyor.
- Yurt içi üretimi desteklemek üzere, yurt dışından ilaç girişini zorlaştıran düzenlemeler ve vergi uygulamaları yerli üretici için fırsat ortamı yaratıyor.
- Moleküler biyoloji ve rekombinant tekniklerinde kaydedilen önemli gelişmeler sayesinde biyoteknolojik ilaç üretimi hızlandı ve bu alanda hala önemli fırsatlar var.
- Türkiye, aralarında İsviçre, ABD, İngiltere, İrlanda, Almanya, Kanada, Japonya ve Avustralya’nın da yer aldığı “Uluslararası İlaç Denetim Birliği” üyeliğine kabul edildi. Üyelik ile Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumunca yapılan tüm denetimler dünyada kabul görecektir, ülkede üretilen ilaçların kalitesi ve güvenliği tescil edilmiş olacak ve ilaçların dünya pazarına açılmasının önündeki teknik engeller ortadan kalkacak.
- İhracatta yeni pazarlara açılma eğilimi, sektör üreticilerine henüz kullanılmamış fırsatlar yaratıyor.

Zayıf yönler

- Sektörün üretim yapısı açısından ithalatçı konumda olması, döviz kuru dalgalanmalarına karşı kırılganlık oluşturuyor.
- Sektörün en önemli sorunu çok yüksek dış ticaret açığı.
- Satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen ilaç harcaması yıllık 86 dolar ile gelişmiş ülkelerin çok gerisinde.
- İthal ürünlerin ruhsatlandırma süreçlerindeki zorluklar.
- Kamu politikalarına duyarlılık ve fiyatlandırma mekanizmasındaki sorunlar.

Tehditler

- İlaç sektöründeki regülasyon yoğunluğu sektör firmalarına olumsuz etki ediyor. Ruhsatlandırma süreci, patent yasası, fikri mülkiyet hakkı gibi düzenlemelerin sıklığı sektör için uzun dönemde yarar getirse bile hız kesici bir etki yaratıyor.
- Sağlıkta reform süreciyle birlikte 2004 yılında ilaçta referans fiyat uygulamasına geçilmiş, Türkiye'deki hastaların Avrupa ülkelerindeki orijinal ilaçlara en ucuz fiyatlarla ulaşabilmeleri sağlanmıştır. Ancak, uygulamada referans fiyatların TL'ye dönüştürüldüğü euro kurunun mevcut düzeyinin oldukça altında belirlenmesi, piyasada faaliyet gösteren firmalar için sıkıntı yaratıyor.
- Tıp ve eczacılık açısından zengin insan kaynaklarına sahip olunmasına rağmen, AR-GE yatırımlarındaki ve araştırma olanaklarındaki kısıtlardan dolayı bu kaynaktan yeterince faydalanılamıyor.
- İlaç sektörünün en büyük alıcısı konumundaki kamu kesiminin, tasarruf nedeniyle getirdiği düzenlemeler üretici firmaların kar marjlarını olumsuz etkiliyor.
- AR-GE ve inovasyon kültürünün gelişmemiş olması, maliyetlerin yüksekliği ve kar marjlarındaki hareketlilik, Türkiye'nin katma değeri yüksek ilaç sektöründe ilaç geliştiricisi olarak geride kalması sonucunu doğuruyor.
- Çevre ülkelerdeki jeopolitik sıkıntılar ve bazı ülkelerin fiyat sistemlerinde Türkiye'yi referans alması ihracat üzerinde baskı yapıyor.

Projeksiyonu

2018 yılında Türkiye ilaç sektörü %26,1 oranında artış ile 30,9 milyar TL'lik bir büyüklüğe ulaşmıştır. Ancak döviz kurlarında yaşanan yüksek artış nedeniyle sektör hacmi USD bazında %4 oranında küçülerek yıllık ortalama kurlar ile 6,42 milyar USD'ye gelmiştir. TL bazındaki büyümenin arkasındaki temel etken kur düzenlemesinden kaynaklanan fiyat artışları olarak karşımıza çıkmıştır. Ayrıca yıl içinde %2,5 fiyat artışı olacak şekilde SGK geri ödeme listesi iskonto iyileştirmesi yapılmıştır. Bunun yanında kutu satışlarında da %3 civarında bir artış gözlenmiştir.

2018 yılındaki pozitif gelişmelerin başında yerleşme stratejisinin sonucu olarak imal ilaçların payının ithal ilaçlara göre artması gelmektedir. Satılan ilaçların kutu bazında %84'ü, değer bazında ise yaklaşık yarısı Türkiye'de imal edilmiştir. Bu veriyi yorumlarken Türkiye'de imal edilen ilaçların hammaddelerinin (etken madde) çoğunun yurtdışından ithal edildiğini hatırlamakta fayda var. Belli başarıların elde edildiği yerleşme stratejisinin etkinliğini artırmak için etken madde üretimi ve Ar-Ge'ye ağırlık vermenin kaçınılmaz olduğunu buradan belirtelim.

Bir diğer pozitif gelişme ise ithalatın sabit kalmasına rağmen ihracatın %30 artarak 1,2 milyar USD seviyesine ve bunun sonucu olarak ihracatın ithalatı karşılama oranının %18'den

%23,4'e ulaşması ve sektörel dış ticaret açığının azalmasıdır.

1 Ocak 2018 tarihinden başlamak üzere Türkiye'nin ilaçta önde gelen diğer ülkelerin de üyesi olduğu "Uluslararası İlaç Denetim Birliği"ne üye olması Türkiye'de üretilen ilaçların kalitesi ve güvenliğinin tescil edilmesi ve sektörün dünya pazarına açılmasını destekleyen bir gelişme olmuştur.

Son yıllardaki trende paralel şekilde onkoloji ve kan ürünlerinin tüketimini arttığını, antibiyotik ve kardiyovasküler ürünlerinin tüketiminin göreceli olarak azaldığını gözlemliyoruz. Buna karşın, kişi başı antibiyotik tüketiminde halen Avrupa ülkeleri arasında ilk sırada olduğumuzu belirtmeden geçemeyeceğiz.

Sektörde halen kimyasal ilaçlar dominant olsa da biyoteknolojik ilaçlara olan talep artışı 2018 yılında da devam etmiştir. Biyoteknolojik ilaçların satışı %30 ve bu grup içinde yer alan biyobenzer ilaçların satışı %48 artmıştır.

2018 yılı ile ilgili son olarak kurlardaki artış ve yüksek finansman maliyetlerinin, ithalat bağımlılığı ve sabit kıymet ile Ar-Ge yatırım ihtiyacı yüksek olan ilaç sektöründeki karlılıkları olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz.

2019 yılında sektörün satış performansını etkileyecek ana unsur referans fiyat sisteminde ilaç fiyatlarının belirlenmesinde kullanılan Euro kuru olacaktır. Söz konusu Euro kuru 14 Şubat 2019 tarihinde yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararı akabinde %26,4 artırılarak 3,4037 olarak belirlenmiştir. Aynı Karar ile Euro kurunun bir önceki yıl ortalama kurun %70'i olarak alınması kuralı %60 olarak revize edilmiştir. 2018 yılı ortalama Euro kuru 5.66 TL olarak gerçekleşmişti. Bu veriler ile birlikte Türkiye'nin referans olarak aldığı ülkelerin Avrupa ülkeleri olduğu dikkate alındığında, Türkiye'de ilaç fiyatlarının Avrupa'ya kıyasla ciddi oranda daha düşük olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Geçmiş yıllardaki satılan kutu sayısındaki artış, ihracat artışı, piyasaya giren yeni ürün trendlerinin 2019 yılında da devam edeceği ve SGK geri ödeme listesi iskontolarında bir artış olmayacağı varsayımı ile 2019 yılında sektörün %32 - %35 civarında büyüyeceği ve buna göre 41 milyon TL seviyesine ulaşacağı tahmin edilebilir.

2019 yılında yerel imalat oranının artması, ihracatın artması ve biyoteknolojik ilaç kullanımının artması trendlerinin devam etmesi beklenmektedir. Devlet tarafından desteklenen sağlık turizmi imkânlarının da artması sektörün büyümesini desteklemektedir. Türkiye'de ikamet eden ve sayıları 4 milyonu bulan Suriyeli mültecilere sunulan sağlık hizmetleri, yaşlanan nüfus ile birlikte artan kronik hastalıklar, tüketici sağlığı ürünleri ve önleyici ilaç kullanımındaki artışlar da sektördeki talebi olumlu etkileyen diğer unsurlar arasındadır. Sektör 2019 yılında özellikle kur hareketleri olmak üzere ekonomik konjonktür ve bütçe dengelerinden etkilenme potansiyeline sahiptir. SGK geri ödeme listesi iskontoları 2019 yılında da temel gündem maddeleri arasında olacak gibi görünmektedir.

Uzun ilaç ruhsatı süreçleri sektörün temel sorunlarından biridir. 2019 yılında süreçlerin hızlandırılması ile ilgili düzenlemeler yapılması beklenmektedir.

Piyasadaki belirsizlikler ve yüksek finansman maliyetleri nedeniyle 2019 yılının yeni üretim tesisi ve Ar-Ge yatırımları açısından güçlü bir yıl olması beklenmemektedir. Bu durumun ileri teknoloji ve verimliliğe dayalı bir sektörde uluslararası rekabet gücünün artırılması için olumlu olmadığı açıktır ve sektörün bu anlamda ilave desteklere ihtiyacı olabilir.

Daha uzun vadeli ve küresel çapta beklentilere baktığımızda paradigma değişimi ve teknoloji kullanımı öne çıkıyor. Sağlık hizmetleri ve ilaçlara ulaşım tabana indiğinden, artan maliyetleri finanse etmek toplumlar için daha öncelikli bir gündem haline gelmiştir. Diğer taraftan beklentiler artıyor. Pasif durumdaki "hasta"dan, daha bilinçli "sağlık hizmetleri tüketicisi"ne bir değişim içindeyiz. Ürün memnuniyetinin uygun maliyetle iyileştirilmesiyle birlikte "değer bazlı fiyatlandırmayı" ileride daha sık duyabiliriz. Ayrıca tedaviden önlemeye, erken teşhise ve bakıma doğru bir talep geçişi söz konusu; ilaç sektörü de bundan etkilenecektir.

İlerleyen dönemde daha fazla ilaç firmasının teknoloji işletmeleriyle ortaklık yoluna gitmesi veya teknoloji şirketlerinin doğrudan sektörde faaliyet göstermeleri beklenmektedir. KPMG'nin global araştırmasına katılanların %85'i, Microsoft, Cisco, IBM, Amazon ve Google gibi teknoloji şirketlerinin ilaç sektörünün dijitalleşmesinde itici güç olacağını düşünüyor. Ayrıca dijital işlemlerde güvence sağlarken, hasta verilerinin de güvenli bir şekilde iletilmesini mümkün kılan blok zinciri teknolojisinin de daha yaygın kullanıldığını görebiliriz.

İlaç üreticileri, yeni dönemde teknoloji şirketlerinin de yardımıyla hastalıkları ortaya çıkmadan engellemeyi hedefleyecekler.

İletişim:

Hakan Orhan

İlaç ve Sağlık
Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
horhan@kpmg.com

Detaylı bilgi için:

KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul

İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara

The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir

Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr
kpmgvergi.com

Bu rapor, 27 Mart 2019 tarihi itibarıyla halka açık veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

İnşaat

Sektörel Bakış

2019

kpmg.com.tr

Dünyada ve Türkiye’de eğilimler

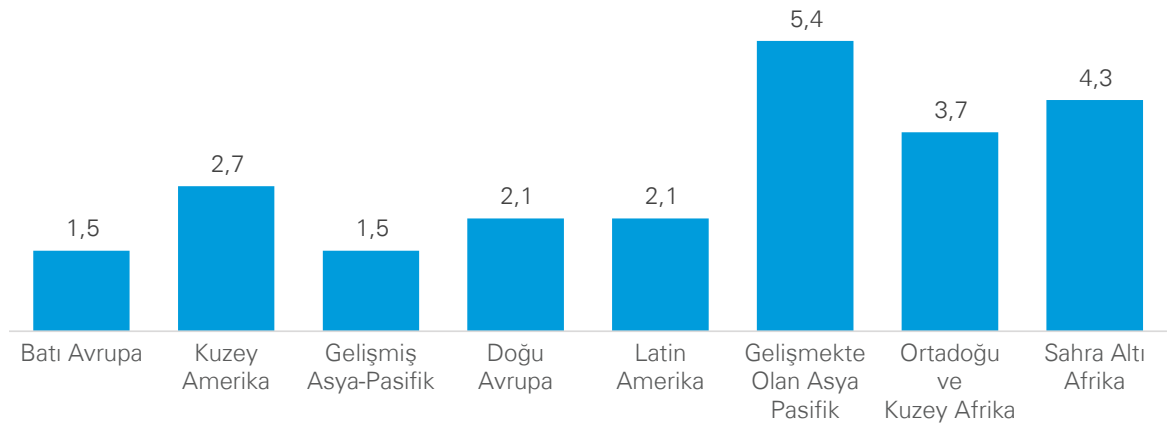
Dünya genelinde şehirleşme yavaşlamakla birlikte artışını sürdürürken, ülkelerim inşaat sektörü de uzun vadede büyümeye devam ediyor. Ancak kısa vadede küresel büyümeye yönelik kaygılar, inşaat sektörü görünümü üzerindeki riskleri dünya genelinde artırıyor. Dünya ticaretindeki korumacı eğilimler finansal piyasaların ve ekonomik karar alıcıların güvenini zedelerken, konut başta olmak üzere inşaat harcamalarına yönelik kararların ertelenmesine yol açabiliyor. Bununla birlikte, belirsizlikler ve artan kısa vadeli riskler hükümetlerin altyapı yatırımlarının da ertelenmesine neden olabiliyor. Bu faktörlerin etkisiyle, küresel inşaat sektörü 2018 yılının sonu itibarıyla kısa vadeli büyüme eğilimini korusa da kırılgan bir görünüme sahip.

Orta-uzun vadede ise gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin inşaat sektörlerinin ayrışan bir performansa sahip olduğu görülüyor. Gelişmiş ekonomilerin genelinde büyümenin önümüzdeki dönemde, yaşlanan nüfus, küresel ticarette korumacı eğilimler, düşen verimlilik eğilimi ile kriz öncesi dönemin altında kalacağı öngörülüyor. Bu nedenle gelişmiş pek çok ekonomideki yüksek borçluluk düzeyi, küresel inşaat sektörü üzerindeki aşağı yönlü riskleri artırıyor.

Ayrıca yüksek borçluluk seviyesiyle birlikte, gelişmiş ülkelerin destekleyici para politikalarından çıkış süreci mevcut borcun maliyetlerini artırırken, büyümeyi sınırlayıcı bir başka faktör olarak karşımıza çıkıyor. Bu da işgücü piyasalarındaki toparlanmayı tehdit ediyor ve Y kuşağının harcama eğilimlerinin farklılığıyla birlikte konut başta olmak üzere inşaat sektörüne olan talebi sınırlıyor.

Gelişmiş ekonomilerde inşaat sektörünün önündeki zorluklar, söz konusu ekonomilerin ulaştığı olgunluk seviyesinin bir sonucu olarak yapısal değerlendiriliyor. Gelişmekte olan ekonomilerdeki zorluklar ise daha geçici unsurlara bağlanıyor. Küresel emtia fiyatlarındaki kırılganlık, finansal piyasalardaki oynaklıklar ve ticaret ortakları olan gelişmiş ülkelerdeki geçmişe göre daha yavaş büyüme hızları, gelişmekte olan ekonomilerin inşaat sektörlerini sınırlayabiliyor. Diğer bir ifadeyle, gelişmekte olan ekonomilerin inşaat sektörlerinde doğal olarak büyüme potansiyeli yüksek olsa da gelişmiş ekonomilerdeki belirsizlikler ve risklerden kaynaklı kısa vadeli zorluklarla karşılaşılıyor.

İnşaat sektörü bölgesel büyüme tahminleri 2014-2030 (%)

Kaynak: Oxford Economics

Türkiye Pazarı

Türkiye İnşaat sektörü

Diğer pek çok ekonomide olduğu gibi, Türkiye’de de inşaat sektörü, genel ekonomi açısından bir öncü gösterge olmanın yanında büyümenin itici gücünü oluşturma özelliğini de taşıyor. İnşaat sektöründeki ivmelenme ve yavaşlama genel ekonomiye göre daha önce gerçekleşiyor. Bununla birlikte, son dönemlerdeki yavaşlama haricinde sektörün yüksek büyüme temposuyla genel ekonomik büyümeye hem doğrudan hem de dolaylı olarak en önemli katkı yapan sektörlerden biri olduğu görülüyor. İnşaat sektörü, 2018 üçüncü çeyrekte ise 2017’nin aynı dönemine kıyasla yüzde 5,3 daralarak büyümeyi sınırlayan sektörlerden biri oldu. Türk inşaat sektörünün uzun dönemli eğilimlerine baktığımızda genel ekonomideki dalgalanmalara en duyarlı sektörlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

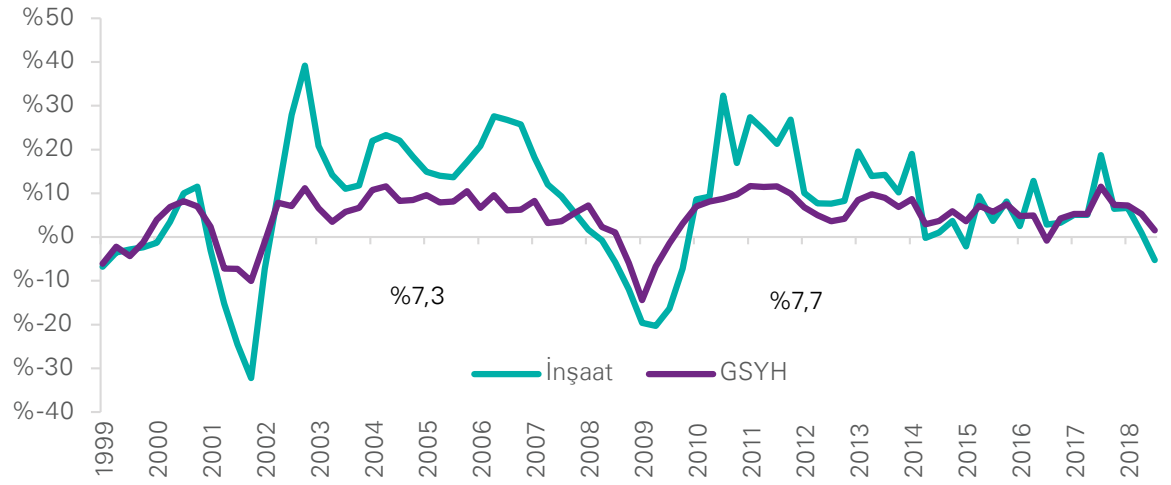
2003-2007 döneminde Türkiye yüzde 7’nin üzerinde bir büyüme temposu yakalarken, inşaat sektöründe büyüme çok daha hızlı gerçekleşmişti. Buna karşın küresel krizin etkisiyle Türkiye ekonomisinin de daraldığı 2008-2009 döneminde ise sektör sert bir şekilde küçülmüştü. Sektör 2010-2014 döneminde de genel ekonomik büyümenin oldukça üzerinde bir performans sergiledikten sonra, 2015 ile birlikte genel ekonomik performansa daha yakınsadı. Hatta 2017 son çeyrekle birlikte genel ekonomik büyümeden daha yavaş büyümeye başladı.

GSYH büyümesine dönemlik ortalama katkılar

	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet ve Ticaret	Toplam GSYH dönemlik ortalama büyüme
2003-2007	%0,1	%1,7	%0,9	%4,7	%7,3
2008-2009	%0,3	%-0,7	%-0,7	%-0,8	%-1,9
2010-2014	%0,2	%1,8	%0,9	%4,8	%7,7
2015-2016	%0,2	%0,9	%0,4	%3,1	%4,7
2017 1. ç.	%0,1	%1,3	%0,3	%3,5	%5,3
2017 2. ç.	%0,3	%1,2	%0,4	%3,4	%5,3
2017 3. ç.	%0,5	%2,7	%1,4	%6,9	%11,5
2017 4. ç.	%0,3	%1,9	%0,5	%4,7	%7,3
2018 1. ç.	%0,1	%1,7	%0,5	%4,9	%7,2
2018 2. ç.	%-0,1	%0,8	%0,1	%4,5	%5,3
2018 3. ç.	%0,1	%0,1	%-0,4	%1,8	%1,6

Kaynak: TÜİK

Yıllık büyüme hızları

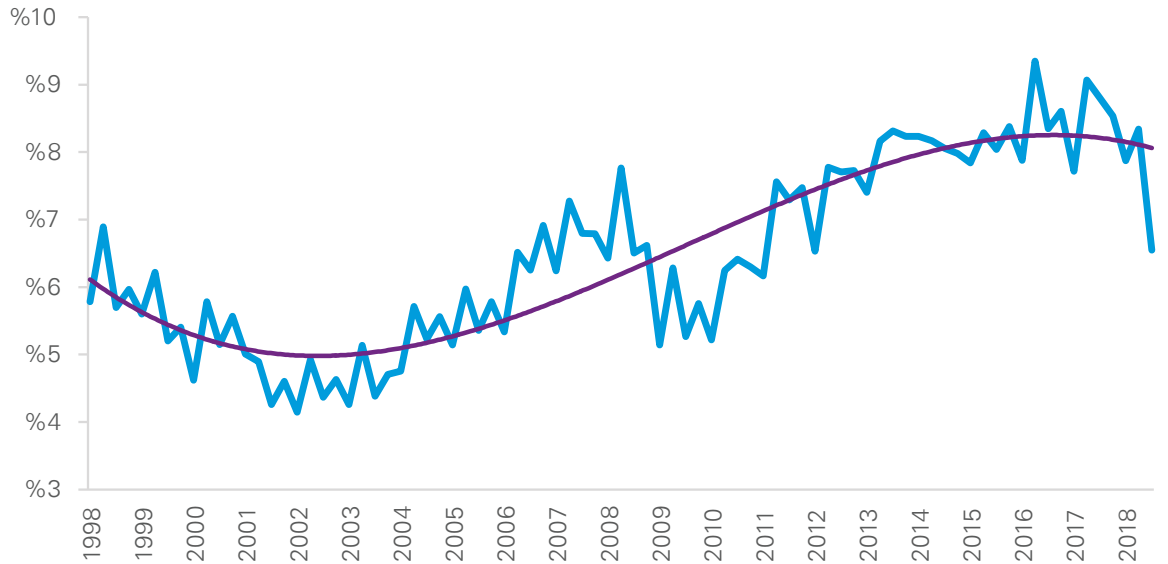

Kaynak: TÜİK

Öte yandan yakın dönemdeki zayıflayan performans nedeniyle sektörün GSYH içindeki payının da olumsuz bir seyir izlediği görülüyor. 2008-2009 dönemindeki sert daralmaya rağmen sektörün GSYH içindeki payı 2013-2014 döneminde hızlı bir şekilde artmıştı.

Ancak son dört yılda sektörün büyüme ivmesinin yavaşlamasına paralel olarak GSYH'dan aldığı pay da azalmaya başladı.

Yıllık büyüme hızları

Kaynak: TÜİK

Bu rakamlar, ülkemizin genel makroekonomik göstergeleri ile birlikte değerlendirildiğinde sektörün, yurtiçinde faizlerin düşük olduğu dönemlerden ve yabancı yatırımcıların Türkiye'ye olan ilgisinin yüksek seyrettiği dönemlerden oldukça verimli bir şekilde faydalandığını söylüyor. Ancak risk iştahının ve ekonomik güvenin zayıfladığı zamanlarda ise sektörün kırılganlaştığını görüyoruz. Bu da bize sektörün ağırlıklı olarak yurtiçi pazara dönük olsa da finansman kanalı üzerinden yurt dışı gelişmelere de duyarlı olduğunu hatırlatıyor.

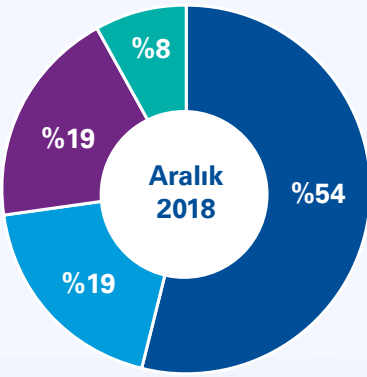
İşte bu nedenle yaklaşık bir yıldır sektöre verilen teşviklerin ve sektör temsilcilerinin kampanyalarının şu aşamada kalıcı bir toparlanma sürecini başlatmaya yetmediğini görüyoruz. Sektöre ilişkin detaylı veriler de bu eğilimleri destekliyor.

İstihdam

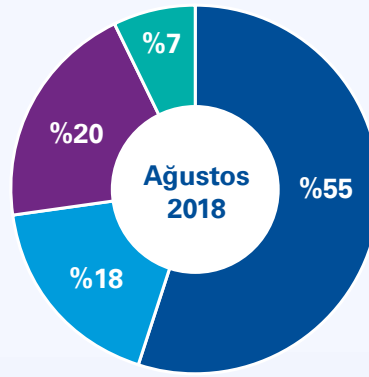
Mevsimsellikten arındırılmış verilere göre, sektör 2018 Ocak itibarıyla 2 milyon 196 bin kişiyi istihdam ediyordu. Sonrasında sektörde büyüme yavaşladı ve Şubat-Temmuz arası dönemlerde sektörde 228 bin kişi işten çıkarıldı. Ağustos döneminde ise mevsimsellikten arındırılmış verilere göre bir önceki döneme kıyasla 4 bin kişilik sınırlı bir

istihdam artışı sağlandı. Sektördeki istihdam kayıplarının bir kısmı 'Taşeron Yasası' olarak bilinen düzenlemeden etkilenmiş olabilir. Ancak sektörün emek yoğun yapısından dolayı istihdamdaki zayıflamanın büyük ölçüde yavaşlamanın bir sonucu olduğunu değerlendiriyoruz.

Sektörel dağılım

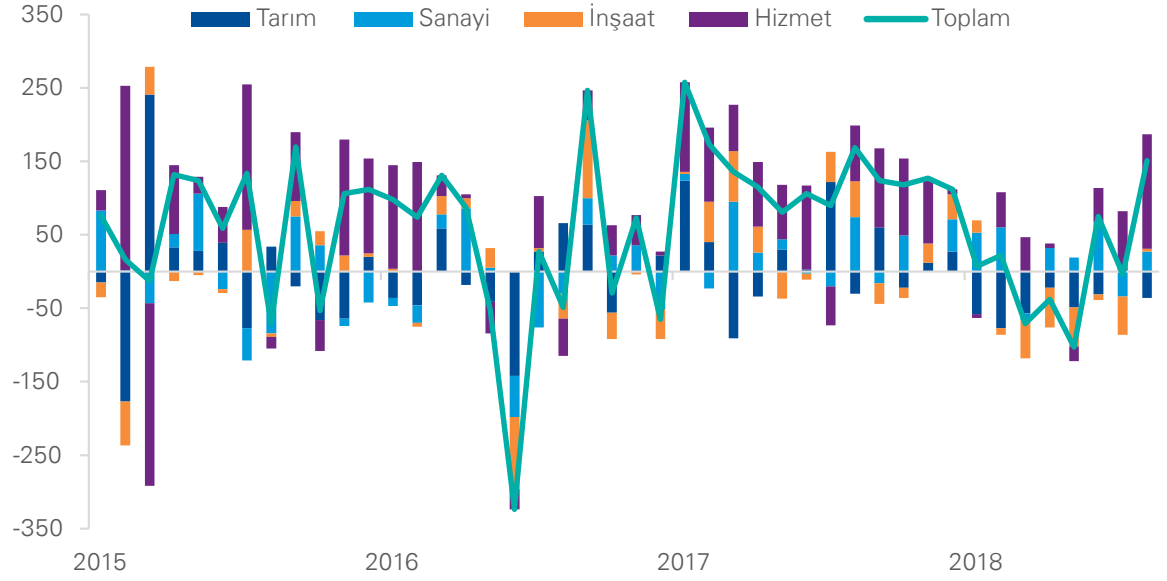
■ Hizmet ■ Tarım ■ Sanayi ■ İnşaat

■ Hizmet ■ Tarım ■ Sanayi ■ İnşaat

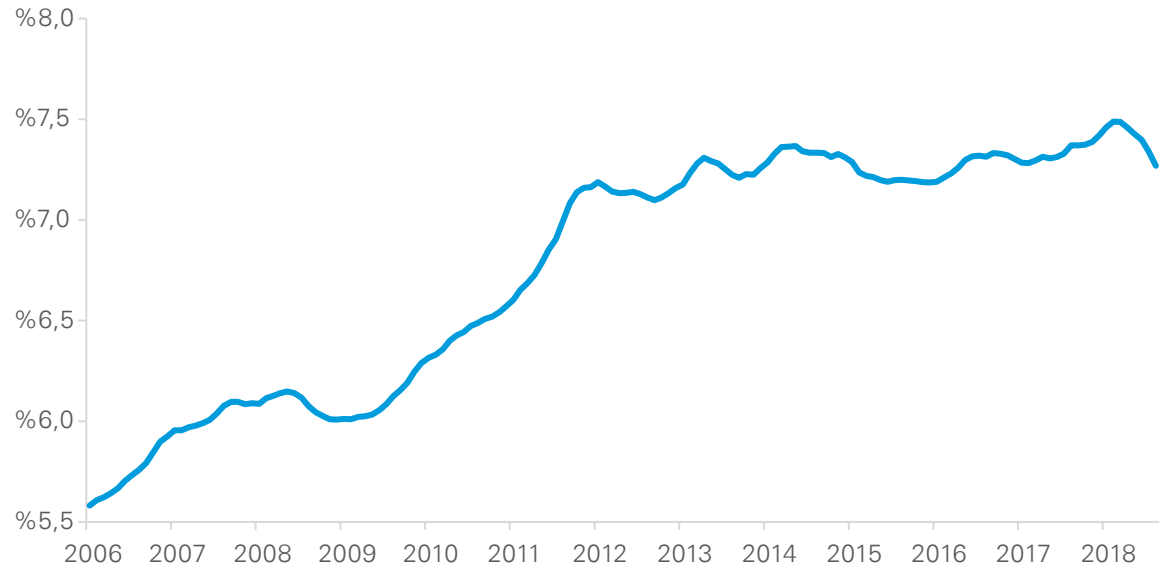
Sektörel istihdam aylık değişimleri (mev. ar., bin kişi)

Kaynak: TÜİK

Yüksek büyüme dönemlerinde istihdamını hızlı bir şekilde artıran inşaat sektörünün son dönemdeki yavaşlama ile birlikte toplam istihdam içindeki payı ise azalıyor. 12 aylık ortalama rakamlara göre sene başında toplam istihdamın yüzde 7,5'i inşaat sektöründe idi. Bu rakam Ağustos dönemi itibarıyla yüzde 7,3'e geriledi.

İnşaatın toplam istidam içindeki payı (12 aylık ortalama)

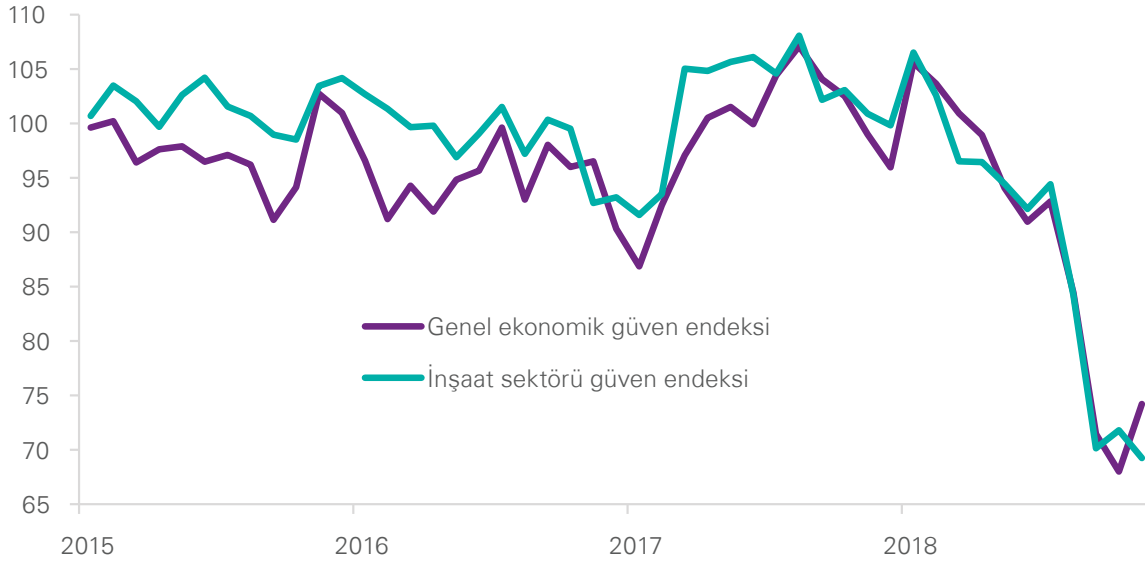
Kaynak: TÜİK

Güven endeksi

2018 yılı genelinde finansal piyasalarda oynaklık arttı. Ekonomik aktivitedeki yavaşlama ile genel ekonomik güven endeksi de sert geriledi. Bu gerilemeye inşaat sektörü de eşlik ediyor. Genel ekonomik güven endeksi Ocak-Ekim döneminde yüzde 35,6 gerilerken, inşaat sektörü güven endeksinde düşüş aynı dönemde yüzde 32,6 olarak gerçekleşti. İnşaat sektöründeki düşüşün sınırlı kalmasındaki temel faktör ise satış fiyatlarına ilişkin katılımcıların göreceli iyimserliğini korumasıydı. Diğer bir ifadeyle, sektör temsilcileri işlerin zayıfladığını kabul etseler de fiyatlardaki düşüşlerin hala sınırlı kalacağını düşünüyor. Bununla birlikte sektör temsilcileri mevcut ve yeni inşaat faaliyetlerini sınırlayan temel unsur olarak ilk sırada finansman sorununa işaret ederken ikinci sırada talep yetersizliğini gösteriyor.

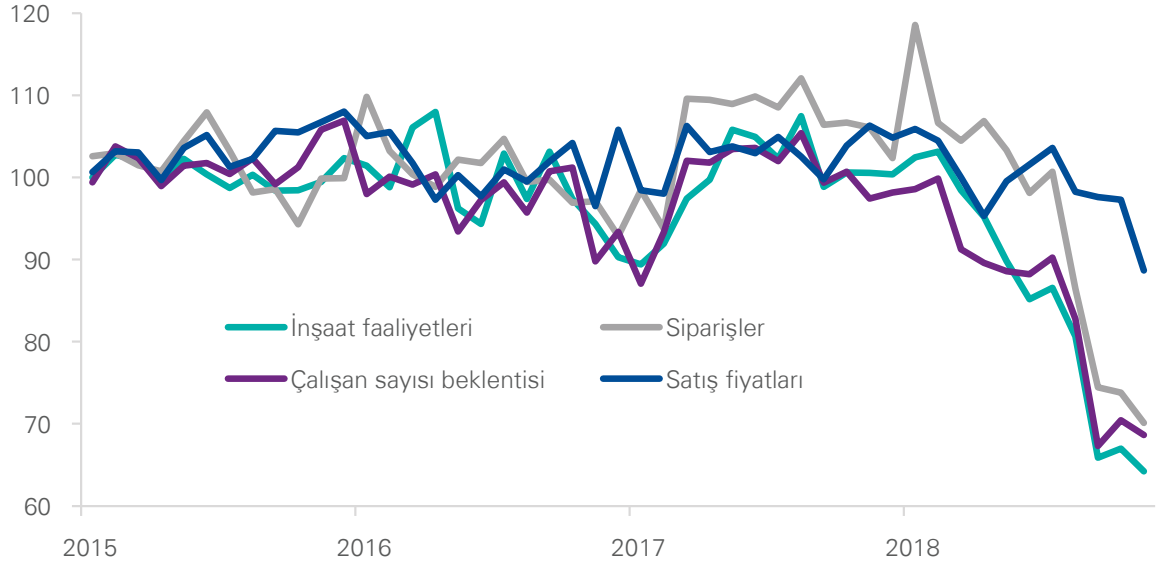
Kasım ayında finansal piyasalarda oynaklık azalırken güven endeksinde belirgin bir toparlanma gözlemlendi. Buna karşın inşaat sektörü güven endeksi kırılğan bir seyir izledi. Diğer sektörlerdeki toparlanma ile genel ekonomik güven endeksi Kasım'da yüzde 9,1 arttı ancak inşaat sektörü güven endeksi yüzde 3,5 geriledi. Önceki ayların aksine inşaat sektörü güvenindeki zayıflama, fiyatlara yönelik beklentilerdeki bozulmayı yansıttı. İnşaat sektörü satış fiyatları alt endeksi Kasım'da bir önceki aya göre yüzde 8,9 oranında düşüşle endeks hazırlanmaya başladığından bu yana en düşük seviye olan 93,3'e indi.

Genel ekonomi ve inşaat sektörü güven endeksleri (2014=100)

Kaynak: TÜİK

İnşaat sektörü güven endeksi alt bileşenleri (2014=100)

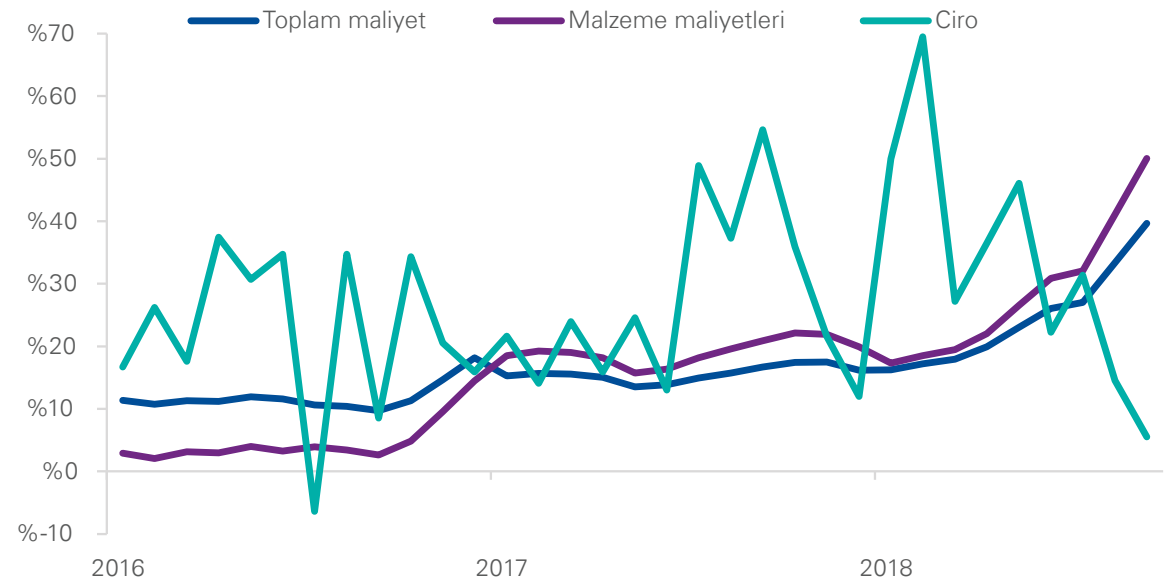
Kaynak: TÜİK

Ciro ve üretim maliyetleri endeksleri

Son yıllarda döviz kurlarındaki artışlar ve küresel demir-çelik fiyatlarının dalgalı seyri nedeniyle inşaat sektöründe maliyetler devamlı yükselirken, satış fiyatlarındaki artışlar sayesinde yüksek ciro artışları yaşanması maliyetlerdeki artışları dengeliyordu. Ancak 2018 ortalarına gelindiğinde beklenti endeksi detaylarında da görüldüğü gibi, satış fiyatlarındaki artış yavaşladı. Talebin düşmesiyle ciro artışları maliyet artışlarının altında kaldı ve sektörün finansal performansını olumsuz etkilemeye başladı.

Eylül itibarıyla inşaat sektöründe ciro, önceki yılın aynı dönemine göre sadece yüzde 5,5 arttı. Aynı dönemde malzeme maliyetleri yüzde 50, toplam maliyetler ise yüzde 39,7 artış kaydetti. Sektör açısından önümüzdeki dönemin kritik maliyet unsuru ise asgari ücret artışları olacak. Döviz kurlarındaki yükselişin son dönemde duraksaması olumlu bir gelişme olsa da emek yoğunluğunun yüksek olduğu sektörde asgari ücret artışlarının maliyetler üzerine ilave bir yük getirme olasılığı yüksek görünüyor.

Yıllık değişimler

Kaynak: TÜİK

Konut Sektörü

İnşaat sektörü denildiğinde ilk akla gelen alt sektör tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de konut sektörüdür. Konut sektörü bir ekonomideki aktörler için tasarruf ve servet biriktirme aracı olmasının yanı sıra, diğer sektörlerle olan etkileşimi nedeniyle kalkınmada önemli bir maniveladır. Bu nedenle ülke vatandaşlarının güvenli bir şekilde barınma ihtiyacının giderilmesinin yanında ekonomik açıdan da kritik bir öneme sahiptir.

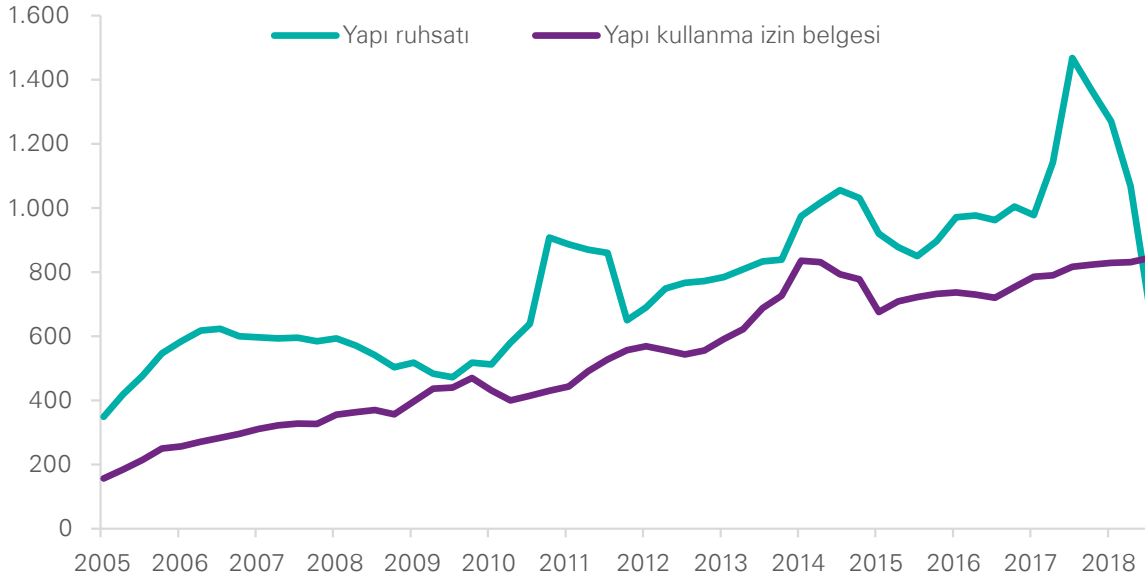
Türkiye’de konut sektörü inşaat sektörünün genel eğilimlerini içeriyor. Yani uzun vadede yüksek potansiyele sahip olsa da kısa-orta vadede zorlu bir dönemden geçiyor.

Konut yapı ruhsatları ve izin belgeleri

Konut sektörü açısından öncü gösterge niteliğindeki yapı ruhsatı sayısı 2018 yılının ilk dokuz ayında bir önceki yıla göre yüzde 41,4 azaldı. Bununla birlikte, aynı dönemde yapı kullanma izin belgeleri sadece yüzde 3,7 arttı.

Söz konusu veriler sektördeki aktörlerin, daha önceden alınan izinleri kullanmaya devam etseler de önümüzdeki dönemde yeni konut yatırımı yapmaktan kaçınacaklarını gösteriyor.

Yıllıklandırılmış bina sayısı (bin adet)

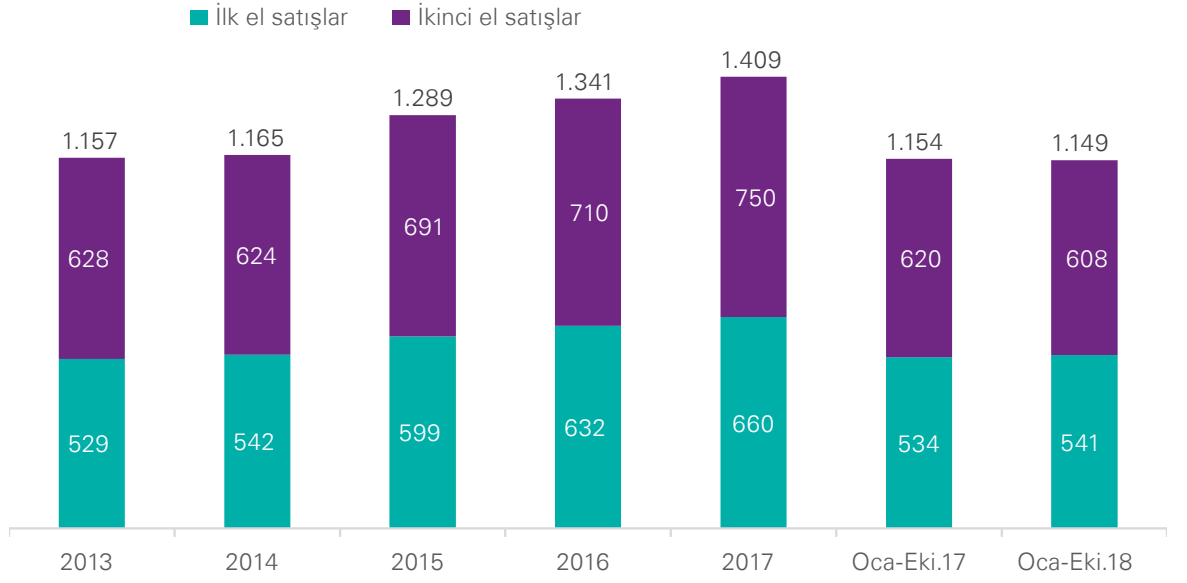
Kaynak: TÜİK

Konut satışları

2013-2017 arasında konut satışları genel itibarıyla yükselişini sürdürse de 2018'in ilk 10 ayında satışlar hız kesmiş görünüyor. Bu dönemde sektördeki kampanyalar sayesinde ilk el konut satışlarında sınırlı da olsa bir artış kaydedildi. İkinci el konut satışları ise geriledi.

Ocak-Ekim döneminde ilk el konut satışları 2017'nin aynı dönemine göre yüzde 1,4 artarken, ikinci el konut satışları yüzde 1,9 geriledi. Böylece toplam konut satışları aynı dönemde yüzde 0,4 azalarak 1 milyon 149 bin adette kaldı.

Konut satışları (bin adet)

Kaynak: TÜİK

İpotekli konut satışları ve konut kredi faizleri

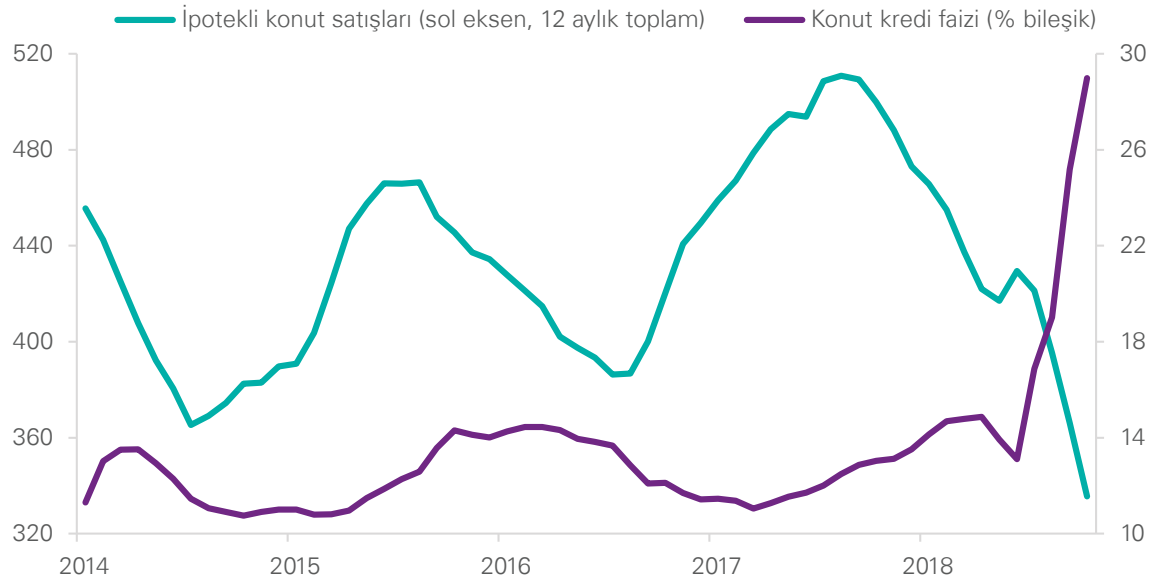
Sektördeki toplam satışlar içindeki payı bir dönem yüzde 40'a yaklaşan ipotekli konut satışları konut kredi faizlerindeki yükselişler nedeniyle zayıf bir seyir izliyor. Dönemsel olarak kampanyalar ve teşvikler ipotekli konut satışlarında bir canlanma sağlasa da faizlerin geldiği nokta itibarıyla yeterli olmuyor. 2017 yılında ortalama yüzde 12 seviyesinde olan konut kredi faizleri, 2018 Ekim itibarıyla yüzde 29'a dayandı. İlk 10 ayda ipotekli konut satışları ise 2017'nin aynı dönemine göre yüzde 34 azaldı.

Sektör temsilcileri konut kredi faizlerindeki artışlardan dolayı çek ve senet gibi alternatif finansman yöntemleriyle satışlarını artırma çabası gösterebilirler de iş gücü piyasasında yaşanmaya başlayan zayıflama, konut sektörünün görünümü üzerindeki aşağı yönlü riskleri artırıyor.

Bu arada yılın son ayında devlet bankaları destekli konut kredilerinde faizlerin düşürülmesi uygulaması dikkatle izlenmesi gereken bir gelişme. Söz konusu uygulamanın devamlılığı ve yaygınlık kazanması, 2019'a ilişkin satışlara yönelik iyileştirici bir yaklaşım sunabilir.

Öte yandan piyasa faizlerinde oluşabilecek genel bir düşüş, sektöre önemli katkı sağlayacaktır.

İpotekli konut satışları ve konut kredi faizleri

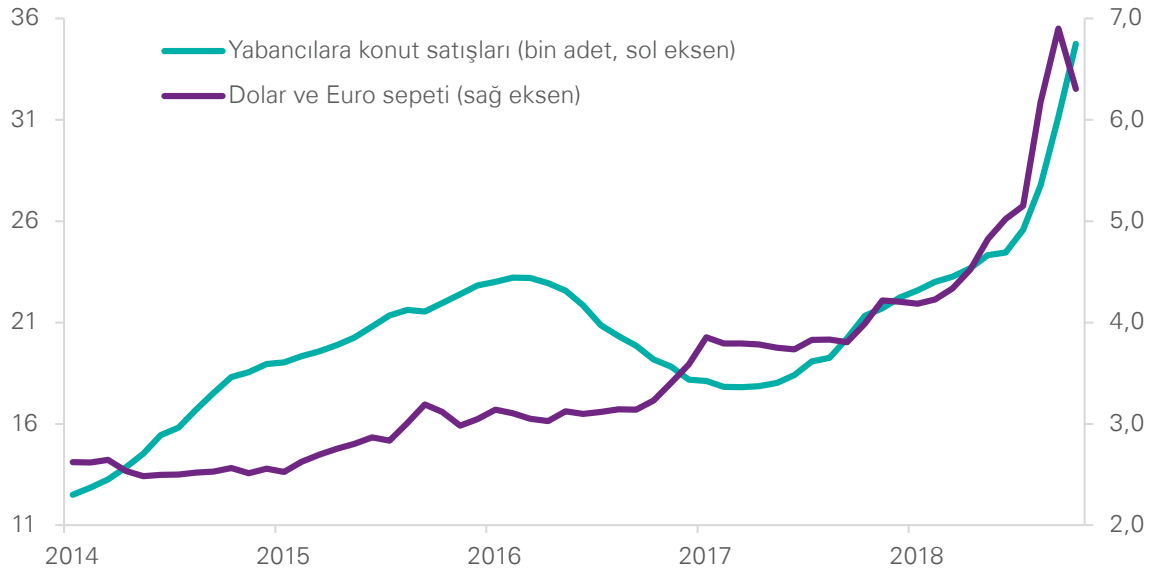
Kaynak: TÜİK, TCMB

Yabancılar konut satışlarının tarihsel gelişimi

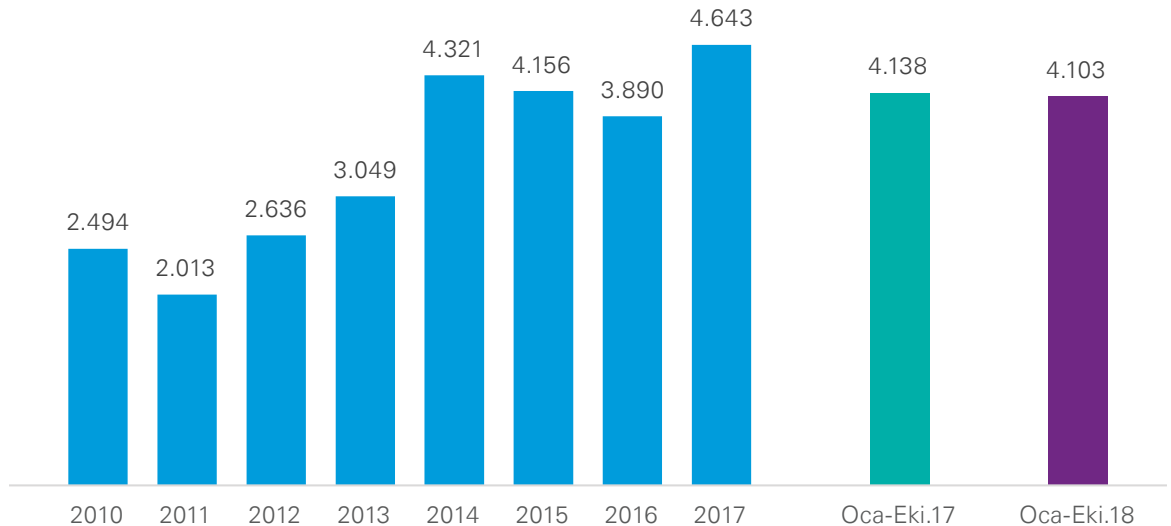
2016'da yüksek seyreden güvenlik kaygıları yabancıların Türkiye'de konut yatırımlarını zayıflatırsa da 2017 ile birlikte döviz kurlarındaki yükselişlerle ilginin yeniden canlandığı görüldü. Son dönemde ise yurtiçi finansal piyasalarda faiz ve kurlardaki yükseliş nedeniyle yerleşiklerin konut alım gücü geriledi. Buna karşın yabancılar konut satışları artışını sürdürüyor. TL, dolar ve Euro karşısında son bir yılda yüzde 60'a yakın değer kaybederken, Ocak – Ekim 2018 döneminde yabancılar yapılan konut satışları 2017'nin aynı dönemine göre yüzde 69,8 oranında arttı. Döviz

kurlarındaki yükselişin yanında İstanbul'un cazibe merkezi özelliğini koruması ve Ortadoğu açısından Türkiye'nin bir güvenli liman olarak görülmesi yabancıların ilgisini canlı tutuyor. Adet olarak yabancıların Türkiye'deki konut veya genel olarak gayrimenkul yatırımları artsa da bu yatırımların dolar karşılığının önemli bir değişim göstermediği görülüyor. TCMB verilerine göre 2018'in ilk 10 ayında gayrimenkul olarak doğrudan yabancı yatırım tutarı 2017'nin aynı dönemindeki 4,1 milyar dolar seviyesinde sabit kaldı.

Döviz kurları ve yabancılar konut satışları

Doğrudan yabancı gayrimenkul yatırımları (milyon dolar)

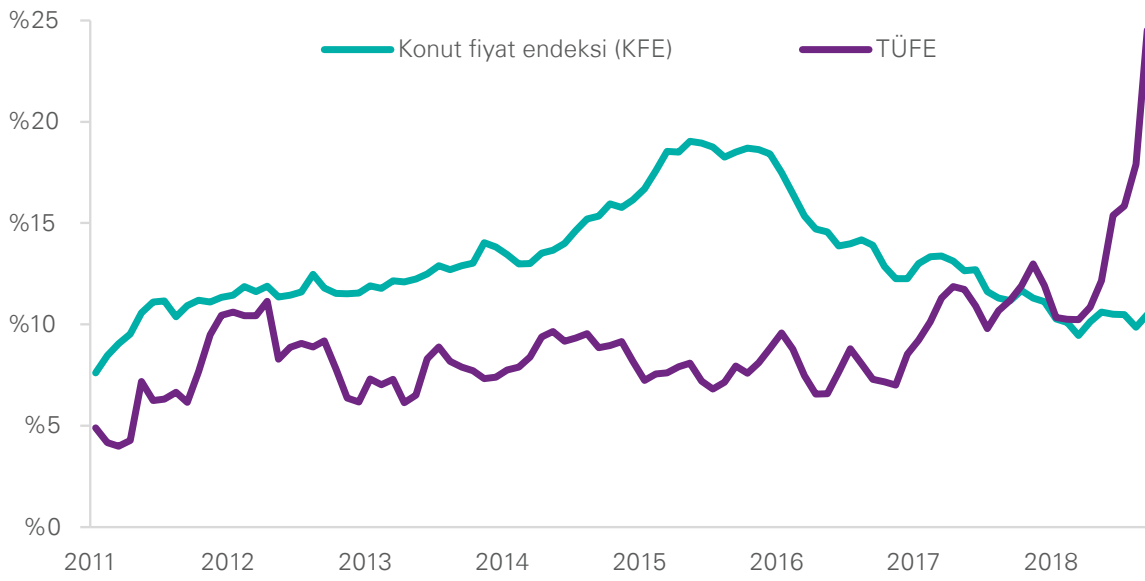
Kaynak: TÜİK, TCMB

Konut fiyatları

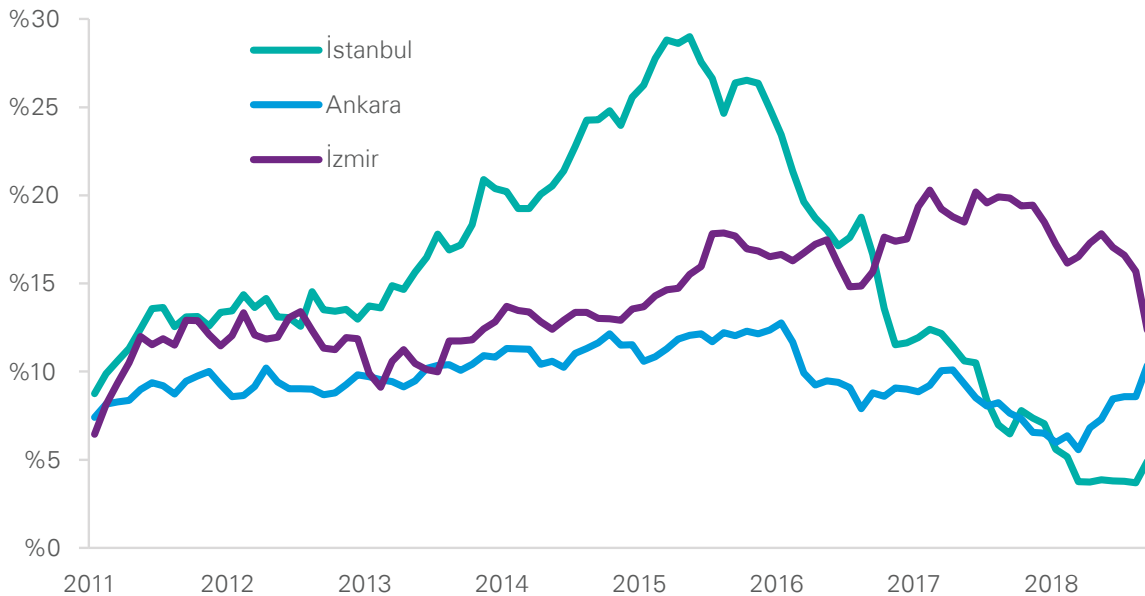
Konut talebinin önündeki zorluklar nedeniyle fiyatlar da son yıllarda zayıflayan bir görünüm sergiliyor. Döviz kurlarındaki artışlar ülke genelinde fiyatları desteklese de Eylül itibarıyla yıllık bazda yüzde 10,5 yükselen konut fiyatlarının geldiği nokta, yüzde 24,5 seviyesindeki enflasyonun oldukça altında seyrediyor. Bununla birlikte konut fiyatlarında

yıllık artışlar arz-talep dengesizliğinin daha az olmasıyla 2017 başından 2018 ortalarına kadar üç büyük şehir içinde İzmir’de en yüksekken, İstanbul ve Ankara’da daha düşük seyrediyordu. Son dönemde ise İstanbul ve Ankara’da konut fiyatları enflasyonu toparlanma eğilimindeyken, İzmir’de fiyat artışları sert bir şekilde yavaşlıyor.

Yıllık değişimler

İl bazında konut fiyatlarında yıllık değişimler

Kaynak: TÜİK, TCMB

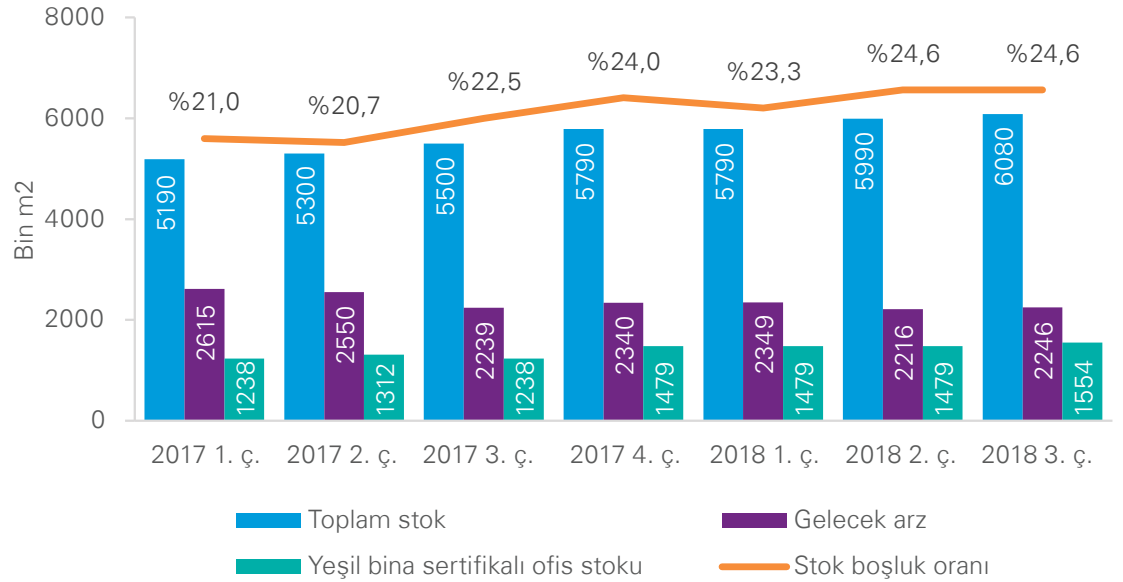
Ticari gayrimenkul sektörü

Ofis

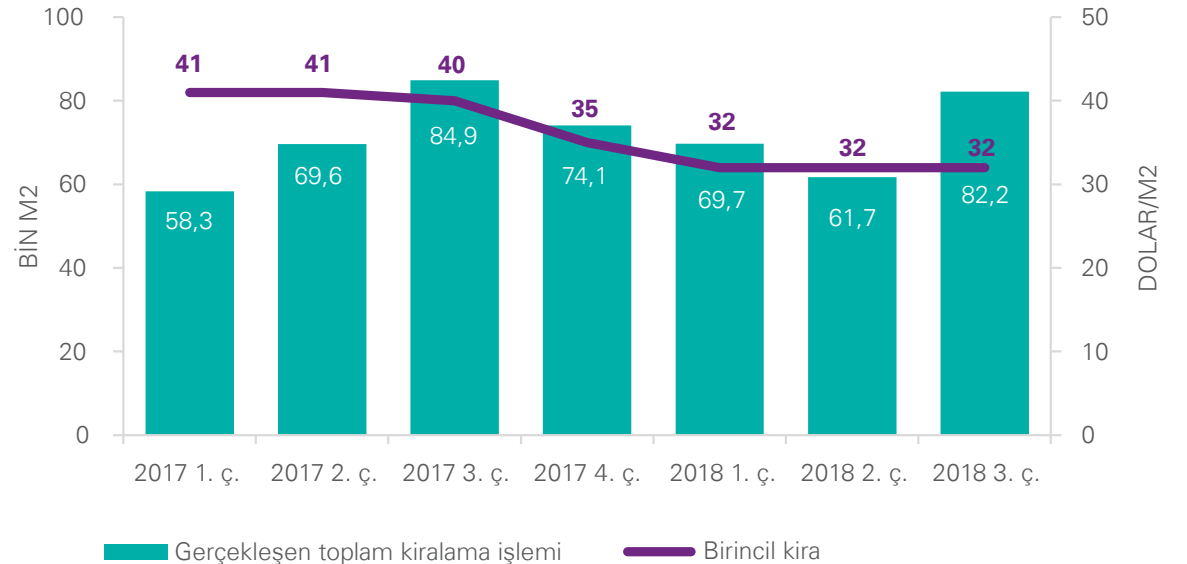
Türkiye ekonomisinde büyüme 2018 ortalarında potansiyelinin altına indi. Bu durum ticari gayrimenkul sektöründe de etkilerini göstermeye başladı. Ekonominin kalbinin attığı İstanbul'da 85.881 m2 yeni ofis alanının pazara girmesiyle toplam arz 6,08 milyon m2'ye çıktı. Ancak ofislerin yaklaşık dörtte biri boş durumda. Gelecek dönemde arzın süreceği planlanırken, ofis stok boşluğunda kayda değer bir iyileşme için büyümenin sürdürülebilir bir şekilde hızlanması gerekiyor.

Öte yandan üçüncü çeyrekte yeni kiralama bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla yüzde 3,31 azalarak 82.178 m2'ye indi. Bununla birlikte kiralamalar döviz kurlarındaki yükselişle dolar bazında ciddi biçimde geriledi. Tüm kira sözleşmelerinin TL'ye dönüşüyle bu durumun kısa sürede toparlanması zor olabilir. Sektör yeni düzenlemeye orta vadede uyum sağlayabilecekken, düşük değerlemeler yabancı yatırımcıların ilgisini yeniden canlandırabilir.

Ofis stok boşluk alanları

Ofis kiralama

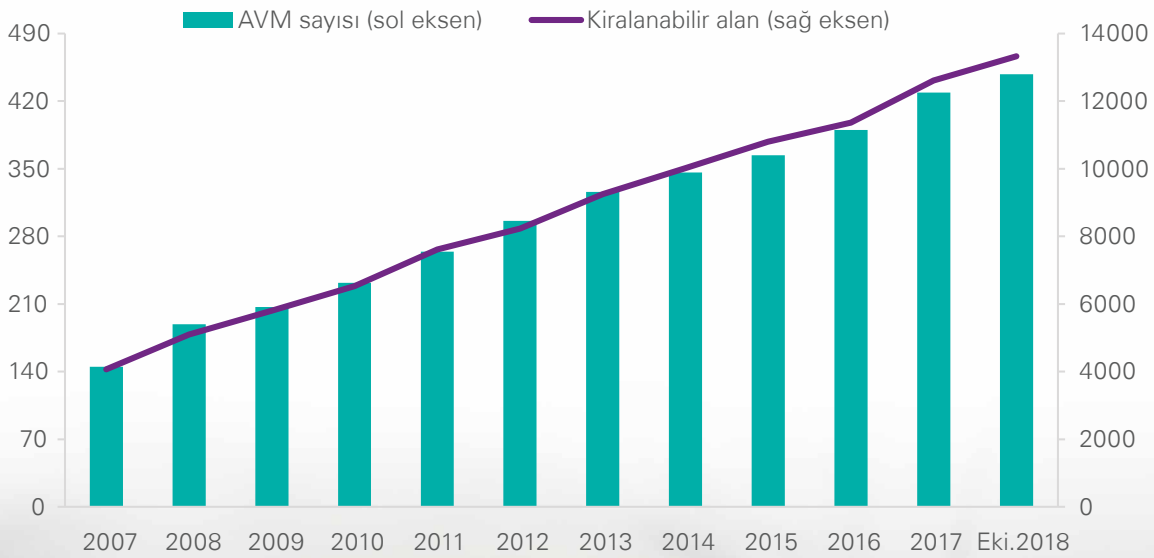
Kaynak: TÜİK, TCMB

AVM

Türkiye genelinde 2017 yılsonu itibarıyla 429 olan toplam AVM sayısı 2018 Ekim sonu itibarı ile 448'e ulaştı. 2018 yılsonuna kadar yeni açılacak alışveriş merkezleriyle bu sayının 488'e ulaşması, toplam kiralanabilir alanın ise 16 milyon m2'yi geçmesi bekleniyor. Ancak ekonomide yaşanan çalkantı nedeniyle açılışların ertelenmesi, maliyet artışları sonucu

inşaat sürecinde yaşanabilecek aksamlar ve fonksiyonunu kaybetme gibi nedenler sektörün hedefleri önündeki engeller olarak görülüyor. 2018 üçüncü çeyrek itibarıyla 63 ilde AVM bulunurken, en çok AVM üç büyük ilde İstanbul (145), Ankara (38) ve İzmir (28) şeklinde sıralanıyor.

Avm sayısı ve kiralanabilir alan (bin m2)

Kaynak: GYODER

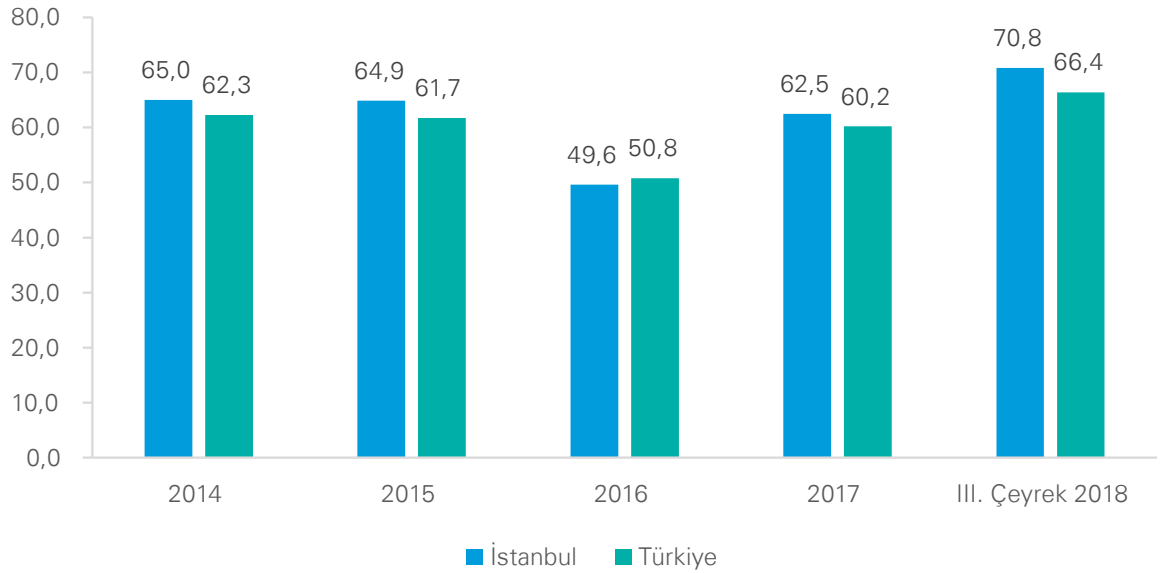

Turistik tesisler

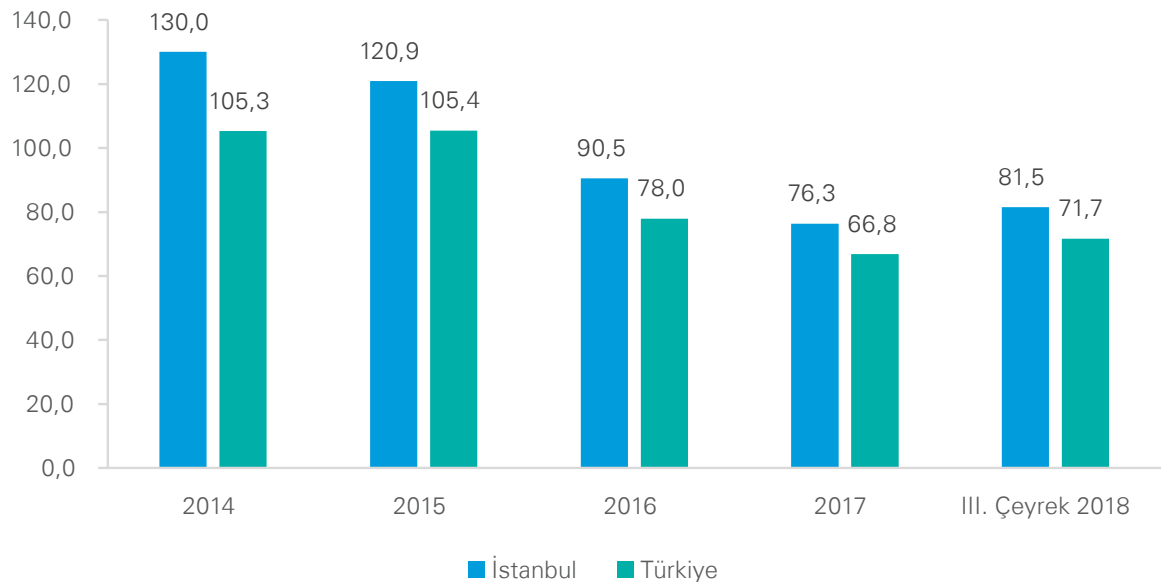
2016 yılında güvenlik kaygıları ve artan jeopolitik gerilimlerden turizm sektörü olumsuz etkilenirken, 2017 ve 2018 sektör için oldukça pozitif bir performansa sahne oldu. TCMB Ödemeler Dengesi verilerine göre, 2017 yılında yüzde 27 artan turist sayısı 2018'in ilk 10 ayında önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 21,6 artış kaydetti. Buna karşın turizm gelirlerinde 2018'in Ocak-Ekim döneminde 2017'nin aynı dönemine göre artış yüzde 13,9 seviyesinde kaldı. Bu durumda kişi başına harcamalarda düşüş trendi yaşandı ve 2017'deki 582 dolar

olan kişi başına harcama, Eylül 2018 itibarıyla 530 dolar seviyesine indi. Turist sayısındaki artışa karşın gelirlerin aynı hızda artmıyor oluşu, dövizde yaşanan dalgalanmaların etkisini göz önünde bulundurmasak bile, sektörde turistik tesis yatırımlarını sınırlayan bir unsur haline geliyor. Sektörde otel doluluk oranı 2018 üçüncü çeyrek itibarıyla Türkiye genelinde yüzde 66,4 iken, İstanbul'da yüzde 70 seviyesine çıktı. Buna karşın sektörde oda fiyatları 2017'ye kıyasla hafif toparlansa da hala 2016 seviyelerinin altında seyrediyor.

Türkiye ve İstanbul otel doluluk oranları (%)

Türkiye ve İstanbul ortalama oda fiyatları (Euro)

Kaynak: GYODER

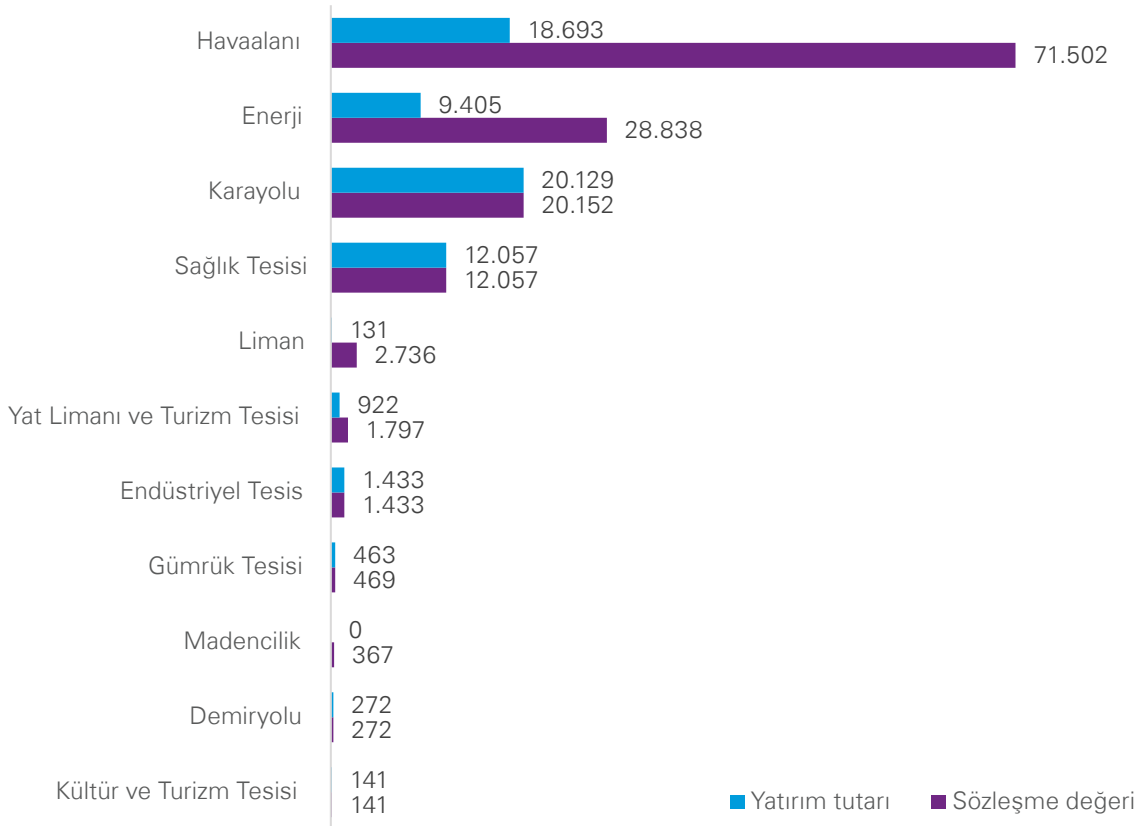
Altyapı inşaatı

Kamu özel sektör işbirliği projeleri

90'lı yıllarda altyapı tesislerinin inşa edilmesi ve kamusal hizmetlerin sunulmasında alternatif bir finansman yöntemi olarak ortaya çıkan Kamu-Özel Sektör İşbirliği (KOİ) projeleri, diğer gelişmekte olan ekonomiler gibi Türkiye'de de yaygın olarak kullanılıyor. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı verilerine göre, şu anda Türkiye'de bu kapsamda yürütülmekte olan 238 tane proje bulunuyor. Sektörel olarak bakıldığında en çok enerji ve karayolu yapımı söz konusuyken, sözleşme değeri olarak en yüksek pay havalimanı yapımlarında görülüyor.

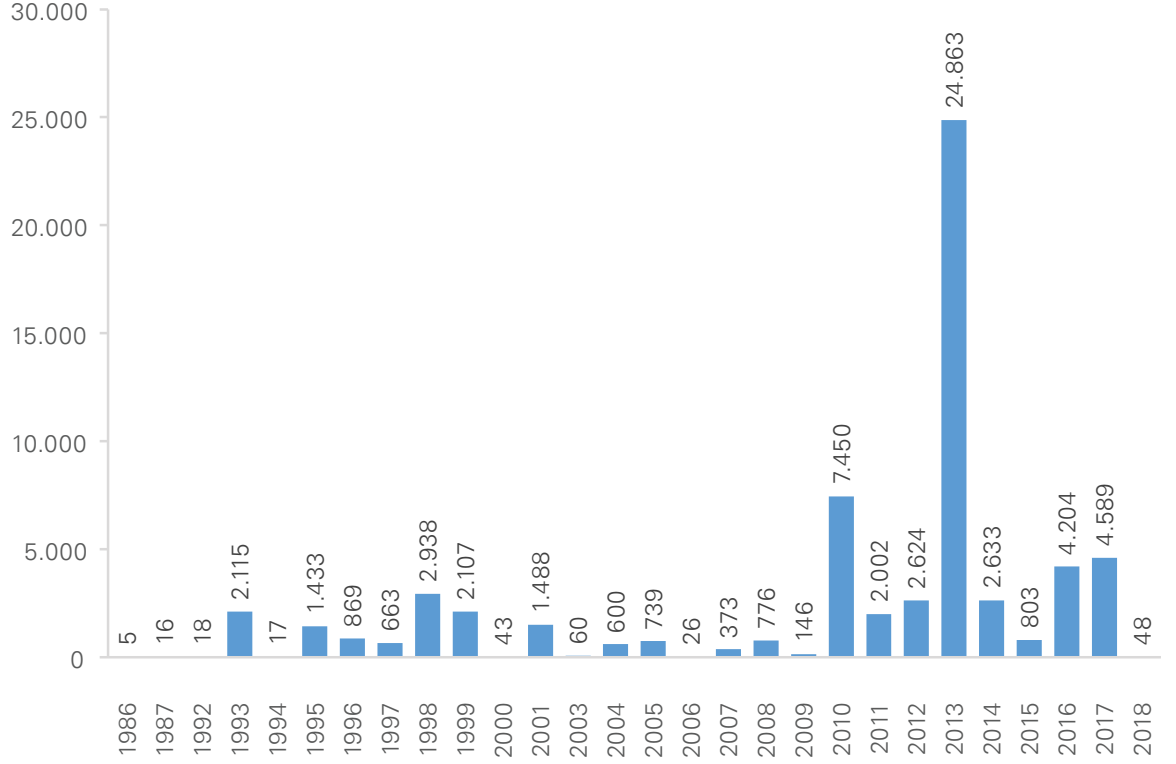
1986 yılından bu yana toplamda 139,8 milyar dolar tutarında, çoğunluğu Yap-İşlet-Devret modelinde olan proje bulunuyor. Ancak şu aşamada yatırım harcamaları gerçekleştirilen tutar ise 63,6 milyar ile ancak toplam tutarın yarısı kadar. Yıllara göre bakıldığında en yüksek yatırımların 24,9 milyar dolar ile 2013 yılında yapıldığı görülürken, sonrasındaki beş yılda toplamda sadece 12,3 milyar dolarlık yatırım harcaması yapıldığı görülüyor.

Kamu ve özel sektör işbirliğinde yürütülen projeler (milyon dolar)

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Yatırım tutarlarının yıllara göre dağılımı (milyon dolar)

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Dev projeler

2018 Eylül’de açıklanan Yeni Ekonomik Program’da (YEP), ihalesi yapılmamış ve ihalesi yapılmış ancak yapımına başlanmamış projelerin askıya alınacağı ve mega projelerin doğrudan yabancı yatırım yoluyla, uluslararası finansman ile hayata geçirileceği belirtilmişti. Ancak hükümetin İkinci 100 Günlük Eylem Planı’nda son yıllardaki en önemli mega proje olan Kanal İstanbul Projesi’ne yer verildi. Bu kapsamda, Kanal İstanbul Projesi’nin ihalesinin 22 Mart 2019’a kadar yapılması hedefleniyor.

Toplamda 22 milyar 152 milyon Euro proje bedeline sahip adı İstanbul havalimanı olarak konulan 3’üncü Havalimanının 90 milyonluk

yolcu kapasitesini yakalayacak ilk etabı tamamlandı ve yolcu taşımacılığına başlandı. Projenin bütün etapları tamamlandığında yaklaşık 1,5 milyon metrekaarelik kapalı alanı, 165 yolcu köprüsüne sahip olacak olan İstanbul Havalimanı 150 milyon yolcu kapasitesine ulaşacak.

Çanakkale Boğazı üzerine inşa edilen ve kuleler arasındaki açıklık bakımından dünyanın en uzun köprüsü olan Çanakkale 1915 Köprüsü’nün 2023 yılında tamamlanması planlanıyor.

Yurtdışı müteahhitlik projeleri

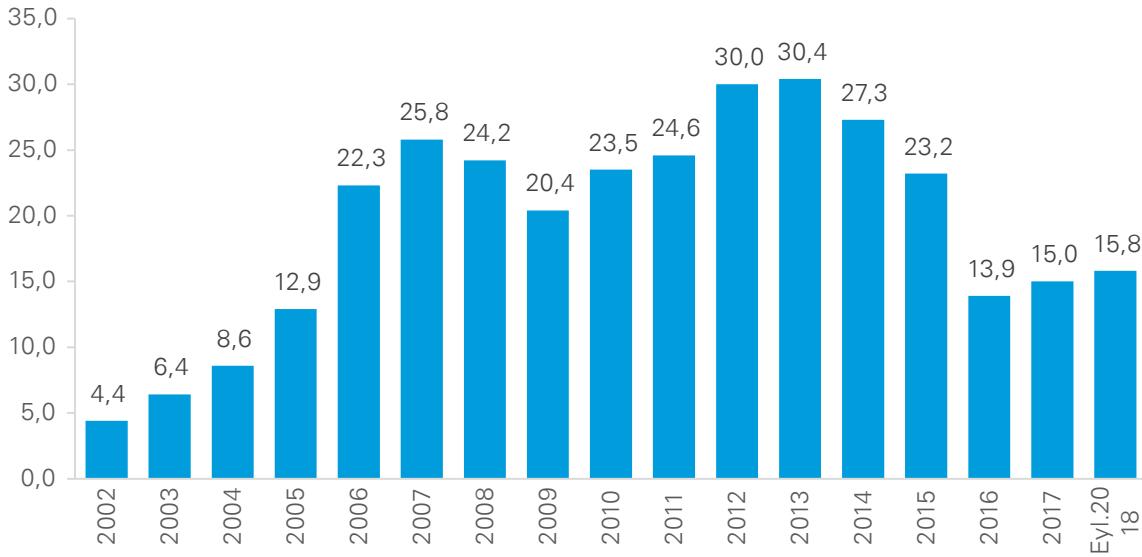
Türk müteahhitlik firmalarınca 1972'den 2018 Kasım sonuna kadar 122 ülkede üstlenilen 9.479 projenin toplam bedeli 375 milyar doları buldu. Ancak Türkiye'de yerleşik müteahhitlik ve teknik müşavirlik şirketlerinin yurtdışındaki faaliyetleri son yıllarda jeopolitik gelişmelerden ve küresel emtia fiyatlarındaki düşük seviyelerden kaynaklı olarak önceki yıllara kıyasla zayıf bir seyir izliyor. 2012 ve 2013 yıllarında 30 milyar doların üzerine çıkan yeni proje değerleri, sonraki yıllarda geriledi. Proje değerleri 2017'de bir miktar toparlanırken, 2018 Kasım sonu itibarıyla 15,8 milyar dolar seviyesinde gerçekleşti.

Sektör temsilcileri enerji fiyatlarındaki toparlanma eğiliminin, Türk müteahhitlerin güçlü referanslara sahip olduğu enerji

ihracatçısı pazarlardaki inşaat faaliyetine; dolayısıyla Türk müteahhitlerin söz konusu pazarlardaki iş hacmine olumlu yansımaya başladığını ve bu pazarlar özelindeki enerji fiyatı avantajının sürmesinin beklendiğini değerlendiriyorlar.

Bölgesel olarak bakıldığında ise Türk müteahhitlerinin yurtdışı projelerinin Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nda, daha sonra Ortadoğu ve Afrika'da yoğunlaştığı görülüyor. En çok proje üstlenilen sektörlerin dağılımında ilk 5 sıraya bakıldığında, konut projeleri yüzde 13,0'lık pay ile ilk sırada yer alırken, karayolu/tünel/köprü, ticaret merkezleri, enerji santralleri ve havalimanları diğer sıraları paylaşıyor.

Türk yurtdışı müteahhitlik hizmetleri toplam proje bedeli (milyar dolar)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Ülkelere göre dağılım (1972-2018*)

Ülkeler	Toplam proje bedeli (\$)	Pay (%)
Rusya Fed.	73.121.151.933	%19,5
Türkmenistan	47.726.127.066	%12,7
Libya	28.875.374.694	%7,7
Irak	25.668.789.019	%6,9
Kazakistan	24.486.056.420	%6,5
S.Arabistan	22.714.416.347	%6,1
Katar	15.605.428.473	%4,2
Cezayir	15.513.788.135	%4,1
Azerbaycan	12.477.729.757	%3,3
BAE	10.922.633.349	%2,9
Diğer Ülkeler	97.457.305.591	%26
Toplam	374.568.800.784	100

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Dünyada ve Türkiye’de önemli sektör oyuncularını

Uluslararası inşaat sektörü dergisi ENR’in (Engineering News Record), müteahhitlerin bir önceki yılda ülkeleri dışındaki faaliyetlerinden elde ettikleri gelirleri esas alarak yayımladığı ‘Dünyanın En Büyük 250 Uluslararası Müteahhidi’ listesinde 2017 itibarıyla bir önceki yıl ile aynı sayıda, yani 46 Türk firması yer alıyor.

Türkiye bu sayı ile listede birinci sırada yer alan Çin’in ardından ikinciliğini korurken, üçüncü sırada 36 firma ile ABD bulunuyor.

	2017 Gelirlerine göre sıralama	2016 Gelirlerine göre sıralama
Rönesans	36	38
Limak	68	85
TAV	70	76
GAP	73	92
Enka	79	72
Yapı merkezi	82	78
Ant yapı	86	86
Tekfen	98	112
Alarko	101	79
Çalık enerji	104	110
Gama	108	162
Sembol	116	125
Mapa	119	109
Doğuş	124	128
Yüksel	131	134
Kuzu	142	130
Onur	147	140
Eser	150	158
Tepe	153	166
Nurol	154	151
AE ARMA-ELEKTROPANÇ	156	190
Esta	159	168
Dekinsan	164	225
İC İçtaş	165	175
Kayı	166	167
Stfa	170	165
Gülermak	171	**
Anel	176	200
SMK	179	187
Kolin	180	224
Metag	183	186
Gürbağ	189	216
İlk	194	156
Bayburt	195	196
Yenigün	205	206
Makyol	209	226
Gülsan	213	154
Cengiz	225	223
Summa	226	194
Polat yol	228	239
Zafer	231	233
Üstay	232	**
Özkar	235	**
Kur	237	**
Dorçe	239	**
Mbd	247	250

Kaynak: Türkiye Mühendisler Birliği

Öte yandan Türkiye, 2017 yılı gelirlerine göre 46 Türk firmasının üstlendiği projelerden elde edilen gelirleri ile 8'inci sırada yer alıyor. Türk müteahhitlik sektörü toplam 482,4 milyar dolarlık küresel gelir pastasının yüzde 4,8'ine karşılık olarak 23,2 milyar dolarlık pay alıyor.

Ülkesi	Firma sayısı	Uluslararası gelirler	
		Milyar dolar (\$)	Yüzdesi
Amerikan	36	33,5	%6,9
Kanadalı	4	4,2	%0,9
Avrupalı	45	227,8	%47,3
İngiliz	3	22,2	%4,6
Alman	4	30,3	%6,3
Fransız	3	36,8	%7,6
İtalyan	11	18,6	%3,9
Hollandalı	2	6,5	%1,4
İspanyol	11	67,1	%13,9
Diğer Avrupa	11	46,3	%9,6
Avustralyalı	4	8,7	%1,8
Japon	14	25,4	%5,3
Çinli	69	114,1	%23,7
Koreli	11	25,7	%5,3
Türk	46	23,2	%4,8
Hindistanlı	6	7,3	%1,5
Diğer	15	12,3	%2,5

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

İnşaat malzemesi sanayisi

Üretimi

Ekonomide talebin zayıflaması, maliyetlerin artması ve finansman maliyetlerindeki artış, inşaat sektörü genelinde olduğu gibi, inşaat malzemesi sanayisi de olumsuz etkilemeye başladı. Toplam sanayi üretiminin yüzde 2,7 daraldığı Eylül ayında inşaat malzemeleri sanayisi üretimi yüzde 3,4 oranında azalış gösterdi. En sert daralan ürünler metalden yapılan kapı ve pencere ile diğer bina doğramacılığı ve marangozluk üretimi oldu.

Kireç ve alçı imalatında ise yüksek oranlı artışlar sürdü. İç piyasa koşullarının bozulması ile iç talepteki zayıflama sektörün üretimi üzerinde aşağı yönde baskı yaparken, dış talebin gücünü koruyor oluşu toplam üretim kaybını kısmen sınırlıyor. Yılın ilk dokuz ayında toplam inşaat malzemeleri üretimi yıllık bazda yüzde 4,1 arttı ve alt sektörler bazında Eylül ayındakine benzer performanslar görüldü.

Yıllık değişimler (%)

	Eylül 2018	Ocak - Eylül 2018
Kireç ve alçı imalatı	55,4	41,6
Seramik karo ve kaldırım taşları imalatı	23,7	23,1
İnşaat amaçlı beton ürünlerin imalatı	-0,4	13,5
Soğutma ve havalandırma donanımlarının imalatı	24,1	11,9
Kilit ve menteşe imalatı	5,8	10,5
Merkezi ısıtma radyatörleri, sıcak su kazan imalatı	-9,2	9,4
Çimento imalatı	5,1	8,8
Taş ve mermerin kesilmesi, şekil verilmesi, bitirilmesi	1,2	6,7
Plastik inşaat malzemesi imalatı	-4,1	5,4
Fırınlanmış kilden tuğla, karo ve inşaat malzemeleri imalatı	-11	5,1
Kabloların imalatı	-3,1	4,5
Metal yapı ve yapı parçaları imalatı	-8,9	3,4
Boya, vernik ve benzeri kaplayıcı maddeler ile macun imalatı	-10,4	3,1
Diğer musluk ve valf / vana imalatı	-6,1	2,8
Elektrikli aydınlatma ekiplerinin imalatı	-15,3	2,4
Seramik sıhhi ürünlerin imalatı	12,1	2,2
Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller bağlantı parça imalatı	-9,6	2
Ana demir ve çelik ürünleri imalatı (inşaat demiri vb)	-1,9	1,8
Hazır beton imalatı	-10	1,4
Birleştirilmiş parke yer döşemelerinin imalatı	-7,2	-3,1
Metalden kapı ve pencere imalatı	-33,4	-12,9
Düz cam imalatı	-22,5	-19,2
Diğer bina doğramacılığı ve marangozluk ürünlerinin imalatı	-32	-20,3
İnşaat malzemeleri	-3,4	4,1

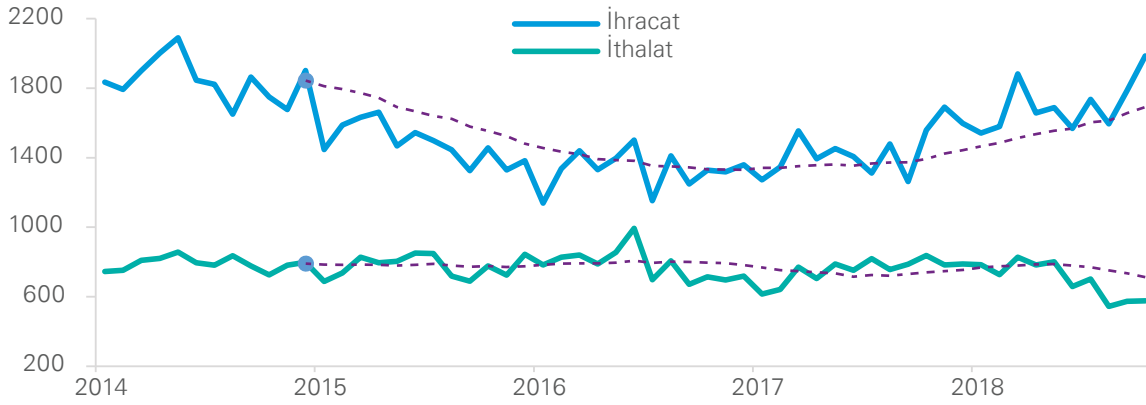
Kaynak: İMSAD

İnşaat malzemesi dış ticareti

Yurtiçi pazarlardaki zayıflayan performansa rağmen, sektörün ihracatı yaklaşık iki yıldır güçlenen bir seyir izliyor. 2017 yılında yüzde 8,5 artan inşaat malzemeleri ihracatı, Ocak-Ekim 2018'de bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 21,6 artış gösterdi. İthalatta ise yurtiçi talebin zayıflaması ve TL'deki değer kayıpları nedeniyle gerileme gözlemlendi.

İnşaat malzemeleri ithalatında 2017'deki yüzde 3,7'lik daralmanın ardından, 2018'in ilk 10 ayında önceki yılın aynı dönemine kıyasla yüzde 6,6'lık daralma yaşandı.

İnşaat malzemeleri dış ticareti (milyon dolar)

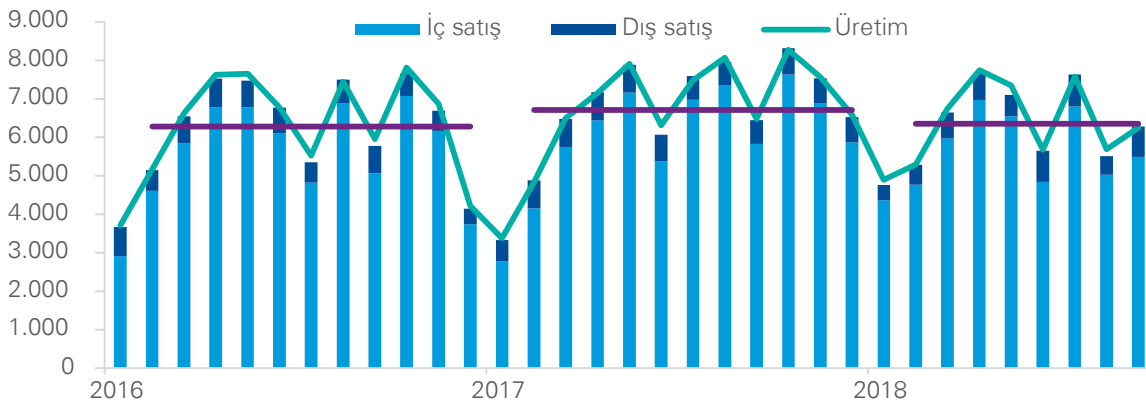
Kaynak: İMSAD

Çimento sanayi

İnşaat sektörü genel ekonomi için öncü bir gösterge niteliği taşıırken, çimento üretimi de inşaat sektörü için öncü bir gösterge olarak tanımlanır. Daha çok iç pazar odaklı çalışan Türk çimento sektörü, 2017'de oldukça güçlü bir performans sergileyerek yılı yüzde 6,8'lik üretim artışı ile tamamlamıştı. Bu dönemde dış satışlar yüzde 7,0 artarken, iç satışlarda artış yüzde 8,1 olarak gerçekleşmişti. 2018'e ise iç satışlar öncesinde güçlü bir başlangıç yapılsa da sonrasında artan finansal stres ve zayıflayan talep ile daralma süreci başladı.

İlk dört ayda 2017'nin aynı dönemine göre yüzde 15,4 artan çimento sektörü iç satışları, Mayıs-Eylül döneminde 2017'nin aynı dönemine kıyasla yüzde 12,2 azaldı. Aynı şekilde ilk dönemde yüzde 12,9 artan çimento üretimi yüzde 10,2 daraldı. Yıl genelinde ise iç satışlar yüzde 2 küçülürken, üretimde daralma yüzde 1,6'da kaldı. Dalgalı bir seyir izleyen sektörün dış satışları ise toplam içinde sınırlı bir paya sahip olduğundan, üretim üzerinde çok fazla etkili olmuyor.

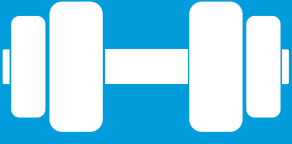
Çimento üretimi ve satışlar (bin ton)

Kaynak: Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği

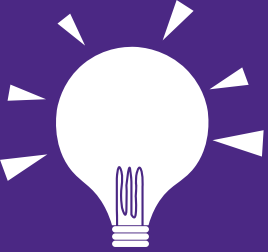
İnşaat sektörü durum analizi

Güçlü yönler

- Türkiye'nin jeopolitik konumu, Ortadoğu ülkeleri için cazibe merkezi özelliğini artırıyor
- Genç nüfus, konut ve altyapı yatırımlarının devamlılığını sağlıyor
- Göç nedeniyle ortaya çıkan ucuz işgücü, maliyetlerdeki artışı sınırlıyor
- Uluslararası tecrübeye sahip, kurumsal yapısı olgunlaşmış önemli sektör temsilcilerinin olması
- Petrol geliri yüksek pazarlar ile sektörün gelişim gösterdiği bölgelere olan yakınlık

Fırsatlar

- Türkiye'nin yurt dışı pazarlarda inşaat alanında en önemli ikinci ülke olarak görülmesi, tüm sektörün önünü açan bir güven ortamı yaratıyor
- Türkiye'nin coğrafi konumu bölgeye olan uluslararası talebi canlı tutuyor
- Genç nüfustan dolayı doğal talep yüksek
- Nüfusun yüzde 60 gibi bir oranına karşılık gelen konut sahipliği oldukça düşük
- Konut alımını ve tasarrufu teşvik edici olarak hükümetin aldığı tedbirler
- Türkiye konut sektöründe orta ve orta alt gruba ait konut ihtiyacı oldukça yoğun
- Döviz kurlarındaki yükselişler nedeniyle yabancı ilgisi yüksek
- Kentsel dönüşüme olan ihtiyacın sürmesi, sektörü orta ve uzun vade için destekliyor

Zayıf yönler

- Finansal koşullardaki sıkılaşma ile konut kredi faizlerinde hızlı yükseliş
- Bina inşaat maliyetlerinin döviz kurlarındaki artışlar nedeniyle yükselmesi
- Bireylerin uzun vadede ekonomik güveninin zayıf olması
- İnşaat sektörünün nitelikli işgücü ihtiyacı
- Sektörde kurumsallaşmanın zayıf olması
- Dünyadaki teknolojik gelişmelerin sektörde henüz yakalanmamış olması
- Bünyesinden derinliği olan finansal destek mekanizmalarını çıkaramamış olmasının da etkisi ile uzun vadeli gayrimenkul edinme sistemine kavuşamaması

Tehditler

- Döviz kurları ve finansal piyasalarda kırılganlıklar ve finansman maliyetlerindeki artışlar
- Ekonomik güvenin finansal piyasalara duyarlılığı ve konut kredi faizlerinin yüksek seyri
- Jeopolitik belirsizlikler
- Bazı segmentlerdeki yanlış yatırım kararları nedeniyle oluşan arz-talep dengesizliği
- Atıl kapasitenin yüksek olmasının fiyatlar üzerinde oluşturduğu aşağı yönlü baskı
- Petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki düşüşün enerji ihracatçısı ülkelerin gelirlerini de düşürmesi ve bu durumun inşaat faaliyetleri ile Türk müteahhitlerin iş hacmini olumsuz yönde etkilemesi

Projeksiyonu

Önceki 15 yıldaki görece hızlı büyüme dönemi, son iki yıldır yerini kırılgan bir görünüme bıraktı. Sektör uzun vadede hemen hemen tüm alanlarda yüksek potansiyele sahip olsa da kısa vadeli kamusal destekler ve teşviklere rağmen kalıcı olarak toparlanmakta zorlanıyor. Artan üretim ve finansman maliyetlerine karşılık, gelir ve cirosunu aynı ölçüde artırmakta zorluk çekiyor. Kalıcı toparlanma için finansal piyasalarda istikrarın ve bunun ekonomik birimlerin güveninde oluşturacağı pozitif yansımının bir an evvel ortaya çıkması gerektiği görülüyor. Bununla birlikte, inşaat sektörünün alt bileşenleri bazında orta vadeli beklentileri ve değerlendirmeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Konut sektörü: Konut sahipliğinin düşük seviyede olması ve orta-düşük gelirliilere yönelik konut talebi güçlü olsa da yurtiçi yerleşiklere satışların toparlanabilmesi için piyasada faizlerin kalıcı olarak gerilemesi ve işgücü piyasasının güçlü kalması gerekiyor. Orta vadede faizler üzerindeki yukarı yönlü riskler sınırlanmış görünse de hane halkının konut alım talebini canlandırmak için faizlerin tekrar tek haneli seviyelere inmesi gerekiyor. Bu nedenle konuta yönelik inşaat sektörünün uzun vadedeki yüksek potansiyeline rağmen, kısa vadede yabancı alımlarla destekleneceği düşünülüyor. Kalıcı toparlanmanın ise zaman alacağı öngörülüyor. 2019'da hükümetin sektörü

canlı tutacak enstrümanları devreye alma uygulamalarına devam edeceği söylenebilir. Yanı sıra yabancı ilgisinin, hem kurumsal hem de bireysel açılardan süreceği rahatlıkla dile getirilebilir. Finans yapısında denge sorunu yaşayan sektör oyuncularını açısından zor bir sürece girilirken, markalı konutta İzmir, Antalya başta olmak üzere Anadolu'ya yönelik ilgi farklı illeri de içine alacak şekilde sürecektir. 2018'in son günlerinde gündeme gelen kamu bankaları ağırlıklı kredi faizlerinin düşürülmesine ilişkin uygulamalar, 2019'da sektör açısından dikkatle izlenecek.

Altyapı yatırımları: 31 Mart 2019'da gerçekleştirilecek yerel seçim süreci, altyapı yatırımlarını canlandırabilecek bir unsur olarak görülebilir. Ancak hükümetin YEP ile büyük projelerin pek çoğunda tasarrufa gidebileceğinin sinyalini vermiş olması, sektörün görünümünü sınırlıyor. Ancak daha önce de belirtildiği gibi İkinci 100 Günlük Eylem Planı'nda, daha önce ifade edilen tasarruf yaklaşımının yumuşayacağına dair net ifadeler bulunması, büyük altyapı projelerinin 2019'da da devrede olacağına işaret sayılabilir. Bununla birlikte uzun vadede gelişmekte olan bir ekonomi olarak altyapı yatırımlarının yüksek potansiyele sahip olduğu görülüyor.

Ticari gayrimenkuller: Türkiye'nin demografik unsurlarının yanında jeopolitik konumu ve hem tatil hem de sağlık turizmi, ticari gayrimenkul sektörlerini uzun vadede destekliyor. Ancak son yıllarda yapılan aşırı yatırım ve finansal piyasalardaki gelişmeler, sektörü finansman maliyetleri üzerinden olumsuz etkiliyor. Kısa ve orta vadede ticari gayrimenkul sektöründe görünüm zorlu olsa da uzun vadede yeniden cazibe merkezi olabileceği değerlendiriliyor. Bununla birlikte özellikle turizmde bahar havasının devam edeceğine dair genel kanı, ağırlıklı iyileştirmeye yönelik inşaat projelerinin önünü açabilecek. İki yıl önceki kriz dönemlerinde dahi kredi geri dönüşlerinde iyi sınav veren turizm sektörü, bu karnesi ile 2019 projelerinde yine en büyük desteği bankacılık sektöründen alabilecek.

Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri: Küresel emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar ve jeopolitik gerilimler, sektör üzerinde kısa vadeli riskler oluştursa da TL'deki düşük seviyeler sektörü destekliyor. Bununla birlikte, orta-uzun vadede sektörün geçmişte oluşturduğu tecrübe ve uluslararası itibar sayesinde yüksek potansiyele sahip olduğu düşünülüyor. Genel olarak sektörün kısa vadeli sorunları son yıllardaki hızlı büyümenin ve risk almanın gecikmeli yansımalarından kaynaklanıyor. Bununla birlikte,

genel olarak inşaat sektörünün hemen hemen tüm alt sektörlerinde gerek içsel gerekse dışsal faktörlerle orta-uzun vadede yüksek potansiyel taşıdığı görülüyor. Ancak bu potansiyelin ortaya çıkması için makroekonomik istikrarın güçlendirilmesi gerektiği anlaşıyor. Yine de yakın zamana kadar petrol fiyatlarının düşmesi, gelirlerini bu kaynağa dayandıran pazarlarda risk unsuru yaratıyordu. Petrol fiyatlarının yükseleceğine dair beklentinin realize olması ile birlikte petrol gelirine dayalı ekonomilere sahip ülkelerin pazar konumları sürecek. Ayrıca AB kaynaklarından yararlanma imkanlarını artıran kimi Avrupa ülkeleri de yurtdışı müteahhitlerin radarına girecek. Her geçen dönem daha çok iştah sunan Afrika pazarı, risk ihtimalleri de göz önünde bulundurularak Türk müteahhitlerin gündeminde daha çok yer edinecek. Yanı sıra beşeri ilişkilerin arttığı Güney Amerika ülkeleri, genel ortalama düşük oranlar ile temsil edilmesine karşın ortaya koyacakları büyüme rakamları ile orta vadenin potansiyel sunan pazarları olacak.

İletişim:

İsmail Önder Ünal
İnşaat Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
iunal@kpmg.com

Detaylı bilgi için:
KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul
İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara
The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir
Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr
kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

Taşımacılık

Sektörel Bakış

2019

kpmg.com.tr

Dünyada ve Türkiye’de eğilimler

Taşımacılık ve lojistik hizmetleri, üretim süreçlerinin farklı coğrafyalara dağılmasıyla her geçen gün daha çok önem kazanıyor. Üretimin yanı sıra pazarların çok çeşitlenmesi ve büyümesi ile birlikte global ticaret trafiğinde her geçen gün daha fazla kilit rol üstleniyor. Küreselleşmenin bir sonucu olarak şirketler, üretimin her aşamasında maliyet avantajını yakalamaya çalıştıkları için nihai ürünün tüketiciye ulaşmasında bu hizmete yüksek standartta ihtiyaç duyuyorlar. Söz konusu ihtiyaç sektörün dünya ticaretiyle birlikte büyümesini desteklerken, kendi içinde rekabeti de üst noktaya taşıyor.

Nihai ürünü elde ederken ortaya çıkan maliyetler içerisinde büyük bir paya sahip olan taşımacılık ve lojistikteki verimlilik artışları, ticari faaliyetin bütünü açısından önemli avantajları beraberinde getirebiliyor. Bilgi sistemleri ve dijital teknolojideki ilerlemeler sektöre yeni bir dinamizm katarken, toplamda yaratılan katma değerde büyük artışlar kaydedilebiliyor. Bu nedenle sektördeki firmalar, rekabetten geride kalmamak için devamlı olarak verimlilik artırıcı ve maliyetleri azaltıcı Ar-Ge faaliyetleri yürütürken kamu öncülüğünde sektöre büyük alt yapı yatırımları yapıyor.

Bununla birlikte, değişen tüketici tercihleri ve gelişen ağlar sayesinde tedarik zincirinde araçlar azalmaya başlıyor. Bu durum taşımacılık ve lojistik hizmetlerini destekleyici bir unsur olarak karşımıza çıkıyor. İnternetin ve akıllı iletişim araçlarının yaygınlaşması alışveriş alanlarımızı değiştirse de satın alınan ürünlerin taşınması ve lojistiğine yönelik ihtiyaç devamlı artıyor. Hemen hemen her sektörde olduğu gibi, taşımacılık ve lojistikte süreçler bilişim teknolojilerindeki gelişmelerle otomatize edilirken, sektörde önemli değişiklikleri beraberinde getiriyor.

Dünya ticareti büyük ölçüde dışa açık ve verimli taşımacılık ve lojistik ağ alt yapılarının bulunduğu ülkeler arasında geliyor. Bu nedenle taşımacılık ve lojistik alanlarında daha etkin ve verimli sonuçlar alarak farklılık yaratmak, rekabet avantajı olarak görülüyor. Diğer bir ifadeyle, verimli taşımacılık ve lojistik ağ yapılarını kurabilen ülkelerin küresel rekabette öne çıktıkları gözleniyor. Ülkelerin gümrükleme işlemleri, altyapı, uluslararası gönderim, lojistik kalitesi ve yetkinliği, takip ve izleme, zamanlama gibi ölçütlere göre oluşturulan Dünya Bankası’nın lojistik performans endeksinin üst sıralarında küresel ticarete de yüksek paya sahip ve gelişmiş ekonomiler yer alıyor.

Dünya Bankası lojistik performans endeksi sıralaması

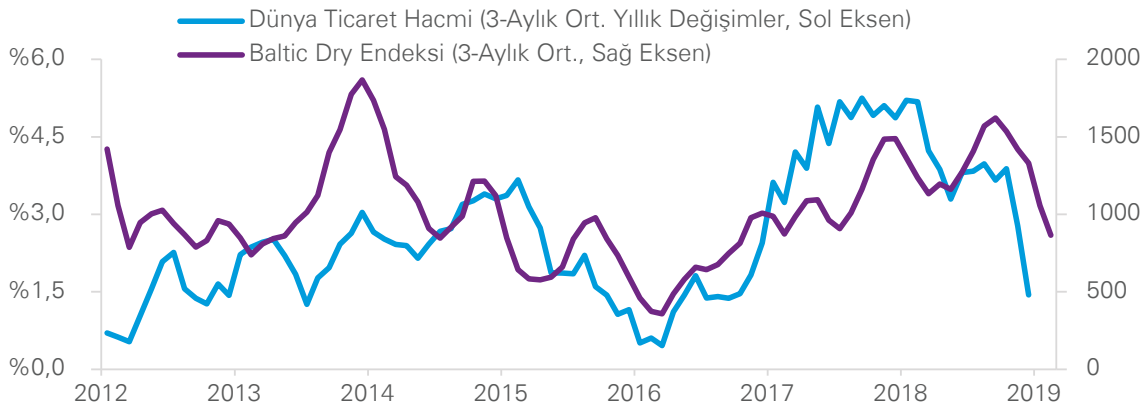
2010 sıralaması	2014 sıralaması	2018 sıralaması
Almanya	Almanya	Almanya
Singapur	Hollanda	İsveç
İsveç	Belçika	Belçika
Hollanda	İngiltere	Avusturya
Lüksemburg	Singapur	Japonya
İsviçre	İsveç	Hollanda
Japonya	Norveç	Singapur
İngiltere	Lüksemburg	Danimarka
Belçika	ABD	İngiltere
Norveç	Japonya	Finlandiya
İrlanda	İrlanda	Birleşik Arap Emirlikleri
Finlandiya	Kanada	Hong Kong
Hong Kong	Fransa	İsviçre
Kanada	İsviçre	ABD
ABD	Hong Kong	Yeni Zelanda
Danimarka	Avustralya	Fransa
Fransa	Danimarka	İspanya

Kaynak: Dünya Bankası

Dünya taşımacılık ve lojistik sektörünün bu uzun vadeli eğilimlerinin yanında kısa vadede büyük bir zorlukla karşı karşıya kaldığı görülüyor. Küresel ticaretteki korumacı tedbirler ve İngiltere'nin AB'den çıkışı (Brexit) kaynaklı belirsizliklerden dolayı ekonomik aktivite yavaşlarken, ticaret hacmi de ivme kaybediyor. Bu nedenle dünya genelinde taşımacılık ve lojistik sektörü açısından kısa vadede zorlu bir görünüm ortaya çıkıyor.

Hollanda Merkezi Planlama Bürosu verilerine göre, 2017 yılında yüzde 4,7 büyüyen dünya ticaret hacmi 2018 yılında yüzde 3,3'lük büyüme performansı ile belirgin bir yavaşlama gösterdi. Bununla birlikte, küresel ticaret açısından öncü gösterge niteliğindeki Baltic Dry kuru yük endeksi Eylül ayından bu yana devamlı geriliyor. Dünyanın gözü ABD ve Çin arasındaki ticaret görüşmelerindeyken, 2019 yılında küresel ticaret hacmindeki yavaşlamanın devam edebileceği öngörülüyor.

Dünya ticaret hacmi ve Baltic dry endeksi

Kaynak: Netherlands CPB, www.balticexchange.com

Dünya genelinde taşımacılığın önemli bir kısmı maliyet avantajı ve sürdürülebilirlik nedeniyle denizyolu ile yapılıyor. Sürdürülebilirlik konusu ekonomilerin diğer alanlarında olduğu gibi, taşımacılık ve lojistik sektöründe de birçok çevre dostu düzenlemeyi ortaya çıkarıyor ve şirketlere yeni yükümlülükler getiriyorlar. Daha şimdiden kullanıcısı olmayan taşıma araçları gibi yıkıcı teknolojilerin etkilerinin hissedilmeye başlandığı görülüyor.

Deniz taşımacılığında iş modeli limandan-limana (port-to-port) yerine müşteriden müşteriye (customer-to-customer) şeklinde değişiyor. Bu değişim ile birlikte ölçek ekonomisinin büyümeye devam etmesi, yüksek yatırım tutarlarını beraberinde getiriyor. Diğer yandan deniz taşımacılığı da diğer sektörler gibi dijitalleşmenin getirdiği imkanları iş süreçlerine entegre etmeye çalışıyor. Bu sayede verimlilik artışı sağlanmaya çalışılırken, maliyetlerde önemli iyileşme sağlanıyor.

Taşımacılık ve lojistik sektörünün bir diğer önemli ayağı ise hava taşımacılığı olarak öne çıkıyor. Dünya ekonomisindeki yavaşlamaya rağmen devam eden büyüme eğilimi havayolu taşımacılığında talebi canlı tutuyor. Ayrıca petrol fiyatlarının dalgalı bir seyir izlemekle birlikte hala düşük seyretmesi, sektörün maliyetlerinin kontrol altında kalmasını sağlıyor.

Taşımacılık ve lojistik sektöründe işletmelerin yatırım giderlerinin oldukça yüksek olması nedeniyle küresel ölçekte faizlerin seyri de sektör açısından önem taşıyor. Bu nedenle taşımacılık ve lojistik sektörü açısından mal ticaretinin performansını etkileyen korumacı politikalar ve jeopolitik belirsizliklerin yanında enerji fiyatlarının seyrinin ve finansal piyasalardaki gelişmelerin büyük önemi bulunuyor.

Türkiye Pazarı

Türkiye taşımacılık ve lojistik sektörü:

Türkiye'nin coğrafi konumunun etkisiyle taşımacılık ve lojistik sektöründe büyük bir gelişme potansiyeli olduğu görülse de altyapı yetersizliği, finansmana erişim ve dış ticaret akımındaki dalgalanmalar gibi nedenlerle sektör henüz arzu edilen noktaya erişemedi. Diğer bir açıdan ifade edersek, yüksek potansiyel sunan sektörün Türkiye ölçeğinde kat edeceği ve ulaşacağı önemli rotalar var.

Sektörün ekonomideki yeri

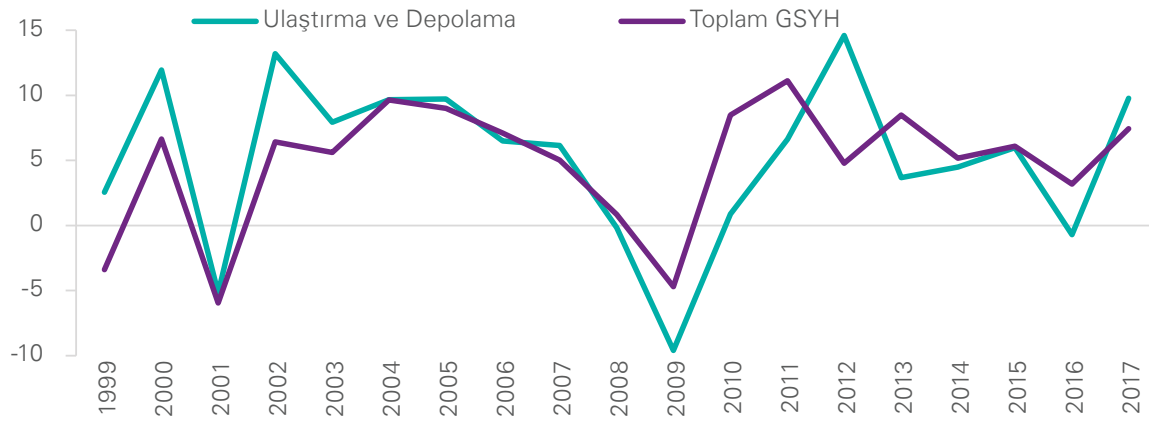
Dış ticaretteki hızlı büyümenin yaşandığı dönemde GSYH'dan daha hızlı bir büyüme performansı yakalayan Türk taşımacılık ve lojistik sektörü, küresel kriz sonrası dönemde dalgalı bir seyir izledi. Bu dalgalanmalarda jeopolitik gelişmeler ve ticaret ortağımız ekonomilerin performansı önemli rol üstleniyor.

1999-2008 döneminde toplam GSYH yüzde 4,1 büyürken, taşımacılık ve lojistik sektörünü içeren ulaştırma ve depolama sektöründe büyüme hızı yüzde 6,2 seviyesine ulaştı. Söz konusu büyümede ülke dış ticaret hacmindeki istikrarlı gelişmenin yanında kamunun kara ve hava yolu yatırımlarındaki hızlı artışlar etkili oldu. 2009 küresel krizinde ise dış ticaret hacmindeki sert daralmaya bağlı olarak sektör toplam GSYH'dan daha sert daraldı.

Bununla birlikte, sonrasındaki dönemde daha gecikmeli ve görece yavaş bir toparlanma sergiledi.

2012 sonrasında ise içinde bulunduğumuz coğrafyadaki gerilim, sektörün GSYH'ya kıyasla daha yavaş bir büyüme sergilemesine neden oluyor. Özellikle 2016 yılındaki terör saldırıları turizm ile taşımacılık ve lojistik sektörünün zayıf bir performans sergilemesine neden oldu. Bu eğilimlerle 2012-2017 döneminde genel GSYH'da büyüme yüzde 6,1 olarak gerçekleşirken, ulaştırma ve depolama sektöründe yüzde 4,6 seviyesinde kaldı.

Yıllık Büyüme Oranları (%)

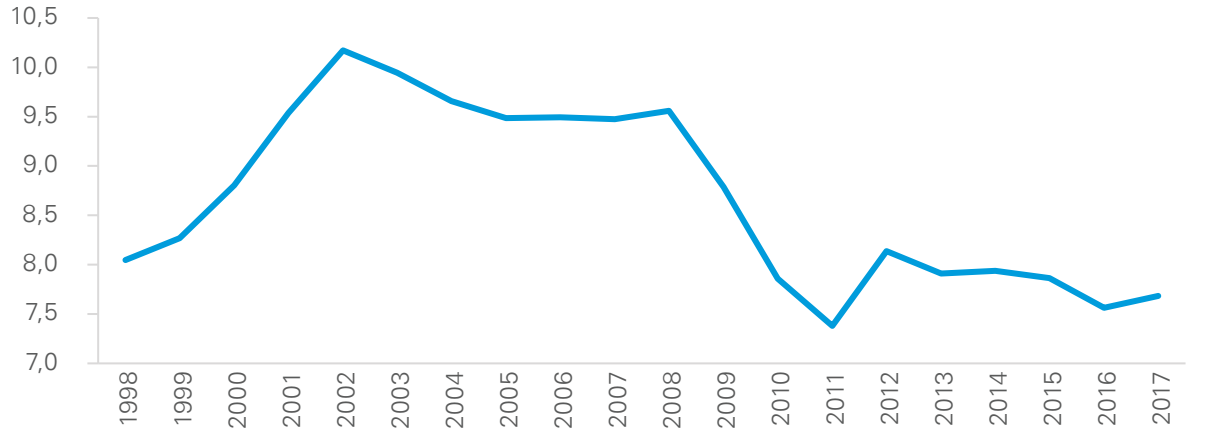

Kaynak: TÜİK

2009 sonrası dönemde ve yakın tarihteki küresel ve bölgesel gelişmeler sektörün istikrarlı bir büyüme performansı yakalamasının önündeki en büyük engel olarak görülüyor. Küresel ticaretteki korumacı politikalar ve Brexit kaynaklı belirsizliklerin yanında, Ortadoğu'da devam eden güvenlik kaygıları Türk taşımacılık ve lojistik sektörünün gelişmesini sınırılıyor.

Bu nedenle de sektörün toplam GSYH içindeki payı 2012 sonrasındaki azalan trendini sürdürüyor. Dünya Bankası tarafından yayımlanan 160 ülkenin lojistik performanslarının incelendiği 'The Logistics Performance Index (LPI) 2018' raporunda Türkiye 3,15 puanla 47. sırada yer alıyor. 2016 yılı raporunda ise Türkiye 3,42 puanla 34. sırada bulunuyordu.

Ulaştırma ve Depolama Sektörünün GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: TÜİK

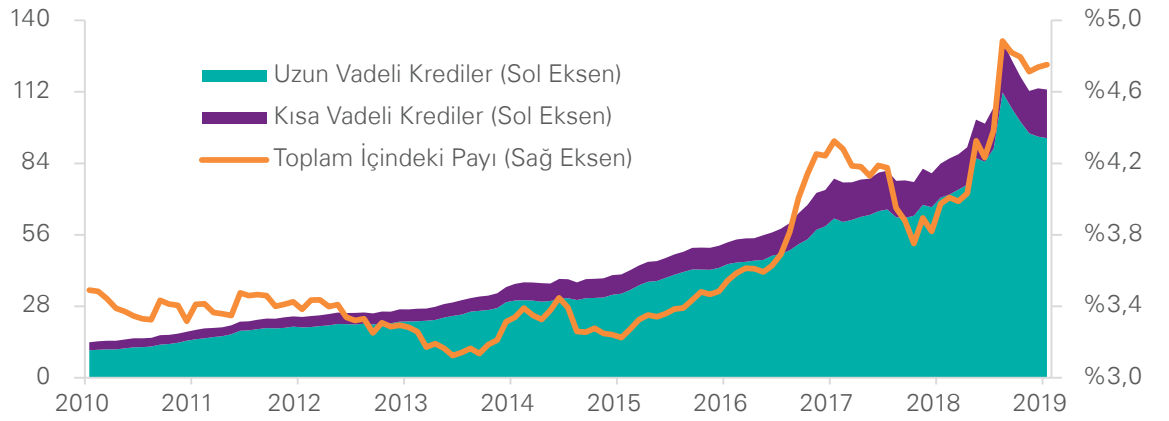

Taşımacılık ve lojistik sektörünün mali yapısı

Sektörde işletmeleri, sabit yatırım giderleri yüksek olduğundan dolayı borçlanmalarını büyük ölçüde uzun vadeli gerçekleştiriyorlar. Sektörün gelirlerinin önemli bir kısmının yabancı para cinsinden olması da firmalara yabancı para cinsinden borçlanma imkanı sunuyordu. Bu nedenle son yıllarda döviz kurlarındaki yükseliş nedeniyle sektörün borç yükünün hızlı bir şekilde arttığı görülüyor. Sektörün toplam krediler içindeki payı 2010-2015 arasındaki ortalama yüzde 3,3'ten hızla yükselerek yüzde 5'e yaklaştı. Ancak GSYH içindeki yüzde 7,7'lik payı ile karşılaştırıldığında sektörün borç yükünün çok da yüksek olmadığı görülüyor.

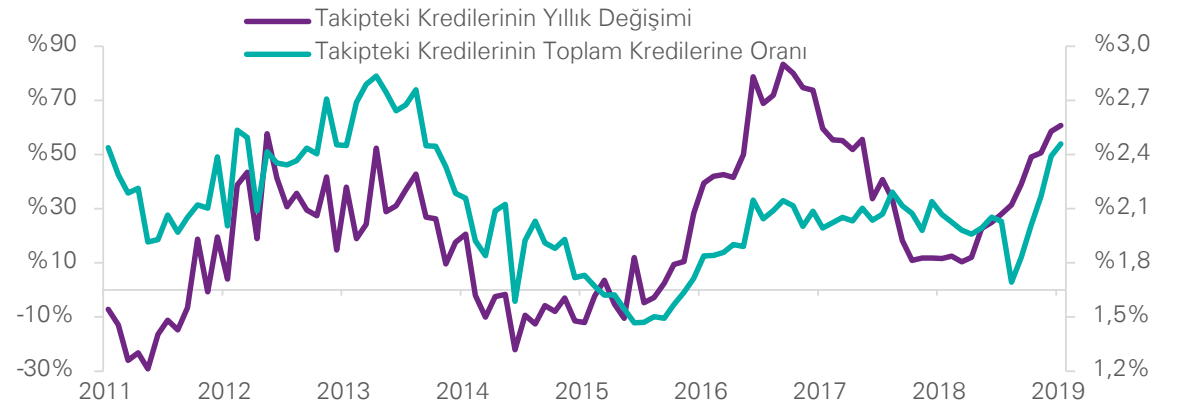
Taşımacılık ve depolama sektörüne krediler (milyar tl) ve toplam krediler içindeki payı

Kaynak: BDDK

Borç yükündeki bu hızlanmayla birlikte sektörün takipteki alacaklarında özellikle 2018 yılında ciddi artışlar yaşandı. Buna karşın sektörün takipteki alacak oranı oldukça düşük seviyelerde seyrediyor. Türk bankacılık sektörünün taşımacılık ve depolama sektöründen doğan takipteki alacak bakiyesi 2018 yılında yüzde 58,6 artarak 2,8 milyar TL seviyesine çıktı. Sektörün takipteki alacaklarının toplam kredilerine oranı ise 2017 sonundaki yüzde 2,1'den 2018 sonunda yüzde 2,4 seviyesine çıktı. Ocak 2019 itibarıyla takipteki alacak bakiyesi artmaya devam etse de takipteki alacak oranı yüzde 2,5 ile yönetilebilir seviyelerde bulunuyor.

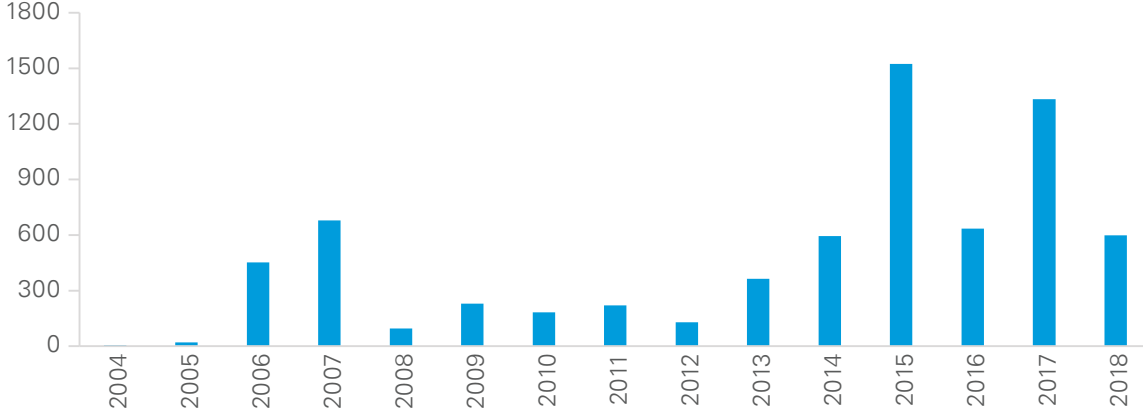
Taşımacılık ve depolama sektörü kredileri

Kaynak: BDDK

Türk taşımacılık ve lojistik sektörünün son yıllardaki zayıf performansına rağmen uzun vadedeki yüksek potansiyelinin yabancı yatırımcıların ilgisini çektiği görülüyor. Bu doğrultuda özellikle son beş yılda güçlenmek üzere yabancıların sektöre doğrudan yatırımlarında önemli girişler görüldü. 4,7 milyar doları son beş yılda olmak üzere sektöre son 15 yılda 7,1 milyar dolar tutarında yabancı yatırım girişi oldu.

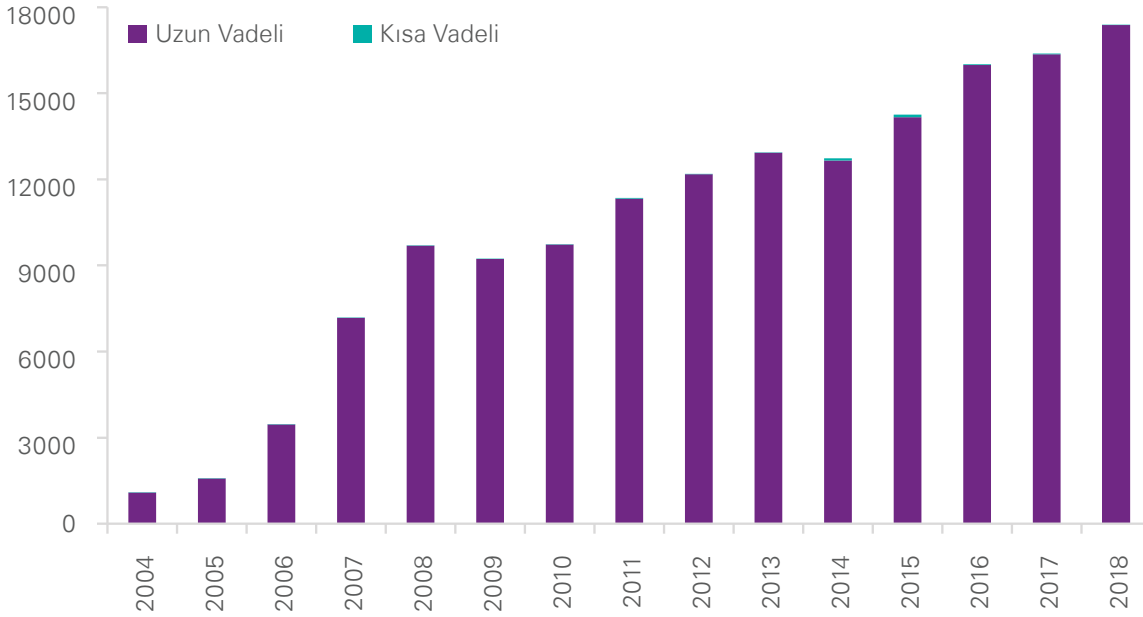
Taşımacılık ve depolama sektörüne doğrudan yabancı yatırım girişleri (milyon dolar)

Kaynak: TCMB

Ekonominin diğer sektörlerinde olduğu gibi, taşımacılık ve lojistik sektöründe de yurtdışı borçlanma son 15 yılda hızla arttı. Tamamına yakını uzun vadeli olan yurtdışı kredi borcu 2004 yılındaki 1 milyar dolar seviyesinde 2018 yılına kadar hızlı bir şekilde artarak 17 milyar dolar seviyesine yükseldi.

Taşımacılık ve depolama sektörü yurtdışı kredi borcu (milyon dolar)

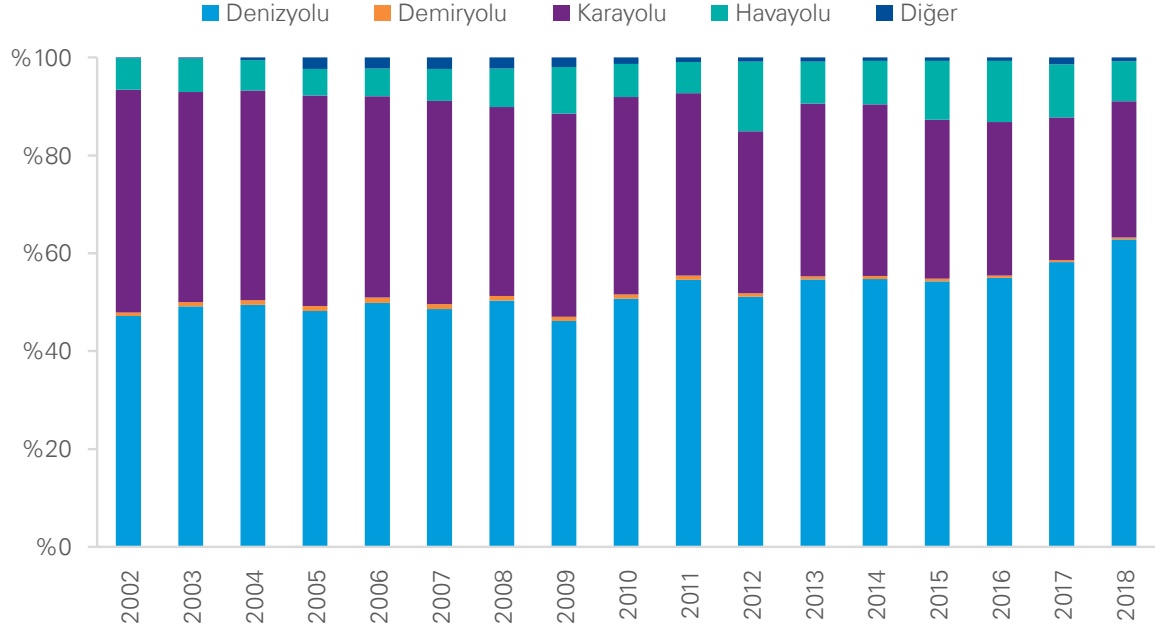

Kaynak: TCMB

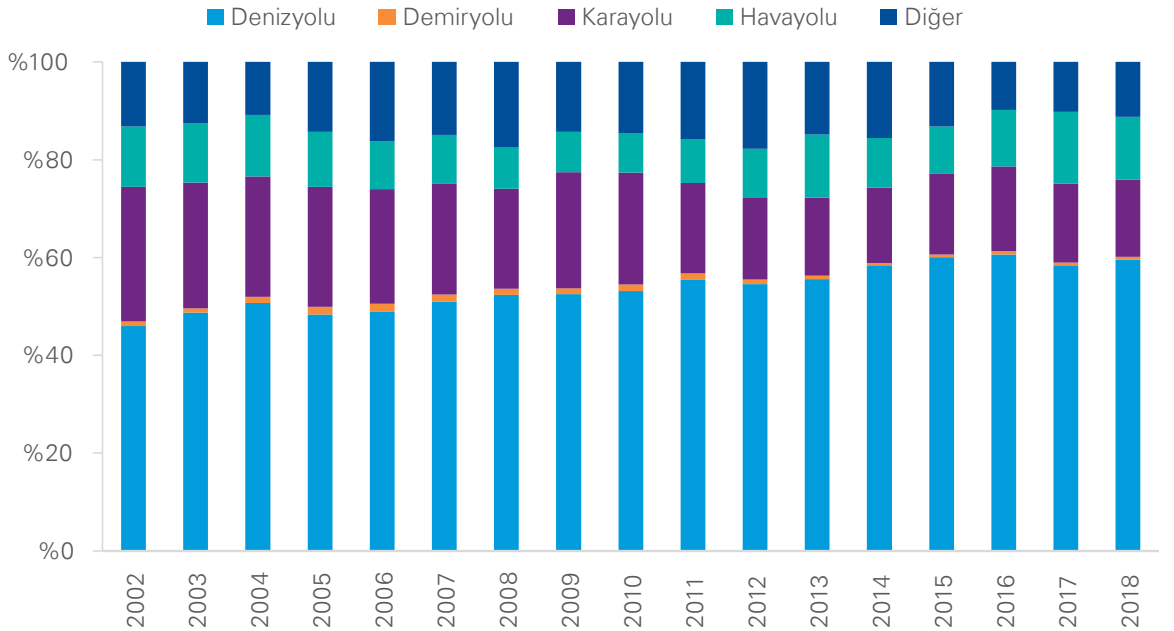
Dış ticarete taşımacılık ve lojistik sektörü

Türkiye'nin dış ticaret verilerine taşıma şekillerine göre bakıldığında, son 15 yıldır belirgin bir trend gözleniyor. Denizyolu taşımacılığının hem ihracatta hem de ithalattaki payının arttığı görülüyor. Buna karşın karayolu ile yapılan taşımacılık zaman içerisinde geriliyor. İthalat tarafında boru hatlarıyla yapılan ham petrol ve doğalgaz ithalatının taşımacılığı önemli bir yer tutuyor. Ancak ne ihracat ne de ithalat tarafında demiryolu ile yapılan yük taşımacılığı önemli bir paya sahip.

İhracatın taşıma şekillerine göre dağılımı

İthalatın taşıma şekillerine göre dağılımı

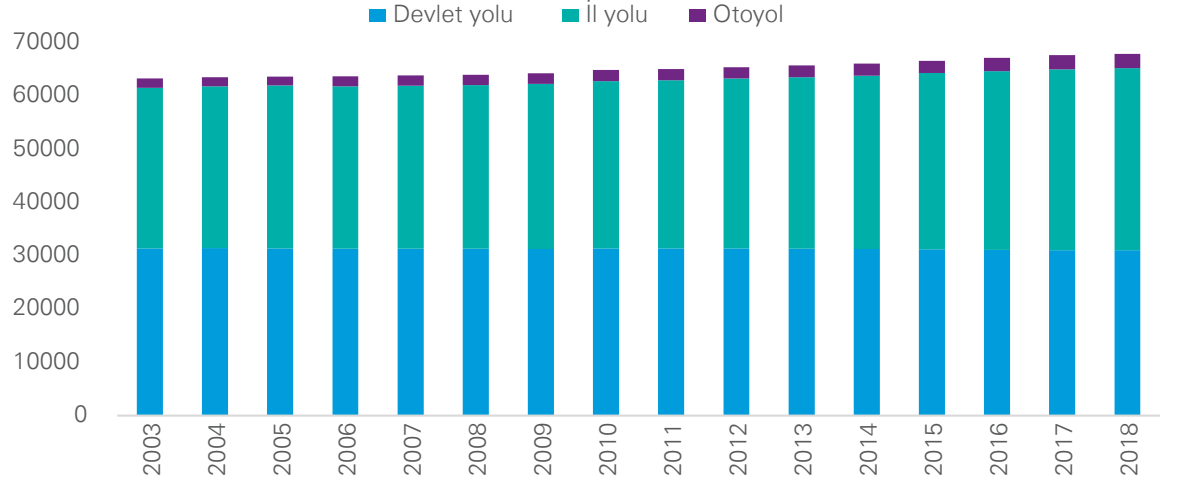

Kaynak: TÜİK

Karayolu taşımacılığı

Yurtiçi yolcu ve yük taşımacılığında en çok tercih edilen karayolu taşımacılığında son 16 yılda önemli kalite iyileştirmeleri yapıldı. Toplam karayolu uzunluğu 2003 yılındaki 63 bin 244 km'den 2018'de 67 bin 891 km'ye yükselirken, bunun içinde bölünmüş yolların uzunluğu beş kattan fazla arttı. Bununla birlikte, otoyol uzunluğu da 2003 yılındaki bin 753 km'den 2018'de 2 bin 717 km'ye uzadı. Bununla birlikte, büyükşehirlerde trafiği azaltmak ve karayolu ulaşımını kolaylaştırmak üzere çok sayıda, köprü ve tünel yapıldı.

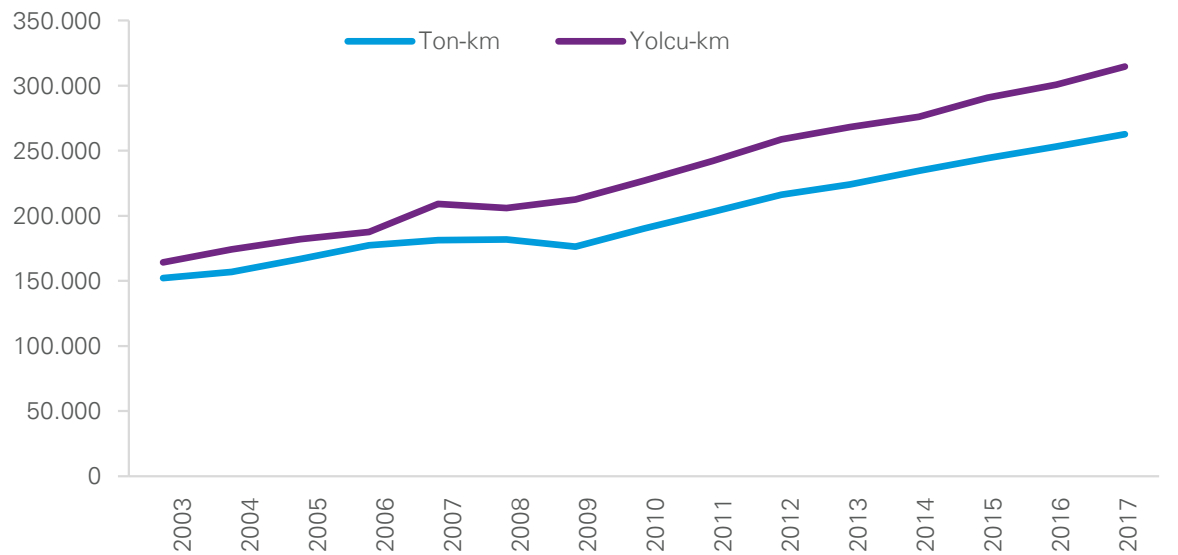
Karayolu uzunlukları (km)

Kaynak: TÜİK

Karayolu ile yapılan yük taşımacılığı ise çok sayıda oyuncu tarafından yurtiçindeki faaliyetlerin çok büyük bir kısmını oluşturuyor. Karayolu ile yapılan yük taşımacılığı 2009 krizi dışında genel olarak artış eğilimini korurken, yolcu taşımacılığı sadece 2008 yılında sınırlı bir azalış gösterdi.

Kara yollarında yük ve yolcu taşımacılığı (milyon)

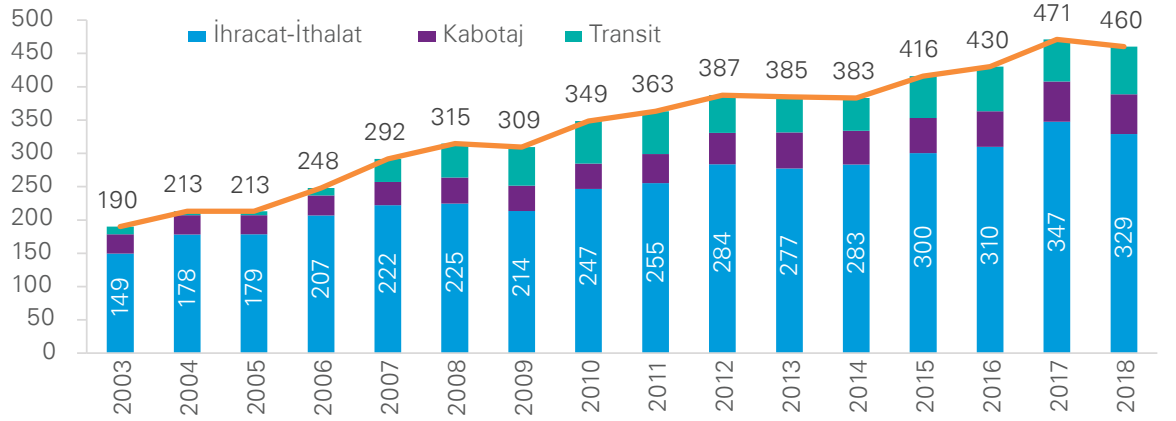
Kaynak: TÜİK

Denizyolu taşımacılığı

Dış ticaret verilerinde de görüldüğü üzere, denizyolu taşımacılığı büyük ölçüde ihracat ve ithal edilen malların taşınmasında kullanılıyor. 2002 yılında yüzde 47,2 olan ihracatın denizyolu ile taşınan kısmı, 2018 yılına gelindiğinde yüzde 62,8'e yükseldi. Aynı dönemde ithalatın denizyolu ile taşınan kısmının oranı yüzde 46,0'dan yüzde 59,6'ya çıktı.

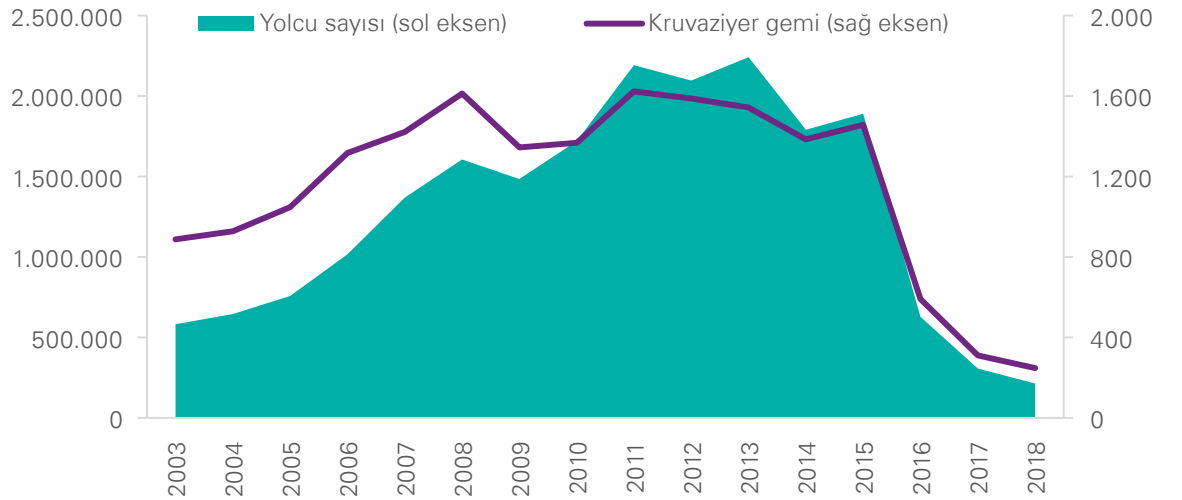
Denizyolu taşımacılığının dış ticaretin yanında kabotaj ve transit amaçlı taşımacılık ile limanlarda elleçlenen yük miktarı da genel itibarıyla artmaya devam ediyor. 2003 yılında 190 milyon ton olan elleçlenen toplam yük miktarı 2018 sonunda 460 milyon tona ulaştı.

Limanlarda elleçlenen yük miktarı (milyon ton)

Denizyolu ile yolcu taşımacılığında ise son yıllarda çok dramatik gelişmeler yaşandı. 2011 sonrasında limanlara gelen kruvaziyer gemi sayısında başlayan düşüş eğilimi 2015 sonrası hız kazanırken, yolcu sayısı da sert bir şekilde geriledi. 2015 yılında 1456 olan gemi sayısı 2018 yılında 247'ye gerilerken aynı dönemde yolcu sayısı 1 milyon 889 bin 370 kişiden 213 bin 771 kişiye indi.

Kruvaziyer gemi ve yolcu istatistikleri

Kaynak: TÜİK

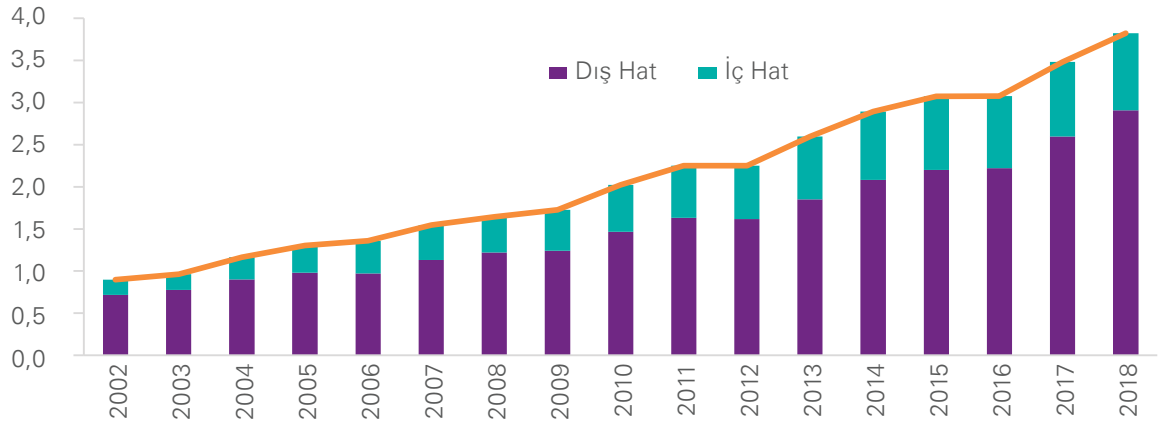
Havayolu taşımacılığı

Havayolu taşımacılığı sektörün serbestleştirilmesiyle ve kamunun büyük alt yapı yatırımlarıyla devamlı olarak gelişme gösteriyor.

Havayolu taşımacılığında genellikle çabuk bozulabilen, değeri yüksek, hızlı ve güvenli bir şekilde taşınması gereken ürünler tercih ediliyor. Oldukça hızlı ve güvenli olmasına karşın göreceli yüksek maliyeti dolayısıyla yük taşımacılığında daha az tercih edilse de

Türkiye’de havayolu ile taşınan yük miktarı 2002-2018 arasında 2012 yılı hariç sürekli olarak artış gösterdi. 2002-2003 yıllarında 1 milyon tonun altında olan yıllık havayolu yük taşımacılığı 2018 yılında 3,8 milyon tona ulaştı. İç hatlarda taşınan yük miktarı bu dönemde beş katına çıkarken, dış hatlarda taşınan yük miktarı 0,7 milyon tondan 2,9 milyon tona yükseldi.

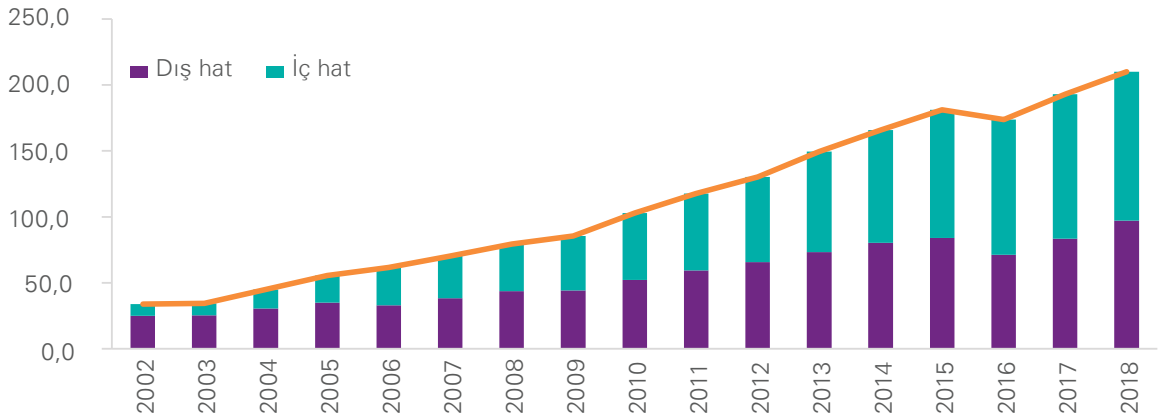
Havayolu yük taşımacılığı (milyon ton)

Kaynak: DHMİ

Söz konusu dönemde havayolu ile taşınan yolcu sayılarında da kayda değer gelişmeler yaşandı. 2016 yılında artan güvenlik kaygıları ve turizmdeki sorunlar nedeniyle dış hat yolcu taşımacılığı daralırken, toplam yolcu sayısında da azalış yaşandı. İç hatlarda yolcu taşımacılığı ise devamlı artarak dış hatların üzerine çıktı. 2002 yılında 8,7 milyon kişi olan iç hat yıllık yolcu sayısı, 2018 yılına gelindiğinde 112,8 milyon kişiye ulaşırken, dış hat yolcu sayısı 25,1 milyondan 97,2 milyon kişiye yükseldi. Böylece toplam havayolu yolcu sayısı 33,8 milyondan 210 milyon kişiye çıktı.

Havayolu yolcu taşımacılığı (milyon kişi)

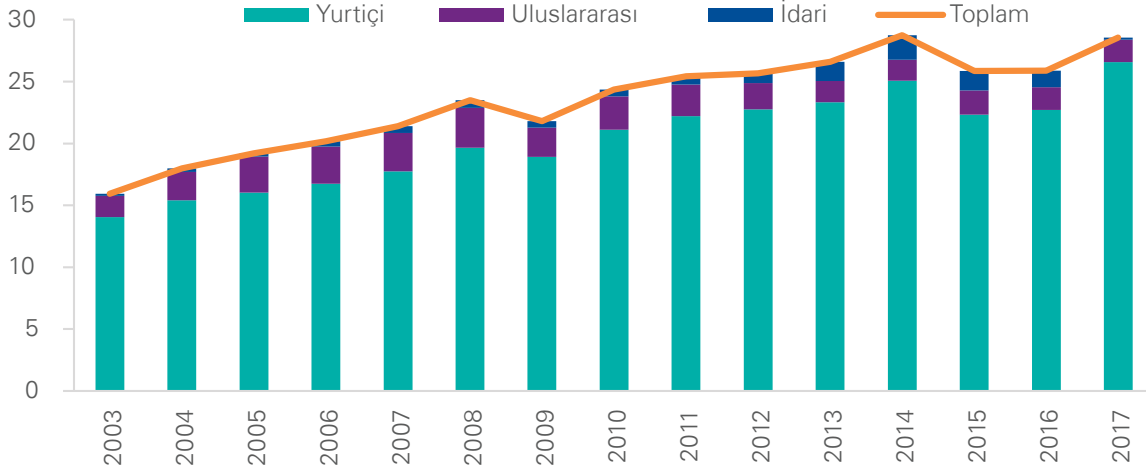

Kaynak: DHMİ

Demiryolu taşımacılığı

Demiryolu taşımacılığının önemine dikkat çekilmesine ve Türkiye'nin son yıllardaki yüksek hızlı tren yatırımlarına rağmen, demiryolu yük taşımacılığında kayda değer bir ilerleme sağlanamadı. Çoğunlukla yurtiçi yük taşımacılığında tercih edilen demiryollarında taşınan toplam yük miktarı 2002 yılındaki 15,9 milyon tondan 2017 yılında 28,6 milyon ton seviyesine çıktı.

Demiryolu yük taşımacılığı (milyon ton)

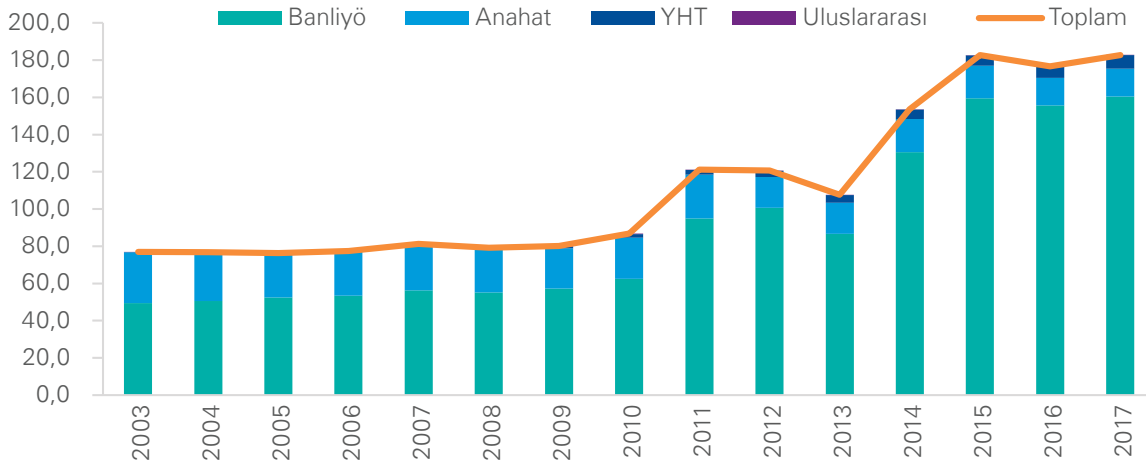

Kaynak: DDGM

Şehirleşme ile banliyö ve şehir merkezi arasında demiryolu ile yolcu taşımacılığı gelişirken, şehirlerarasında yolcu taşımacılığı sayıları belirgin olarak azaldı. Banliyölerden demiryolu ile taşınan yolcu sayısı 2003-2017 arasında 3,5 katına yükselerek 160,5 milyon kişiyi aşarken, şehirlerarasında yolcu taşımacılığı 27,3 milyon kişiden 15 milyon kişiye geriledi.

Yüksek hızlı tren (YHT) ile yolcu taşımacılığı ise henüz arzu edilen seviyelerde olmasa da çok hızlı gelişim gösteriyor. 2009 yılında 1 milyon kişinin altında olan YHT ile yolcu taşımacılığı yıllık toplam sayısı 2017 sonunda 7,2 milyon kişiye ulaştı.

Demiryolu yolcu taşımacılığı (milyon kişi)

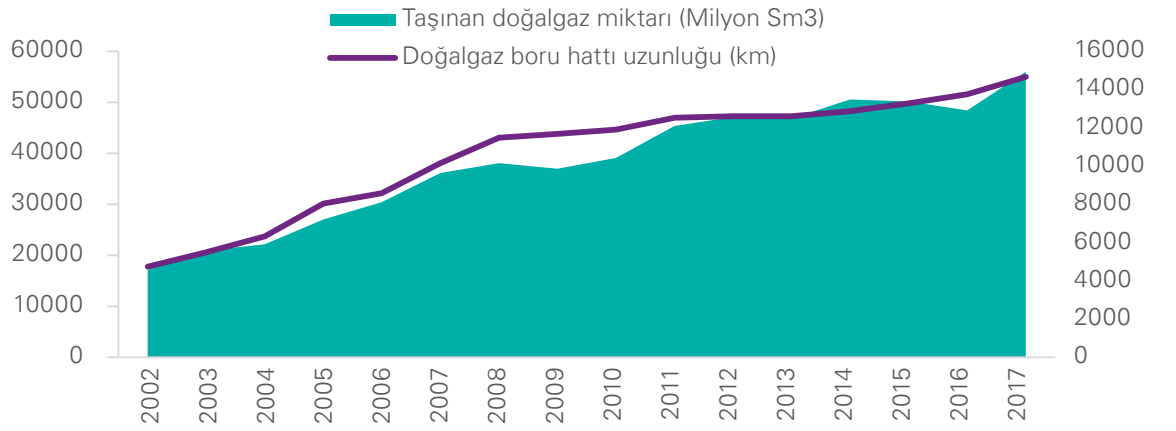
Kaynak: DDGM

Boru hattı taşımacılığı

Boru hattı taşımacılığı, ham petrol ve doğalgaz gibi enerji ürünlerinin naklinde tercih edilen bir taşımacılık türüdür. Başlangıçtaki yatırım maliyetleri yüksek olduğundan uzun vadeli bir strateji ile ve genellikle de devletler arasında kullanılır. Türkiye coğrafi konumu ile enerji kaynaklarına yakın bir ülke olduğundan boru hattı ile taşımacılık önemli bir alt sektördür. 2002 yılında 4 bin 739 km olan doğalgaz boru hattı uzunluğu 2017 sonunda 14 bin 666 km'ye ulaştı.

Bu dönemde boru hattı ile taşınan doğalgaz miktarı ise 17 milyar sm³'ten 56 milyar sm³'e yükseldi. Öte yandan ham petrol taşımada kullanılan boru hattı ise bu dönemde miktar küçülse de daha yüksek verimde kullanılarak yıllık toplamda taşınan ham petrol miktarı 12,4 milyon tondan 36 milyon tona yükseldi.

Doğalgaz boru hattı uzunluğu ve taşınan doğalgaz miktarı

Kaynak: DHMI

	Petrol boru hattı uzunluğu (km)	Ham petrol (bin ton)
2004	3.065	12.387
2005	3.065	9.379
2006	3.065	9.096
2007	3.065	12.833
2008	3.065	24.531
2009	3.065	29.721
2010	3.038	27.041
2011	3.038	29.805
2012	3.038	26.153
2013	3.053	20.668
2014	3.053	15.386
2015	3.053	35.343
2016	3.053	35.906
2017	3.053	35.998

Kaynak: TÜİK

Sektördeki önemli oyuncular

Taşımacılık ve lojistik sektöründe şirketler kurumsallık yönünden geniş bir yelpazede yer alıyorlar. Küresel rekabette yer almaya çalışanların kurumsal yapıları güçlü iken yurtiçi pazarda etkili olmak durumunda kalanlarda güvenilir finansal bilgiye erişmek zor olabiliyor. Bu nedenle daha çok dış ticarete etkili olan denizcilik ve havayolu şirketleri konusunda bir fikir elde etmek mümkün oluyor.

THY, hava kargoda en büyük oyuncular liginde yer alıyor. Hali hazırda kapasitesi ve uçuş rotaları açısından Avrupa’da birinci, dünyada 8’inci sırada. İstanbul Havalimanı’na 2 milyon tonluk en büyük endüstriyel binalarından birini kuran THY Kargo’da hedef dünyada ilk beş hava kargo şirketi arasında yer almak olarak kondu.

Hava kargo trafiğinin kesişme noktası olan İstanbul’u, dünyanın lojistik merkezi haline getirmeyi amaçlayan THY Kargo, 2016’da global arenada 56 destinasyona gerçekleştirdiği doğrudan uçuşunu, 2023 yılında, 150 destinasyona çıkarmayı planlıyor.

Uçak sayılarına ve aktif büyüklüğüne göre Türkiye’nin en büyük havayolu şirketi Türk Havayolları, en büyük kargo şirketi de THY Kargo olarak tarif edilebilir. Denizcilik sektöründe ise tonaj büyüklüğüne göre en büyük denizcilik şirketi Ciner Ship Management olarak öne çıkıyor.

Havayol şirketleri	Toplam uçak sayısı
THY	309
Pegasus	81
Güneş Ekspres	46
Onur Air	27
Atlas Jet	16

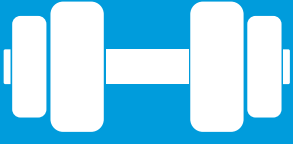
Kaynak: SHGM

Denizcilik şirketleri	Gemi sayısı	Tonaj (DWT)
Ciner Ship Management	26	2141757
Ya Sa Shipping Industry	26	2048550
Marinsa Denizcilik	22	1726988
Advantage Tankers LLC	11	1519335
Arkas Holding	60	1330761

Kaynak: Ekonomist, Deniz Ticaret Odası

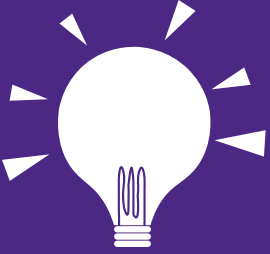
Taşımacılık sektözü durum analizi

Güçlü yönler

- Coğrafi konumu itibarı ile kara, deniz, hava ve demiryollarının entegre biçimde kullanılabilecek olması,
- Karayolu ağının geniş ve araç sayısının yeterli olması
- Havayollarına yapılan yatırımlarla altyapı açısından ciddi bir büyüklüğe ulaşılmış olması
- Limanlar ile demiryolları arasında bağlantının bulunması
- Ağır sanayi merkezlerinin çoğunu içine alan bir demiryolu ağının olması
- Limanların bölgesel konumu itibarıyla önemi ve transit taşımacılığa uygun olması
- Denizyolu taşımacılığında filonun genç olması

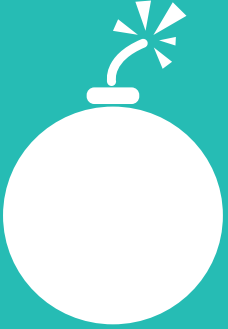
Fırsatlar

- Dijital teknolojilerdeki gelişmeler
- Bölgedeki ülkelerin yeniden inşasında ihtiyaç olacak hizmetler
- Dünya ticaret hacminin gelişmekte olan doğu ülkelerine kayması
- Havacılık sektöründeki geniş ağ
- Karayolu taşımacılığındaki deneyim
- E-ticaret uygulamalarının ortaya koyduğu yeni ve büyüyen iş alanı

Zayıf yönler

- Demiryolu alt yapısının yetersizliği
- Karayolu taşımacılığında fiyat odaklı rekabetin firmaları olumsuz etkilemesi
- Bilgi teknolojilerinin kullanımının yetersiz olması
- Yatırım ve işletme maliyetlerinin yüksek olması
- Uzun vadeli finansmana erişimdeki engeller
- Plansız şehirleşme ve lojistik birimlerin kent içinde plansız dağılımı
- Uzun bürokratik süreçler

Tehditler

- Karbon salınımının her geçen gün artarak devam etmesi ve çevre kirliliğini tetiklemesi
- Yurtiçi taşımacılıkta karayolu taşımacılığının ağırlıkta olması ve diğer modların birer alternatif sunamıyor olması
- AB ile zayıflayan ilişkiler
- Dünyada ticaret ve taşımacılık hizmetlerine yönelik korumacı politikalar
- Pazardaki yabancı firmaların rekabet üstünlüğünün bulunması
- Akaryakıt fiyatlarındaki dalgalanmalar ve fiyat müdahaleleri

Projeksiyonu

Küresel ticaret ve ekonomik büyümeye yüksek derecede bağlı olan taşımacılık ve lojistik sektörü, son yıllardaki zorlu koşulları başarılı bir şekilde geride bıraktı. Dünya ekonomisindeki kırılgan toparlanma eğiliminin yanında, jeopolitik belirsizlikler, ticarette korumacı eğilimler ve finansal piyasalardaki çalkantı geride kalan dönemde olduğu gibi, önümüzdeki yıllarda da sektörün görünümü açısından belirleyici olacak.

2019 yılında dünya ekonomisinin ve ticaret hacminin daha yavaş büyüyeceği beklentisi taşımacılık ve lojistik sektöründe de talebin çok güçlü olmayabileceğine işaret ediyor. Bununla birlikte, geçtiğimiz yıllarda döviz kurlarında ve petrol fiyatlarında yaşanan dalgalanma sektörün finansman ve işletme giderleri üzerinde baskı oluşturdu. Bu durum mevcut küresel belirsizlikler içerisinde önümüzdeki dönemde de devam edebilir.

Bununla birlikte sektör, yenilikçi teknolojiler sayesinde iş süreçlerini iyileştirirken verimlilik artışları ve maliyet avantajları elde edebiliyor. Bu eğilimlerin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği beklenirken, uzun vadede sektörün gelişime açık olduğu düşünülüyor. Ayrıca sektördeki birçok oyuncunun yabancı para cinsinden gelir elde edebiliyor oluşu, sektörün finansal piyasalardaki oynaklığa karşı direncini artırıyor.

Bu nedenlerden dolayı sektörün kısa vadede dünya ticaretine yönelik belirsizlikleri yönetebileceği ve orta vadede coğrafi konumu ve ekonominin dış ticaretteki esnekliği ile görünümünün açık aldığı değerlendiriliyor. Ancak uzun vadede küresel rekabetten geri kalmamak için dijital teknolojilerdeki gelişmelerle uyumlu olarak dönüşümünü mutlaka gerçekleştirmesi gerektiği düşünülüyor.

İletişim:

Yavuz Öner

Taşımacılık Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
yoner@kpmg.com

Detaylı bilgi için:

KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul

İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara

The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir

Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr

kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

Otomotiv

Sektörel Bakış

2019

kpmg.com.tr

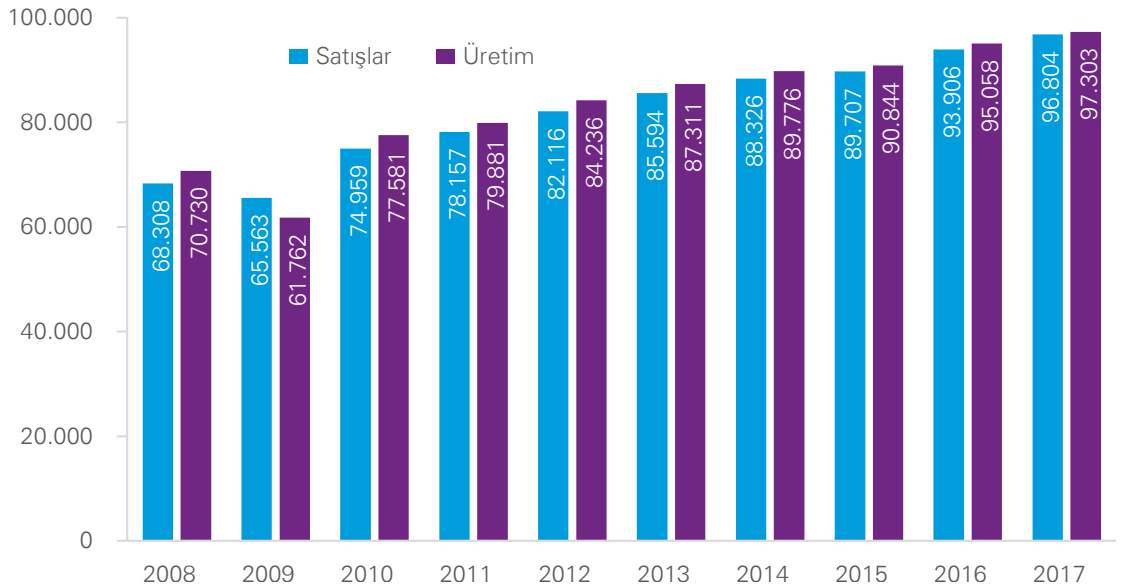
Dünya otomotiv sektörü

Dünyada otomotiv sektörü gerek büyüklüğü, gerekse etki alanı açısından en önemli sanayi dallarından biri olarak görülür. Bu doğrultuda otomotiv sanayi, insanların ulaşım ihtiyacının karşılayan ürünler üretmenin ötesinde pek çok teknolojik ve toplumsal gelişmede anahtar bir yol üstleniyor. Son yüz yılda otomobil kültürü dünya geneline yayılırken, sektör dünya ekonomisine yön vermenin yanında insanların nerede ve nasıl yaşadıkları noktasında da önemli değişimlere yol açtı.

Uluslararası Motorlu Taşıt Üreticileri Birliği'nin (OICA) saptamalarına göre, dünya otomotiv sektörü eğer bir ülke olsaydı bir yıl içerisinde üretilen brüt katma değer üzerinden 2017 itibarıyla dünyanın en büyük altıncı büyük ekonomisi olacaktı. Sektör 2017 yılı içerisinde 1,9 trilyon dolar brüt katma değer üretirken 84,8 milyar dolar tutarında AR-GE yatırımları yapıyor. Bu sayede dünya genelinde bir yıl içerisinde otomotiv sektörü üzerinden kamuya 400 milyar dolar üzerinde vergi geliri sağlanıyor. Bununla birlikte, toplam imalat sanayi istihdamının yüzde 5'lik bir kısmını sağlayan sektörde sayıları milyonlara ulaşan pek çok insan da istihdam ediliyor.

Dünya genelinde 2009 yılındaki sert daralmanın ardından sektörün üretim ve satışları 2010-2017 arasında istikrarlı olarak büyümeyi sürdürdü. Bu iyileşmede, yüksek jeopolitik belirsizliklere ve finansal piyasalardaki oynaklıklara rağmen küresel ekonomik aktivitedeki görece istikrarlı büyüme eğilimi etkili oldu. 2017 yılında dünyada toplam otomotiv satışları bir önceki yıla göre yüzde 3,1 artışla 96,8 milyon adete çıkarken, üretim yüzde 2,4 büyüyerek 97,3 milyon adete yükseldi. LMC Automotive verilerine göre ise 2018'de toplam üretim ve satışlar yüzde 2,7 gerileme ile 94,7 milyon adede geriledi. 2019 yılında ise sektörün üretiminin yüzde 3,7 daha küçülerek 91,2 milyon seviyelerine gerileyeceği tahmin ediliyor.

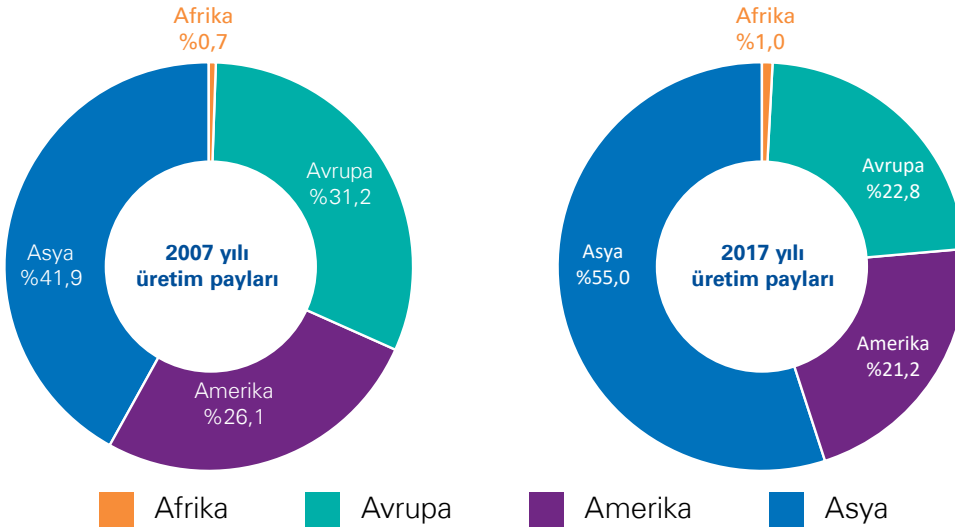
Dünya otomotiv sektörü üretim ve satışlar (bin adet)

Kaynak: OICA

Dünya otomotiv sektöründe son 10 yılda üretim Avrupa ve ABD'den Asya'ya kayarken, bölgeler içinde de gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ekonomilere doğru bir yönelim olduğu görülüyor. Dünya otomotiv üretiminde küresel kriz öncesinde Amerika ve Avrupa'da sırasıyla yüzde 26 ve yüzde 31'lik paya sahiplerken, 2017 yılına gelindiğinde söz konusu ekonomilerde otomotiv üretiminin payları sırasıyla yüzde 21,2 ve yüzde 22,8'e geriledi. Buna karşın Asya ekonomilerinin küresel otomotiv üretimindeki payı bu 10 yıllık dönemde yüzde 42'den yüzde 55 seviyesine çıktı.

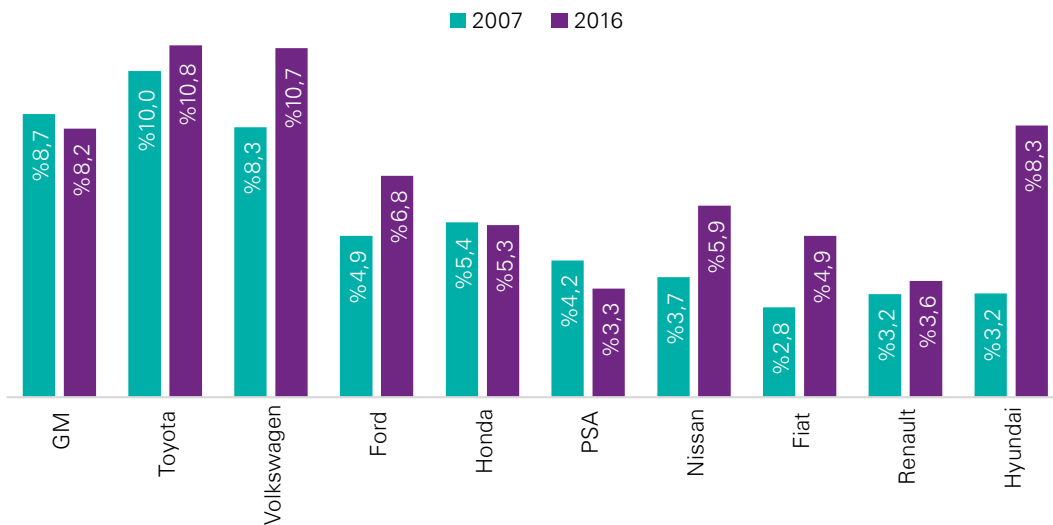
Üretim payları

Kaynak: OICA

Küresel krizi öncesi ve sonrası dönemde dünya otomotiv üretiminde ilk 10 sıradaki üretici aynı kalırken, sıralamada Asyalı firmaların daha çok öne çıktığı görülüyor. Söz konusu 10 büyük üretici, geçmişte olduğu gibi bugün de dünya toplam otomotiv üretiminin yaklaşık yüzde 68'ini gerçekleştiriyor.

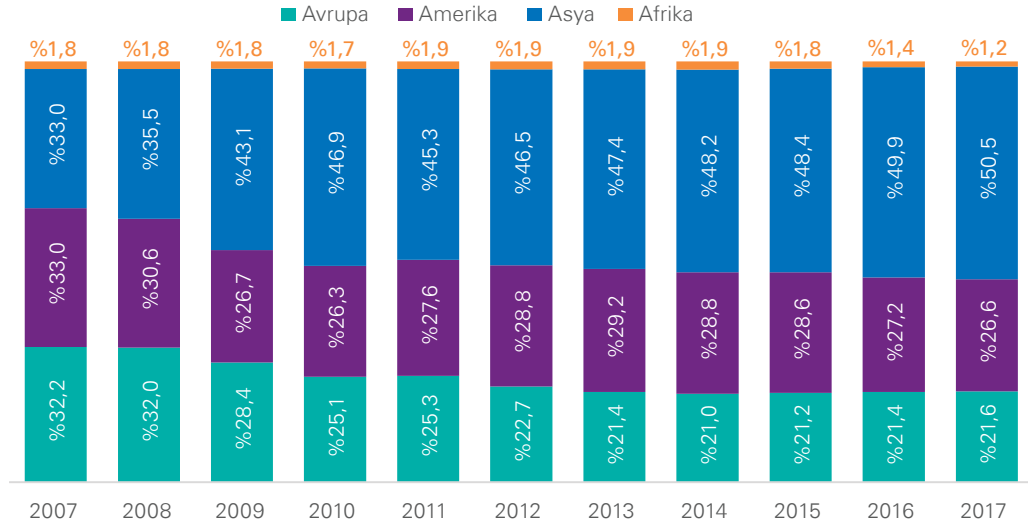
Otomotiv üretici firmaların payları

Kaynak: OICA (2016'DAN BERİ BU ALANDA VERİ AÇIKLANMIŞ DEĞİL)

Üretimdeki kıtalararası geçişler son 10 yılda Asya ekonomilerinin toplam gelirden aldıkları payın artmasıyla otomotiv satışlarına da yansdı. Toplam satışlar içinde Amerika ve Avrupa'nın 2007 yılındaki payları sırasıyla yüzde 33,0 ve yüzde 32,2'den 2017 yılında sırasıyla yüzde 26,6 ve yüzde 21,6'ya indi. Buna karşın Asya ekonomilerindeki satışların payı aynı dönemde yüzde 33,0'dan yüzde 50,5'e yükseldi. Yine üretimde olduğu gibi, kıtalar içinde gelişmiş ekonomilerdeki pazardaki doygunlukla birlikte satışlar zayıflarken, gelişmekte olan ekonomilerin gelir artışlarıyla uyumlu olarak daha güçlü performanslar dikkat çekiyor.

Satışların yıllar itibarıyla dağılımı

Kaynak: OICA

Düşük karbon emisyonlu, çevre dostu hibrit ve elektrikli araçların daha çok tercih edilmesi dünya genelinde geleneksel üreticileri yeni yatırımlara zorluyor. Firmaların mevcut üretim yapısında hızlı değişiklikleri getirememeleri durumu da için üretim üzerinde baskı oluşturuyor. Bu nedenle 2018 yılının son çeyreğinde dünyanın belli başlı ekonomilerinde otomotiv sektörü üretimi ciddi sıkıntılarla boğuştu. Bu dönemde İngiltere'nin AB'den ayrılma süreci (Brexit) Avrupa'daki otomotiv üreticilerini kendilerine yeni üretim merkezleri belirlemek zorunda bırakırken, küresel ticaretteki korumacı eğilimlerin, diğer imalat sanayi firmalarında olduğu gibi dünya otomotiv sektörü üzerindeki tehdidi de arttı.

Dünya otomotiv sektörünün yakın dönemdeki seyri açısından rekabeti düzenleyen ve tüketici haklarını koruyan yasal gelişmelerin yanında yakıt tüketimini azaltan, güvenliği ve verimliliği artıran ve sıkılaşan çevre düzenlemelerini ön planda tutan teknolojilerin kullanımı önem taşıyor. Satışların gücünü koruması ve üretimde verimlilik artışı sağlayan süreç iyileştirmeleri sayesinde sektör dünya genelinde karlılığını korusa da yeni koşullara uyum sağlamak üzere yapılacak yüksek AR-GE harcamaları ve sektör temsilcilerinin ödemek zorunda kaldıkları ceza ve tazminatların önümüzdeki yıllarda da dünya otomotiv sektörünün baş etmek durumunda kalacağı zorluklar olacak. Bu nedenle firmalar, son yıllarda daha çok işbirliğine giderek bu zorlukların üstesinden gelmeye çalışıyor.

Türkiye Pazarı

Türkiye otomotiv sektörü

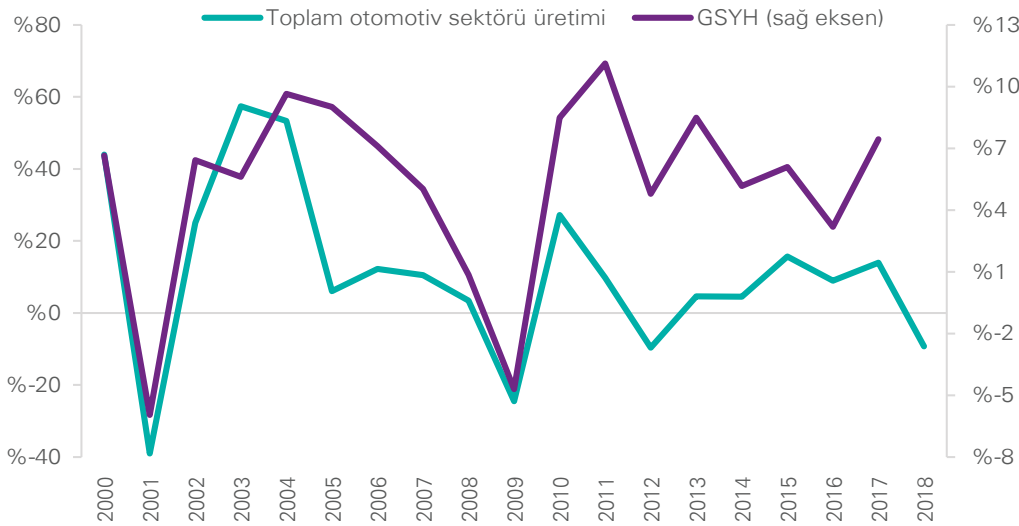
Otomotiv sektörü yüksek katma değeri, yarattığı istihdamı ve küresel ticaretten aldığı pay ile Türkiye ekonomisi açısından büyük bir önem taşıyor. Çok sayıda ülkeye ihracat gerçekleştiren sektör dış ticaret dengesi açısından fazla verirken demir-çelik başta olmak üzere, elektronik, yazılım, plastik, akaryakıt, enerji, tekstil ve kimya gibi pek çok sektörün de gelişimine katkıda bulunuyor. Otomotiv ana sanayindeki güçlü küresel oyuncular ve dünyadaki diğer otomotiv üreticilerinin tedarikçisi konumundaki yerli yan sanayi üreticileri küresel değer zincirinde oldukça önemli bir yer tutuyorlar.

Türk otomotiv sanayi açısından son dönemdeki küresel ve yerel eğilimler, aşağı yönde riskleri artırıyor. 2018 yılında yurtiçi finansal piyasalarda yaşanan çalkantı nedeniyle satın alma gücünün gerilemesi ve tüketici güveninin zayıflaması ile iç talep daralırken, küresel ekonomideki ivme kaybı sektörün ihracat performansını da baskı altında tutuyor. Bununla birlikte dünya otomotiv sektöründeki köklü dönüşümlerin yanında, dünya ticaretindeki korumacı politikalar ve Brexit sürecinin Türk otomotiv sektörünü önümüzdeki dönemde daha da zorlayacak unsurlar olabileceğinden endişe ediliyor.

Üretim

Türkiye’de otomotiv sektörünün son 20 yıldaki üretimine bakıldığında, yurtiçi gelişmelerden daha çok küresel eğilimlerden etkilendiği görülüyor. 2008-2009 küresel finansal krizinin ardından, 2012 yılındaki Avrupa Borç Krizi ve son olarak 2018 yılında küresel ekonomide görülen yavaşlamanın Türk otomotiv sanayinde daralmaya yol açtığı gözleniyor.

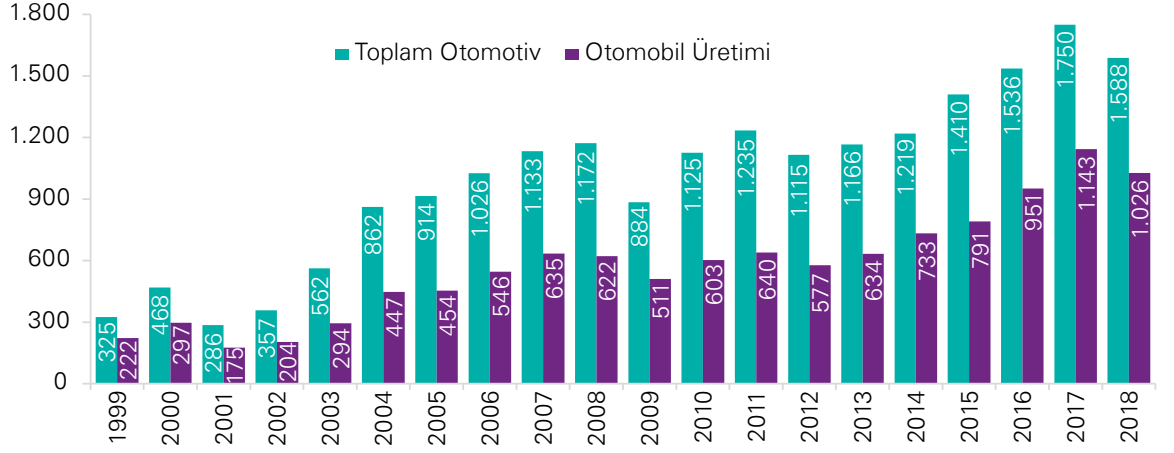
Yıllık büyüme oranları

Kaynak: OSD, TÜİK

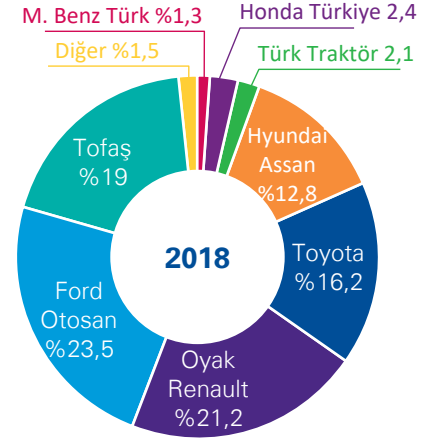
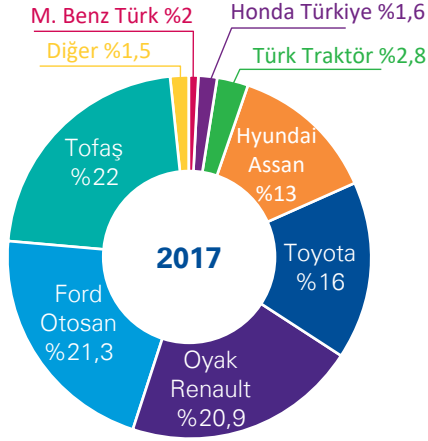
Bu dinamikler ışığında 2013-2017 döneminde ülke ekonomisinden bir buçuk kat daha hızlı büyüyen otomotiv sektörü üretimi, 2018 yılında küresel talepteki yavaşlama ve yurtiçi talepteki daralma ile yüzde 9,2 küçüldü. Bu durum otomobil üretiminde çok daha belirgin gözlemlendi ve 2018 yılındaki daralma yüzde 10,2’yi buldu. 2018 yılında hafif ticari araç grubunda üretim yüzde 6 seviyesinde daralırken, ağır ticari araç grubunda üretim yüzde 6 arttı. Buna rağmen ticari araç grubunun genelinde üretimde yüzde 5,3’lük daralma yaşandı.

Üretim (bin adet)

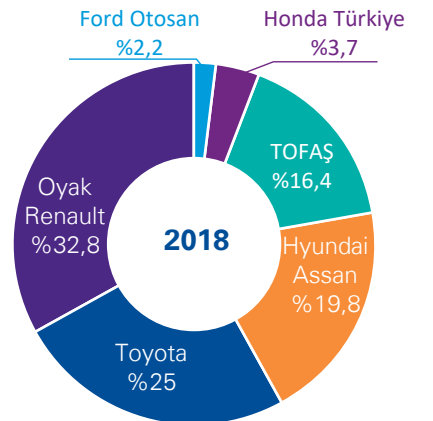
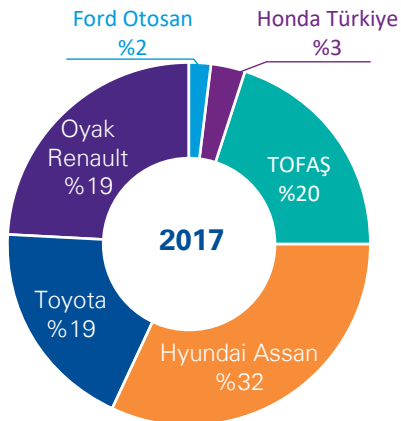
Kaynak: OICA

Otomotiv üretiminde firma payları (%)

2018 yılı verilerine göre otomobil üretiminde en büyük pay önceki yıllarda olduğu gibi Oyak Renault'da olurken, toplam otomotiv üretiminde ise 2018 yılında sektör liderliği ticari araçlardaki üstünlüğü nedeniyle Ford Otosan'a geçti. Bunu Oyak Renault ve 2017'nin lideri olan TOFAŞ izlerken, otomobil üretiminde yüksek paya sahip Toyota ve Hyundai Assan da sıralamada yer aldılar.

Otomobil üretiminde firma payları (%)

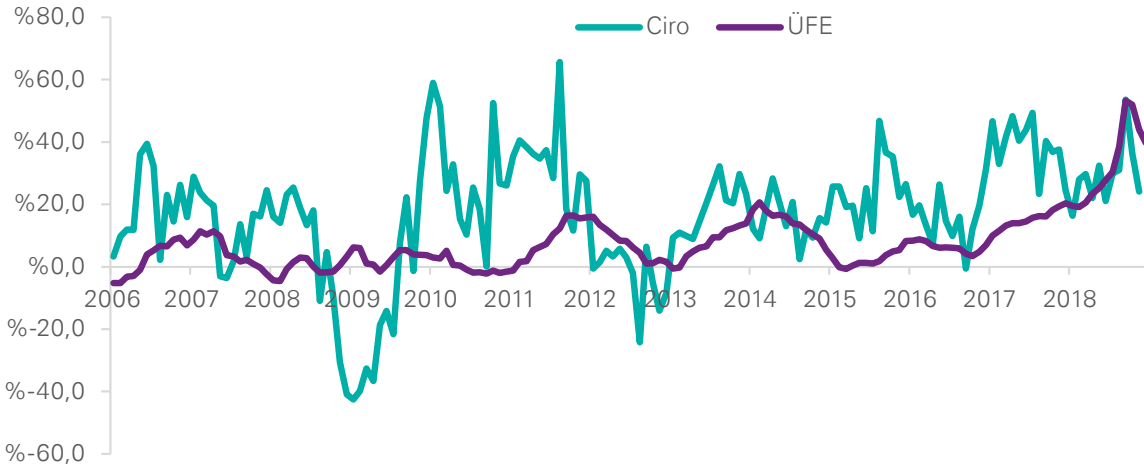

Kaynak: OSD

Motorlu kara taşıtları

Motorlu kara taşıtları, 2018 başından bu yana kar marjları üzerinde artan aşağı yönlü baskıya maruz kalıyor. Döviz kurlarındaki artışlar ve küresel emtia fiyatlarındaki yükseliş sonucunda, sektör 2018'de yüzde 39,8 oranında artan üretim maliyetleriyle karşı karşıya kaldı. Buna karşın Aralık 2018 itibarıyla cirosunda kaydettiği yıllık artış yüzde 25,1 seviyesindeydi.

Motorlu kara taşıtları ciro ve ÜFE (2015=100)

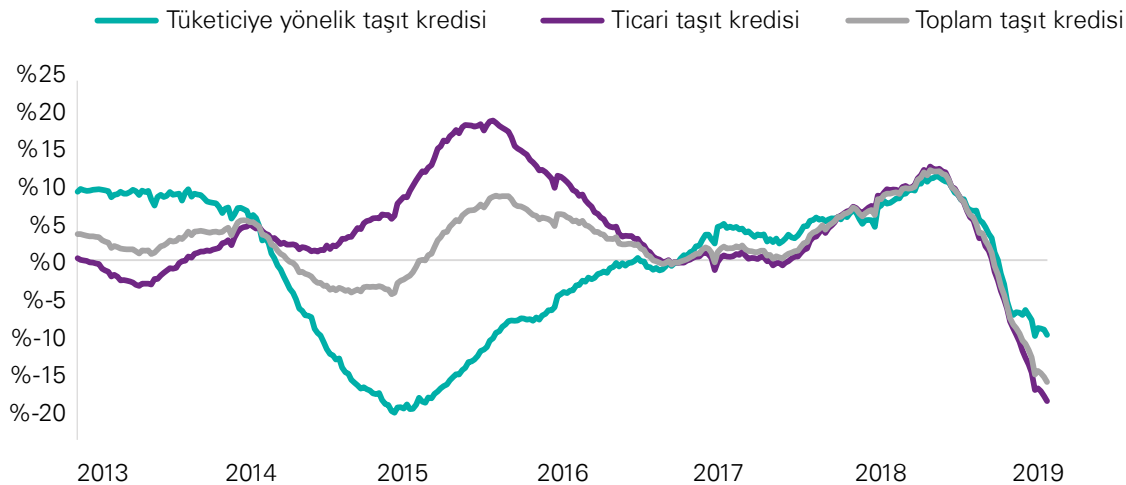

Kaynak: TÜİK

Türkiye otomotiv pazarı

2014 sonrası alınan makro ihtiyati tedbirler, ithalatı ve dolayısıyla cari açığı sınırlamaya çalışırken, bankacılık sektöründe tüketicilere yönelik taşıt kredilerindeki kredilendirilebilir tutar ve vadeye bir takım sınırlamalar getirildi. Bu durum izleyen dönemlerde döviz kurlarındaki dalgalanmayla birlikte tüketicilere yönelik taşıt kredilerinin gerilemesine ve otomotiv sektöründe satışların kırılgan bir seyir izlemesine yol açtı.

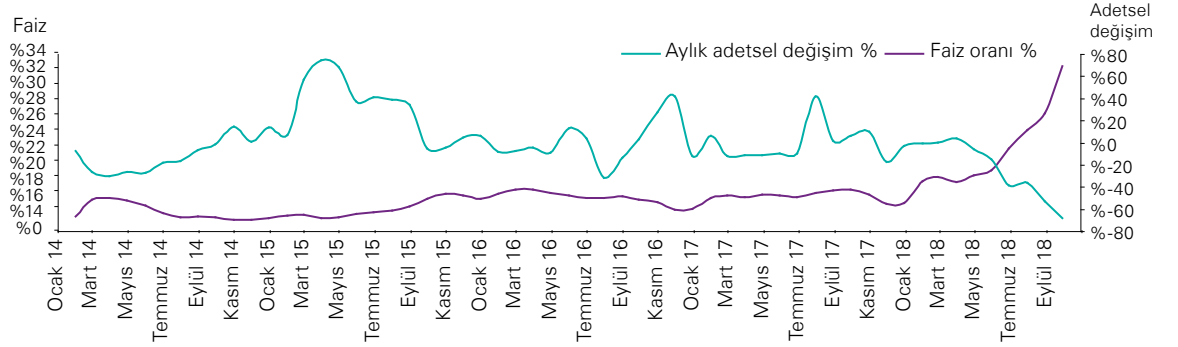
Taşıt kredileri (yıllık değişim)

Kaynak: BDDK

Kredi faizlerinin satışa etkisi

Otomotiv satışları (yıllık değişim, 12 aylık ortalama) ve taşıt kredisi faizleri (12 haftalık ortalama)

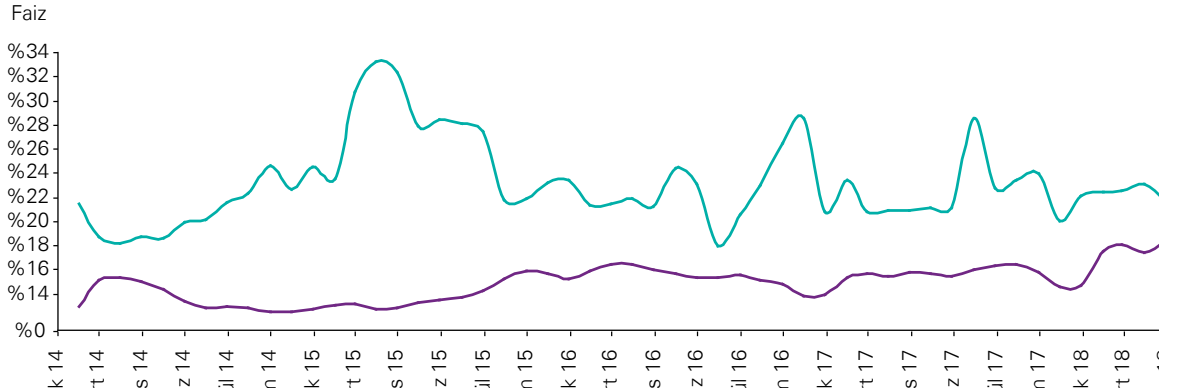

Kaynak: OSD, TCMB

KPMG Türkiye'nin 'Faiz ve Kur Değişimlerinin Türkiye Otomotiv Pazarına Etkileri' başlıklı raporunda taşıt kredileri faiz oranları ile otomotiv satış adetleri arasındaki ilişkiye yönelik bir analiz yer aldı. KPMG Türkiye'nin OSD ve TCMB verilerine dayalı yaptığı analize göre aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi taşıt kredileri faiz oranları ile otomotiv satış adetleri arasında negatif yönlü bir korelasyon mevcut.

Ani faiz hareketlerine piyasa sert şekilde tepki veriyor. Özellikle sert faiz artışları sonrasında dengelenen kredi maliyetlerini takiben pazarın ertelenen talebe hızlı cevap verdiği ve stabil faiz ortamında yüksek satışların gerçekleştiği gözlemleniyor.

Türkiye otomobil ve hafif ticari araç pazarı ve taşıt kredisi faiz oranı

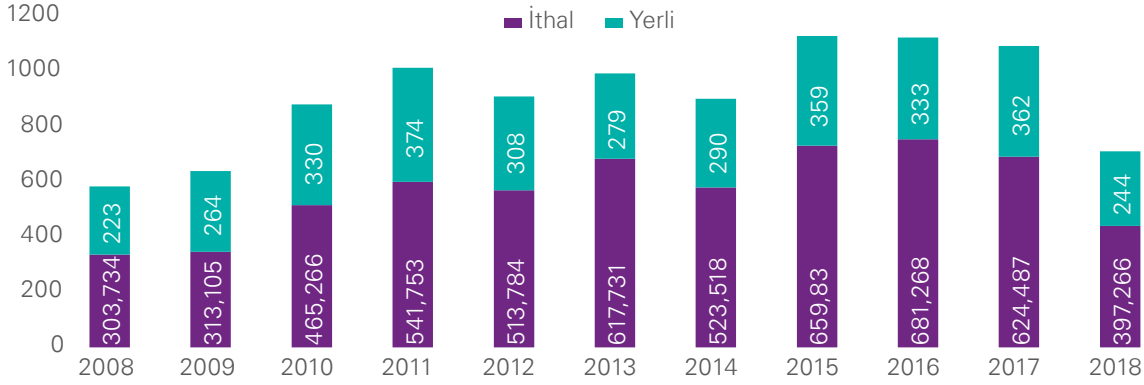

Kaynak: OSD, TCMB, KPMG analizi

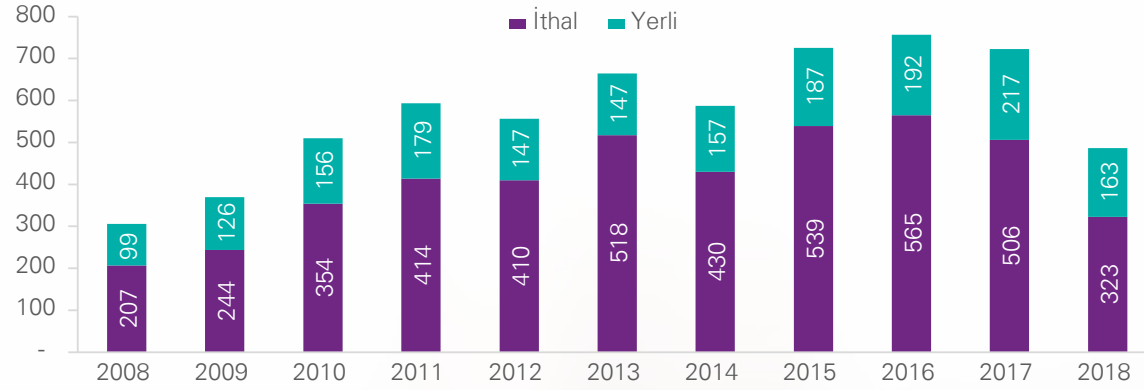
Bununla birlikte araç kiralama sektörünün nispeten düşük faiz ortamında cazibesini koruması nedeniyle toplam satışlarda etki 2015-2017'de sınırlı kaldı. Ancak 2018 yılı son çeyreğinde hükümetin ÖTV ve KDV indirimleri, sektörde daralmayı kısmen sınırladı. Buna karşın yıl genelinde kurlardaki ve faizlerdeki hızlı yükselişler, yurtiçi yerleşiklerin dövizle yaptıkları kiralama sözleşmelerine getirilen kısıtlama ile toplam otomotiv piyasasında yüzde 35'lik daralma yaşandı.

Sektördeki küçülme ithal otomotivde yüzde 36,4'ü bulurken, yerli üretimde yüzde 32,6 olarak gerçekleşti. Otomobil satışları ise 2018 yılında toplamda yüzde 32,7 daraldı. Bu daralma ithal otomobilde yüzde 36,2, yerli otomobilde yüzde 24,6 olarak gerçekleşti. Hükümet ÖTV ve KDV indirimlerini 2019 Mart sonuna kadar uzatırken, sektör temsilcileri bu sayede yurtiçi satışlardaki daralmanın kurlardaki gerilemeyle frenlenebileceğine inanıyor. Ancak tüketici güveninin düşük seyri nedeniyle satışlarda kalıcı toparlanmanın zaman alabileceği düşünülüyor.

Toplam otomotiv satışları (bin adet)

Otomobil satışları (bin adet)

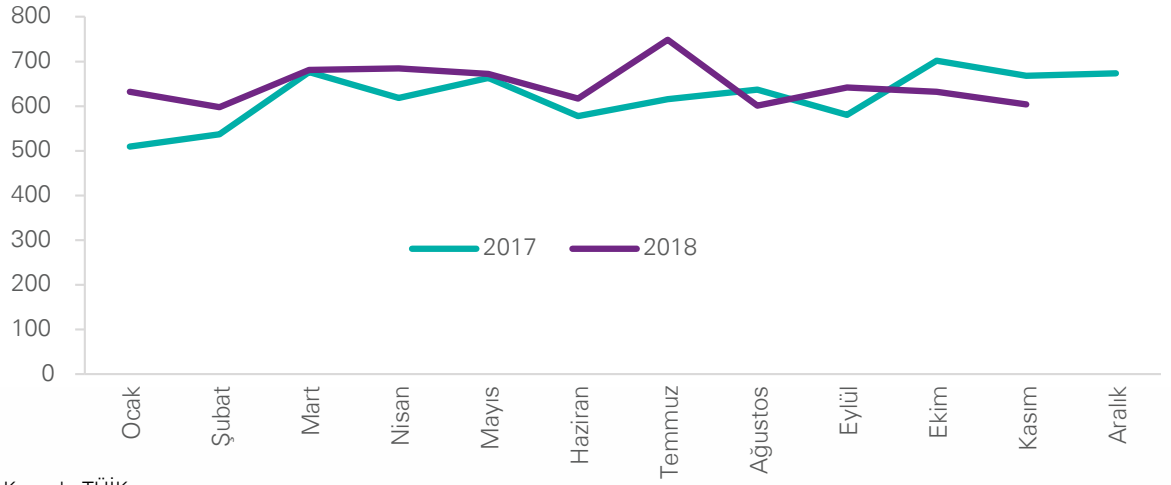
Kaynak: OSD

Yurtiçi pazarda otomobil satışlarının 2017 yılında olduğu gibi 2018 yılında da yüzde 96'sı 1600 cc'nin altındaki benzinli ve dizel araçlardan oluştu. Dizel araçların payı 2017 yılındaki yüzde 60,7'den yüzde 58,1 seviyesine indi. Öte yandan, elektrikli ve hibrit araçların payı henüz çok az olsa da küresel gelişmelerle uyumlu bir şekilde her geçen yıl artış eğilimi sergiliyor. Dizel araçların payının azalması ve sınırlı da olsa çevre dostu araçların satışlar içindeki payının artması ile 2018 daha düşük karbondioksit ortalama emisyonlarına sahip araçların daha çok satılmaya başlandığı bir yıl oldu.

İkinci el satışlar

2018 Kasım itibarıyla Türkiye'de ikinci elde yıl başından bu yana 2017'nin aynı dönemine göre yüzde 4,8 artışla 7,1 milyon araç el değiştirdi. İkinci elde satışlar Ekim ve Kasım aylarında zayıflasa da yıl genelindeki büyümedeki özellikle ilk yarıdaki güçlü performans etkili oldu. Yıl başından bu yana ikinci elde satışı yapılan söz konusu araçların yüzde 70'i otomobillerden oluşurken, bunu ikinci sırada yüzde 16'lık pay ile kamyonetler izledi. Vergi avantajlarının rüzgarı ile 2018'in son aylarında sıfır araca olan ilgi artarken, bu durum 2'nci araç talebine etkiledi. 2019'da vergisel avantajların devam etmesi, ikinci el stoğuna olumsuz etki yaratacağına ilişkin kaniyi güçlendiriyor.

İkinci el araç satışları (bin adet)

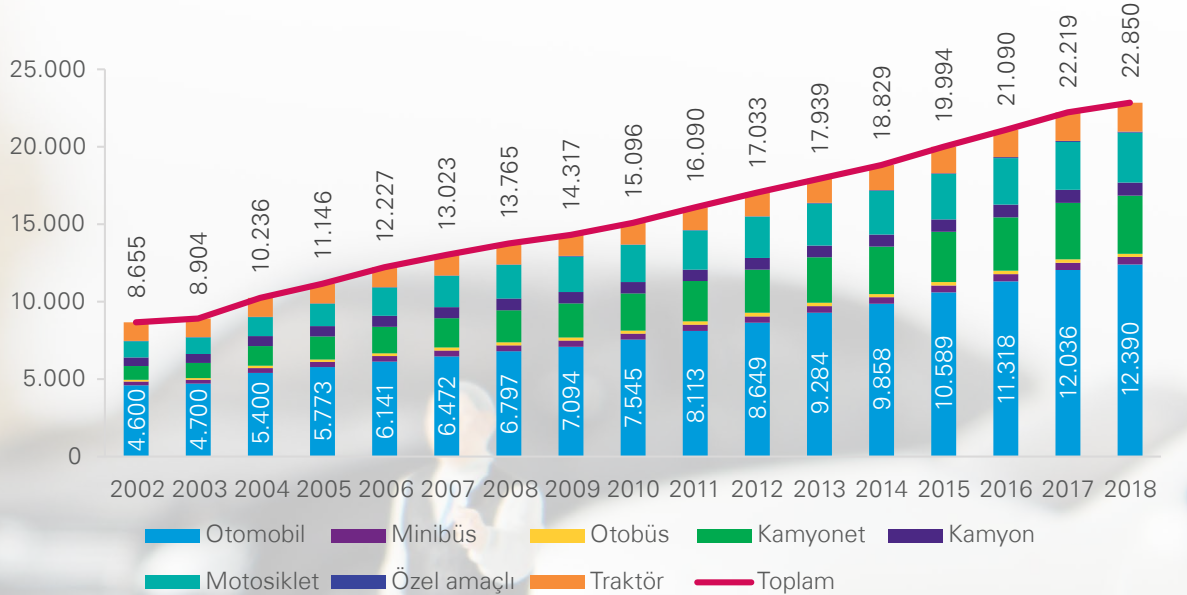

Kaynak: TÜİK

Türkiye araç parkı

Yurtiçi araç parkının yüksek yaş ortalaması ve demografik unsurlar Türk otomotiv sektöründe talebi uzun vadede canlı tutsa da son yıllarda talebin genel olarak zayıflayan bir eğilim sergilediği görülüyor. Araç parkının büyüme hızının satışlardaki dalgalı seyir nedeniyle yıllar itibarıyla yavaşladığı görülüyor. 2018 yılındaki zayıf performans ile araç parkındaki artış iyice yavaşladı. 2018 itibarıyla Türkiye’de, 22 milyon 850 bin adet araç bulunurken, bunun yüzde 54,2’si otomobilden oluşuyor.

Türkiye’nin araç parkı (bin adet)

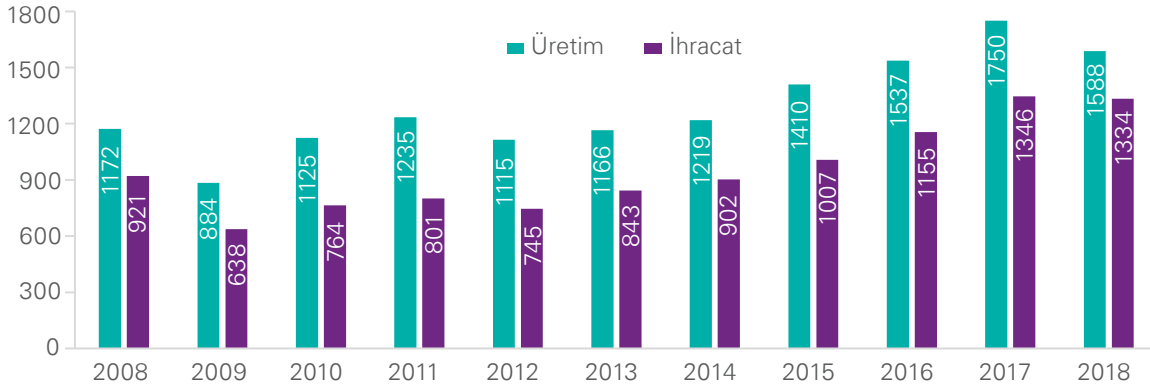

Kaynak: TÜİK

İhracat

Nette dış ticaret fazlası veren Türk otomotiv sanayi, üretimin yaklaşık dörtte üçünü ihraç ediyor. 2018 yılında ise iç pazardaki sert daralma nedeniyle ihracatın toplam üretime oranı yüzde 84 ile son yılların en yüksek seviyesinde gerçekleşti. OSD verilerine göre, 2018 yılında otomotiv ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 0,8 azalarak 1 milyon 334 bin adet seviyesinde gerçekleşti. Ticari araçların ihracatındaki yüzde 7,8'lik artışa karşın, yıl genelinde otomobil ihracatında yüzde 5 daralma yaşandı.

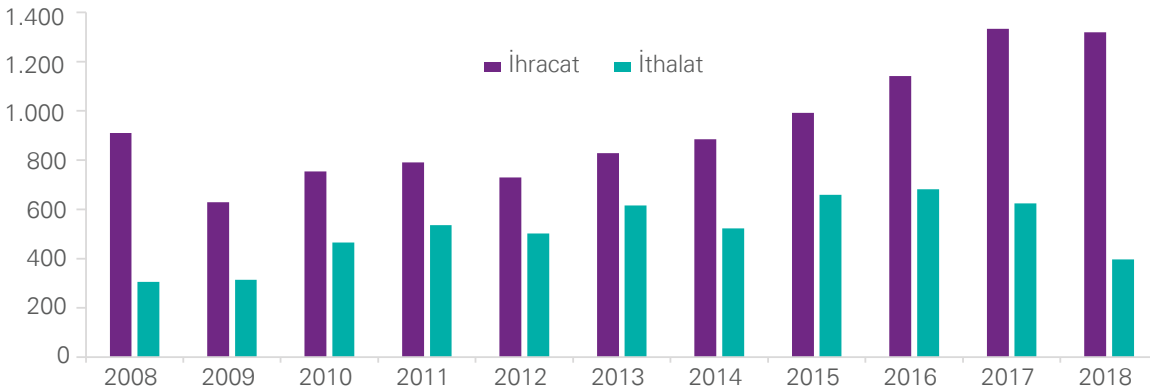
Otomotiv üretimi ve ihracatı (bin adet)

Kaynak: OSD

Buna karşın Otomotiv Distribütörleri Derneği (ODD) verilerine göre Türk otomotiv sektörü ihracatında 2018 yılında yüzde 1'lik daralma yaşandığı hesaplanırken, ithalatın yüzde 36,4 azaldığı ortaya çıkıyor.

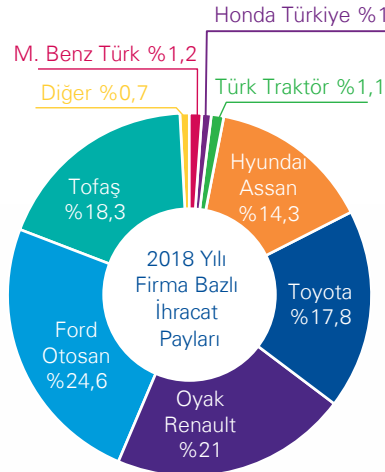
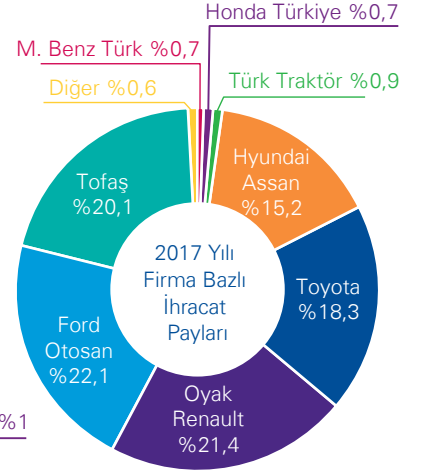
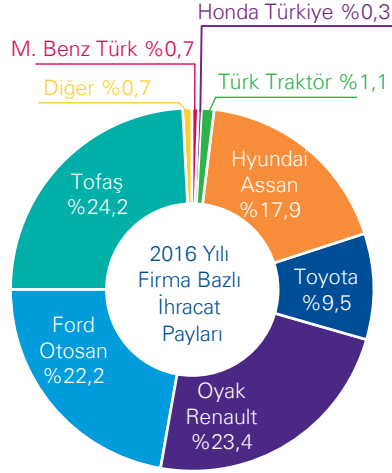
Otomotiv sektörü dış ticareti (bin adet)

Kaynak: ODD

Üretici firma bazında bakıldığında ise son üç yıldır ilk beş firma hiç değişmese de en çok ihracat yapan firma devamlı değişiyor. 2018 sonu itibarıyla Ford Otosan 328 bin 502 otomotiv ihracatı yaparak en çok ihracat yapan firma oldu. Bunu Oyak Renault ve Tofaş izlerken, ilk beş firma 2018'de toplam otomotiv ihracatının yüzde 96'sını gerçekleştirdi.

Firma bazlı ihracat payları

Kaynak: OSD

Birleşme ve devralmalar

Otomotiv yan sanayi ihracatı (milyon dolar)				
	2015	2016	2017	2018
İşlem sayısı	8	4	5	7
İşlem hacmi (Mn ABD Doları)	35	90	415	245
Bedeli açıklanmaya işlem sayısı	5	2	-	2
Ortalama işlem büyüklüğü (Mn ABD Doları)	12	45	83	49
Toplam işlemler içerisinde otomotiv (işlem sayısı)*	%5	%1,9	%2,7	%3,1
Toplam işlemler içerisinde otomotiv (işlem hacmi)**	%0,02	%0,02	%0,14	%0,04

Kaynak: MergerMarket, Ernis, Bloomberg

* Rekabet Kurumu verilerine göre

** RekabetKurumu verileri ilgili yılında ortalama ABD doları kuruna bölünmüştür

KPMG Türkiye'nin 'Otomotiv Sektörü Birleşme ve Satın Alma İşlemleri' başlıklı raporu, toplam birleşme ve satın alma işlemleri içerisinde otomotiv sektörünün adet ve hacim olarak diğer ana sektörler (finans, hizmet, internet/teknoloji, inşaat, lojistik) ile karşılaştırıldığında geride kaldığına işaret ediyor. Otomotiv sektöründe bedeli açıklanan birleşme ve devralma işlemlerinin son yıllardaki seyri incelendiğinde dönemsellik görülmemek ile birlikte işlem kapanışlarının makroekonomik dalgalanmalardan çok etkilenmediği gözlemleniyor.

KPMG Türkiye raporu, son yıllarda otomotiv sektöründe satın alıma konu olan şirketlerin tamamına yakınının tedarik sanayi sektöründe faaliyet gösterdiğine vurgu yaptı. Otomotiv tedarik firmalarının toplam otomotiv ihracatı içindeki payı yadsınamaz büyüklükte kuşkusuz. Yurtdışı pazarlar ile bu kadar etkileşim içinde olmaları üretim süreçleri ve kalite açısından yan sanayi firmalarının güçlü bir pozisyonda olduğunu gösteriyor. Son dönemlerde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve uluslararası konjonktürdeki dalgalanmalara rağmen toplam satın alma ve birleşme işlemleri içerisinde yabancı yatırımcıların payının yüksek olması, sektörün gücünü bir kez daha ortaya koyması açısından önemli sayılabilir.

Mevcut konjonktürde sektör oyuncularını kur dalgalanmalarından olumsuz yönde etkileniyor. Finansal olarak güçlü özel sermaye fonları ve stratejik yatırımcılar için fırsatlar olabileceği, ortaklık üzerinden kurulabilecek finansman sayesinde şirketlerin krizden güçlenerek çıkabileceği düşünülmeli. Özellikle ihracat yönünden güçlü ve döviz gelirleri olan otomotiv sektörü üretici oyuncularının finansal yatırımcılar için daha cazip hale geleceğini ve bu eğilimin önümüzdeki yıllarda artacağı öngörülebilir.

Otomotiv yan sanayi

Otomotiv yan sanayi olarak bilinen plastik ve kauçuk, fabrikasyon metal ürünleri gibi bazı imalat sanayinden oluşan bir alt sektördür. OSD verilerine göre, 2017 yılında 9,8 milyar dolar ihracat hacmine sahip sektör, 2018 yılında yüzde 10'luk artışla 10,9 milyar dolar ihracat büyüklüğüne ulaşmış görünüyor. Sektörün üretiminin yaklaşık üçte ikisini ihracata yönlendirilirken, toplam üretim hacminin 16 milyar dolar civarında olduğu düşünülüyor.

Otomotiv yan sanayi ihracatı (milyon dolar)			
	2016	2017	2018
Emniyet Camı	120	136	151
Akümülatör	225	296	388
Motor	370	486	582
İç ve Dış Lastik	978	1.132	1.354
Diğer Aksam ve Parça	7.254	7.785	8.406
Toplam	8.946	9.836	10.882

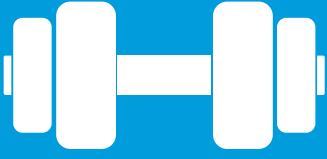
Kaynak: OSD

Otomotiv sektörü durum analizi

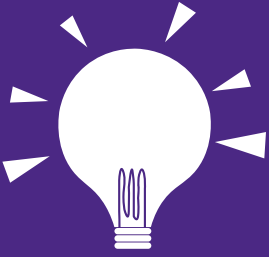
Türkiye ihracatının lokomotif sektörü olarak görülen ve etki alanları açısından büyük bir öneme sahip olan otomotiv sektörü küresel gelişmelerden kaynaklı yapısal bir dönüşüm geçirmek durumunda. Bununla birlikte, içinde bulunduğu yurtiçi ekonomik koşullar bu süreci destekleyici bir çerçevede görünmüyor. Bu nedenle sektörün uzun vadedeki güçlü yönlerini ortaya çıkaracak fırsatlar bulunsa da kısa vadede karşı karşıya olduğu tehditler ve zayıflıkları ön plana çıkıyor.

Güçlü yönler

- Sektördeki firmaların güçlü sermaye ve kurumsal yapıları
- Avrupa pazarına yakınlık ve uzun bir geçmişe dayalı güçlü işbirliği
- İhracatta pazar çeşitliliği sağlayabiliyor olması
- Güçlü grupların yabancı ortaklıkları ve gelişmiş tedarik sanayisi
- Göreceli işgücü maliyetlerindeki avantaj
- Demografik özelliklerinden dolayı istekli yurtiçi pazar
- Gelişmiş tedarik sanayi

Fırsatlar

- Yerli otomobil projesine verilen önceliğin yanında AR-GE ve yatırım harcamalarına kamunun sağladığı destekler
- Global arenada sektörün yaşadığı tarihi dönüşüm, yerli otomobil ile iddiasını ortaya koyan Türkiye'nin yeni nesil araçlara yönelik şansını yükseltiyor
- Yeni nesil araçlara ilişkin ciddi bir yatırım ikliminin her geçen gün daha fazla kendini gösteriyor olması
- Araç parkı yaşının özellikle ticari araçlarda yüksek olmasından dolayı iç talebin devamlılık gösterebilecek olması
- Kişi başına araç sayısının gelişmiş ülke standartlarının altında olması
- Jeopolitik konum ve lojistik sektörünün taşıdığı potansiyel

Zayıf yönler

- Sektörün ithalata dayalı üretim yapısı
- Küresel ölçekte çevresel düzenlemeler karşısında yurtiçi üretici firmaların yeterli ölçüde hazır olmamaları
- Nitelikli göreceli düşük maliyetli işgücünü temin etmenin sürdürülebilir olmaması
- Yüksek katma değerli girdilerde yerli alternatiflerin azlığı ve dışa bağımlılık
- Yurtiçi pazarlarda araç fiyatları üzerindeki yüksek vergi yükü ve düzenleyici kamu otoritesinin kararlarına yönelik belirsizlikler
- Yurtiçi finansal koşullardaki sıkılık ve zayıf tüketici güveni talebi baskılarken firmaların finansman maliyetlerindeki artışlar üretimi zorlaştırıyor

Tehditler

- Döviz kurlarındaki ve enflasyondaki oynaklık
- Teknolojik gelişmelerin otomotiv ana ve yan sanayide oluşturacağı dönüşüm baskısı
- Brexit ve küresel ticarette korumacı eğilimlerden dolayı sektörün üretim süreçlerindeki aksamalar ve maliyet baskısı
- Küresel talepteki kırılganlık
- Yenilikçi ve çevre dostu araç teknolojilerine geçişin ve tüketici tercihlerindeki değişimin doğurduğu ilave ve yüksek miktarda yatırım talebi

Projeksiyonu

Otomotiv Sektörü Orta Vadeli Görünümü

Güçlü yabancı ortaklıkları ve olgunlaşmış üretim yapısıyla sektör, ihracatın ve sanayinin taşıyıcı unsuru olmaya devam ediyor. Dünya üretiminde yüzde 2'ye yakın bir paya sahip Türk otomotiv sektörünün önümüzdeki dönemde küresel ve yerel unsurlardan kaynaklı bir takım zorluklarla baş etmek zorunda kalabileceği düşünülüyor.

Bu doğrultuda sektörün en yakından takip ettiği gelişme Brexit sürecinin nasıl ilerleyeceği olarak öne çıkıyor. Çünkü bu gelişme hem önemli bir ihracat pazarı olan İngiltere ve AB ekonomilerindeki istikrar açısından hem de İngiltere'den sağlanan üretim girdilerinin uygun koşullarda, zamanında ve ilave bir maliyet yüküne katlanılmadan temin edilmesi açısından önemli. İngiltere'nin AB'den anlaşmasız çıkışı sektörü ilk etapta belirsizlikler içinde bırakabilir. Bu nedenle yurtiçinde talepteki zayıflığı sınırlamaya çalışan desteklere rağmen, üretimin bir süre daha kırılgan kalabileceği düşünülüyor.

Ayrıca Çin ile ABD arasında devam eden ticaret görüşmeleri, dünya ticaret hacmi ve finansal piyasalarda risk iştahı açısından büyük bir önem taşıyor. Dünya ticaretinde 2016 ikinci yarından itibaren görülen canlılığın tekrar görülebilmesi için bu iki süper gücün gümrük vergileri konusunda bir anlaşmaya varmaları bekleniyor. Böyle bir durumda dünya genelinde ticaret hacmi, risk iştahı ve sermaye akımları toparlanabilecekken Türk otomotiv sektörü de ihracatını hızlandırabilecek ve yeni koşullara hazırlanmak için yapmak zorunda olduğu yatırımların finansmanını temin edebilecektir.

Bu tabloda, yurtiçi finansal koşullar da iyileşebileceği ve tüketici güveninin güçlenebileceği için yurtiçi satışların da toparlanması beklenebilir.

Dolayısıyla Türk otomotiv sektörünün görünümü açısından küresel gelişmeler çok kritik bir noktadayken iç pazar kaynaklı fırsatların olumsuzlukları sınırlayabileceği düşünülüyor.

İç pazara ilişkin, ülke ekonomisinin büyüme beklentileri de düşünüldüğünde 2019'un otomotiv sektörü açısından son derece zorlu geçeceği muhakkak. Üreticiler, teşvik ve destekleyici enstrümanların devamının zorunluluğuna işaret ederken, 2018'in son döneminde vergi indiriminin yarattığı performans artışına dikkat çekiliyor. Hesaplamalara göre vergi desteği ile 2018'de yüzde 35 daralmanın yaşandığı sektörde, vergisel avantajın olmaması halinde düşüşün yüzde 42-43 bandına ulaşma ihtimaline vurgu yapılıyor.

Bununla birlikte, küresel ölçekte görülen işbirlikleri, otomotiv ana ve yan sanayinde yatay ve dikey olarak daha da fazla öne çıkması gereken bir eğilim olarak görülüyor.

Diğer bir ifadeyle, küresel ekonomiden kaynaklı zorluklarla baş edebilmek ve sürdürülebilir bir sektör ekosistemi için dayanışmanın gerekli olduğunun altı çiziliyor.

Bu noktada 2018 sonunda ABD pazarının en büyük iki markasından biri olan Ford ile Avrupa'nın en büyük markası olan Volkswagen'in elektrikli ve otonom araçlarını birbirlerinin fabrikasında üretme kararı alması ve VW ticari aracı Crafter ve Transporter'in üretimini Ford Otosan'ın Transit ve Custom üretimini gerçekleştirdiği Gölcük fabrikasında gerçekleştirecek olması, hem sektör dinamikleri hem de gelecek işbirlikleri açısından önemli bir örnek teşkil ediyor. Ve bu tür işbirliklerinin devamının geleceğine vurgu yapılıyor.

İletişim:

Hakan Ölekli

Endüstriyel Üretim ve
Otomotiv Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
holekli@kpmg.com

Detaylı bilgi için:

KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul

İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara

The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir

Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr

kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

Perakende

Sektörel Bakış

2019

kpmg.com.tr

Dünyada perakende sektörü

Perakende, ihtiyaçlarımızın önemli bir kısmının karşılandığı pazar olduğu için aslında diğer pek çok sektörü kapsayan ve tüketicinin yanında diğer sektörlerle de dokunan çok organize bir yapıyı içeriyor. Bu nedenle perakende sektörü derken, kendi rakamsal büyüklüklerinin yanında tedarik zincirindeki her halka üzerinde etkisini, dünya genelinde sosyal faydayı da işin içine dahil etmek ve değerlendirmeye almak gerekiyor.

Perakende, gerek teknolojik gelişmeler gerekse değişen tüketici davranışlarıyla, devamlı olarak dönüştürücü bir değişim süreci içinde olan sektörlerin başında geliyor. Teknolojik ilerlemeler dünya genelinde birçok sektörün üretim ve pazarlama süreçlerinde yeniliği beraberinde getirirken, perakende sektöründe de eski iş modellerinin geride bırakılmasına yol açıyor. Son yıllarda internetin dünya genelinde her geçen gün daha fazla yaygınlaşmasıyla, e-ticaret olgusu organize konvansiyonel piyasalar için ciddi bir alternatif olmaya başladı. Bu durumu büyüyen bir tehdit olarak algılayan otoritelerin sayısı da her geçen gün artıyor.

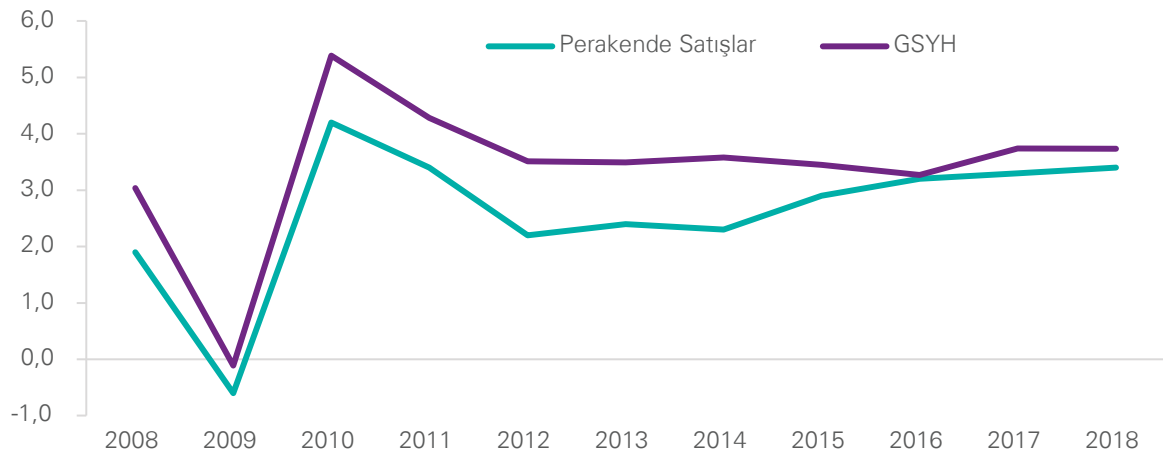
Dünya genelinde nüfusun artmaya devam etmesi perakende sektörünün toplam iş hacminin büyümesini desteklese de, son

yıllarda hem geleneksel perakendeciler hem de organize perakende sektörünün büyük temsilcileri, e-ticaretteki çığ gibi büyüyen rakamlar karşısında zorlu bir dönem içinde bulunuyor.

2018 itibarıyla 25 trilyon dolar büyüklüğe ulaştığı tahmin edilen dünya perakende sektörünün genel olarak küresel GSYH büyüme hızının altında kaldığı hesaplanıyor. 2009 krizi sonrası dünya ekonomisi ortalama yüzde 3,8'lik büyüme yakalasa da perakende sektöründe büyümenin yüzde 3 seviyesinde kaldığı görülüyor. Küresel e-ticaret satışlarının ise 2021 yılına kadar yıllık ortalama yüzde 16 artması ve 4,5 trilyon dolara çıkması bekleniyor.

Tüketici güvenindeki kırılganlıklar ve enflasyondaki düşük seviyeler geçtiğimiz yıllarda perakende sektöründeki büyümeyi sınırlayan unsurlar olarak öne çıkıyordu. Önümüzdeki dönemde ise küresel ölçekte ekonomi politikalarına ilişkin belirsizlikler nedeniyle tüketici güvenindeki kırılgan seyrin süreceği öngörülüyor. Bu belirsizlikler, küresel ölçekte enflasyonist riskleri de artırıyor.

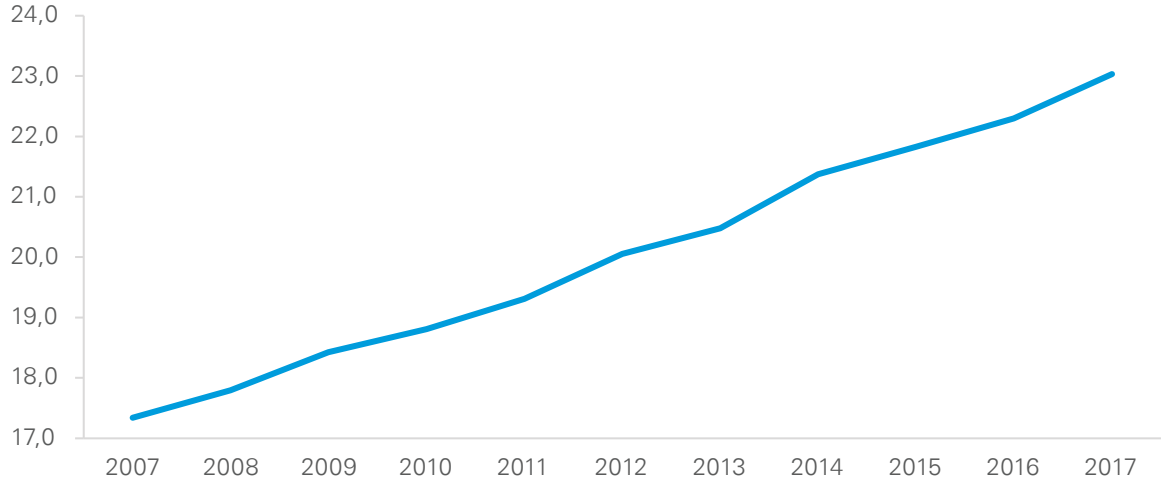
Yıllık büyüme oranları

Kaynak: IMF, Economist Intelligence Unit

Küresel ekonomi politikaları belirsizlik endeksi ve enflasyon (%)

Kaynak: IMF, Economic Policy Uncertainty, <http://www.policyuncertainty.com/index.html>

Küresel perakende sektöründe yaşanan yapısal değişimler sektörün ciro ve kar marjlarını baskı altına alıyor. Pazarın organize perakende sektörden on-line alışveriş sitelerine doğru kayışı, rekabeti yoğunlaştırırken kar marjlarını ise geriletıyor. Bununla birlikte, demografik değişimler ve sosyo-ekonomik açıdan eşitsizliğin artmasının küresel ölçekte toplam talepteki ve cirodaki büyümeyi sınırlayan bir unsur olduğu düşünülüyor.

Perakende sektöründe toplam büyüklükleri etkilemese de sektör içinde rekabeti temelden etkileyen beş ana trend olduğu görülüyor:

Tüketici deneyimi: Günümüzde deneyim ekonomisinin önemi her geçen gün artıyor. Perakende sektöründe organize perakendecilerin fiziksel varlıklarını değiştirmeyeceği düşünülse de bu tarz perakendecilerin müşterilerine mağazalarında farklı deneyimler yaşatabileceği ve online alışverişte elde edemeyecekleri faydalar sunmaları gerektiği ortaya çıkıyor. Tüketici deneyimini dikkate alarak pazarlama stratejisini oluşturan perakendecilerin son yıllarda büyük fark yarattıkları görülüyor.

Yapay zeka kullanımının artması: Yapay zeka kullanımı ve makine algoritmaları, perakendecilerin pazarlama platformlarına entegre olmaya çoktan başladı. Yakın gelecekte tüketicilerin beklentilerini daha fazla karşılayacak şekilde satış süreçlerinde daha da etkili kullanılacağı düşünülüyor. Bu trendde hızlı olan perakendecilerin öne çıkacağı düşünülüyor.

Bilinçli tüketicinin artmaya devam

edecek oluşu: Şeffaflık isteyen ve ürününü satın aldıkları markalardan etik değerlere bağlılık bekleyen tüketiciler her geçen gün çoğalıyor. Dahası, söz konusu tüketiciler artık pazarlama dilinden ziyade gerçekliğe daha fazla önem veriyorlar. Dolayısıyla, pazardaki perakendecilerden de onların bu konudaki hassasiyetlerini yakalayabilmelerini bekliyorlar.

Eşzamanlı tepki beklentisi: Yeni teknolojiler tüketicinin etki alanını genişletirken perakende firmalarından da beklentilerini anlık olarak yüksek seviyede tutmalarını bekliyorlar. Bu sayede başarılı perakendeciler iş modellerini değişen tüketici tercihlerine göre çok daha hızlı adapte edebiliyorlar.

Çin pazarının büyüklüğü ve farklılıkları:

Çin sadece endüstriyel üretim yapan bir ekonomi olmanın ötesinde büyük bir tüketim potansiyeline de sahip bir ülke. Dolayısıyla, Çin tüketicisinin tercihleri ve Çinli perakendecilerin iş yapıları küresel perakende sektörü üzerinde büyük etkiler doğuruyor. Çinli şirketler e-ticareti domine eden yatırımcıların başında gelirken, Çinli turistler de en hızlı büyüyen havaalanı perakendesinin en gözde tüketici kesimini oluşturuyor. Dolayısıyla perakendecilerin, sadece kendi pazarlarında Çinli firmalara pay kaybetmemeyi değil, Çin pazarında da, dünyayı gezen Çinli turistten aldıkları pay konusunda da kendilerine hedef belirlemeleri gerekiyor.

Son yıllarda daha çok öne çıkan ve çıkması beklenen bu dinamikler dünya perakende sektöründeki büyükler sıralamasında önemli değişimlere yol açıyor.

Türkiye Pazarı

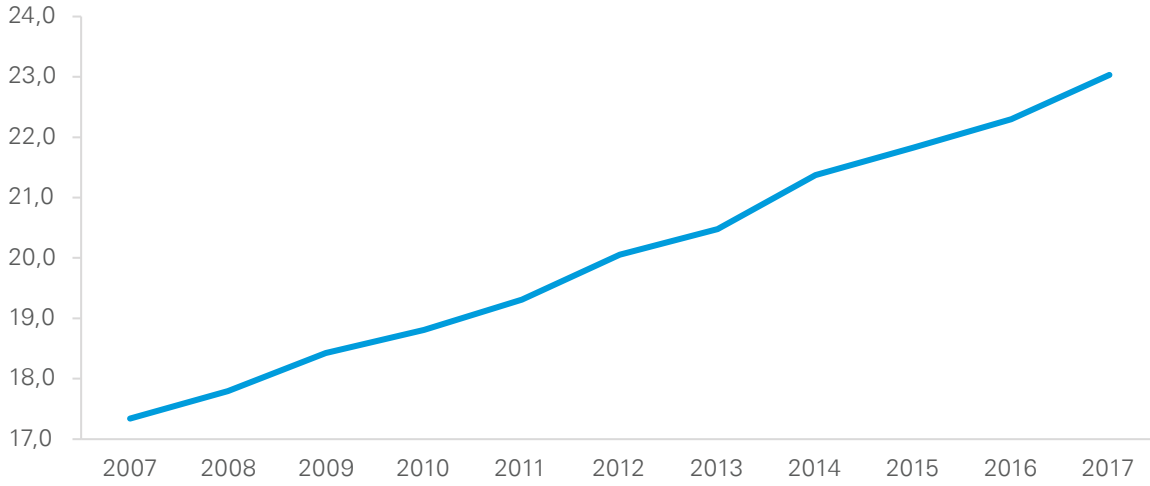

Hanehalkı harcamaları

Türkiye ekonomisi gerek genç nüfusun payının yüksekliğiyle gerekse dış göç almaya devam etmesinden dolayı avantajlı bir demografik yapıya sahip. Bununla birlikte, şehirleşme ve modern hayatın bir sonucu olarak tüm dünyada olduğu gibi hanehalkının büyüklüğü azalırken, avantajlı demografik unsurlarla hanehalkı sayısının kesintisiz olarak arttığı görülüyor.

2007 yılında 17,3 milyon adet olan hanehalkı sayısı, 2017 yılında 23 milyon kişiyi aştı. Her yıl düzenli artan hanehalkı sayısı, ülkenin ekonomik potansiyelinin görece yüksekliğini teyit ederken konut, enerji, otomotiv gibi pek çok sektörde olduğu gibi perakende sektöründe de talebi canlı tutan bir faktör olarak karşımıza çıkıyor.

Hanehalkı sayısı (milyon adet)

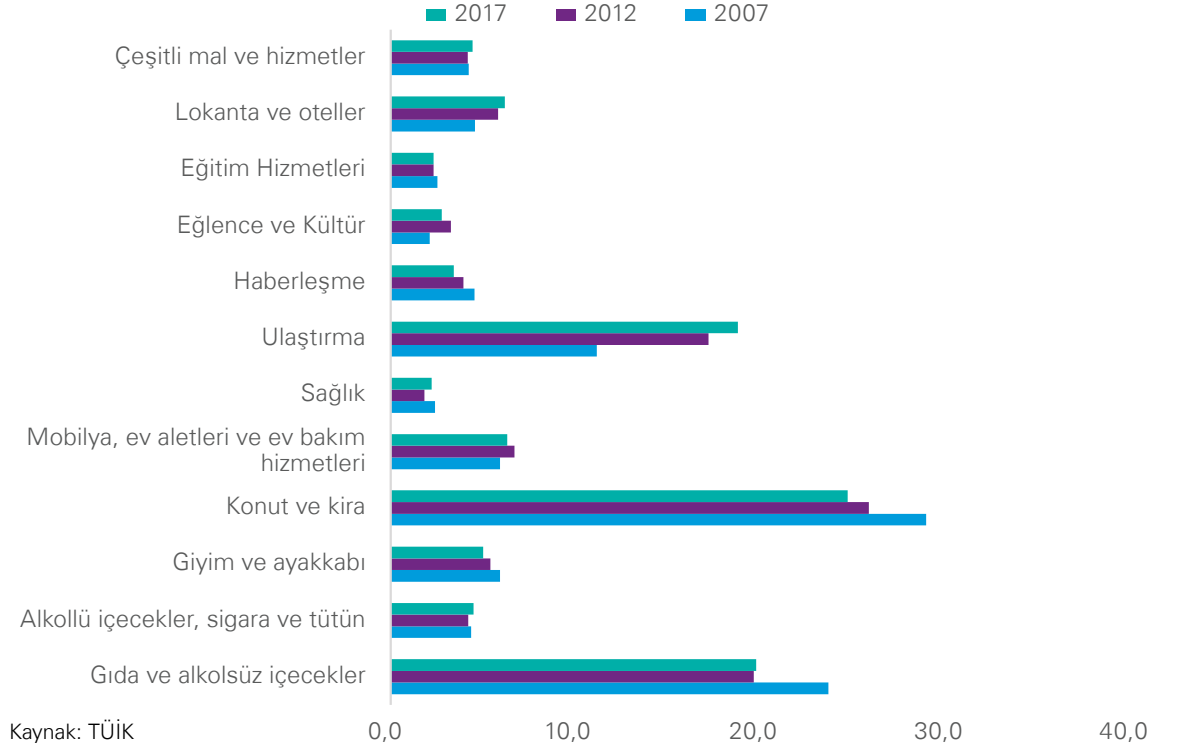

Kaynak: TÜİK

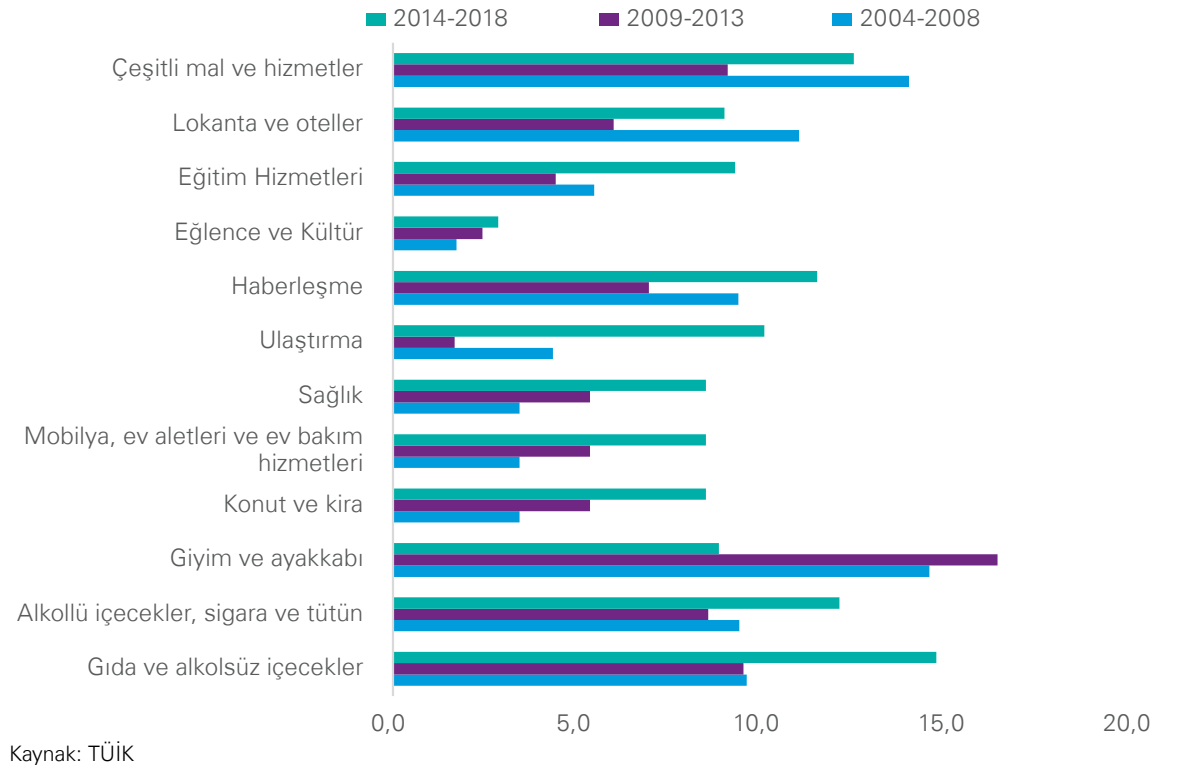
Söz konusu hanehalkının harcama bileşenlerinde ise son 10 yılda, bir kısmı görece fiyat değişimlerini yansıtmakla birlikte perakende sektörünün aktörleri açısından önemli olabilecek değişimler yaşandı. Örneğin, hanehalkı sayısının artmaya devam etmesi perakendeye dönük olarak toplam talebi desteklese de hanehalkının gıda ve alkolsüz içeceklerle, giyim ve ayakkabıya yaptığı harcamaların toplam harcama sepeti içindeki payının gerilediği görülüyor. Buna karşın lokanta ve otel, eğlence, kültür ve ulaştırma gibi gruplara yapılan harcamaların payı arttı.

Hanehalkı harcamalarının dağılımı (%)

Dönemsel ortalama yıllık enflasyon oranları (%)

Perakende sektörünü etkileyen makroekonomik koşullar

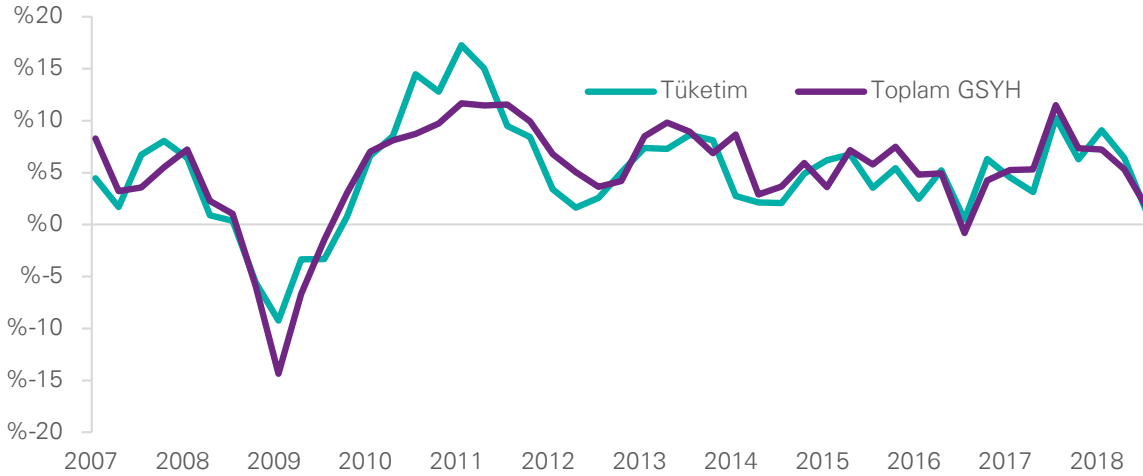
Türkiye’de 2018 sonu itibarıyla 1 trilyon TL’lik büyüklüğe ulaştığı tahmin edilen perakende sektörünün toplam GSYH’nın yaklaşık yüzde 20’sine karşılık geldiği hesaplanıyor. Bunun üçte ikisini geleneksel perakendenin temsil ettiği kabul edilirken, üçte birlik kısmını organize perakende sektörü oluşturuyor. İstihdam içinde ise toptan ticaret ile birlikte değerlendirilerek, yüzde 14 gibi bir paya sahip olduğu görülüyor.

Küresel perakende sektöründe olduğu gibi, yurtiçinde de sektörde önemli değişimler gözleniyor. Organize haldeki sektör geçtiğimiz yıllarda hızlı bir büyüme eğilimi kaydetse de e-ticaretin gelişmeye başlaması ile rekabetin gün geçtikçe kızıştığı gözleniyor. Bu noktada belirtmekte yarar var; Türkiye Bilişim Sanayicileri Derneği (TÜBİSAD) verilerine göre, 2017 sonu itibarıyla Türkiye’de e-ticaret hacmi yüzde 37 büyüyerek 42,2 milyar TL’ye ulaştı. Henüz açıklanmamış olsa da, 2018’de bu rakamın 50 milyar TL seviyesine çıktığı tahmin ediliyor.

Bununla birlikte, Türkiye’de perakende sektörü açısından yakın dönemde makroekonomik koşullar da çok destekleyici bir çerçeve sunmuyor.

2018 ortasında TL’deki değer kaybı ve faizlerdeki yükselişle GSYH büyümesi yavaşlarken, hanehalkının tüketim harcamaları da belirgin olarak hız kesti. 2018 ilk yarıda GSYH, önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6,2 büyürken, tüketimde büyüme yüzde 7,7’ye ulaşmıştı. Üçüncü çeyrekte ise GSYH yıllık büyüme hızı yüzde 1,6’ya gerilerken, tüketim büyüme hızı yüzde 1,1’e düştü. Yavaşlama büyük ölçüde dayanıklı ve yarı dayanıklı mallara yönelik harcamalardaki daralmadan kaynaklanırken, dayanıksız mallara ve hizmetlere yönelik harcamaların büyümeye devam ettiği görüldü.

Yıllık reel değişimler

Kaynak: TÜİK

Hanehalkı borçluluğu ve tüketici güveni

Yurtiçi hanehalkı finansal varlık ve yükümlülükleri açısından görece iyi konumda olsa da ekonomik aktivitedeki zayıflama hanehalkını ve dolayısıyla perakende sektörünün görünümünü olumsuz etkiliyor. Çünkü kredi kartlarına taksit sınırlaması, taşıt kredisinde vade ve miktar sınırlaması gibi tedbirler sonrasında hanehalkı daha az borçlanmaya başladı. Bu durum perakende sektörü açısından ekonomik aktivite, tüketici güveni ve istihdam piyasasındaki gelişmeleri çok daha önemli hale getirdi.

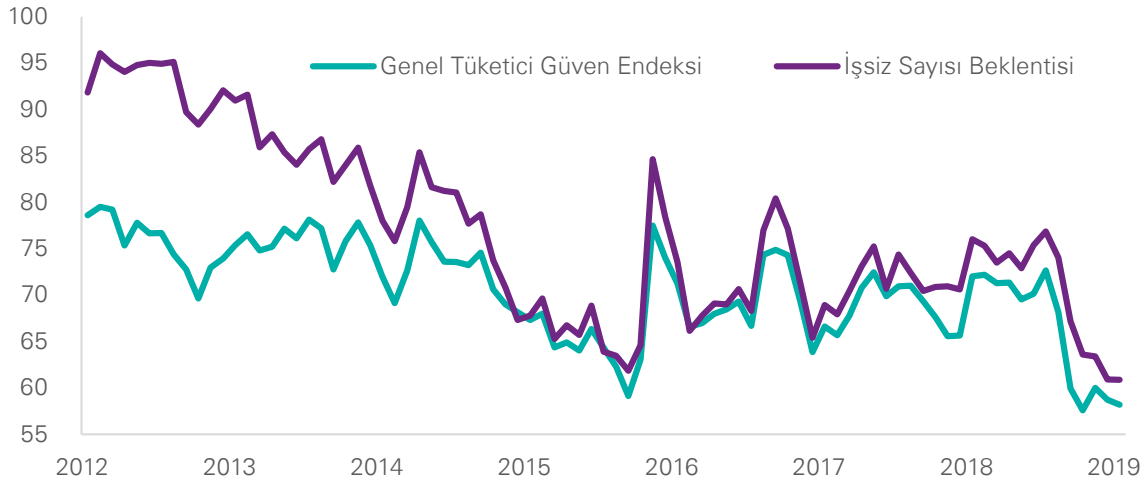
2012 sonrasında kademeli olarak hayata geçen ve 2014 sonrası daha da sıkılaştıran bu makro ihtiyati tedbirlerle, yurtiçi tüketimdeki büyüme görece sınırlansa da hanehalkının aşırı borçlanması da frenlenmişti. Bu tedbirler sayesinde hanehalkının toplam varlık ve yükümlülükleri arasında varlıklar lehine pozitif fark güçlendirilmişti. 2018 yılında ise hanehalkı nette yükümlülüklerini sadece yüzde 10,2 gibi bir oranda artırırken, varlıklarını YP (yabancı para) ve kıymetli madenler sayesinde yüzde 32,0 gibi yüksek bir oranda artırmaya devam etti.

Hanehalkı varlıkları (milyar TL)	Eyl-17	Eyl-18	Değişimler
Toplam varlıklar	1.139,2	1.504,1	%32,0
TL tasarruf mevduatı	535,1	638,5	%19,3
YP tasarruf mevduatı	337,9	537,5	%59,1
-(Milyar dolar)	95,1	84,4	%-11,3
Kıymetli maden deposu	19,3	36,7	%90,2
-(Milyar dolar)	5,4	5,8	%7,4
Tahvil ve bonolar	20,6	30,7	%49,0
-Kamu	6,4	12,3	%92,2
-Özel	14,3	18,4	%28,7
Yatırım fonları	113,1	121,9	%7,8
Emeklilik yatırım fonları	73,0	81,8	%12,1
Diğer yatırım fonları	40,1	40,1	%0,0
Hisse senedi	57,1	66,9	%17,2
Repo	1,1	1,3	%18,2
Dolaşımdaki para	55,0	70,6	%28,4
Yükümlülükleri (milyar TL)	Eyl-17	Eyl-18	Değişimler
Toplam yükümlülükler	542,7	598,2	%10,2
Konut	205,0	220,8	%7,7
Taşıt	17,1	16,9	%-1,2
İhtiyaç + diğer	206,1	228,8	%11,0
Bireysel kredi kartı	95,8	108,5	%13,3
Varlık yönetim şirketi alacakları	18,7	23,1	%23,5

Kaynak: TCMB

Finansal koşullardaki sıkılaşma hanehalkının alım gücünü zayıflattı. Ekonomik aktivitedeki zayıflama ve işgücü piyasasındaki bozulma sonucu, tüketici güven endeksi 2018 Ağustos-Ekim döneminde sert geriledi. Mevsimsellikten arındırılmış verilere göre, 2018 ortasında 72,7 seviyesinde olan tüketici güven endeksi döviz kurlarındaki hızlı yükselişle birlikte Ekim ayına kadar sert geriledi. Kasım'daki sınırlı toparlanmanın ardından ise 2019 başında kırılğan bir seyir izliyor. Asgari ücret artışları ve döviz kurlarındaki yükselişin durması ile hanehalkının maddi durum beklentisindeki düşüş görece sınırlanırken, enflasyondaki yükseliş nedeniyle tasarruf etme beklentisi sert geriliyor. Bununla birlikte, iktisadi faaliyetlerdeki yavaşlamaya görece gecikmeli tepki veren işgücü piyasasında ise şimdilik bozulma daha sınırlı kaldı. Mevsimsellikten arındırılmış veriler işsiz sayısında yılbaşından Ekim ayına kadar 569 bin kişilik artış yaşandığına işaret ederken, işsizlik oranındaki artışın kısmen işgücüne katılımdaki artışı yansıttığı görülüyor. Bu nedenle tüketici eğilim anketine katılanların işsiz sayısı beklentisindeki gerileme, Ocak 2019 itibarıyla genel endekse göre daha sınırlı kaldı.

Genel tüketici güven endeksi ve işsiz sayısı beklentisi (mevsimsellikten arındırılmış)

Kaynak: TÜİK

Tüketici güven endeksi ve alt endeksler	Ara-17	Mar-18	Haz-18	Eyl-18	Ara-18	Oca-19
Tüketici güven endeksi	65,6	71,3	70,1	59,9	58,7	58,2
Hanenin maddi durum beklentisi	84,8	90,6	89,1	76,7	75,3	77,1
Genel ekonomik durum beklentisi	87,5	95,1	92,1	74,6	76,0	76,5
İşsiz sayısı beklentisi*	70,6	73,5	75,4	67,2	60,9	60,9
Tasarruf etme eğilimi	19,5	25,9	24,0	21,3	22,7	18,3

* İşsiz sayısı beklentisi endeksinin artması işsiz sayısı beklentisinde azalışı, azalması ise işsiz sayısı beklentisinde artışı göstermektedir.

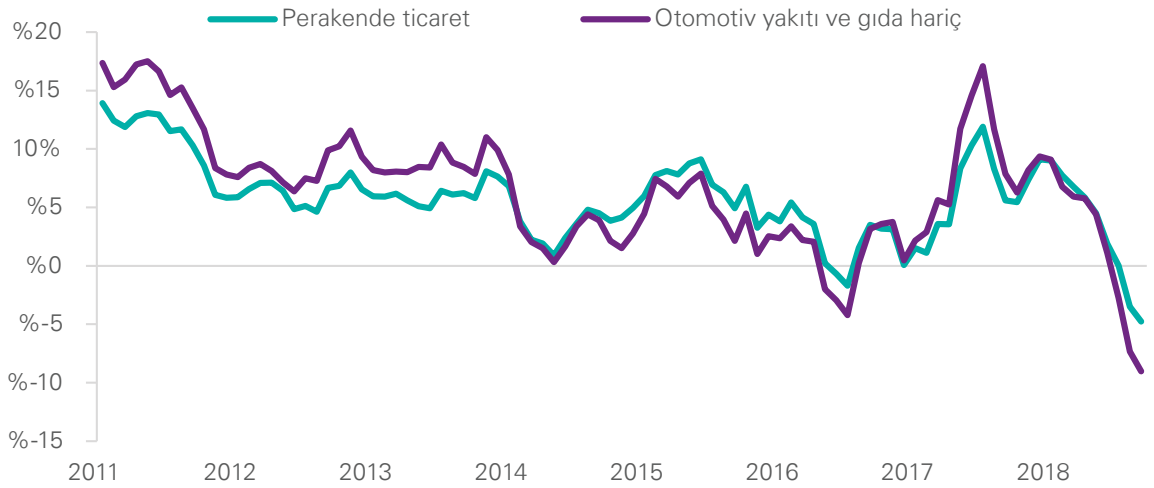
Kaynak: TÜİK

Perakende satışlar

2017 yılında ortalamada yüzde 5,7 artan perakende sektörü reel satış hacmi, 2018 yılının ilk yarısını GSYH ve detaylarındaki tüketim verilerinde de görüldüğü üzere güçlü bir şekilde tamamlamıştı. İlk yarıda yıllık bazda ortalama yüzde 7,4 artan perakende satış hacmi Ağustos ile birlikte daralmaya başladı. Üçüncü çeyrekte yıllık bazda yatay kalan perakende satış hacmi Ekim ve Kasım aylarında sırasıyla yüzde 6,7 ve yüzde 6,3 oranında daraldı. Gıda ve giyim gibi görece zorunlu mal gruplarında yavaş da olsa artışlar sürerken, dayanıklı mal kategorilerinde sert daralmalar dikkat çekiyor.

Bu sonuçlarla gıda ve otomotiv yakıtı hariç perakende satışlarda reel olarak Ekim ve Kasım aylarında yıllık bazda sırasıyla yüzde 11,1 ve yüzde 10,0 oranında daralmalar yaşandı. Posta ve internet yoluyla yapılan satışlar ise diğer perakende satış kalemlerinin aksine yüksek artışlar kaydetmeye devam ediyor.

Perakende satış hacmi-3 aylık ortalama yıllık değişimler

Kaynak: TÜİK

Perakende satış hacim endeksi-yıllık değişimler

	Perakende ticaret	Gıda, içecek ve tütün	Gıda dışı (otomotiv yakıtı hariç)	Bilgisayar, bilgisayar donanım ve yazılımları, kitap, iletişim aygıtları vb.	Ses ve görüntü cihazları, hırdavat, boya ve cam, elektrikli ev aletleri, mobilya vb.	Tekstil, giyim ve ayakkabı	Eczacılık ürünleri, tıbbi ve ortopedik ürünler, kozmetik ve kişisel bakım malzemeleri	Posta yoluyla veya internet üzerinden	Otomotiv yakıtı
2011	%11,5	%8,9	%14,9	%9,8	%20,2	%17,7	%7,3	%57,9	%7,1
2012	%6,2	%3,8	%8,4	%9,2	%10,4	%8,3	%-3,2	%61,9	%4,5
2013	%5,9	%1,0	%8,6	%6,6	%9,8	%8,3	%8,8	%41,5	%6,6
2014	%4,0	%3,4	%3,5	%-0,7	%3,0	%8,3	%7,3	%18,5	%6,1
2015	%6,8	%5,5	%4,8	%3,4	%2,9	%10,1	%4,9	%11,9	%14,3
2016	%2,1	%2,1	%0,9	%-1,8	%-0,3	%4,7	%4,4	%2,9	%5,1
2017	%5,7	%2,1	%7,7	%4,7	%9,1	%9,3	%3,2	%15,9	%6,0
2018 İlk Yarı	%7,4	%8,5	%7,4	%10,6	%0,1	%9,9	%11,2	%18,2	%6,2
2018 III. Ç.	%0,0	%6,3	%-2,7	%-6,3	%-16,2	%11,2	%10,9	%19,4	%-1,1
Ekim 2018	%-6,7	%2,0	%-11,1	%-18,7	%-21,9	%3,0	%5,2	%7,6	%-6,6
Kasım 2018	%-6,3	%1,4	%-10,0	%-19,6	%-18,9	%4,2	%0,5	%43,9	%-7,1

Kaynak: TÜİK

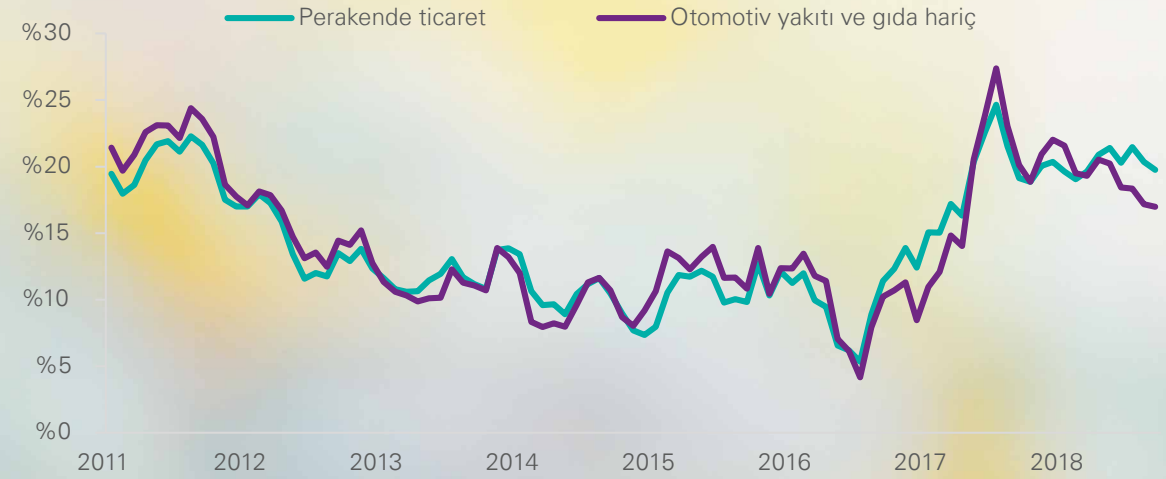

Perakende sektörü ciro endeksi

Döviz kurlarındaki ve faizlerdeki dalgalanmalar perakende sektöründe talebi zayıflatırken, enflasyondaki yükselişle birlikte ciroda daha farklı bir tablo ortaya çıkıyor. 2017 yılında yüzde 18,9 artan perakende sektörü ciro endeksi, enflasyondaki yüksek seviyeler sayesinde yıllık bazda 2018 ilk yarıda ve üçüncü çeyrekte de sırasıyla yüzde 20,3 ve yüzde 21,5'lik güçlü artışlar kaydetti. Ekim ve Kasım aylarında ise enflasyondaki yavaşlama ve satış hacimlerindeki daralma ile yavaşlama belirginleşti.

Söz konusu iki ayda sırasıyla perakende sektörü ciro endeksinde yıllık bazda yüzde 18,8 ve yüzde 15,1'lik artışlar kaydedilebildi. Satış hacmindeki performanslarıyla uyumlu bir şekilde posta ve internet yoluyla yapılan satışlarda ciro ise yüzde 80'i aşarak oldukça yüksek hızda artmaya devam ediyor.

Perakende ciro (3 aylık ortalama yıllık değişimler)

Kaynak: TÜİK

Perakende sektörü ciro endeksi-yıllık değişimler

	Perakende ticaret	Gıda, içecek ve tütün	Gıda dışı (otomotiv yakıtı hariç)	Bilgisayar, bilgisayar donanım ve yazılımları, kitap, iletişim aygıtları vb.	Ses ve görüntü cihazları, hırdavat, boya ve cam, elektrikli ev aletleri, mobilya vb.	Tekstil, giyim ve ayakkabı	Eczacılık ürünleri, tıbbi ve ortopedik ürünler, kozmetik ve kişisel bakım malzemeleri	Posta yoluyla veya internet üzerinden	Otomotiv yakıtı
2011	%20,3	%15,1	%22,0	%21,2	%25,5	%26,5	%7,3	%61,0	%23,3
2012	%14,2	%14,2	%15,1	%17,1	%16,5	%16,7	%-0,3	%68,9	%11,9
2013	%11,5	%10,5	%11,0	%4,9	%13,7	%15,1	%10,6	%41,8	%14,0
2014	%10,6	%14,3	%10,0	%2,7	%11,0	%16,8	%13,5	%23,4	%7,7
2015	%10,6	%15,0	%12,1	%10,3	%11,2	%16,7	%11,4	%18,9	%1,4
2016	%9,5	%11,6	%9,5	%6,7	%7,9	%12,4	%16,5	%11,2	%6,4
2017	%18,9	%15,2	%18,0	%15,9	%18,2	%17,6	%18,2	%25,1	%27,2
2018 İlk Yarı	%20,3	%17,9	%21,0	%22,2	%15,8	%22,5	%25,3	%30,6	%21,9
2018 III. Çeyrek	%21,5	%22,8	%18,3	%15,6	%6,9	%28,1	%29,5	%42,2	%27,3
Ekim 2018	%18,8	%23,4	%15,8	%7,4	%10,2	%23,9	%29,3	%38,6	%20,0
Kasım 2018	%15,1	%20,4	%13,5	%0,9	%8,2	%23,8	%24,9	%80,2	%11,7

Kaynak: TÜİK

Perakende sektöründe borçluluk durumu

2018 yılının ikinci yarısında perakende sektöründe satıştaki daralmanın ve cirodaki yavaşlamanın bir sonucu olarak perakende sektörünün mali yapısında bir miktar bozulma yaşandı. Hükümetin yabancı para ile kirayı sınırlamasının ardından perakende sektörünün maliyetleri bir miktar toparlandı. Ancak asgari ücret artışları, döviz kurlarındaki ve faizlerdeki yükseliş nedeniyle stok maliyetleri çok arttı.

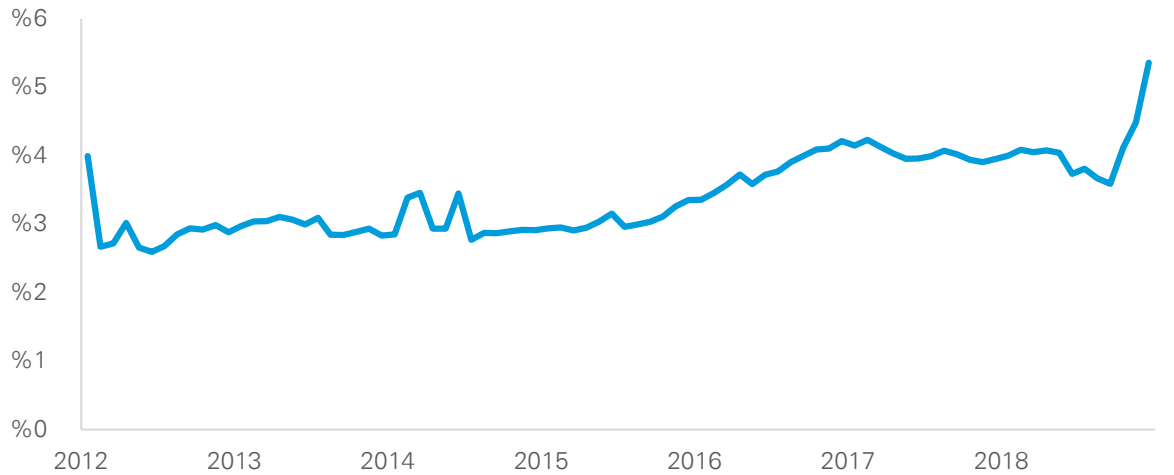
Toptan ticaret ve perakende olarak bakıldığında, sektörün nakdi kredileri 2018 yılında ciddi biçimde yavaşlarken takipteki alacaklarının arttığı görülüyor. 2017 sonunda 330,8 milyar TL olan toplam nakdi kredileri 2018 sonunda 353,3 milyar TL seviyesine çıktı. Böylece 2017 yılında yüzde 31,5 olan nakdi kredilerin yıllık büyüme hızı 2018 sonuna gelindiğinde yüzde 6,8'e yavaşladı. Kredi hacmindeki yavaşlamaya karşın sektörün takipteki kredileri 13,1 milyar TL'den yüzde 44,9 artışla 18,9 milyar TL'ye çıktı. Böylece sektörün takipteki kredilerinin toplam nakdi kredilerine oranı 2017 sonundaki yüzde 4,0'dan 2018 sonunda yüzde 5,4'e yükseldi.

Toptan ve perakende sektörü nakdi kredi yıllık büyüme hızı

Kaynak: TÜİK

Toptan ve perakende sektörü takipteki krediler

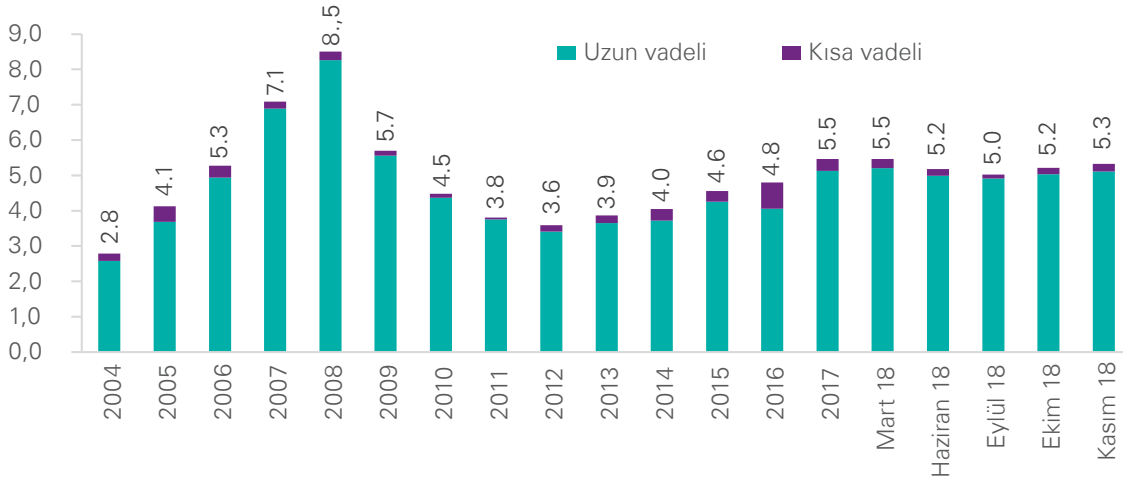

Kaynak: TÜİK

Perakende sektörünün dış borcu

Perakende sektörü dış borçlanmasında ise son iki yılda Türkiye geneline kıyasla daha aktifti. Ancak döviz kurlarındaki yükseliş ve kredi marjlarındaki artışlar nedeniyle 2018'de nettle dış borç ödeyici konuma geldiler. 2017 sonunda 5,5 milyar dolar seviyesine ulaşan toptan ve perakende sektörün yurtdışı kredi borcu, 2018 ikinci ve üçüncü çeyrekte hem uzun hem de kısa vadeli borç ödemeleriyle hızla gerilemişti. Ekim ve Kasım aylarında ise yurtdışından kaynak bulma imkanları bir miktar iyileşirken, sektörün uzun ve kısa vadeli kredi stoku hafif toparlanarak 5,3 milyar dolar seviyesine çıktı.

Toptan ve perakende sektörü dış borcu (milyon dolar)

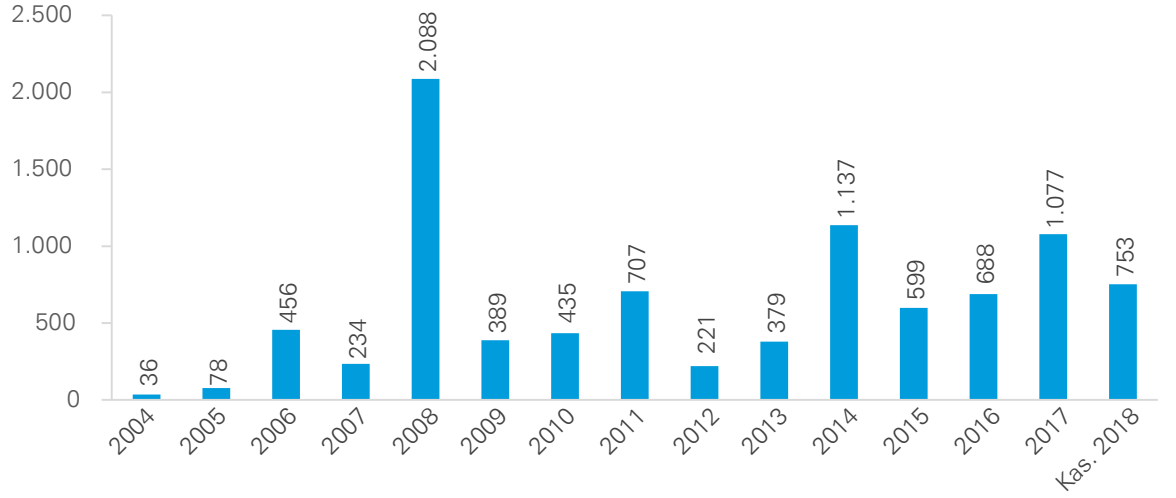
Kaynak: TCMB

Yabancı yatırımlar

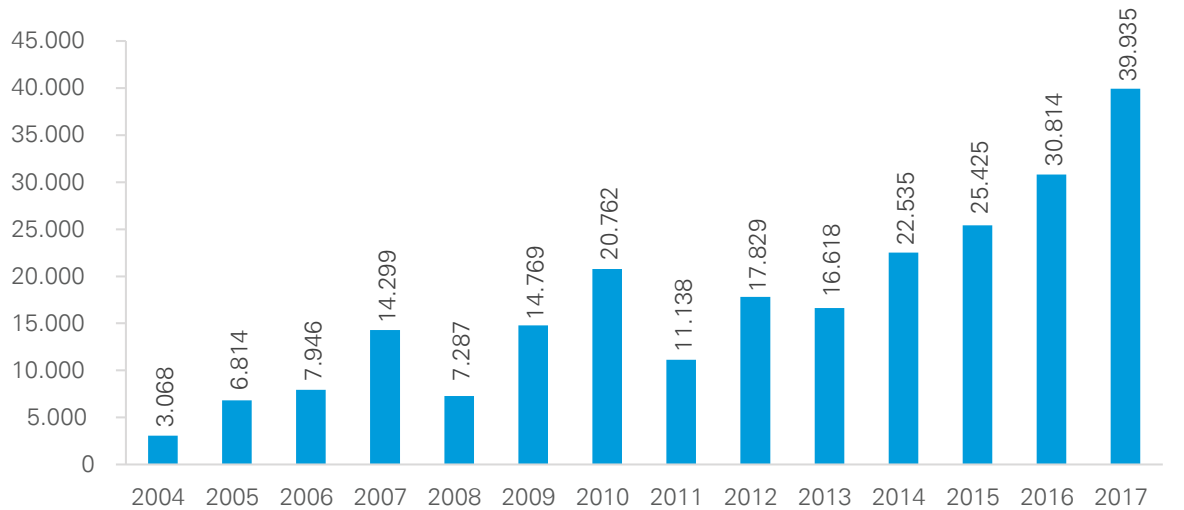
Perakende sektörünün kısa vadeli yaşadığı zorlu makroekonomik koşullara rağmen yabancı yatırımcıların sektöre ilgisi devam ediyor. 2017 yılında 1 milyar doların üzerinde doğrudan yabancı yatırım çeken sektör, 2018 yılının ilk 11 ayında risk iştahındaki kırılganlıklara rağmen 753 milyon dolar seviyesinde doğrudan yabancı yatırım aldı. Toptan ve perakende sektörü olarak değerlendirildiğinde 2017 sonu itibarıyla sektörde yüzde 39,9 ile oldukça yoğun bir doğrudan yabancı yatırım olduğu söylenebilir.

Toptan ve perakende sektörüne doğrudan yabancı yatırım girişi (milyon dolar)

Kaynak: TCMB

Yurtdışındaki yerleşiklerin toptan ve perakende sektöründe yatırımları (milyon dolar)

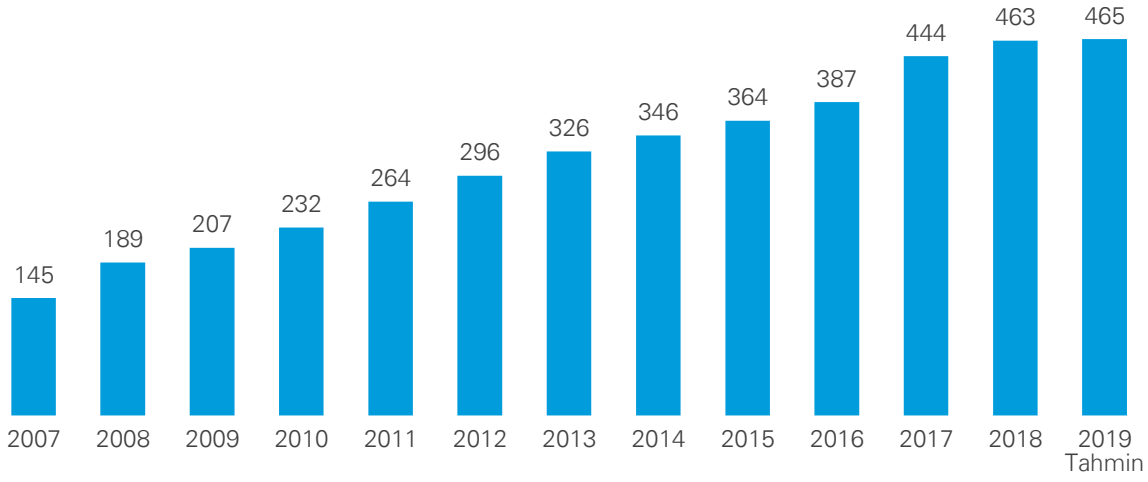

Kaynak: TCMB

Organize pazar

Dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de perakende sektöründe dönüşüm devam ediyor. Geleneksel perakendeden organize perakendeye geçiş, içinden geçilmekte olan zorlu makroekonomik koşullara rağmen sürüyor. Bu zorluklardan dolayı 2018 sonunda 463’e çıkan AVM sayısının 2019’da sadece 2 adet artışla 465’e çıkacağı tahmin ediliyor. Bununla birlikte sektörün cirosunun artmaya devam ettiği öngörülüyor. 2009 yılında 20,6 milyar TL olan AVM sektör cirosunun 2016 yılında 103,8 milyar TL’ye ulaştığı, 2017 yılında yüzde 14,9 büyümeyle 119,2 milyar TL’ye, 2018 yılında yüzde 15,3 büyümeyle 137,5 milyar TL’ye çıktığı hesaplanıyor. Bununla birlikte, 2019 yılında ise yüzde 9,4 büyümeyle 150,4 milyar TL’ye ulaşacağı tahmin ediliyor.

AVM sayısı

Kaynak:

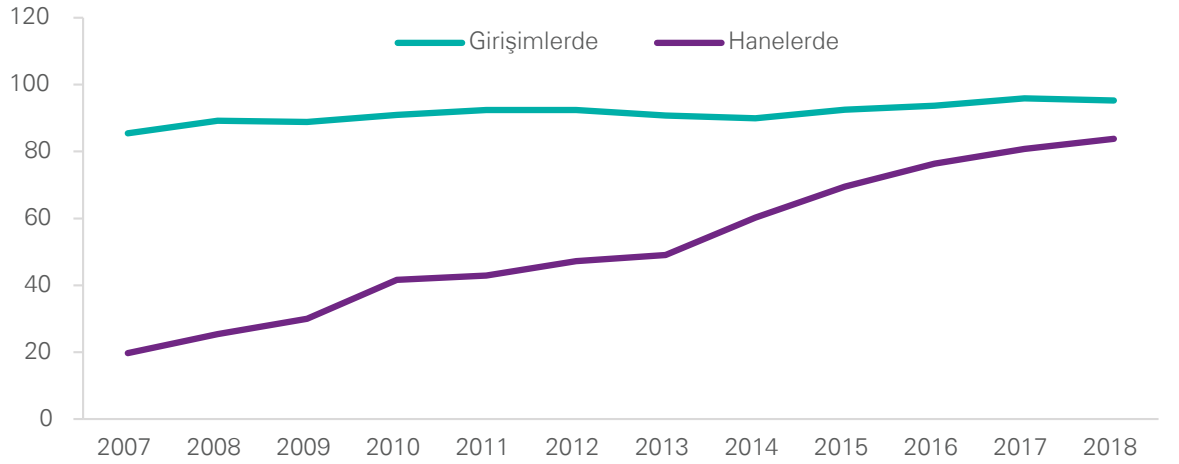

E-Ticaret

Gelişmiş ekonomilerdeki kadar yaygın olmasa da Türkiye’de de firmalar açısından internet üzerinden alışveriş imkanı sunma ve tüketiciler açısından internet üzerinden herhangi bir ürün ve hizmeti satın alma eğilimi artıyor.

2017 yılında yüzde 95,9 olan şirketler içinde internet erişimine sahip olanların oranı, 2018 yılında hafif gerileyerek yüzde 95,3’e indi. 2017 yılında yüzde 80,7 olan evden internet erişimine sahip hane oranı ise 2018 yılında yüzde 83,8’e ulaşırken, internet kullanan insanların oranı yüzde 66,8’den yüzde 72,9’a yükseldi.

İnternet erişimine sahip olanların oranı (%)

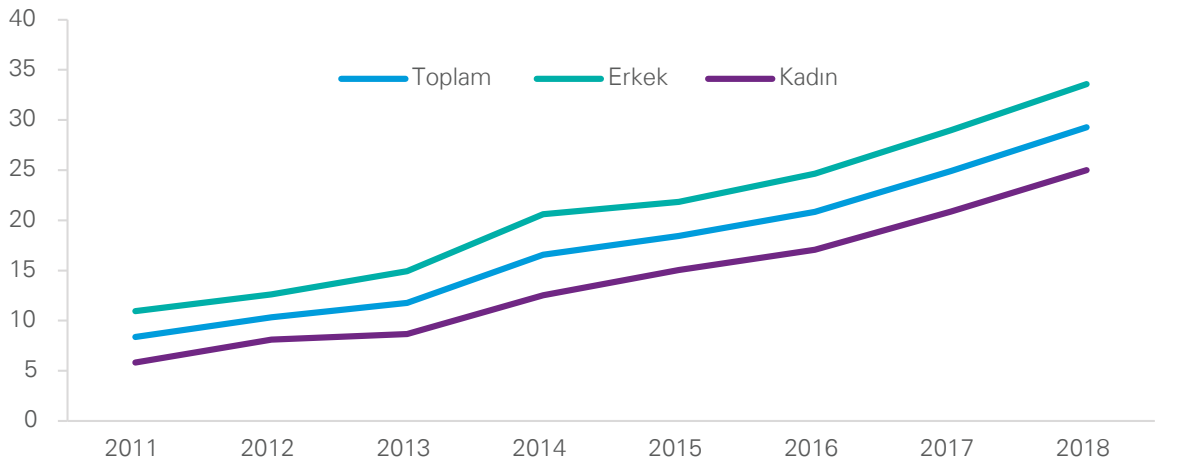

Kaynak: TÜİK

Bununla birlikte, 2018 itibarıyla internet üzerinden alışveriş yapanların oranı bir önceki yıla göre yüzde 24,9’dan yüzde 29,3’e yükseldi. 2018 itibarıyla kadınlarda internet üzerinden alışveriş yapma oranı yüzde 25,0 olurken, erkeklerde bu oran yüzde 33,6’ya ulaştı.

İnternet üzerinden alışveriş yapan bireylerin yüzde 65,2’si giyim ve spor malzemesi satın aldı. Bunu yüzde 31,9 ile seyahat bileti, araç kiralama vb. yüzde 26,8 ile ev eşyası (mobilya, oyuncak, beyaz eşya, vb; tüketici elektroniği hariç), yüzde 22,1 ile gıda maddeleri veya günlük gereksinimler ve yüzde 20,6 ile kitap, dergi, gazete (e-kitap dahil) takip etti.

İnternet üzerinden alışveriş yapanların oranı (%)

Kaynak: TÜİK

Önemli sektör oyuncularını ve son dönem gelişmeleri

Sektördeki fiyat rekabeti ve tüketicinin değişen tercihleri nedeniyle, perakende sektörünün en önemli oyuncularını yüksek indirim marketlerinden oluşuyor. Bununla birlikte, her tüketim grubunda farklı özelliklerden dolayı farklı önemli sektör oyuncularından bahsetmek mümkün. Ancak yine de ciroya göre bir sıralama yapıldığında, ilk üç sırada önceki yıllarda olduğu gibi indirim marketleri BİM, Migros ve A101 yer alıyor.

Nitekim Nielsen Perakende Hizmetleri'nin 2018'e ilişkin Hızlı Tüketim Ürünleri Pazarı ve Private Label trendleri araştırmasına göre organize marketler alanında içinde en hızlı büyüme indirim marketlerinde yaşıyor. En düşük büyüme ise yerel marketler alanında görülüyor. Bu trendin 2019'da da devam etmesi bekleniyor.

Yine özel markalar olarak tabir edilen private label, geçmiş dönemde olduğu gibi bu yıl da en çok büyümenin yaşanacağı alan olacak. Nielsen araştırmasına göre marketlerde satılan özel markalı ürünlerin payı yüzde 19,9'a kadar ulaştı.

Öte yandan, 2018 yılında yaşanan finansal çalkantı, perakende sektöründe önemli gelişmelerin yaşanmasına neden oldu. Bazı perakendeciler artan finansman yükü ve zayıflayan talep nedeniyle mali zorluğa girdikleri için iflas ve/veya iflas koruma, kredi yeniden yapılandırması gibi taleplerde bulunmak zorunda kaldı.

Vergisel destekler ve taksit imkanlarına yönelik yapılan iyileştirici uygulamalar, 2018'de perakende sektörüne iyi gelen dokunuşlar oldu. Sektör temsilcileri vergisel desteklerin kalıcı olması yönünde görüşlerini bildirirken, yine dövizle kirayı TL'ye dönüştüren genelge de perakendeci açısından olumlu uygulama olarak yorumlandı.

Ancak bu genelge ile gelen yeni dönemin piyasada tam anlamıyla oturması, kimi tartışmaların 2019'a da sarkmasına yol açtı. Yanı sıra dövizle kira döneminin bir süreliğine kapanması, ileriki dönem için çeşitli soru işaretlerini de beraberinde getirdi.

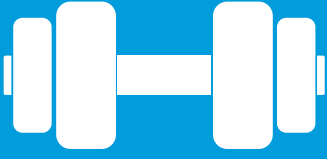
Yanı sıra yabancı sahipli ve/veya ortaklı perakendeci açısından dövizle kiralama işleminin gündemde olması da sektörün tartıştığı bir başka gündem maddesi.

Öte yandan yıl içinde ABD'li elektronik ticaret devi Amazon, Eylül 2018'de Türkiye'de 15 farklı kategoride ürün sunarak hizmete açılması önemli görülmesi gereken girişimlerden. Çinli ve Avrupalı firmaların da bu alandaki yatırımları ile birlikte Türkiye, e ticarete önemli gelişmeleri sıklıkla yaşayacak.

Ayrıca Türkiye'nin önemli online perakendecilerinden biri, diğer mağazalara kendi ürünlerini firmanın platformundan satma imkanı sunmaya başladı. Aynı şekilde küresel e-ticaret grubunun bir parçası olan bir başka perakende markası da Türk KOBİ'lerinin dünya genelinde satış imkanına kavuşması için ciddi projeler üretti ve üretmeyi sürdürüyor.

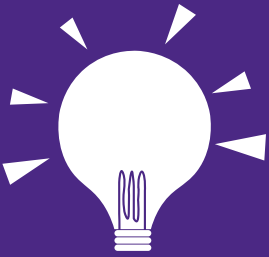
Perakende sektörü durum analizi

Güçlü yönler

- İç pazarın büyüklüğü, genç ve dinamik nüfus
- Türk firmaların ve yönetim kademelerinin kriz yönetme konusundaki becerileri, değişim dirençlerinin ve yeni koşullara adaptasyon yeteneklerinin yüksek olması
- E-ticaret ve dijitalleşme hızı
- Rusya, Ortadoğu ve Afrika bölgeleri başta küresel arenadaki yatırım fırsatları
- İndirim marketlerinin uyguladığı formatın yurt dışında da rağbet görmesi
- Lojistik sektöründeki büyüme ve başarı grafiğinin yüksek olması

Fırsatlar

- Gelecek 5 yılda şehirleşmenin devam edecek olması perakende için pazara erişimi kolaylaştırıyor
- Turizm sektöründeki toparlanmanın devam etmesi ile perakende başta olmak üzere diğer sektörlerde talebin canlanabilecek olması
- Bu noktada İran gibi iç bünyede değişim yaşayan önemli bir pazardaki tüketici talebinin Türkiye'ye kayması
- E-ticaret alanında yapılacak yatırımlar perakendecilerin operasyonel maliyetlerini düşürmek açısından önem taşıyor
- Nitelikli işgücü ve sirkülasyon sorunlarına karşılık, nüfus demografisi iş gücü havuzunun yeterli olmasını sağlıyor
- Sektörün verimliliğini artırmaya yönelik çalışmalarının tüm kategorilerde faydaya dönüşebilecek olması
- Tüm AVM'lerde olmak değil, doğru lokasyonda ve doğru yapılandırılmış AVM'lerde olmak uzun vadeli yatırımlar için önemli bir fırsat
- Türkiye'nin coğrafi konumu yakın coğrafyadaki tüketicilerin Türkiye'deki alışveriş olanaklarına kolay erişimini sağlıyor
- T.Yeni devreye giren İstanbul Havalimanı, perakende açısından da çok önemli bir fırsat kapısı olarak görülüyor.
- Private label ürüne yönelik ilginin artış göstermesi

Zayıf yönler

- Türk Lirası'nın değer kaybetmesinin tüketicinin alım gücünü düşürmesi
- Jeopolitik belirsizlikler
- Nitelikli iş gücü eksikliği
- Mağaza kiralarının yüksek seviyede olması
- Enflasyon artışının ciro artışından daha yüksek olması
- Makro ihtiyati tedbirlerle hanehalkı borçlanmasının sınırlanması

Tehditler

- Enflasyonun daha da kontrolden çıkması
- Tüketici güvenindeki bozulmanın ekonomideki zayıflama ile derinleşmesi
- Maliyet artışlarını tüketiciye yansıtma önündeki engeller
- Organize perakende sektörünün dış borcunun yüksekliği
- Konvansiyonel perakendede e-ticaretin yükselişine yeterli hazırlığın bulunmaması
- Jeopolitik gerilimlerin alışveriş turizmini engellemesi

Projeksiyonu

Arka planda küresel eğilimlerle devam eden yapısal dönüşüm, Türk perakende sektörüne etkilerini her geçen gün daha çok hissettiriyor. Küresel bir olgu olarak deneyim ekonomisi, sektörün devamlı olarak kendini yenilemesini gerektirirken, teknoloji ve büyük veri dahil olmak üzere yatırım harcamalarını da artırıyor. Orta vadede ekonomik dalgalanmalardan en az etkilenen sektörlerden biri olmasına rağmen, Türk perakende sektörü açısından kısa vadede makroekonomik gelişmeler büyük önem taşıyor. Döviz kurları ve faizlerin seyrıyla birlikte, büyüme görünümünün ve işgücü piyasasının ne ölçüde bozulacağı sektör açısından kritik olacak.

Perakende sektörüne ilişkin 2018'de gündemde yer tutan fiyat tartışmaları 2019'un da en temel konularının başında gelecek. TL'ye çevrilen dövizli kiraya ilişkin sabitlenecek rakam konusundaki tartışma da taraflarının baş gündem maddesi olarak karşımıza çıkacak. İç pazar dengelerindeki değişim ve belirsizliğin, perakendede dış yatırımları hızlandırması bekleniyor. Nitekim, iç pazardan daha çok küresel arenadaki mağaza açılışlarının daha çok olacağına dair açıklama yapan sektörün güçlü oyuncularının sayısı hızla artıyor. Yani iç pazarda mağaza açılışlarından ziyade, operasyonel maliyetlerin ve karlılık odaklı uygulamaların daha çok öne çıkacağını söyleyebiliriz.

Yanı sıra daha önce de belirttiğimiz gibi dünyada e ticaretten sonra en çok büyüyen perakende alanı olan havaalanı perakendesinde İstanbul Havalimanı, stratejik ve kritik bir öneme sahip bulunuyor. İstanbul Havalimanı'nın sunduğu dev alışveriş arzı, iç pazarda olduğu kadar küresel arenada da dikkatle izlenecek. Tüketici menşei, 2019'da yabancı lehine büyümeye devam edecek. Bunda yabancıların alım gücü önemli rol oynarken, turizmde girilen parlak dönem ve yeni havalimanının devreye girmesi de diğer itici faktörleri oluşturuyor. İranlı turistlerin alışveriş beklentilerinin artması da dikkatle izlenmeli. Yanı sıra Ortadoğu temelli talebin artması beklenirken, havaalanı alışverişlerinde Çinli turist profilindeki yükselme dikkatle takip edilmelidir.

Bu gelişmeler ışığında perakende sektörünün görünümünü şu şekilde ele alabiliriz:

Satış Hacmi: Gıda ve giyim gibi geleneksel olarak fiyat esnekliği görece olan dayanıksız tüketim mallarında satış hacminin ılımlı artışlarını koruması bekleniyor. Dayanıklı tüketim mallarında ise döviz kurları ve faizlerdeki yüksek seviyelerden dolayı daralma yaşanabilir. Hatta dayanıklı tüketim malları yapılabilecek tasarruflarla dayanıksızlarda sürpriz talep artışları da görülebilir. Bununla birlikte, dayanıksız tüketim malları genç ve dinamik nüfus yapısından dolayı talep gücünü koruyabilir. Ancak, ekonomik aktivitedeki zayıflık ve hanehalkı satın alma gücündeki gerilemeden dolayı fiyat rekabetinin yoğunlaşacak olması, perakende sektöründe önemli bir risk unsuru olarak öne çıkıyor. Özel markalı ürünlere yönelik talep artarak devam edecek.

Ciro: Talepteki kırılgan görünüme karşın enflasyondaki yüksek seviyeden dolayı sektörde cironun artmaya devam etmesi beklenebilir. Ancak bu artışın ne ölçüde firmaların finansman maliyetlerinin üzerinde seyredeceği önem taşıyacak. Çünkü finansman maliyetlerindeki artışın altında bir ciro artışı, firmaların karlılığını olumsuz etkileyeceğinden sektörün yeni yatırım çekmesinin önünde önemli bir engel olabilecektir.

E-Ticaret: İnternet kullanımının yaygınlaşmasının yanında e-ticaret firmalarının fiyat rekabetinde avantajlı olmaları bu kanaldan perakende sektörünü destekleyebilir. Ancak ekonomik belirsizliklerin arttığı dönemlerde kayıt dışının artma eğilimi e-ticaretteki potansiyelin ortaya çıkmasını geciktirebilir. Yine de 2019'da yabancı markaların ve güçlenen yerli markaların daha fazla öne çıkacağı ve küresel arenaya taşınan projelere öncülük edecekleri bir pazar dinamiği yaşanacak gibi görünüyor. E-ticarete yönelik tüketici ilgisinin yanı sıra bu alanda satış yapacak şirket sayısında da büyüme gözlenecek.

İletişim:

Emrah Akın

Tüketici Ürünleri ve
Perakende Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
eakin@kpmg.com

Detaylı bilgi için:

KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul

İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara

The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir

Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr

kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

Telekomünikasyon

Sektörel Bakış

2019

kpmg.com.tr

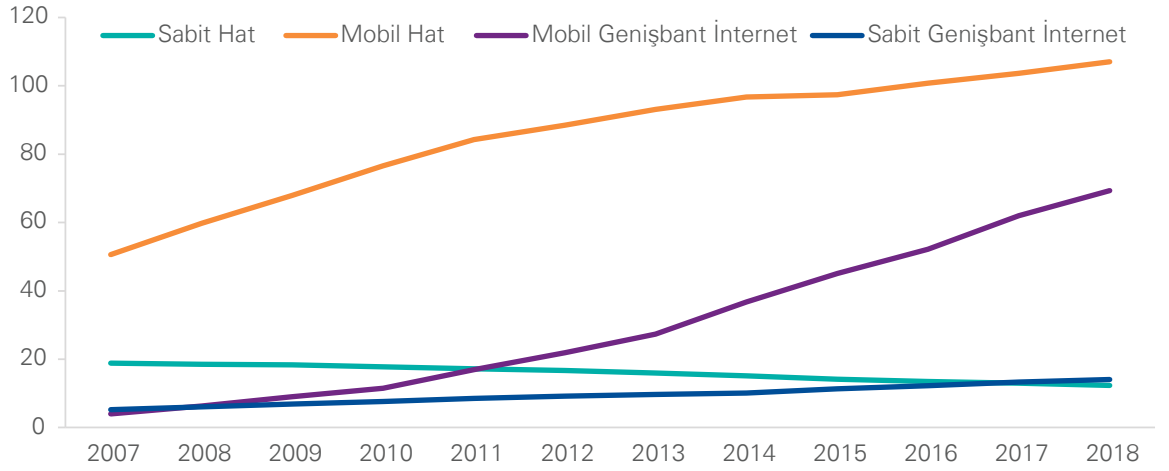

Dünya Telekomünikasyon Sektörü

Dünya genelinde telekom sektörüne olan talep, artan nüfus ve şehirleşmenin tüketicilerin ihtiyaçlarında yol açtığı değişimlerle her geçen gün artış gösteriyor. Teknolojik ilerlemelerle birlikte dünya genelinde telekomünikasyon sektörü bir yandan büyük bir dönüşüm yaşarken, diğer yandan artan rekabet ortamının getirdiği zorluklarla baş etmeye çalışıyor. Tüketici davranışlarındaki değişimler ve yeni mobil teknolojiler dünya genelinde bilişim ve iletişim firmalarında AR-GE ve yatırım harcamalarına yüksek pay ayrılmasını gerektiriyor. Öte yandan, yenilikçi çözümler sektördeki oyunculara yüksek gelir yaratma imkanı sunuyor. Bununla birlikte, bazı gelişmekte olan ekonomilerde penetrasyonun hala düşük olması sektörün potansiyelini yüksek tutuyor.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Telekom Birliği verilerine göre, dünya genelinde teknolojik ilerlemelerin bir sonucu olarak mobil hat yaygınlığı yıllar itibarıyla iki katın da üzerine çıkarken, sabit hat kullanım yaygınlığı azalıyor. 2007 yılında yüzde 18,8 olan sabit hat üyeliği yaygınlığı, 2018 sonunda yüzde 14,1'e geriledi. Mobil hat kullanımı ise aynı dönemde yüzde 50,6'dan yüzde 107 seviyesine çıktı. Mobil telefon kullanımındaki yaygınlıkla birlikte insanların yüzde 69,3'ü mobil genişbant üzerinden internet erişimi sağlarken, yüzde 14,1'i sabit genişbant kullanımı yapıyor.

Dünya bilgi ve iletişim sektörü yaygınlık oranları

Kaynak: International Telecom Union, Information and Communication Technology Database

Ocak 2019 itibarıyla dünya üzerindeki 7 milyar 676 milyon insanın yüzde 67'si kendine ait bir mobil telefon kullanırken, internet kullanımı yaygınlığı yüzde 57 seviyesinde bulunuyor. Yine dünya nüfusunun yüzde 45 gibi bir oranı da aktif olarak en az bir sosyal medya platformu kullanıyor. Daha da önemlisi, dünya nüfusunun bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanımı her geçen gün nüfus artışının oldukça üzerinde bir artış gösteriyor.

2018 yılında dünya nüfusunda yaklaşık yüzde 1,1'lik bir artış yaşanırken, mobil telefon kullanımının yüzde 2, internet ve sosyal medya kullanımının yüzde 9 oranında artış gösterdiği görülüyor.

Dünyada dijitalleşme (milyar kişi)

Dünya nüfusu;
7.676

Mobil telefon kullanan;
5.112

İnternet kullanan;
4.388

Aktif olarak sosyal
medya kullanan;
3.484

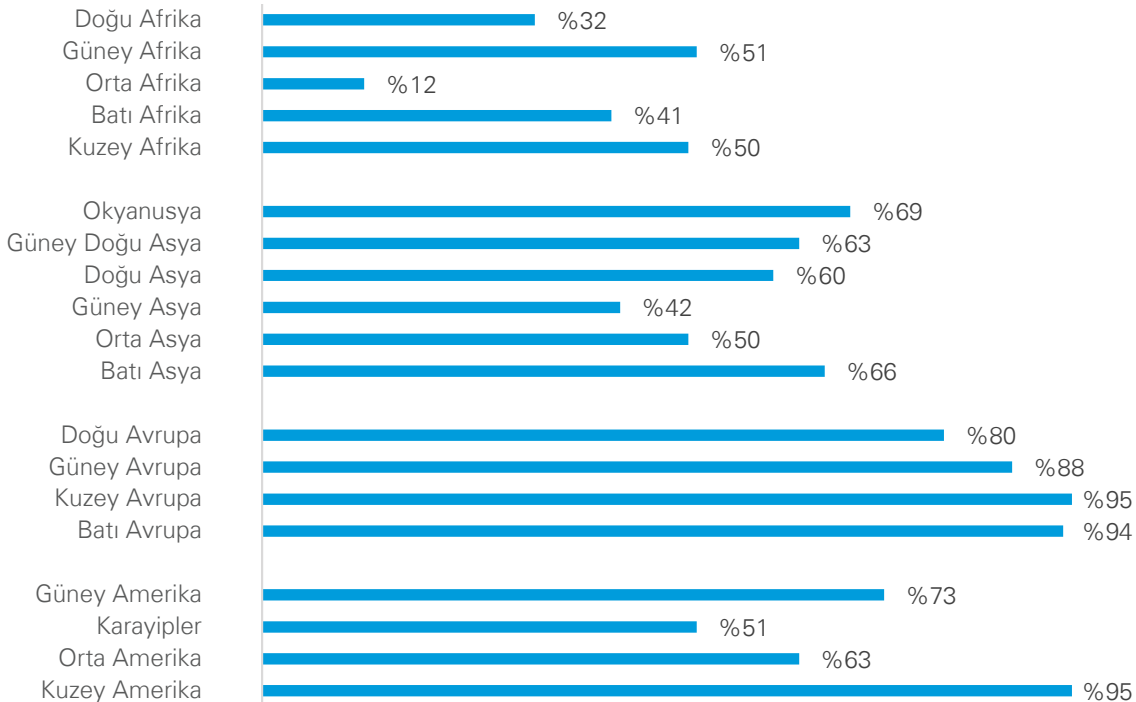
Mobil telefon üzerinden
sosyal medya kullanan;
3,256

Kaynak: WeAreSocial

Bununla birlikte, dünya genelinde gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlığı açısından ciddi bir ayrışma dikkat çekiyor. Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde internet kullanımı yaygınlığı (penetrasyonu) yüzde 100'e yaklaşırken, Asya ve Afrika ülkelerinde, nüfus artışının da görece yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, internet kullanımında çok yüksek bir büyüme potansiyeli olduğu görülüyor. İnternete erişimde ise mobil kullanım 2014 yılında sadece yüzde 26 seviyesindeyken, 2018 yılında yüzde 45 seviyesine ulaştı. 2019 yılında ise yüzde 48 seviyesine çıkması öngörülüyor.

Bölgesel olarak internet yaygınlığı (penetrasyon, internet kullananların nüfusa oranı)

Kaynak: WeAreSocial

Bu dinamikler ışığında, dünya genelinde teknolojik gelişmeler tüm sektörleri farklı boyutlarda etkilerken telekomünikasyon sektörü pek çok teknolojik gelişmenin sahibi olarak bu süreçten fayda sağlayabiliyor. Ancak sözü edilen teknolojik gelişmeler yüksek yatırım giderlerini gerektirdiği için birçok telekomünikasyon şirketinin finansal yapısını etkileyebiliyor. Bu nedenle önümüzdeki dönemde dünya otomotiv sektöründe olduğu gibi telekomünikasyon sektöründe de birleşmelere ve işbirliklerine daha çok tanık olabiliriz. Bu da sektörde büyümeyi sınırlayacak bir unsur olarak görülse de verimlilik artışını beraberinde getirebilir. Bununla birlikte, 4G gibi mevcut sistemlerin dünya genelinde yaygınlaşmak için de açık bir alanı var. Ancak 2019 yılında sektörün gündeminde 5G teknoloji geliştirme çalışmaları ve ticari hayata entegrasyonu ön planda olacak. 2018 yılında halka açık ilk 5G şebekesi Avustralya'nın Gold Coast kentinde faaliyete geçirilirken, dünyanın en büyük operatörlerinden olan AT&T de ABD'nin 3 kenti için çalışmaların tamamlandığını duyurdu.

T-Mobile ise bu yıl içinde New York, Los Angeles, Las Vegas, ve Dallas'ta 5G desteği sunmaya başlayacağını açıkladı. Kıta Avrupası'nda ise AB'nin en güçlü ekonomisi olan Almanya'daki 5G ihalesi merakla bekleniyordu. Mart ayı sonunda başlayan ihale raporumuzun hazırlanma tarihinde hala devam ediyor. Yaklaşık 6 milyar Euro'luk değer oluşması beklenen 5G ihalesinin, yakın zamanda bölgede 5G çalışmalarını hızlandıracak bir etki yaratacağı öngörülüyor. 5G teknolojisine yönelik çalışmalarda rekabette özellikle ABD ve Çin öne çıkıyor. Güney Kore de, 5G'ye ilk geçen ülke olmak için yaptığı hazırlıkları duyurdu. Şu anda çoğu ülkede altyapı, baz istasyonları gibi sistemler üzerinde çalışılıyor. Türkiye de 5G'ye ilk geçen ülkelerden biri olmak için hazırlanıyor. Ulaştırma Bakanı, bunun için çalıştıklarının müjdesini verdi. Türkiye'deki yerli operatörler, altyapı şirketleri bu alanda yatırımlarını yapıyorlar ve planlar 5G'ye geçiş için yapılıyor.

Türkiye Pazarı

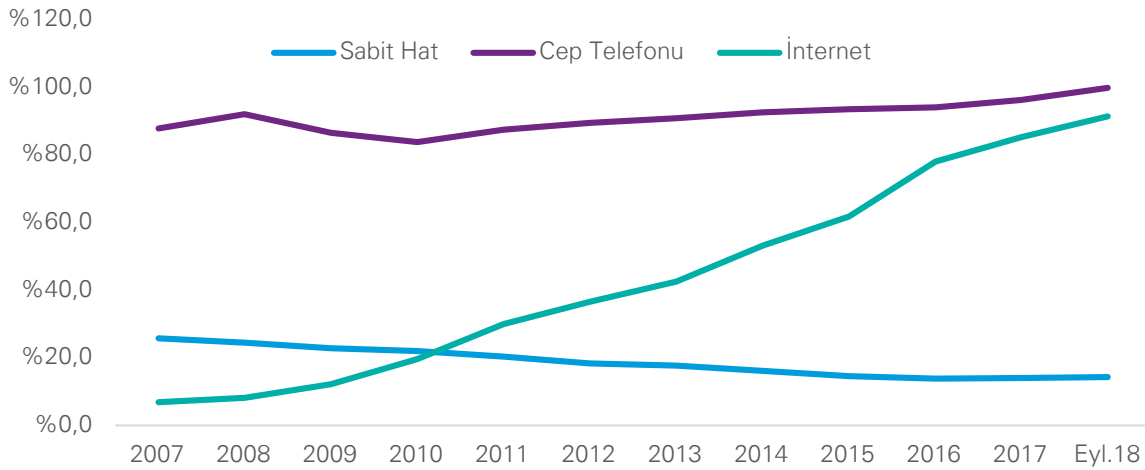

Türkiye telekomünikasyon sektörü

Türk telekomünikasyon sektörü oldukça gelişmiş bir sektör olsa da hala ciddi bir büyüme potansiyeli taşıdığı düşünülüyor. Diğer birçok sektör için olduğu gibi, Türkiye'nin demografik yapısı telekomünikasyon sektörü için de önemli bir avantaj oluşturuyor. Bu sayede Türkiye'de sektörün sabit, mobil ve geniş bant abone sayıları bakımından önemli bir büyüklüğe sahip olduğu söylenebilir. Sektörün ürettiği ekonomik değer her geçen gün artarken, kullanılan ürünler ve hizmetlerin kalitesi teknolojik gelişmeler ve tüketici tercihlerindeki değişimlere bağlı olarak gelişiyor. Bu doğrultuda dünya genelindeki eğilimlerle uyumlu olarak Türkiye'de de sabit hat aboneliğinde penetrasyon yıllar itibarıyla azalırken, cep telefonu ve internette artmaya devam ediyor.

2007 yılında sabit telefon abonelik sayısının nüfusa oranı yüzde 25,8 iken sonraki yıllarda yaşanan devamlı düşüşlerle 2018 Eylül itibarıyla yüzde 14,1 seviyesine indi. Buna karşın aynı dönemde cep telefonu ve internet aboneliğinde yaygınlık oranları sırasıyla yüzde 87,8'den yüzde 99,8'e ve yüzde 6,9'dan yüzde 91,4'e yükseldi. Bu eğilimlerin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği öngörülüyor.

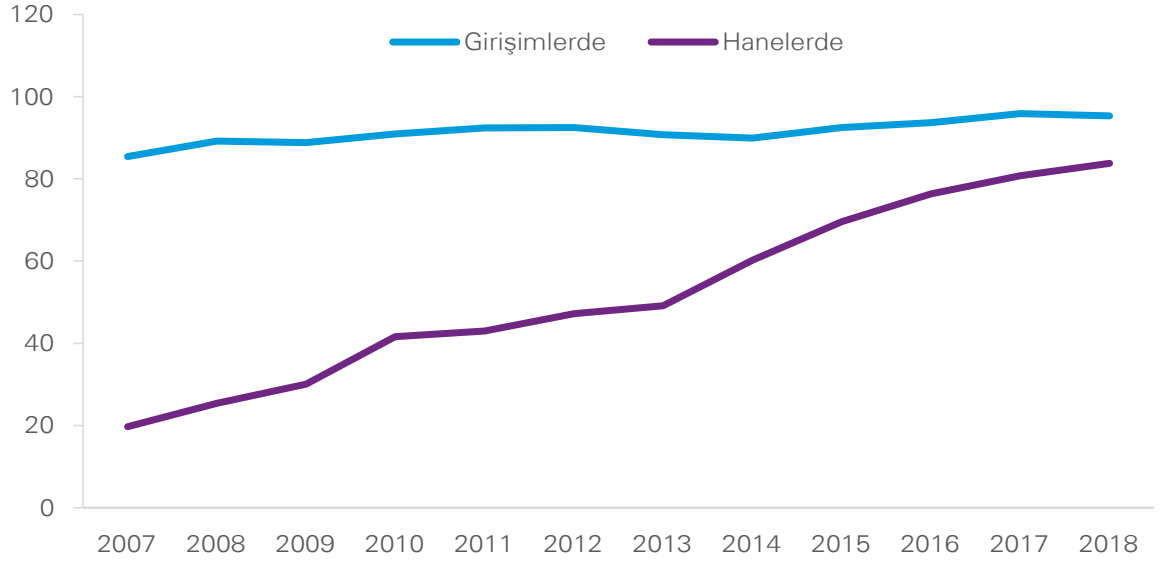
Yaygınlık oranları (abone sayısının nüfusa oranı)

Kaynak: TÜİK

Yıllar itibarıyla bakıldığında Türkiye'de hane halkı ve girişimlerde iletişim ve alışveriş dahil olmak üzere teknolojik gelişmelerin sunduğu imkanların daha geniş kesimler tarafından kullanıldığı görülüyor. 2007 yılında girişimlerin yüzde 85,4'ü internet erişimine sahipken, bu oran 2018 yılında yüzde 95,3'e ulaştı. Hane halkında ise söz konusu dönemde çok daha dramatik bir artış kaydedildi. 2007 yılında hane halkının sadece 19,7'si internet erişimine sahipken, 2018 yılında bu oranda yüzde 83,8 seviyesine çıktı.

İnternet erişimine sahip olanların oranı (%)

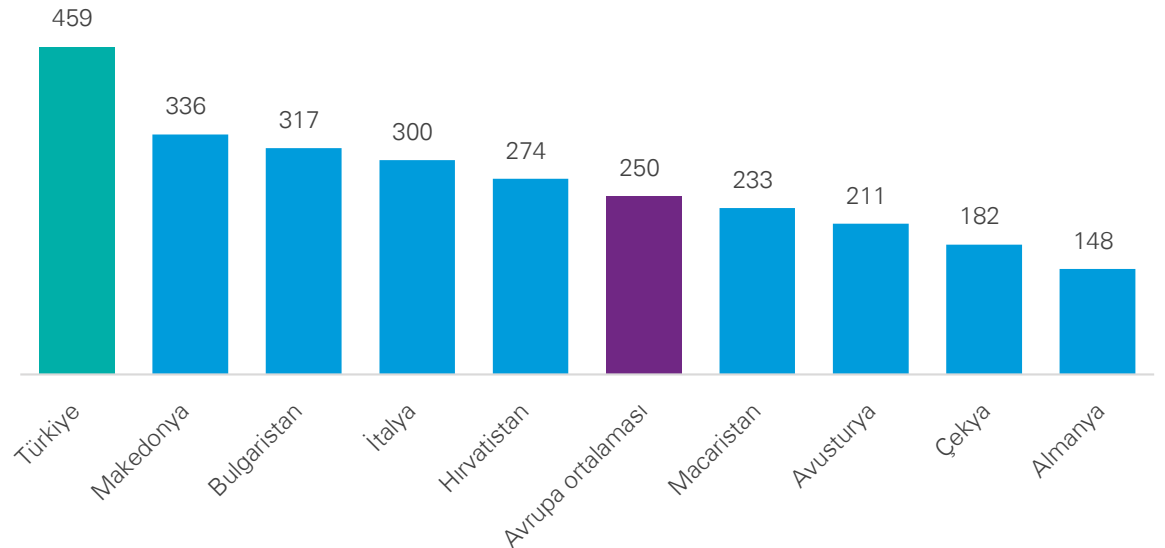

Kaynak: TÜİK

İnsanların pek çok ihtiyacını karşılamasının yanında bireylerin ve kurumların hayatına yaptığı etki yönüyle de telekomünikasyon veya bilgi teknolojileri (BT) ve iletişim sektörü her geçen gün daha stratejik bir hale geliyor.

Ayrıca Türkiye’de insanlar geleneksel olarak AB ülkelerinden çok daha uzun süre telefonda konuşuyorlar. Bu da sektörün potansiyelinin görece yüksek olduğunu teyit ediyor. Ortalama bir birey 2018 ikinci çeyrek itibarıyla Avrupa’da ayda 250 dakika mobil telefon üzerinden konuşma yaparken, Türkiye’de Eylül verilerine göre bunun neredeyse iki katı yani 459 dakika konuşuluyor.

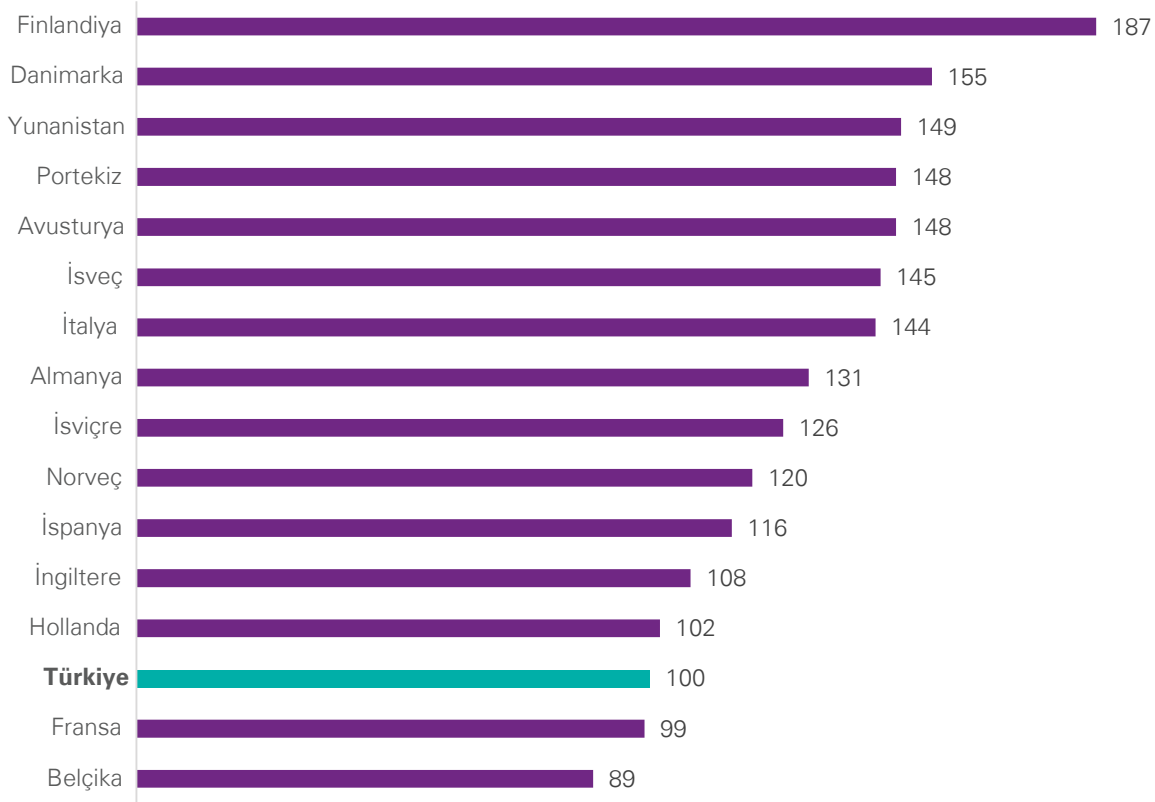
Mobil abone başına görüşme (dakika/ay)

Kaynak: TÜİK

Buna rağmen, Türkiye’de penetrasyon gelişmiş ekonomilere kıyasla daha düşük. Bu da sektörün göreceli olarak Türkiye’de gideceği daha çok yeri olduğunu gösteriyor. Örneğin Türkiye’de mobil telefon yaygınlığı Eylül 2018 itibarıyla yüzde 100’e yaklaşmış olsa da AB ülkeleri arasında düşük penetrasyon oranlarından birine işaret ediyor.

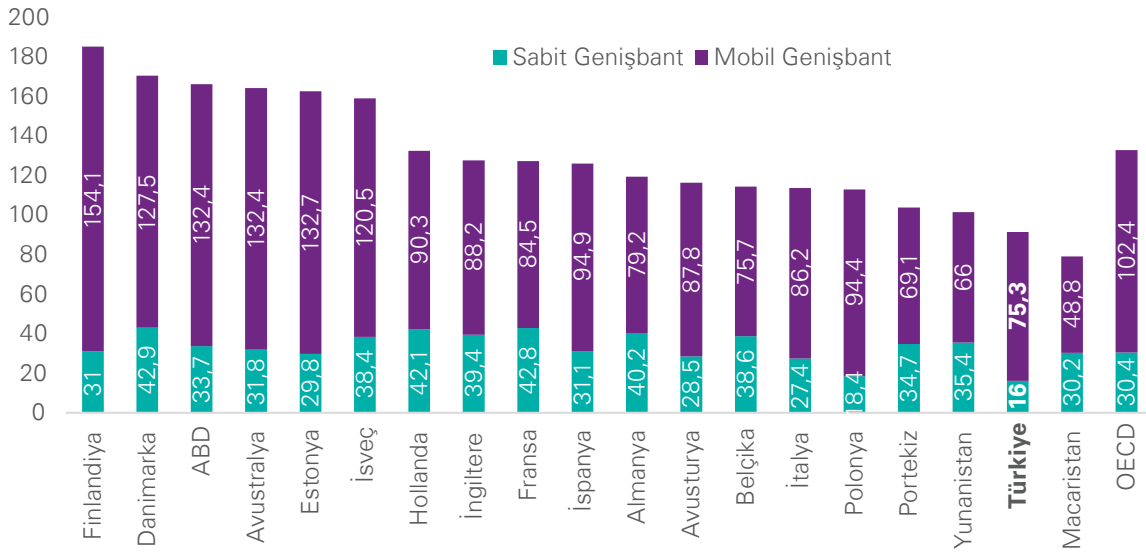
Türkiye ve AB ekonomilerinde mobil penetrasyon oranları (%)

Kaynak: BTK

Benzer şekilde, genişbant internet yaygınlığına bakıldığında da Türkiye’de göreceli potansiyelin yüksek olduğu görülüyor. OECD genelinde Eylül 2018 itibarıyla sabit genişbant internet yaygınlığı yüzde 30,4 iken, Türkiye’de sadece yüzde 16,0 seviyesinde. Mobil genişbant internet yaygınlığı ise OECD ülkelerinde yüzde 102,4 iken, Türkiye’de yüzde 75,3 ile oldukça düşük seviyede bulunuyor.

Geniş bant internet yaygınlığı (%)

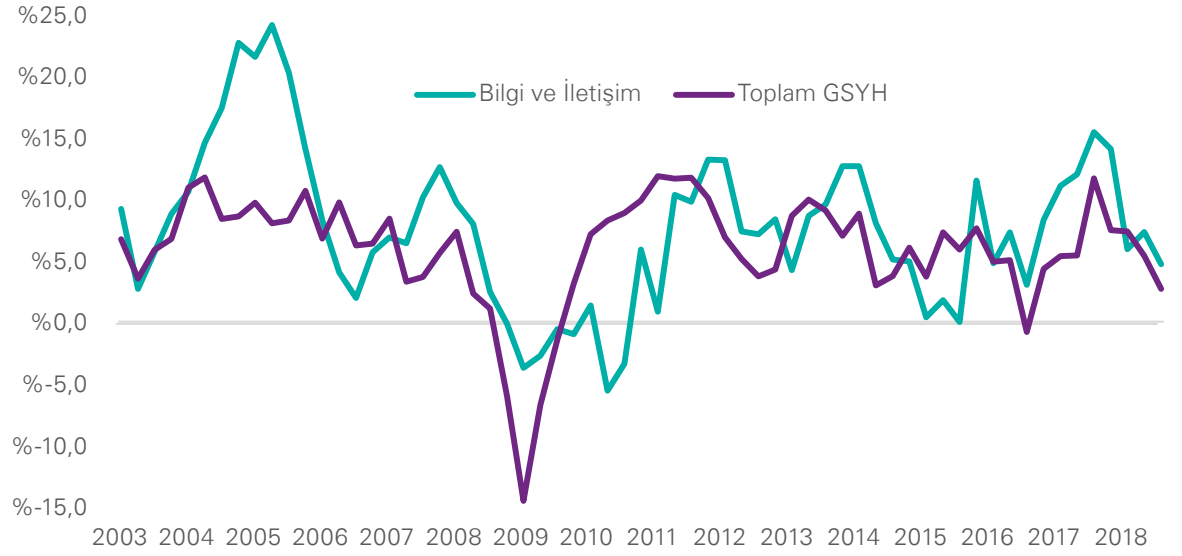

Kaynak: BTK

Sektör ve GSYH

Genel GSYH 2016 üçüncü çeyrekte kısa süreli bir daralma yaşasa da bilgi ve iletişim sektörünün 2011 sonrası dönemde kesintisiz olarak büyüme kaydettiği görülüyor. Son yedi yılda toplam GSYH ortalama yüzde 6,5 büyürken, bilgi ve iletişim sektörü ortalamada yıllık yüzde 7,7 oranında bir tempo yakaladı. Bununla birlikte sektör 2018 yılında yurtiçi finansal piyasalarda artan oynaklığın etkisiyle genel ekonomideki eğilimlere paralel olarak yavaşlamaya başladı. 2018 dördüncü çeyrek verilerine göre, sektörün yıllık büyüme hızı yüzde 4,6 ile genel GSYH'deki yüzde 2,6'lık büyüme hızının üzerinde seyrediyor.

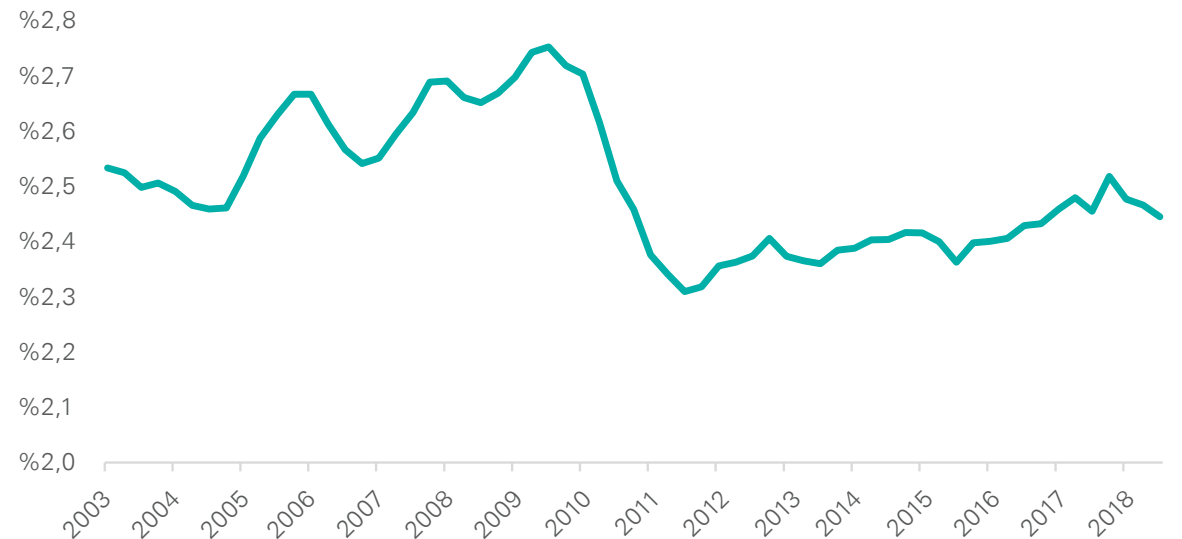
Yıllık değişimler

Kaynak: TÜİK

Ancak sektörün toplam GSYH içindeki payı görece fiyat değişimlerinden dolayı çok fazla artmıyor. Özellikle 2009 öncesinde yüzde 2,8'e kadar çıkan sektörün GSYH içindeki payı 2011 sonlarına kadar gerilemişti. Sonrasında ise sektörün kesintisiz büyümesi ile kademeli bir şekilde artarak, 2018 dördüncü çeyrek itibarıyla yıllık toplamda yüzde 2,5 seviyesinde gerçekleşti.

Bilgi ve iletişim sektörünün GSYH içindeki payı

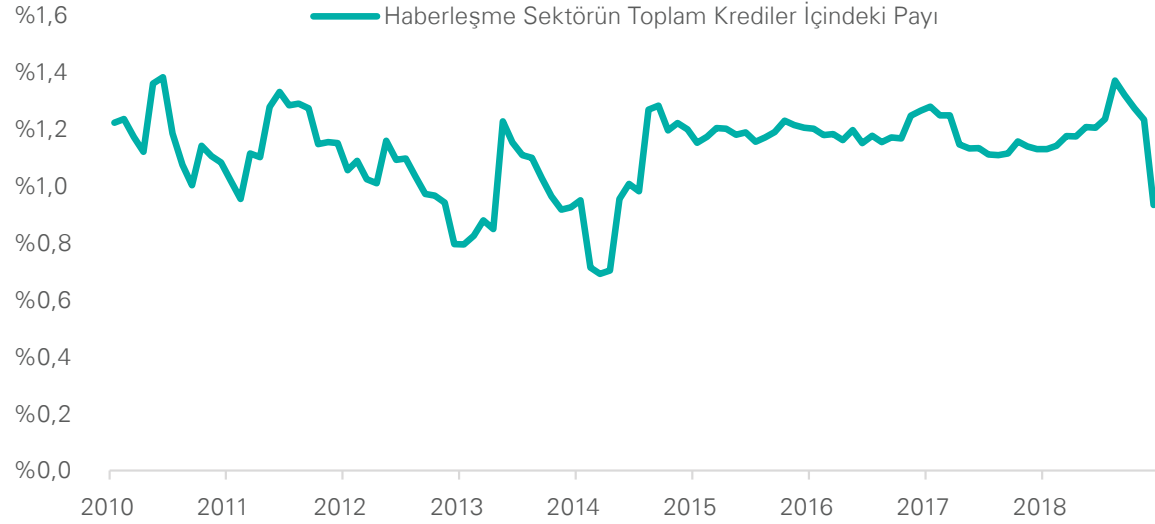
Kaynak: TÜİK

Bilgi ve iletişim sektörünün mali yapısı

Son yıllarda finansal piyasalarda oynaklık yüksek seyrederken sektördeki hizmet sağlayıcılarının sayısında bir miktar azalış yaşandı. Bu nedenle 2014 yılında 1,127 seviyesine kadar çıkan sektördeki yetkilendirme sayısı 2018 sonu itibarıyla 791 olarak gerçekleşti. Sektörde ölçek ekonomisinin etkisi belirgin olduğu ve yüksek yatırım harcamalarından dolayı firmaların göreceli olarak özkaynaklarla, yurtdışından yatırımlarla ve dış borçlanma ile finansman sağladıkları görülüyor.

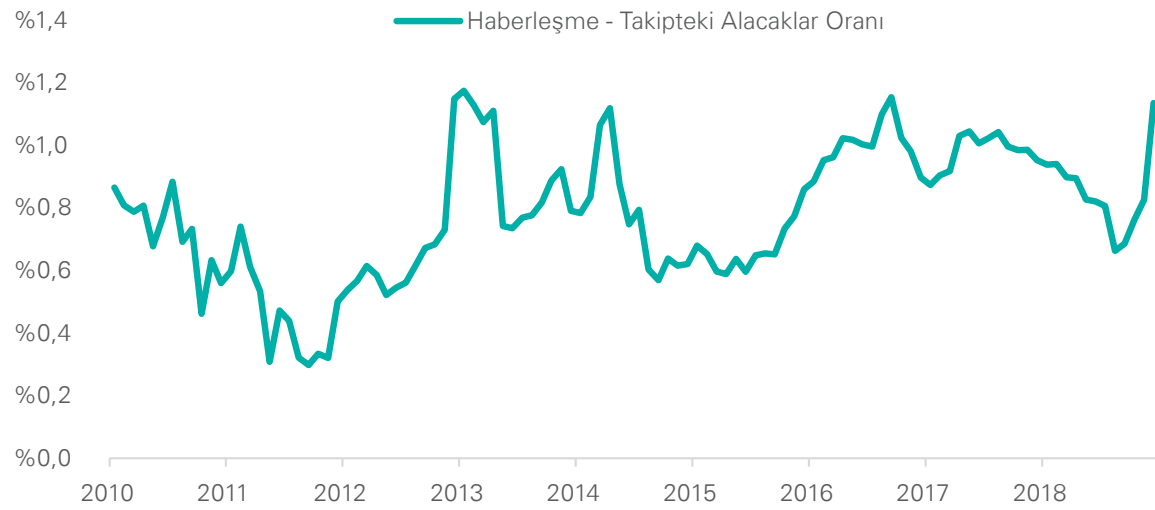
Bu nedenle sektör temsilcilerinin bankacılık sektörü kredi hacminden aldıkları payın görece düşük kaldığı söylenebilir. 2018 sonu itibarıyla haberleşme sektörünün bankacılık sektörü kredi hacmi içindeki payı sadece yüzde 0,9 olarak gerçekleşti. Öte yandan, yakın dönemde hızlı artmış olmakla birlikte, sektörde takipteki alacakların seviyesi de yüzde 1,1 ile bankacılık içinde en düşük olanlardan biri oldu.

Haberleşme sektörün toplam krediler içindeki payı

Kaynak: BDDK

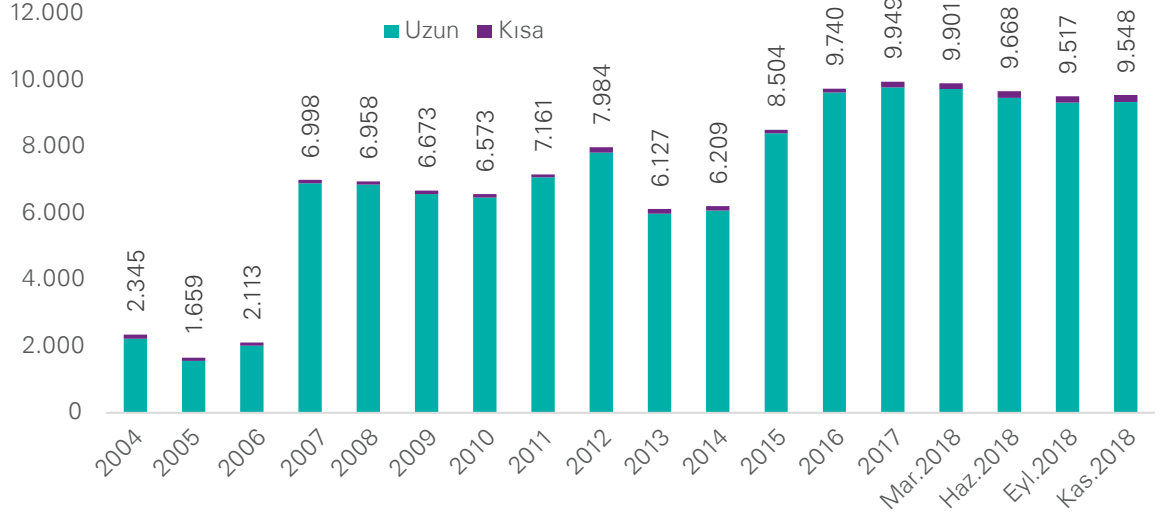
Haberleşme - takipteki alacaklar oranı

Kaynak: BDDK

Sektörün yüksek yatırım ihtiyacından dolayı yurtdışından sağladığı kaynaklar büyük ölçüde uzun vadeli olarak temin ediliyor. Kasım 2018 itibarıyla sektörün sadece 203 milyon dolar tutarında yurtdışı kısa vadeli kredi borcu bulunurken, 9,3 milyar dolarlık da uzun vadeli kredi borcu bulunuyor. Bu da Türkiye'nin yurtdışı kredi borcu tutarının yüzde 4,2'sine karşılık geliyor.

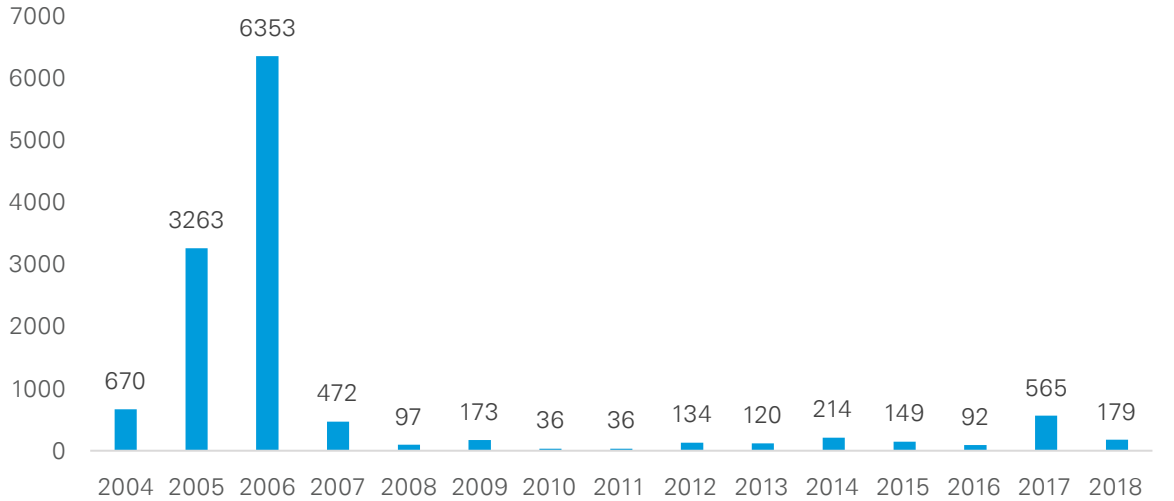
Bilgi ve iletişim sektörü'nün yurtdışı kredi borcu

Kaynak: TCMB

Bununla birlikte, sektöre 2004-2018 döneminde toplamda 12,6 milyar dolar net doğrudan yabancı yatırım girişi oldu. TCMB verilerine göre, 2017 sonunda yurtdışı yerleşiklerin Türkiye bilgi ve iletişim sektöründe 14,9 milyar dolar tutarında doğrudan yatırımı bulunuyor. Kasım 2018 sonu piyasa değerlerine göre ise iletişim sektörü hisse senetlerinde yabancıların 2,2 milyar dolar tutarında yatırımları bulunuyor.

Bilgi ve iletişim sektörüne doğrudan yabancı yatırımlar (milyon dolar)

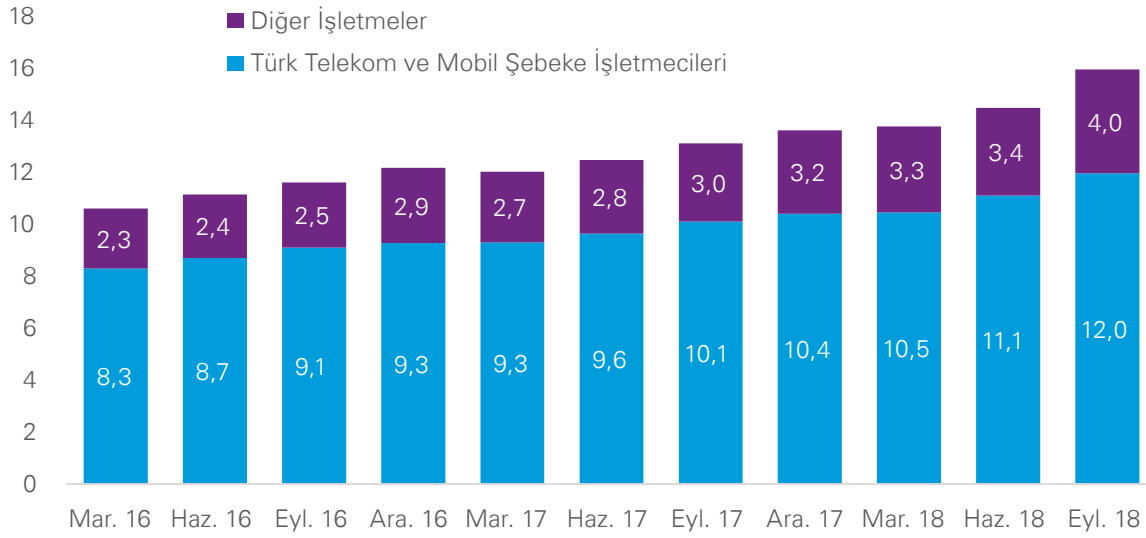

Kaynak: TCMB

Satış gelirleri

Abone sayılarındaki ve yaygınlıktaki artışla birlikte Türk telekomünikasyon sektöründe net satış gelirleri son yıllarda oldukça yüksek artışlar kaydediyor. Sektörde 2016 yılında yüzde 15 artışla 45,5 milyar TL seviyesine çıkan net satış gelirleri, 2017 yılında yüzde 12,5 büyüyerek 51,2 milyar TL düzeyine ulaştı. 2018'in ilk çeyreğinde ise Türk Telekom ve mobil şebeke işletmecilerinde artışlar görece zayıf kalsa da diğer işletmelerden daha yüksek oranlı gelir artışları gözleniyor. 2018'in ilk üç çeyreğinde net satış gelirleri, 2017'nin aynı dönemine göre yüzde 17,6 artarak 44,2 milyar TL seviyesine çıktı.

Sektör gelirleri net satış gelirleri (milyar TL)

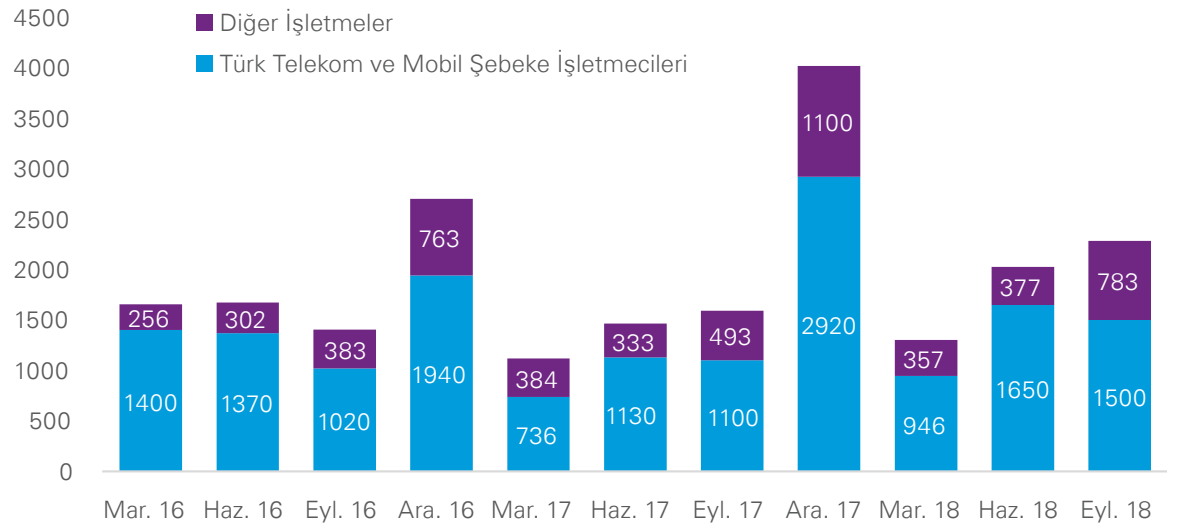

Kaynak: BTK

Yatırım giderleri

Teknolojik gelişmeler ve alt yapı iyileştirmeleri nedeniyle sektörde yatırım harcamaları yüksek seviyede gerçekleşiyor. Daha önceleri yatırımlarda Türk Telekom ve mobil şebeke işletmecileri öncülük etseler de son yıllarda diğer işletmelerin de yüksek yatırım harcamaları yapmaya başladıkları görülüyor. 2015 yılında 4G nedeniyle firmalar yüksek tutarlı yatırım harcamaları yaparken, 2016 yılında yatırım giderleri yüzde 57 daralarak 7,4 milyar TL düzeyine inmişti. 2017 yılında ise yatırımlar diğer işletmelerdeki artışlarla yüzde 10 yükselişle 8,2 milyar TL düzeyine çıktı. 2018'in ilk üç çeyreğinde ise yatırım giderlerinin yüzde 34,4'lük artışla şimdiden 5,6 milyar TL düzeyine çıktığı görülüyor.

Bilgi ve iletişim sektörü yatırım harcamaları (milyon TL)

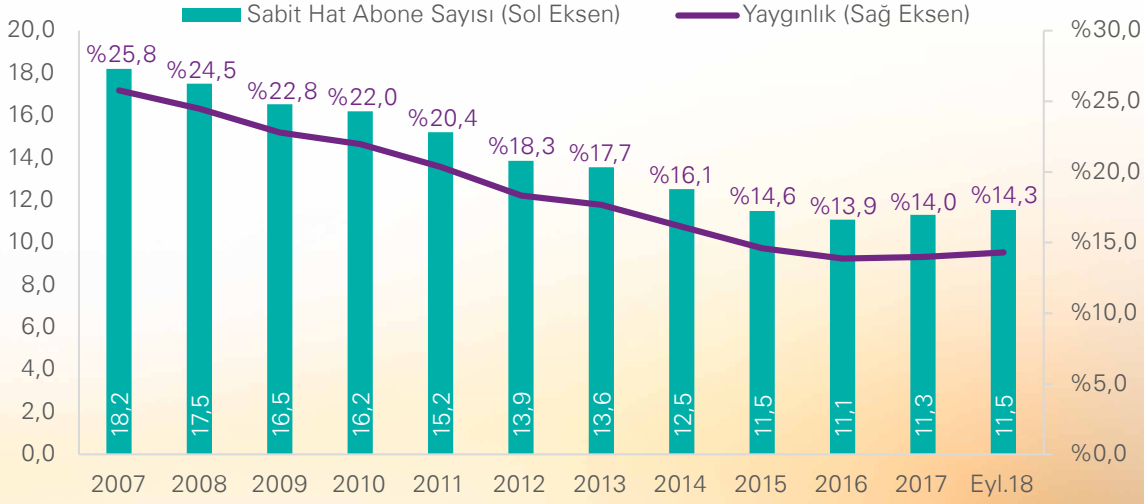
Kaynak: BTK

Sabit pazar

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de telekomünikasyon sektöründe sabit hat aboneliği uzun vadede azalan bir eğilim sergiliyor. Ancak 2016 sonu itibarıyla 11,1 milyon adet olan sabit hat abone sayısı 2017 ve 2018’in ilk üç ayında bir miktar artış gösterdi. Bu sayede yaygınlıktaki azalış da duraksadı. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurulu (BTK) önümüzdeki dönemde hem sabit hat abone sayısında hem de penetrasyonda düşüşlerin devam edeceğini öngörüyor.

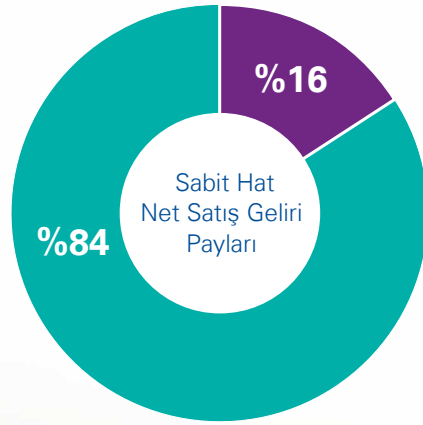
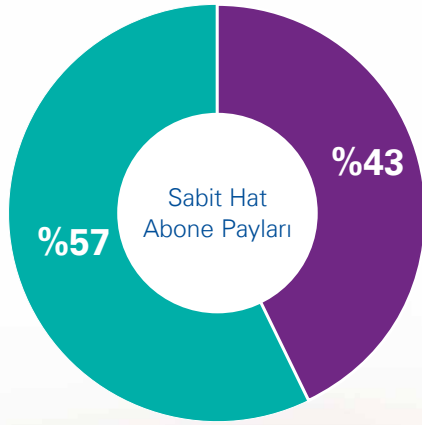
Sabit hat abone sayısı (milyon kişi) ve yaygınlık

Kaynak: BTK

Eylül 2018 itibarıyla toplam abone sayısının yüzde 57’sine sahip olan Türk Telekom, sektördeki toplam gelirlerin ise yüzde 84’ünü elde ediyor. Sabit telefon hizmeti sunan işletmeler Türk Telekom’un abone sayısının yarısından biraz fazlasına sahipken, toplam gelirlerin yüzde 80’den fazlasını elde ediyor olması ise, Türk Telekom’un altyapı sağlayıcısı olarak her bir işletmeye ve onların abonelerine altyapı hizmeti veriyor ve bu hizmeti ücretlendiriyor olmasından kaynaklanıyor.

Türk Telekom

Sabit telefon hizmetleri sunan işletmeler

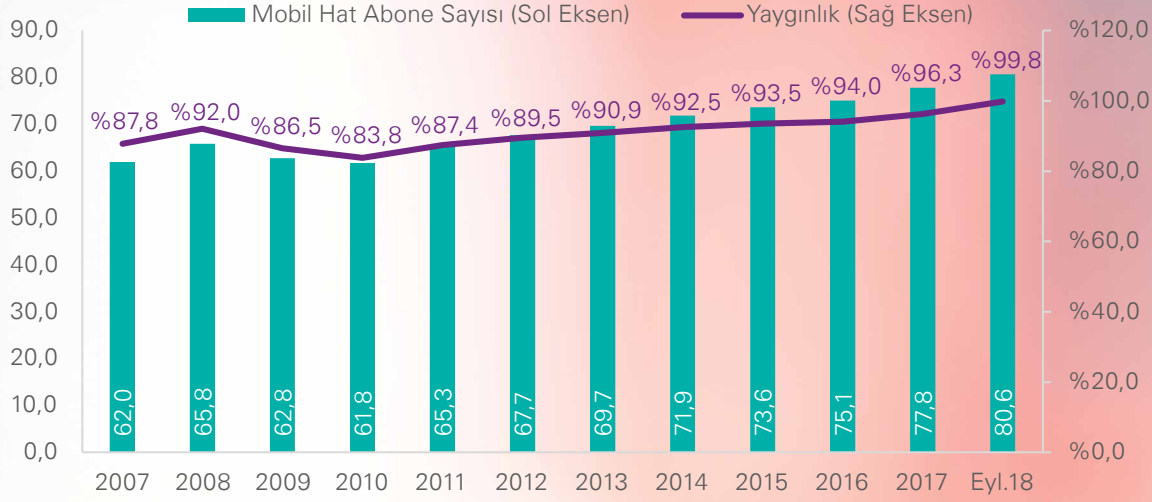
Kaynak: BTK

Mobil pazar

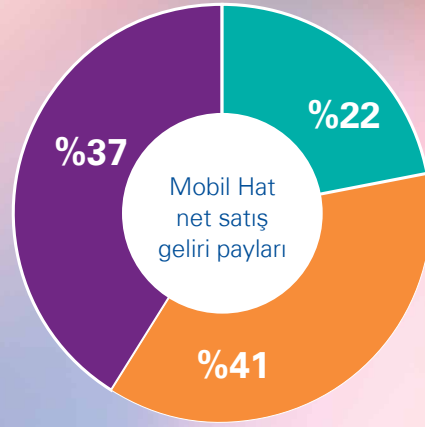
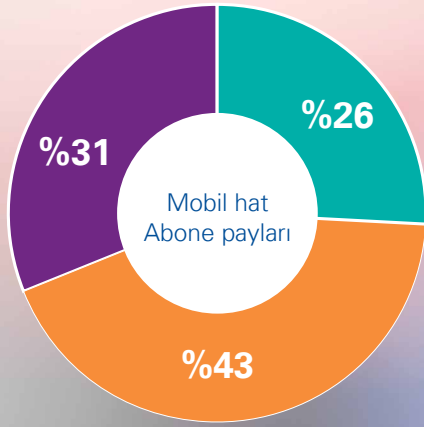
Teknolojik gelişmeler ve Türkiye'nin demografik unsurları her geçen gün mobil hat abone sayısını artırırken penetrasyon da yükseliyor. 2007 yılında 62 milyon olan mobil hat abone sayısı Eylül 2018 itibarıyla 80 milyonu aşarken, yaygınlık oranı yüzde 99,8'e ulaştı. BTK, nüfustaki artışa paralel bu rakamların önümüzdeki dönemde de artmaya devam edeceğini tahmin ediyor.

Mobil hat abone sayısı (milyon kişi) ve yaygınlık

Kaynak: BTK

Mobil hat pazarında üç büyük oyuncu bulunuyor. Eylül 2018 itibarıyla toplam abonelerin yüzde 43'ünü elinde bulunduran Turkcell, net satış gelirlerinin yüzde 41'ini elde ediyor. Buna karşın, aynı dönem itibarıyla Vodafone toplam abone sayısının yüzde 31'ini elinde bulundururken, net satış gelirlerinin yüzde 37'sine ulaşıyor. Türk Telekom ise toplam abone sayısının yüzde 26'sına erişirken, net satış gelirlerindeki payı yüzde 22 seviyesinde seyrediyor.

■ Vodafone ■ Turkcell ■ TT Mobil

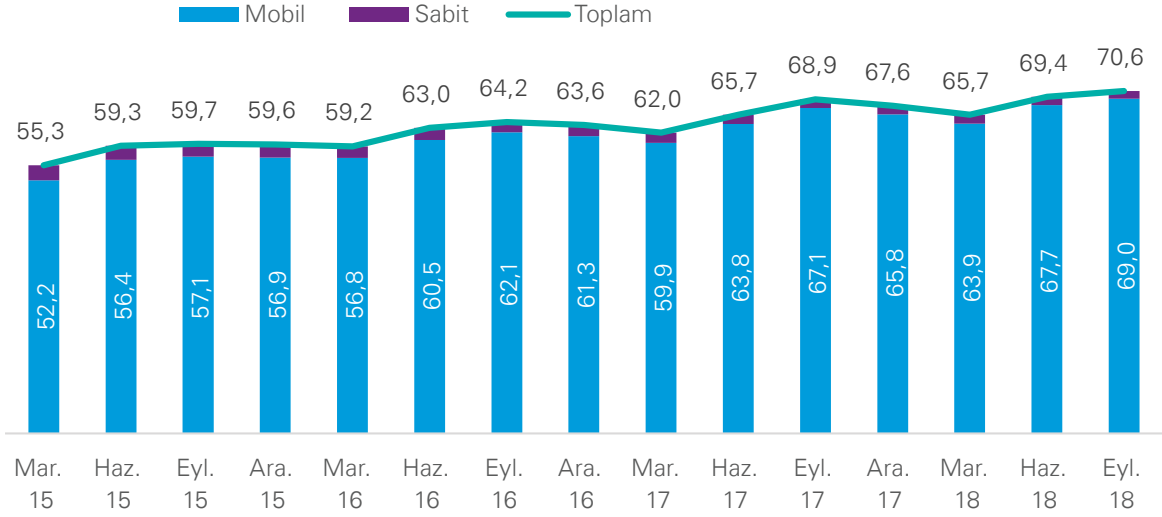
Kaynak: BTK (Eylül 2018)

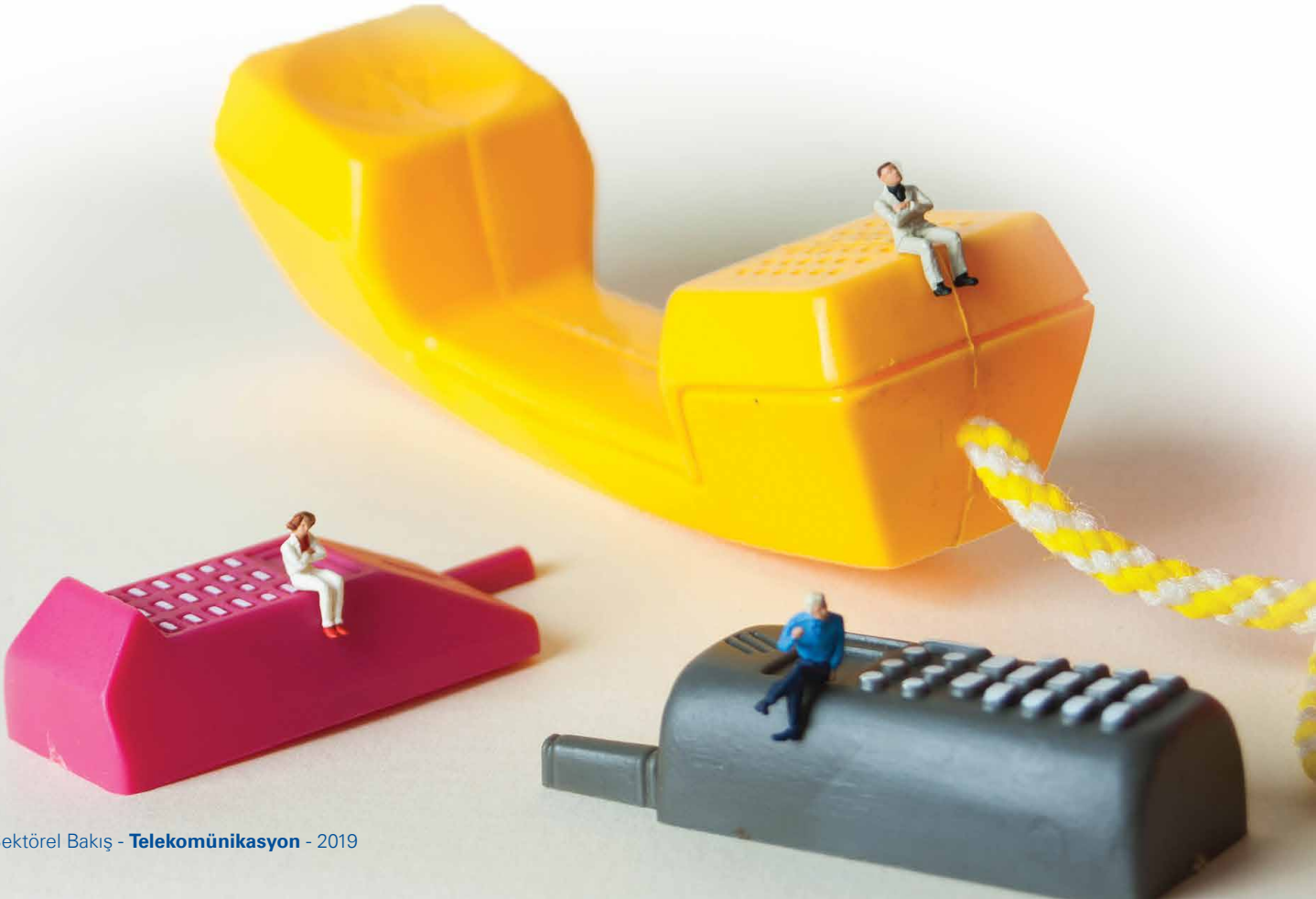
Sabit ve mobil hatta trafik

Son yıllardaki seyre bakıldığında sabit ve mobil hat abone ve penetrasyon oranlarındaki eğilimlerin benzeri bir tablo, arama trafiğinde de ortaya çıkıyor. Buna göre 2017 yılında bir önceki yıla göre toplam trafik miktarı yüzde 5,7 artarak 264,2 milyar dakikaya ulaşırken, bu trafiğin yaklaşık yüzde 97,1'ini mobil trafik oluşturdu. 2018'in ilk üç çeyreğinde ise toplam trafik yüzde 4,6 artarken, sabit hattaki azalmaya paralel olarak bunun yüzde 97,5'i mobil trafik oluşturdu.

Üç aylık toplam arama trafik miktarları (milyar dakika)

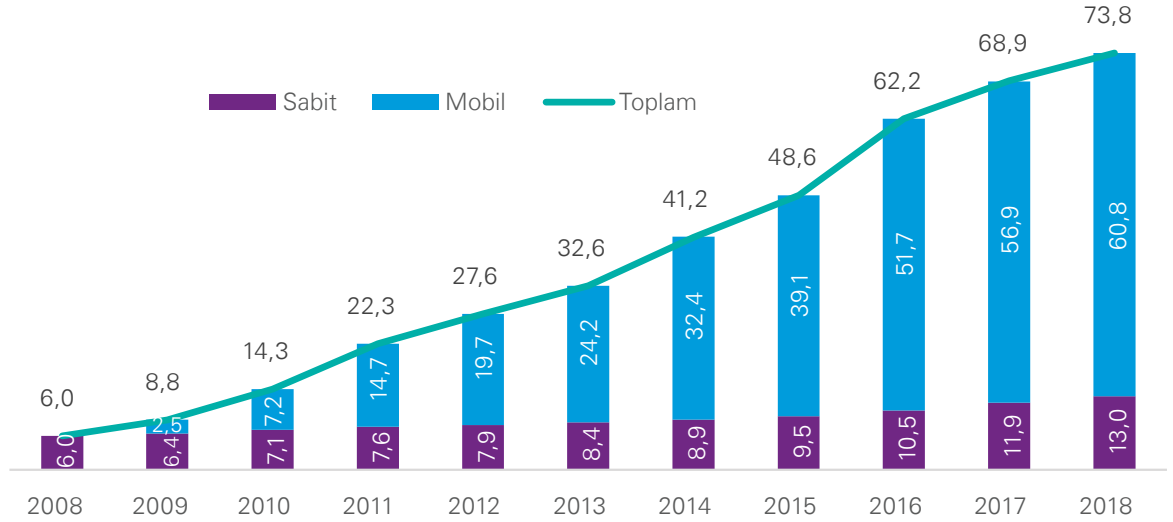
Kaynak: BTK

Geniş bant internet pazar verileri

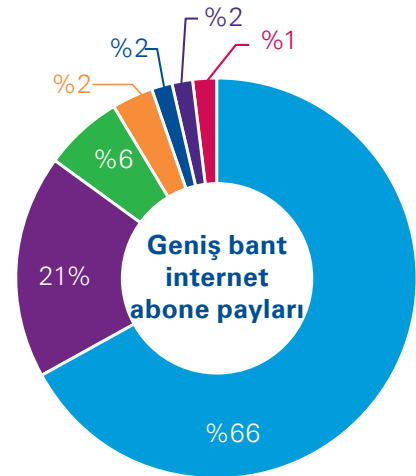
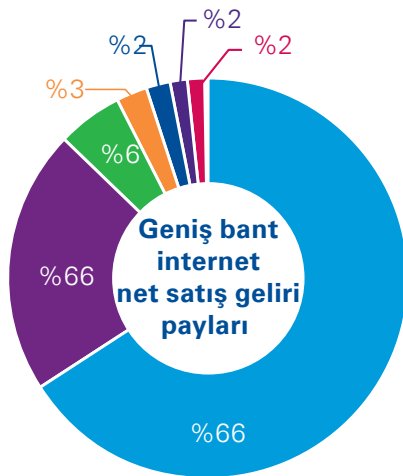
Telekom sektörünün genelinde olduğu gibi son 10 yılda genişbant internet pazarında da abone sayıları her geçen gün hızla artış gösterdi. 2008 yılında sadece 6 milyon kişi olan genişbant internet abone sayısı, 2018 Eylül itibarıyla 73,8 milyon kişiye ulaştı. Bu eğilimlerle önümüzdeki yıllarda da genişbant internet aboneliğinin artmaya devam etmesi bekleniyor.

Genişbant internet abone sayıları (milyon kişi)

Kaynak: BTK

Genişbant internet pazarında diğerk pazarlara kıyasla daha fazla sayıda etkili oyuncu olduğu görülüyor. Ancak yine de pazar büyük ölçüde TTNNet ve Superonline'ın öncülüğünde yön buluyor. Eylül 2018 itibarıyla abonelerin yüzde 67'si TTNNet'in elinde bulunurken, firma net satış gelirlerinin yüzde 66'sını elde ediyor. Aynı dönem itibarıyla Superonline, abonelerin yüzde 18'ine hizmet verirken net satış gelirlerinin ise yüzde 21,2'ini elde ediyor.

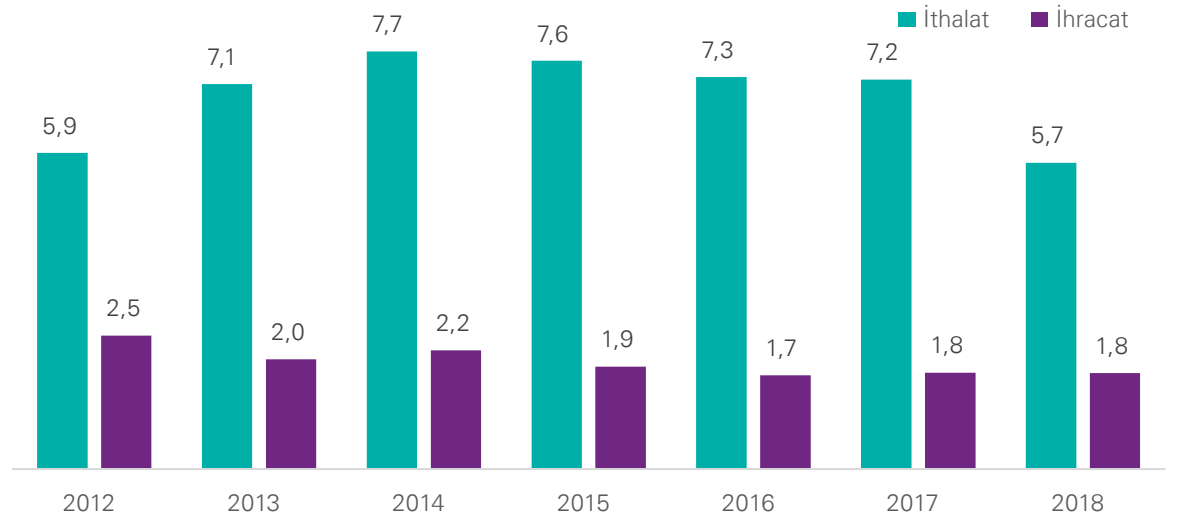
Kaynak: BTK (Eylül 2018)

Dış ticaret ve hizmet gelirleri

Telekomünikasyon sektöründe yaygınlık özellikle mobil teknolojiler üzerinden yıllar itibarıyla artmaya devam ederken, sektörün ithalatı 2014 sonrasında devamlı olarak geriliyor. 2014 sonrasında BDDK'nın kredi kartı ile haberleşme cihazlarının taksitli satışına sınırlama getirmesinin yanında, döviz kurlarındaki yükselişler de ithalattaki bu düşüşün nedenleri olarak değerlendirilebilir.

Bu dinamikler ışığında 2014 yılında 7,7 milyar dolar seviyesine çıkan sektörün ithalatı, 2017 yılında 7,2 milyar dolar seviyesine gerilemişti. 2018 yılında ise döviz kurları ve faizlerdeki hızlı yükselişle 5,7 milyar dolar seviyesine kadar düştü. Bununla birlikte, jeopolitik sorunlar sektörün düşük olan ihracat performansını daha da sınırlayıcı bir etki yapıyor. 2014 sonrası, sektörün ihracatı 2 milyar dolar seviyesini aşamıyor.

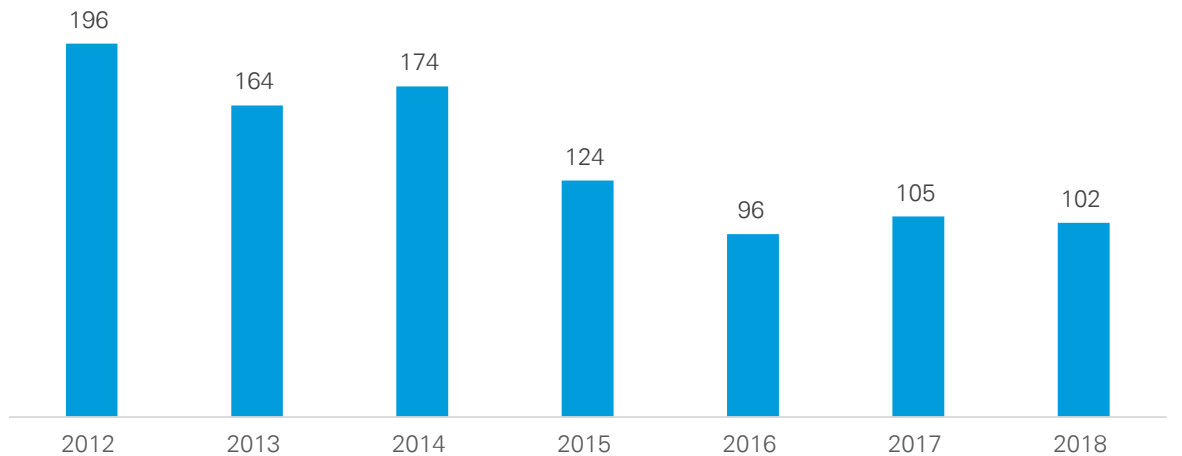
Telekomünikasyon cihaz ve araçları dış ticareti (milyar dolar)

Kaynak: TÜİK

Sektörün turizm gelirleri içerisinde gördüğümüz hizmet gelirlerinde, yıllar itibarıyla zayıflayan bir performans dikkat çekiyor. Bunda kısmen döviz kurundaki yükselişler karşısında birim hizmet gelirlerinin gerilemesi ve 2016'da turizm sektörünün yaşadığı daralma etkili oldu. Turizm sektörü 2017 ve 2018 yıllarında ciddi toparlanma kaydetse de telekomünikasyon hizmet gelirlerinde zayıf seyir sürüyor.

Cep telefonu dolaşım harcamaları (milyon dolar)

Kaynak: TÜİK

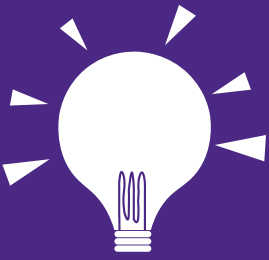
Telekomünikasyon sektörü durum analizi

Güçlü yönler

- Güçlü iletişim altyapısının varlığı
- Mobil iletişimi hızlandıran akıllı telefon kullanımındaki yüksek yaygınlık ve yerli üretimde hızlı artış
- Genişbant internet erişiminin yaygınlaşması
- Yeni koşullara adapte olabilecek nitelikli işgücü
- Hükümetin yerli ürün ve çözümlerin geliştirilmesine yönelik desteği
- AB normlarına uygun düzenlemelerin varlığı
- Elektronik imza uygulamasının yaygınlaşması
- Bilişim okuryazarlığını artırmaya dönük atılan adımlar ve okullarda internet erişiminin sağlanmış olması
- Sektöre yönelik önemli bir AR-GE fonu oluşturulması
- Mobil sektörün ihtiyacı olan frekans tahsisinin teknoloji ve hizmetten bağımsız olarak yapılmış olması
- Hizmet kalitesinde sürekli iyileştirmeler yapılması
- Ülkedeki kurum ve kuruluşların, STK'ların ve internet aktörlerinin yasadışı ve zararlı içeriğe yönelik hassasiyetleri, internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımındaki destekler

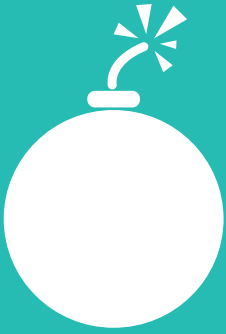
Fırsatlar

- Yeni teknolojilere ilgi duyan, hızlı adapte olan ve dijitalleşme açısından dünyayla paralel genç nüfusun varlığı
- Akıllı telefon kullanımındaki hızlı artış ve tüketicinin interneti hayatı kolaylaştıran bir çözüm olarak benimsemiş olması
- Türkiye'nin tüketici elektroniğinde güçlü bir üretim potansiyeline sahip olması
- Altyapı yatırımlarına yoğun bir ilgi olması
- İçerik ve uygulama geliştiricilerinin ve yazılım sektörünün dinamizmi
- Mobil genişbant internet erişimin hızla yaygınlaşmasının yeni ekonomik büyüme potansiyeli oluşturması
- E-Devlet hizmetlerinin sayıca artması ve çeşitlenmesi ile vatandaşların bilişim hizmetlerine daha fazla ilgi göstermesi
- Türkiye'nin jeopolitik konumu ve ekonomik büyüme potansiyeli ve yurt dışı fırsatları

Zayıf yönler

- AR-GE faaliyetlerinin yetersiz oluşu ve teşviklerin yeterince etkin işlemiyor oluşu
- Yazılım ve donanımların yüksek oranda ithalata bağımlı olması
- Sermaye yetersizliği
- Altyapı kurulumunun önündeki bürokratik engeller
- İletişim altyapısı sorunları
- Yüksek vergi oranları ve düzenleme otoritelerinin aksiyonları konusundaki belirsizlikler
- Yeterli Türkçe içeriğin üretilmiyor olması
- Vergi oranlarının yüksekliği
- Sektör gelirlerinin yeterince artmıyor olması ve sektörün döviz cinsi yatırım giderlerinin yüksekliği nedeniyle karlılığının düşük olması
- Alternatif işletmecilerin rekabette zayıf kalmaları
- Altyapı bazlı rekabetin hizmet bazlı rekabet kadar yaygın ve etkin olmaması
- Sektörün ara eleman niteliğindeki insan kaynağı ihtiyacının istenilen düzeyde karşılanamaması

Tehditler

- Makroekonomik koşullar ve döviz kuru dalgalanmalarının sektörde ekonomik kırılganlığı artırması
- Telekomünikasyon sektörünün ihtiyacı olan hızı uygun mevzuat değişikliklerinin istenen hızda olmaması
- E-dönüşümün hala istenen hızda olmaması
- Tüm dünyada siber güvenlik sorunlarının giderek artıyor olması
- Türkiye'nin gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerindeki alt yapı standardı sorunları
- Yasadışı ve zararlı içerik barındıran internet sitelerinin günden güne artması
- BİT'e ilişkin konularda farklı kurum kuruluşlar tarafından farklı düzenlemelerin yapılması

Projeksiyonu

Türkiye'nin güçlü demografik yapısı uzun vadede özellikle mobil telekomünikasyon sektöründe talebi destekleyen bir unsur olarak öne çıkıyor. Ancak sektördeki yoğun rekabet ve düzenlemelere ilişkin belirsizlikler ile makroekonomik koşullar, sektörün kısa vadede potansiyelini sınırlıyor. Bununla birlikte, teknolojik gelişmeler ve değişen tüketici tercihlerini yakalamak için önümüzdeki dönemde telekomünikasyon sektörünün yatırım harcamalarının yüksek kalması bekleniyor.

Sektörün dikkatle izlediği bir diğer önemli alan ise 5G teknolojisinin Türkiye'deki kullanımına ilişkin takvim. Bilgi Teknolojileri Kurumu (BTK) tarafından 2018'in son günlerinde yapılan açıklamada, 2019 yılında 5G ve ötesine giden yolda emin adımlarla ilerlendiği belirtilmişti. Uçtan Uca Yerli ve Milli 5G Şebekesi Projesi kapsamında geliştirilen çekirdek şebeke demosunun bu yolda atılan çok önemli bir adım olduğunu belirtmeliyiz. Öte yandan hükümet 5G ihalesi için 'doğru zaman ve doğru fiyat' oluşmasını beklerken, sektör temsilcileri ise 5G ihalesi öncesinde fiber ağları yaygınlaştıracak yatırımlara ağırlık verilmesini talep ediyor.

Bu gelişmeler ışığında 2019 yılında sektörün kar marjları baskı altında kalabilecek olsa da, verimlilik sağlayıcı gelişmeler sayesinde karın artmaya devam edeceği öngörülüyor. Söz konusu verimlilik sağlayıcı gelişmeler için ise sektörün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bir takım konsolidasyonlara ve işbirliğine gitmesi gerekebilir. Ayrıca yeni nesil teknolojilerle birlikte, ihtiyaçların değişmesiyle telekomünikasyon sektöründe derinliğin arttığı ve buna bağlı olarak yeni bir büyüme potansiyelinin ortaya çıktığı görülüyor. Bu da uzun vadede sektörün cazibesini korumasını sağlıyor.

Fiber altyapı konusunda ortak yaklaşımın ortaya konulması sektörün önemli ihtiyaçlarından biri olarak ön plana çıkıyor. Ağırlıklı Türk Telekom'un elinde bulunan fiber altyapının diğer yatırımcılarla ortak kullanıma açılması konusunda Mayıs 2018'de imzalanan protokolün devreye alınması sektör için ciddi önem taşıyor.

İletişim:

Sinem Cantürk
Finansal Hizmetler
Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
scanturk@kpmg.com

Emrah Akın
Tüketici Ürünleri ve
Perakende Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
eakin@kpmg.com

Hakan Ölekli
Endüstriyel Üretim ve
Otomotiv Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
holekli@kpmg.com

Ümit Bilirgen
Enerji ve Doğal Kaynaklar
Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
ubilirgen@kpmg.com

Hakan Orhan
İlaç ve Sağlık
Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
horhan@kpmg.com

İsmail Önder Ünal
İnşaat Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
iunal@kpmg.com

Yavuz Öner
Taşımacılık Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
yoner@kpmg.com

Serkan Ercin
Teknoloji, Medya ve
Telekomünikasyon
Sektör Lideri,
Şirket Ortağı
sercin@kpmg.com

Detaylı bilgi için:
KPMG Türkiye
Clients & Markets
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul
İş Kuleleri Kule 3 Kat 2-9
34330 Levent İstanbul
T : +90 212 316 6000

Ankara
The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah.
Ufuk Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2
Kat:13 Çukurambar 06550 Ankara
T: +90 312 491 7231

İzmir
Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey
Cad. No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr
kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir. KPMG International Cooperative ("KPMG International") bir İsviçre kuruluşudur. KPMG ağına üye olan bağımsız firmalar, KPMG International'a bağlıdır. KPMG International'ın müşterilere sunduğu herhangi bir hizmet yoktur. Hiçbir üye firmanın KPMG International'ı veya bir başka üye firmayı, aynı şekilde KPMG International'ın da hiç bir üye firmayı üçüncü şahıslar ile karşı karşıya getirecek zorlayıcı ya da bağlayıcı hiçbir yetkisi yoktur. Tüm hakları saklıdır.

© 2019 KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.